

การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการ

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร

THE DEVELOPMENT OF MODEL AND STANDARD OF
PROVINCIAL MEDITATION CENTERS IN BANGKOK

พระครูปลัดนิคม นาควโร (รอดอุไร)

ดุขฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการ
สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร

พระครูปลัดนิคม นาควโร

ดุสิตนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

The Development of Model and Standard of
Provincial Meditation Centers in Bangkok

Phrakhrupalad Nikom Nagava (Rod-urai)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Social Development)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษฎีนิพนธ์เรื่อง
“การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด
กรุงเทพมหานคร” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุษฎีนิพนธ์

(รศ.ดร.ชลวิทย์ เจียรจิตต์)

ประธานกรรมการ

(รศ.ดร.เอื้อมทิพย์ ศรีทอง)

กรรมการ

(ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น)

กรรมการ

(รศ.ดร.วิวัฒน์ หามนตรี)

กรรมการ

(รศ.ดร.กิตติทัศน์ ผกาทอง)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์

รศ.ดร.วิวัฒน์ หามนตรี

ประธานกรรมการ

รศ.ดร.กิตติทัศน์ ผกาทอง

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระครูปลัดนิตม นาควโร)

ชื่อคุณนิพนธ์ : การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม
ประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร

ผู้วิจัย : พระครูปลัดนิคม นาควโร (รอดอโร)

ปริญญา : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การพัฒนาสังคม)

คณะกรรมการควบคุมคุณนิพนธ์

- : รศ.ดร.วิวัฒน์ หามนตรี, กศ.บ.(สังคมศึกษา), ศศ.ม.(การพัฒนาสังคม),
ปร.ด. (การศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น)
- : รศ.ดร.กิตติทัศน์ ผกาทอง, พธ.บ. (สังคมศึกษา), M.A. (Sociology),
Ph.D. (Soc.Sc.)

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร ๒) ศึกษาองค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย จากสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร จำนวน ๕ แห่ง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

๑. รูปแบบในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานครทั้ง ๕ แห่ง ใช้การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมด้วยหลักสัปปายะ ๔ ประกอบด้วย อาวาสสัปปายะ สำนักปฏิบัติธรรมจะต้องมีด้านความสะอาด สงบ สว่าง บริเวณร่มรื่น มีอาคารปฏิบัติธรรม ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก , อาหารสัปปายะ มีอาหารที่บริโภคเป็นอาหารที่สบายต่อความเป็นอยู่ในอัฐภาพ , บุคคลสัปปายะ ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมมีอัธยาศัยที่ดีต่อกันเป็นไปทางเดียวกัน มีความเสียสละเพื่อสาธารณะ , ธรรมสัปปายะ หลักธรรมสำหรับปฏิบัติธรรมตามหลักสติปัฏฐาน ๔ เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาปฏิบัติให้เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม

๒. องค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานครทั้ง ๕ แห่งประกอบด้วย ด้านบริหารการจัดการ คือ เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจ และเห็นความสำคัญของการบริหารจัดการ ด้านอาคารสถานที่ คือ มีห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาดและเพียงพอ ด้านการสื่อสารประชาสัมพันธ์ นำเสนอผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น แผ่นซีดี สื่ออินเทอร์เน็ต ด้านทีมงานพระวิทยากร พระภิกษุสามเณรหรือบุคลากรในสำนักมีความประพฤติดีปฏิบัติชอบ สามารถปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และด้านการวางแผนการดำเนินการมีการจัดคอร์สการปฏิบัติให้เหมาะสมกับประชาชน

ทั่วไปที่เข้ามาปฏิบัติธรรมเป็นองค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมที่สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร

๓. แนวทางการพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานครทั้ง ๕ แห่งให้มี ๔ รูปแบบประกอบด้วย การบริหารจัดการอาศัยปัจจัยส่วนบุคคลเป็นองค์ประกอบ , การบริหารจัดการที่ใช้ทรัพยากรภายในเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน , การบริหารที่เน้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคลภายในวัด และการบริหารจัดการที่มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน

Dissertation Title : The Development of Management Model and Standard of Provincial Meditation Centers in Bangkok
Researcher : Phrakhrupalad Nikom Nagavaro (Rod-urai)
Degree : Doctor of Philosophy (Social Development)
Dissertation Supervisory Committee
: Assoc.Prof. Dr.Wiwat Harmontree, B.Ed. (Social Studies),
M.A. (Social Development), Ph.D. (Education for Locality
Development)
: Assoc.Prof. Dr.Kittithas Phakathong, B.A.(Edu.Admin.),
M.A. (Sociology), Ph.D. (Soc.Sc.)
Date of Graduation : March 12, 2019

ABSTRACT

This research aims to: i) study the management model and standard of Provincial Meditation Centers in Bangkok, ii) study the management components of Provincial Meditation Centers in Bangkok, and iii) provide guidelines for the development of the management model and standard of Provincial Meditation Centers in Bangkok. The qualitative research method was conducted in this study. The data were collected from 23 key informants through in-depth interview from five Provincial Dhamma Practice Centers in Bangkok. The group discussion was also taken in this study. Content analysis technique was employed for data analysis.

The findings are concluded as follows:

1. The management model of five Provincial Meditation Centers in Bangkok was applied by four suitable things (*Sappaya*), namely, suitable abode (*Avasa-sappaya*): the centers have to be clean, peaceful, shady, cool and pleasant and no external noise being disturbed, suitable food (*Ahara-sappaya*): food provided in the centers should be clean, hygienic and suitable for Dhamma practice, suitable person (*Puggala-sappaya*): Dhamma practitioners are friendly to each other and dedicated for the public, and suitable Dhamma (*Dhamma-sappaya*): four foundations of mindfulness (*Satipatthana IV*) is teaching suitable for Dhamma practitioners.
2. The management components of five Provincial Meditation Centers in Bangkok consisted of five aspects: for administrative aspect, the abbot or head of the

center has to pay attention and focus on best management; for building one, there should have sufficient and clean facilities like bathrooms, restrooms; for information and communication, many media channels should be supported to disseminate information like CD, internet etc.; for Dhamma master team, monks, novices and personnel in the center have played role model in Dhamma practice; and for planning, there should organize suitable Dhamma course for common persons that would be beneficial for their daily life.

3. The proposed guidelines for the development of the management model and standard of Provincial Meditation Centers in Bangkok revealed that all five Dhamma practice centers have implemented four models and standards, namely, management depending upon personal factors as component, management using internal resources as the fundamental component, management focusing on participation of persons within the temple, and management with clear objectives.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำ จังหวัดกรุงเทพมหานคร” สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลือจากอาจารย์ที่ปรึกษาคือ รศ.ดร.วิวัฒน์ หามนตรี ประธานกรรมการควบคุมดุชนิพนธ์ และ รศ.ดร.กิตติทัศน์ ผกาทอง กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำและได้กรุณาเสียสละเวลาให้คำปรึกษา และตรวจสอบแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้กราบ ขอบพระคุณ และอนุโมทนาขอบคุณคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในการสอบป้องกันดุชนิพนธ์ โดยมี ๑. รองศาสตราจารย์ ดร. ชลวิทย์ เจียรจิตต์ ประธานกรรมการสอบป้องกันดุชนิพนธ์ ๒. รองศาสตราจารย์ ดร.เอื้อมทิพย์ ศรีทอง กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิสอบป้องกันดุชนิพนธ์ และ ๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรพล ใจเย็น กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิสอบป้องกันดุชนิพนธ์ ที่เมตตาชี้แนะในการปรับปรุงเนื้อหาที่บกพร่องให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอเจริญพรอนุโมทนาขอบคุณ ท่านอาจารย์ รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ ที่ได้ช่วยแนะนำให้คำปรึกษาดำเนินการตั้งแต่เริ่มต้นเข้าศึกษา และคณาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ รวมถึงเพื่อน สหธรรมมิตร พธ.ด. การพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๑ ทุกท่าน ที่ได้เป็นกัลยามิตรให้กำลังใจและให้คำชี้แนะอัน เป็นประโยชน์แก่การศึกษาเรื่อยมา ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่อำนวยความสะดวกตลอดระยะเวลาที่ ได้ทำการศึกษา และขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะผู้ให้ข้อมูลทุก ท่านรวมถึงผู้ที่ได้ให้คำชี้แนะ เป็นประโยชน์แก่การทำดุชนิพนธ์ ฉบับนี้ได้เสร็จสมบูรณ์ ที่สำคัญขอกราบ ขอบคุณคณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย คณะศรัทธาญาติโยมและผู้ให้ความอุปถัมภ์ สนับสนุนทุกๆด้าน รวมทั้งเป็นกำลังใจให้กับผู้วิจัยเป็นอย่างดี และสุดท้ายนี้ขอขอบคุณพระอาจารย์ทุกรูป/คน ที่ประสิทธิ์ประสาทวิทยาการ และเพื่อนร่วมชั้นเรียนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่เป็นกำลังใจให้มา โดยตลอดจนประสบผลสำเร็จ

ขอวิงวอนทั้งมวลอันจะบังเกิดจากดุชนิพนธ์ฉบับนี้จงส่งผลเป็นบุญกุศลแก่บิดามารดา ผู้ให้กำเนิด ครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้และผู้มีอุปการคุณแก่ข้าพเจ้า รวมถึงแก่ตัว ข้าพเจ้าเอง ตลอดกาลนาน เทอญ.

พระครูปลัดนิคม นาควโร
มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
Abstract	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๕)
สารบัญ	(๖)
สารบัญตาราง	(๘)
สารบัญแผนภาพ	(๙)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๒.๑ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สาราณียธรรม ๖	๗
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา	๑๗
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ	๒๕
๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ	๓๒
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับสำนักปฏิบัติธรรม	๕๕
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗๖
๒.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย	๘๖
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๘๗
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๘๗
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๘๘
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๘๙
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๘๙
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๙๑
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๙๒

๔.๑	รูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร	๙๒
๔.๒	องค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร	๑๐๘
๔.๓	นำเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร	๑๒๘
๔.๔	องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๑๗
บทที่ ๕	สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๓๑
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๓๑
๕.๒	อภิปรายผล	๑๓๔
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	๑๔๐
บรรณานุกรม		๑๔๑
ภาคผนวก		๑๕๓
	ภาคผนวก ก รายนามผู้ให้ข้อมูลเพื่อการวิจัย (สัมภาษณ์)	๑๕๔
	ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย (สัมภาษณ์)	๑๕๖
	ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์	๑๘๓
	ภาคผนวก ง ภาพกิจกรรมการลงพื้นที่	๑๘๖
ประวัติผู้วิจัย		๑๘๙

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๓.๑	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก
	๘๘

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
๒.๑	กรอบแนวคิดการวิจัย	๘๖
๔.๑	ศูนย์ศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนาฯ	๙๓
๔.๒	การปฏิบัติธรรมสำนักเสถียรธรรมสถาน	๙๖
๔.๓	วัดเพลงวิปัสสนา	๙๘
๔.๔	การปฏิบัติธรรมวัดพิชัยญาติ	๑๐๐
๔.๕	การปฏิบัติธรรมวัดประยุรวงศาวาส	๑๐๑
๔.๖	รูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม	๑๐๗
๔.๗	องค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ๕ แห่ง	๑๑๗
๔.๘	สรุปเนื้อหาสาระ	๑๒๖
๔.๙	องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๒๘

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้ทรงปรารภถึงธรรมาหรือกิจที่พระสงฆ์พึงกระทำในพระศาสนา มี ๒ อย่าง คือ คันถธรรมา และ วิปัสสนาธรรมา เท่านั้นการเรียนรู้ในภพหนึ่งก็ดี สองภพก็ดี จบพระพุทธวจนะคือพระไตรปิฎกก็ดี ตามกำลังปัญญาของตนแล้วทรงจำบอกพุทธวจนะนั้น ชื่อว่า คันถธรรมา การเริ่มตั้งความสิ้นไปและความเสื่อมไปในอภิปาพ เจริญวิปัสสนาทำติดต่อกันเนื่อง จนถึงพระอรหันต์ของภพที่มีความประพาสคล่องแคล่ว ยินดียิ่งในเสนาสนะที่สงัด ชื่อว่า วิปัสสนาธรรมา^๑

เมื่อพระภิกษุศึกษาในสำนักของพระบรมศาสดาแล้ว ก็ตรัสบอกให้แยกย้ายกันออกไปประกาศพระสัทธรรม อารามต่างๆได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่พำนักถวายสมเด็จพระบรมศาสดาและหมู่พระมหาสาวก มีพระเจ้าพิมพิสารผู้ถวายเวฬุวันวิหาร เป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา^๒ การศึกษาภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ ระบุกำหนดทิศทางการให้ศึกษาต้องก่อให้เกิด “ความรู้คู่คุณธรรม” ส่วนในคณะสงฆ์มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มีเนื้อหาสาระกำหนดหน้าที่ของพระสงฆ์เรียกว่า “ภารกิจของมหาเถรสมาคมและวัด ๖ ด้าน” และในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ กล่าวไว้ว่า “การศึกษาพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” การเผยแผ่พระพุทธศาสนากับการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมจึงมีส่วนอย่างยิ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ให้ดีขึ้น และทำให้สังคมเกิดความสงบสุขได้ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ องค์การปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์คือมหาเถรสมาคมร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ส่งเสริมให้มีสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขึ้นในประเทศไทย ซึ่งเป็นแนวทางในการเผยแผ่ธรรมะในแนวปฏิบัติ จึงได้จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขึ้นทั่วประเทศ

นอกจากนี้การปฏิบัติธรรมผู้ปฏิบัติต้องเลือกสถานที่ปฏิบัติที่มีความเหมาะสม ปลอดภัย สำนักปฏิบัติธรรม มีมากมายหลายแห่งทั่วประเทศ แต่สถานที่ ๆ เหมาะแก่การปฏิบัติธรรมจริง ๆ นั้น ต้องมีคุณสมบัติตรงตามหลัก “สัปปายะ ๗ ประการ” สัปปายะ คือ สิ่งที่สวยงาม, สภาพเอื้อ, สิ่งที่เกี่ยวข้อง สิ่งที่เกี่ยวข้องการอยู่ดีและการที่จะพัฒนาชีวิต, สิ่งที่เหมาะสม อันเกี่ยวเนื่อง ในการเจริญภาวนา ให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย มี ๗ ประการ ได้แก่ ๑. อาวาสสัปปายะ (ที่อยู่อันเหมาะสม เช่น ปลอดภัย ไม่พลุกพล่านจอแจ) บางแห่งเรียก เสนาสนสัปปายะ ๒. โคจรสัปปายะ (แหล่งอาหาร อำนวย ที่เที่ยววิปัสสนาที่สะอาดดี เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์ อยู่ไม่ใกล้ไม่ไกลเกินไป ๓. ภัสสสัปปายะ (การพูดคุยที่เหมาะสม เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่ในถ้ำวัดถ้ำ ๑๐ และพูดแต่

^๑ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส, พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐.

^๒ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑/๑๑๗-๑๑๘, สุริย มีผลกิจและ วิเชียร มีผลกิจ, พระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมพิวเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๗.

พอประมาณ ข้าวสารและสื่อสารที่เอื้อปัญญา) บางแห่งเรียก ธัมมัสสวนสัปปายะ ๔. บุคคลสัปปายะ (บุคคลที่ถูกกันเหมาะสมกัน เช่น ไม่มีคนร้าย แต่มีท่านผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษา เหมาะใจ) ๕. โภชนสัปปายะ (อาหารที่เหมาะสมกัน เช่น ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉ้นไม่ยาก) บางแห่งเรียก อาหารสัปปายะ ๖. อุตสัปปายะ (ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น ๗. อิริยาบถสัปปายะ (อิริยาบถที่เหมาะสมกัน เช่น บางคนถูกกับ จังหวะ บางคนถูกกับนั่ง ตลอด จนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี มีอิริยาบถสมดุล) สำนักปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัด มีความพร้อมในให้บุคคลที่สนใจการปฏิบัติธรรมการเข้าไปถือศีลปฏิบัติธรรม ข้อมูล สำนักปฏิบัติธรรมที่สำนักงานพระพุทธศาสนาได้ประกาศให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด นำเสนอในรูปแบบที่ทำอำนวยความสะดวกในแก่ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา รวมทั้ง บุคคลทั่วไปที่มีความสนใจ

ในปัจจุบัน สังคมไทยมีความเจริญก้าวหน้าในการพัฒนาประเทศด้วยเทคโนโลยี ก่อให้เกิด ความเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง ขณะเดียวกัน ความเสื่อมทรามทางด้านจิตใจ ไดกลายเป็นโรคภูมิคุ้มกันบกพร่องทางด้านอารมณ์ ยาที่ จะแก้โรคใจ ไตดีที่สุดนั้น คือการฉีดยาคืนทางใจ อันเป็นผลผลิตมาจากการปฏิบัติตามหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา ที่เรียกกันว่าธรรมโอสธ หรือการปฏิบัติธรรม ฝกอบรมจิตใจให้มีสมาธิเข้มแข็ง เพื่อให้เกิดสติปัญญากำหนดรู้เท่าทันสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและปัญหาอันแท้จริงของชีวิต แต่สังคมไทยกลับไม่ได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาแก้ปัญหาโรคทางใจอย่างจริงจัง ดังนั้น เมื่อประสบกับโลกธรรมฝ่ายไม่ดี คือประสบเรื่องที่เป็นธรรมชาติของชีวิตอันเนื่องมาจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก หวังสิ่งใดแล้วไม่ได้สิ่งนั้นตามที่หวัง ก็ทำให้หงุดหงิด ไร ะหมตรมทุกข ทำให้คุณภาพจิตตกต่ำ เมื่อประสบโลกธรรมฝ่ายดีก็ประมาทหลงระเริงมัวเมา ปลอยสติไปตามกระแสโลกวัตถุนิยม หลงลืมไม่รับแรง สรรงสรรคทำความดีทั้งนี้เพราะสวนใหญ่ไม่ไ้ รับการฝึกอบรมพระกัมมัฏฐาน คือ การฝึกอบรมจิตใจให้สงบเป็นสมาธิ หรือฝกสติให้เกิดปัญญารู้เท่าทันความเป็นจริงของสรรพสิ่ง จึงไม่รู้วาระไรดีเป็นกุศลควรบำเพ็ญ และไม่รู้ว่าอะไรชั่วเป็นอกุศล ควรเลิก ละ เป็นต้น การฝึกอบรมสมถวิปสนากัมมัฏฐานที่เรียกกันง่าย ๆ ว่า การปฏิบัติธรรมหรือเรียกอีก อย่างหนึ่งว่า การฝึกสมาธิจะสามารถแก้ปัญหาสังคมไทยดังกล่าวนี้ได้ แต่การที่จะทำให้ ประชาชนคนไทยหันมาสนใจศึกษาปฏิบัติธรรมได้อย่างกว้างขวางและแพร่หลายนั้นมิใช่กระทำได้ง่าย ต้องมี องค์ประกอบเป็นเหตุปัจจัยสนับสนุนส่งเสริมหลายด้าน เหตุปัจจัยสำคัญประการหนึ่งก็ คือ วัดที่เป็น สำนักปฏิบัติธรรมที่มีความพร้อม มีสถานที่เป็นสัปปายะเหมาะสมแก่การศึกษาอบรมปฏิบัติ ธรรม และมีพระวิปสนาจารย์สำหรับทำหน้าที่บริหารจัดการ ฝกอบรมสั่งสอนได้อย่างดีมีคุณภาพ ซึ่งใน ปัจจุบันนี้ยังมีจำนวนไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนพุทธศาสนิกชน ผู้ใคร่ตอการ ศึกษา ปฏิบัติธรรม แม้ประเทศไทยจะมีวัดจำนวน ๓ หมื่นกว่าวัด แต่วัดที่มีคุณสมบัติพอจะตั้งเป็น สำนัก ปฏิบัติธรรมได้นั้น มีจำนวนเพียงหนึ่งพันกว่าวัด และถึงแม้ประเทศไทยจะมีพระภิกษุจำนวนถึง สาม แสนกว่ารูป^๓ ถึงกระนั้น ก็ยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการเป็นพระวิปสนาจารย์

^๓ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่น ประจำปี ๒๕๕๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๙), หน้า ๓๓.

ขาดบุคลากรที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติ และการอบรมสั่งสอนเรื่องสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยส่วนมากแล้วพระภิกษุในประเทศไทยจะทำหน้าที่คันถธุระ (ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม หรือ งานด้านนวัตรธรรมอื่นๆ) ส่วนพระภิกษุที่ทำหน้าที่ด้านวิปัสสนาธุระ (หน้าที่ด้านการพัฒนาจิต) มีจำนวน น้อย เมื่อเทียบกับสัดส่วนความต้องการของประชาชนผู้สนใจในการปฏิบัติธรรม ดังนั้น มหาเถรสมาคมผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ได้เล็งเห็นความสำคัญนี้ จึงได้ให้การส่งเสริมสนับสนุนให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติทำการสำรวจวัดทั่วประเทศ ที่มีความพร้อมจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัดขึ้น เพื่อรองรับประชาชนพุทธบริษัทที่สนใจใคร่ต่อการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรม โดยการมุ่งให้แต่ละจังหวัดควรมีสถานักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดที่มีมาตรฐาน เป็นที่ยอมรับในด้าน การฝึกอบรมปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน อย่างน้อยจังหวัดละ ๑ แห่ง และพัฒนาให้มีคุณภาพ มาตรฐานและมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น

พระสงฆ์และวัด เป็นองค์กรสำคัญที่จะมีส่วนเกี่ยวข้อง เหมาะสมสอดคล้องต่อการพัฒนา คุณภาพชีวิต เพราะพระเป็นผู้อบรมให้ธรรมะ ให้ผลทั้งโลกียะและโลกุตตระ จัดการศึกษาด้านปริยัติ และด้านปฏิบัติแก่ประชาชนทุกคน มีส่วนใกล้ชิดกับสังคม เอื้อประโยชน์ทางธรรมอันเป็นสาธารณะ สมบัติ สงเคราะห์ชุมชนและสังคม คอยพัฒนาสาธารณูปการ มีการร่วมมือประสานการเผยแผ่ธรรม ผูกสัมพันธ์กับชุมชนและสังคมเนื่องกันพระพุทธศาสนาตลอดทั้งชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย แนวทางการ แก้ปัญหาชีวิตและการแก้ปัญหาของสังคม พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้มากมายในคัมภีร์พระไตรปิฎก เช่น “อริยมรรคมีองค์ ๘”^๕ สรุปใจความ คือ การศึกษา “ไตรสิกขา”^๕ ประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญาถือว่าเป็นหลักในการแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ การพัฒนาสังคมต้องเริ่มที่คน การพัฒนาคนต้องเริ่มที่จิต โดยพิจารณาตรวจสอบจิตตนเองอยู่เสมอ การปฏิบัติธรรมเป็นวิธีการฝึก คนให้เจริญงอกงาม ให้เขาเข้าใจถึงสภาวะธรรมตามที่เป็นจริง จิตที่ได้รับการฝึกฝนอบรมเป็นพื้นฐานที่ มั่นคงดีแล้วย่อมจะปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายได้อย่างถูกต้อง ก่อให้เกิดความเจริญงอกงาม สามารถพัฒนา ทางกายวาจา และใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นทางไปสู่อิสรภาพและสันติสุขอย่างแท้จริง โดยการ สำรวมใจให้มีสติ ดังพุทธพจน์ว่า“ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจถ้าคนมี ใจดี ก็จะทำดีหรือทำความดีตามไปด้วย เพราะความดีนั้น สุขยอมติดตามเข้าไปเหมือนเงาติดตาม ตัวเขาไป ฉะนั้น”^๖

สภาพทางจิตใจของมนุษย์เราจะเสื่อมโทรมลง ถ้าไม่ได้รับการประคับประคองจากตนเอง พุทธศาสนิกชนมักจะยึดติดกับปัจจัยทางวัตถุที่ดูเหมือนอยู่ใกล้ ขาดการเฝ้าดูแลขัดเกลาจิต ผลักให้ ห่างจากการพิจารณาธรรม ไกลจากความเป็นจริงทุกขณะ การศึกษาอบรมและการเผยแผ่ศาสนาธรรม จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญของชุมชนและสังคมในการเป็นแนวทางการดำเนินไปสู่ความสันติสงบสุข ทั้งกับ ตนเองและผู้อื่นมหาเถรสมาคม ให้ความสนใจสนับสนุนการปฏิบัติธรรมโดยออกกระเบียบส่งเสริมการ จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด เพื่อรองรับประชาชนพุทธบริษัทที่สนใจใคร่ปฏิบัติธรรมด้วย การฝึกสมาธิเจริญวิปัสสนา การปฏิบัติธรรม ฝึกจิตให้สงบและเป็นสมาธินั้นเป็นหัวใจของ

^๕ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕.

^๕ที.ม. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๒.

^๖พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒/๒๔.

พระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนทุกคนควรเรียนรู้ และนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม การปฏิบัติธรรมจึงเป็นเสมือนรูปแบบหนึ่งแห่งการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในสังคมไทย การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนั้น ต้องดำเนินการตามความในข้อ ๕ แห่งระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๕๔๓ ซึ่งระบุไว้ว่า “การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ให้เจ้าคณะจังหวัดเป็นประธานประชุม คณะกรรมการจัดตั้ง สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด”

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดและวัดที่จัดบริการปฏิบัติธรรมแก่ประชาชนได้รับความสนใจจากประชาชนในช่วงวันหยุดยาวได้แก่ การปฏิบัติธรรมข้ามปี สวดมนต์ข้ามปีมีวัดจัดกิจกรรมดังกล่าว จำนวน ๓๙,๔๗๘ วัด มีพระภิกษุ พุทธศาสนิกชน มาสวดมนต์ข้ามปี จำนวน ๓๓,๔๗๖,๒๕๘ คน แบ่งเป็นพระภิกษุ จำนวน ๓๔๒,๐๗๘ รูป พุทธศาสนิกชน จำนวน ๒๒,๑๓๔,๑๗๐ คน สำหรับวัดไทยในต่างประเทศ มีวัดจัดกิจกรรมสวดมนต์ข้ามปี จำนวน ๕๔๐ วัด มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมด ๓๒,๔๐๐ คน โดยเพิ่มขึ้นจากปี ๒๕๕๙ ร้อยละ ๒๐ ซึ่งเป็นกลุ่มเยาวชน และวัยรุ่น มากกว่าร้อยละ ๕๐ ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี ที่เยาวชนคนรุ่นใหม่ให้ความสนใจมาสวดมนต์ข้ามปี เพื่อความเป็นสิริมงคลของชีวิต^๗ ปัจจัยอีกหลายปัจจัยที่อาจส่งผลต่อความพึงพอใจของประชาชนในการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมซึ่งได้แก่ ด้านสถานที่ ด้านรูปแบบการอบรม ด้านเนื้อหาสาระ และด้านวิทยากร เป็นต้น การพัฒนารูปแบบของสำนักปฏิบัติธรรมรวมถึงการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานให้สนองตอบความต้องการของประชาชนผู้รับบริการ และพัฒนาสังคมไทย

ด้วยเหตุนี้สำนักปฏิบัติธรรมจึงต้องดำเนินการพัฒนาองค์ประกอบและเกณฑ์มาตรฐานในการบริหารจัดการเพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาและรองรับการปฏิบัติธรรม อีกทั้งเพื่อให้สอดคล้องกับระเบียบของมหาเถรสมาคมอีกด้วยเพื่อให้การพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมมีการสร้างแผนงานที่ถูกต้องเหมาะสม การวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาองค์ประกอบ และเกณฑ์มาตรฐานที่เหมาะสมต่อการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในสังคมไทย ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาองค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

^๗สำนักงานพระพุทธศาสนา, พศ. เผยสถิติสวดมนต์ข้ามปียอดพุ่ง ๒๒ ล้านคน (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.dailynews.co.th/education/546201> (๒๒ มกราคม ๒๕๖๐)

๑.๓.๑ รูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด กรุงเทพมหานครเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ องค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด กรุงเทพมหานครเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำ จังหวัดกรุงเทพมหานครเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาโดยการทบทวน เอกสาร ตำรา ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยศึกษาเฉพาะประเด็นดังนี้

๑.๔.๑.๑ รูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด กรุงเทพมหานครตามเกณฑ์มาตรฐานที่คณะสงฆ์กำหนดไว้ และพัฒนามาตรฐานเพิ่มเติม

๑.๔.๑.๒ เพื่อศึกษาองค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำ จังหวัดกรุงเทพมหานคร

๑.๔.๑.๓ แนวทางการพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนัก ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร

๑.๔.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) คัดเลือก โดยใช้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนามาตรฐานด้านบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย แบ่งเป็น ๔ กลุ่ม คือ เจ้าอาวาส พระวิปัสสนาจารย์ นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม ของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร ได้มาโดยการ เจาะจง จำนวน ๒๓ รูป/คน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร ได้แก่ วัดมหาธาตุ เสถียรธรรมสถาน วัดเพลงวิปัสสนา วัดพิชยญาติ และวัดประยุรวงศาวาส

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยกำหนดช่วงเวลาในการทำวิจัยผู้วิจัยกำหนดช่วงเวลาในการทำวิจัยระหว่าง เดือน ๑ มกราคม ๒๕๕๙ – ๓๑ ธันวาคม ๒๕๖๐ รวมระยะเวลา ๑๒ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การพัฒนา หมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบการบริหารจัดการสำนัก ปฏิบัติธรรมในกรุงเทพมหานครให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐานที่คณะสงฆ์ได้กำหนดไว้

รูปแบบการบริหารจัดการ หมายถึง รูปแบบและมาตรฐานการบริหารจัดการที่สำนักปฏิบัติธรรมกรุงเทพมหานคร ใช้หลักการบริหารตามหลักสัปปายะ ๔ คือ อาวาสสัปปายะ อาหารสัปปายะ บุคคลสัปปายะ ธรรมสัปปายะ เป็นแนวทางในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม

องค์ประกอบ หมายถึง องค์ประกอบในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม กรุงเทพมหานครสามารถนำไปกำหนดเกณฑ์มาตรฐานสำนักปฏิบัติธรรม

การบริหารจัดการ หมายถึง การจัดการทรัพยากรของสำนักปฏิบัติธรรมใน กรุงเทพมหานคร ที่อาศัยทรัพยากรสนับสนุนการจัดการตามบริบทของพื้นที่ก่อให้เกิดการพัฒนาตาม เกณฑ์มาตรฐานที่คณะสงฆ์กำหนดไว้ ได้แก่ การบริหารจัดการ , ด้านสถานที่ , ด้านการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ , ด้านทีมวิทยากร และด้านการวางแผนดำเนินการ

สำนักปฏิบัติธรรม หมายถึง สถานที่ที่ให้บริการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมพื้นฐาน การปฏิบัติสมณกรรมฐาน การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในกรุงเทพมหานครที่มีรายชื่อเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ได้แก่ วัดมหาธาตุ เสถียรธรรมสถาน วัดเพลงวิปัสสนา วัดพิชัยญาติ และวัดประยุรวงศาวาส

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบรูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำ จังหวัดกรุงเทพมหานคร

๑.๖.๒ ทำให้ทราบองค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด กรุงเทพมหานคร

๑.๖.๓ ทำให้ทราบการพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติ ธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร

๑.๖.๔ ก่อให้เกิดความรู้ในการพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนัก ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้ประกอบการในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งประกอบด้วย

- ๒.๑ แนวคิดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สาราณียธรรม ๖
- ๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา
- ๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบ
- ๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
- ๒.๕ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสำนักปฏิบัติธรรม
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สาราณียธรรม ๖

หลักสาราณียธรรม ๖ เป็นหลักธรรมที่ผู้บริหารสำนักปฏิบัติธรรมดีเด่นนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดการบริหารสำนักปฏิบัติธรรม เนื่องจากสำนักปฏิบัติธรรมไม่ใช่องค์กรที่มีงบประมาณสนับสนุนชัดเจน บุคลากรที่พร้อมจะปฏิบัติตามคำสั่งตามโครงสร้างการบริหาร การนำหลักเมตตาในสาราณียธรรม ๖ มาประยุกต์ใช้ก่อให้เกิดการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในลักษณะความหวังดีต่อกัน

ในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงสาราณียธรรมไว้ดังนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๖ ประการนี้ เป็นที่ตั้งแห่งการให้ระลึกถึง กระทำให้เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ ย่อมเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ธรรม ๖ ประการ คือ สาราณียธรรม ๖ อย่าง

๑) ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปตั้งกายกรรม ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนสหพหุจรีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่รัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๒) ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปตั้งวจีกรรม ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนสหพหุจรีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ธรรมข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่รัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๓) ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปตั้งมโนกรรม ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนสหพหุจรีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ธรรมข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่ง

ความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยรัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยเคารพ เป็นไปเพื่อความ สงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๔) ดุรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ลากอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประกอบด้วยธรรมได้ มาแล้วโดยธรรม โดยที่ผู้ดูแลเพียงอาหารในบาตร ไม่หวงกันด้วยลากเห็นปานดั่งนั้น แบ่งปันกับ เพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีล ธรรมแม้ข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยรัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาทเพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๕) ดุรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ศีลอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งไม่ขาด ไม่ทะลุไม่ต่าง พริ้ว เป็นไทย อันวิญญูชนสรรเสริญ ไม่เกี่ยวข้องกับตัณหาและทิฐิ เป็นไปเพื่อสมาธิ ภิกษุเป็นผู้ถึงความ เป็นผู้เสมอกันโดยศีลในศีลเห็นปานดั่งนั้น กับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังอยู่ ธรรมแม้ข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยรัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความพร้อมเพรียงเพื่อความเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกัน

๖) ดุรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ทิฐิอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประเสริฐ เป็นเครื่องนำ สัตว์ออกจากทุกข์ ย่อมนำออกเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้กระทำ ทิฐินั้น ภิกษุเป็นผู้ถึงความ เป็นผู้ เสมอกัน โดยทิฐิในทิฐิเห็นปานดั่งนั้น กับเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังอยู่ ธรรม แม้ข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยรัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่ยเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความพร้อมเพรียงเพื่อความเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกัน^๑

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) อธิบาย สาราณียธรรม คือ หลักธรรมสำหรับพัฒนาตนเอง ให้มีความเสียสละ เมตตากรุณา กตัญญูกตเวที และสามัคคี (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) ๖ ประการคือ

๑) เมตตาทายกรรม ทาต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อน ร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่างๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒) เมตตาวิจิตรกรรม พุดต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์สั่งสอนหรือ แนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับ หลัง

๓) เมตตาโมกกรรม คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔) สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรมแม้เป็นของ เล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

๕) สีสสามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริตตั้งงามรักษา ระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่หาตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

^๑ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑-๓๒๒.

๖) ทัศนวิสัยสามัญตา ปรับความเห็นเข้ากันได้ คือ เคารพฟังความคิดเห็นกันมีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน^๒

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตโณ) ได้ให้ความหมายและหลักการปฏิบัติของสารณียธรรมไว้ว่า ตามสัญญาตญาณของคนที่อยู่ร่วมกันนั้น ยังปรารถนาความรัก ความอบอุ่นความปลอดภัย ต้องการสิ่งที่พึงพานักอาศัย ต้องการได้มีการพักผ่อนหย่อนใจ ต้องการให้มีสันติภาพในด้านต่างๆ ซึ่งเป็นลักษณะความเรียกร้อง ความต้องการตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต ในทางพระพุทธศาสนา กลุ่มพุทธบริษัททั้งฝ่ายคฤหัสถ์และบรรพชิต เมื่อมาอยู่ร่วมกันในวัฏสนัตถ์ของชาวพุทธแล้ว จำเป็นที่จะต้องอยู่ด้วยความมีคุณธรรมเป็นจุดกลางทางความคิดที่มาพบกัน โดยการปลูกฝังให้เกิดความรักความเคารพต่อกัน ซึ่งความรัก ความเคารพต่อกันนั้น เป็นผลซึ่งจะเกิดขึ้นอาจจากการแสดงความมีน้ำใจ คือ สงเคราะห์ อนุเคราะห์ เมื่อมีความรักความเคารพต่อกัน ให้การสงเคราะห์ อนุเคราะห์ต่อกันแล้ว การทะเลาะวิวาทกันก็จะไม่เกิดขึ้นความสามัคคีซึ่งเป็นผลที่พึงปรารถนาของหมู่คณะ ไม่ว่าจะยุคใด สมัยใดก็จะบังเกิดขึ้น จากนั้นเอกภาพ คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางกิจกรรม ทางผลประโยชน์ ทางการศึกษาการประพฤติปฏิบัติ ก็จะบังเกิดขึ้นติดตามมา เหล่านี้เป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน แต่ในขณะเดียวกัน สิ่งที่ดีงามเหล่านี้เป็นผลรวมยอดซึ่งกันและกัน โดยการสร้างเหตุเฉพาะในที่นี้ทรงแสดงว่า เป็นสารณียธรรม คือ ธรรมะที่จะนำใจของบุคคลให้ระลึกรู้ถึงกัน ผูกพันเชื่อมโยงบุคคลไว้ด้วยน้ำใจ ประกอบด้วย ๖ ประการ คือ

๑) เมตตาการุณยธรรม จะทำอะไรก็ให้ทำด้วยเมตตา ได้แก่ การแสดงความมีน้ำใจช่วยเหลือ ขวนขวายในกิจการงานต่างๆ ที่ควรของเพื่อนภิกษุสามเณรของเพื่อนอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นต่อหน้าหรือลับหลังก็ตาม

๒) เมตตาวิจิตรธรรม จะพูดอะไรก็ประกอบด้วยเมตตา ได้แก่ การพูดวาจาที่เป็นคำสัตย์ คำจริง คำสมานสามัคคี กระชับสามัคคี พูดแต่คำไพเราะอ่อนหวาน และคำที่มีประโยชน์นั้นเป็นคำที่มีพื้นฐานมาจากเมตตา ต่อคนที่ตนพูดด้วยและคนที่พูดถึง พูดต่อหน้าอย่างไรลับหลังก็ต้องพูดอย่างนั้นลับหลังอย่างไร ต่อหน้าก็พูดอย่างนั้น

๓) เมตตาเมตตาโนกรรม จะคิดอะไรก็คิดกันด้วยเมตตา ได้แก่ การตั้งความรู้สึกในคนและสัตว์ทั้งหลายว่า ชีวิตแต่ละชีวิตไม่ต้องการความทุกข์ แต่ต้องการความสุข ฉันทิเพราะ ฉะนั้น ขอให้บุคคลนั้นๆ ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนกันไม่ประทุษร้ายกัน ให้แต่ละคนอยู่ดีมีสุขตามสมควรแก่ฐานะของตน เมื่อจะคิดถึงใครก็ตามไม่ได้จาเพาะเจาะจงว่า เป็นภิกษุสามเณรเท่านั้น ให้คิดถึงกันด้วยเมตตา เพราะพร้อมที่จะแสดงออกทางกาย ทางวาจา ทั้งต่อหน้าและลับหลังบุคคลเหล่านั้น

๔) แบ่งปันลาภที่ตนได้มาในทางที่ชอบธรรม ให้แก่เพื่อนภิกษุสามเณร ไม่หวงไว้บริโภคเฉพาะเพียงผู้เดียว คือ หลักการอยู่ร่วมกันของพระภิกษุสามเณรนั้น ต้องเลี้ยงชีพด้วยลาภของตัวเอง เทียบวิกาจารบิณฑบาตอาหารจากชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธา เป็นการได้อาหารมาในทางที่ชอบ

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๓๓ - ๒๓๔.

ธรรม แต่ว่าการได้ปัจจัย ๔ นั้น คนเรามีวาสนาบาปมีไม่เหมือนกัน บางคนได้มากจนเหลือกินเหลือใช้ บางคนได้น้อยจนไม่ค่อยพอกินพอใช้ เพราะฉะนั้น คนที่ได้ลาภผลมาในทางที่ชอบมาก จึงต้องแสดงออกซึ่งทางกายกรรม ทางวจีกรรม ที่สะท้อนมาจากใจ ด้วยการเอื้อเฟื้อแบ่งปันเป็นการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ เฉลี่ยความสุขให้แก่กันและกัน

๕) รักษาศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนภิกษุสามเณรอื่นๆ ไม่หาตนให้เป็นที่รังเกียจของผู้อื่น คือ การอยู่ร่วมกันของพระภิกษุ สามเณรนั้น ค่อนข้างจะอาภรรพ์ แม้จะโง่ไปบ้างจะเข้ไปบ้าง แต่ถ้าไม่มีปัญหาเรื่องการประพฤติปฏิบัติแล้ว ย่อมเป็นที่ยอมรับนับถือของผู้ที่เกี่ยวข้องกัน แม้จะเป็นเพื่อนรักร่วมใจกัน ถ้าคนหนึ่งละเมิดศีลที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้จะกลายเป็นที่รังเกียจ ดูหมิ่นของเพื่อนภิกษุสามเณรด้วยกัน การอยู่ร่วมกันโดยปกติสุขที่ประสงคจะเกิดขึ้นไม่ได้ ดังนั้น จึงต้องพยายามปฏิบัติตนให้ถูกต้องตรงตามหลักของศีลที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ โดยให้มองว่า ข้อนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้อย่างไร ใครปฏิบัติถูกต้องตรงหลักที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ก็ปฏิบัติไปตามเขา ทำให้เกิดเป็นความเรียบร้อยสวยงามขึ้นที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า สังฆโสภณ คือ หมู่คณะที่งดงาม

๖) มีความเห็นร่วมกันกับเพื่อนภิกษุสามเณรอื่นๆ ไม่วิวาทกับใครๆ เพราะมีความเห็นผิดกัน เรื่องของความเห็นนั้น ในฐานะของภิกษุในพระพุทธศาสนา ถ้าเป็นความเห็นเกี่ยวกับวินัย ก็ต้องเอาวินัยเป็นมาตรการกำหนดตัดสินว่า ความเห็นของใครถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมะก็ตรวจสอบเทียบเคียง สอบทานหลักธรรมะว่า ข้อนี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้อย่างไร แล้วก็หาจุดกลางทางความคิดมาพบกัน แต่บางอย่างเป็นเรื่องของกิจการงาน หรือแม้แต่เรื่องความเห็นทั่วไป อาจจะมีขัดแย้งในหลักการและวิธีการบางอย่าง แต่ว่าสามารถประสพผลเช่นเดียวกันได้ ก็ต้องประนีประนอมกัน ไม่ก่อเหตุทะเลาะวิวาท เพราะเหตุว่า ความเห็นขัดแย้งกัน เว้นไว้แต่บุคคลนั้นมีความเห็นขัดแย้งกับพระธรรมวินัย ซึ่งภิกษุสามเณรรู้ห้วงใยในพระพุทธศาสนา จะต้องถือเป็นภาระหน้าที่ที่จะขจัดปรับวาทเหล่านั้น ให้ยุติลงด้วยความเรียบร้อย^๓

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกล่าวถึงหลักธรรมสาราณียธรรม ๖ ไว้ว่า สาราณียธรรม ๖ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง, ธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน, หลักการอยู่ร่วมกัน สาราณียธรรม ๖ คือ

๑. เมตตากายกรรม ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

^๓ พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ), ธรรมะสำหรับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท คลังวิชา จำกัด, ๒๕๓๖), หน้า ๓๔.

๔. สาธารณโภคี ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรมแม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน ข้อนี้ใช้ อปปฏิวัตตโคติ ก็ได้

๕. สีลสามัญญตา มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

๖. ทิฐิสามัญญตา มีทิฐิงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น ล้นทุกข์ หรือ ขจัดปัญหา

ธรรม ๖ ประการนี้ มีคุณ คือ เป็น สารณียะ ทำให้เป็นที่ระลึกถึง เป็น ปิยกรณ ทำให้เป็นที่รัก เป็น ครุกรณ ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ ความกลมกลืนเข้าหากัน เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี และเอกภาพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^๔

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึงหลักธรรมสารณียธรรม ๖ ไว้ว่า สารณียธรรม ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ๖ อย่าง รัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้มี ๖ อย่าง

ดูก่อนอานนท์ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน

๑) ดูก่อนอานนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีกายกรรมประกอบด้วย เมตตา ปราภุในเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นี่ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกันทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประการหนึ่ง

๒) ดูก่อนอานนท์ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุมิวัจกรรมประกอบด้วย เมตตาปราภุในเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นี่ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๓) ดูก่อนอานนท์ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุมิมนโนกรรมประกอบ ด้วยเมตตาปราภุในเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นี่ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อความพร้อมเพรียงกันเพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๔) ดูก่อนอานนท์ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุมิลาภใดๆ เกิดโดยธรรม ได้โดยธรรมที่สุดแม้เพียงอาหารติดบาตร เป็นผู้ไม่แย่งกันเอาลาภ เห็นปานนั้น ไว้บริโภคแต่เฉพาะผู้เดียวย่อมเป็นผู้บริโภคเฉลี่ยทั่วไปกับเพื่อน ร่วมประพฤติพรหมจรรย์ผู้มีศีล นี่ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

^๔ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๑๗/๒๕๗.

๕) ดูก่อนอานนท์ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุถึงความเป็นผู้เสมอกันโดยศีล ในศีลทั้งหลายที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท อันวิญญูชนสรรเสริญ อันค้นหาและทักขิโณไม่แต่ละต้อง เป็นไปพร้อมเพื่อสมาธิเห็นปานนั้น กับเพื่อนร่วมประพาศพรหมจรรย์อยู่ ทั้งในที่แจ้งทั้งในที่ลับ นี่ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๖) ดูก่อนอานนท์ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุถึงความเป็นผู้เสมอกันโดยทักขิโณ ในทักขิโณที่เป็นของพระอริยะอันนำออก ชักนำผู้กระทำตามเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ เห็นปานนั้นกับเพื่อนร่วมประพาศพรหมจรรย์อยู่ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นี่ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ดูก่อนอานนท์ นี่แล ธรรม ๖ อย่าง เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรักทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ดูก่อนอานนท์ ถ้าพวกเธอพึงสมาทานสาราณียธรรมทั้ง ๖ อย่างนี้ ประพาศอยู่พวกเธอจะยังเห็นทางว่ากล่าวพวกเราได้ น้อยก็ตาม มากก็ตาม ซึ่งจะอดกลั้นไว้ไม่ได้ละหรือท่านพระอานนท์ กราบทูลว่า ข้านี้หาทำได้เลย พระพุทธเจ้าข้า

พระพุทธเจ้า ดูก่อนอานนท์ เพราะฉะนั้นแล พวกเธอพึงสมาทานสาราณียธรรมทั้ง ๖ อย่างนี้ ประพาศเถิด ข้อนั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่พวกเธอตลอดกาลนานพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสภิชิตนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ชื่นชมยินดี พระภิชิตของพระผู้มีพระภาคเจ้า^๕

ทองหล่อ วงษ์ธรรมา ได้กล่าวว่า สาราณียธรรมแปลว่า ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน หมายถึง คุณธรรมที่ทำให้คนเราไม่เห็นแก่ตัว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น เข้าใจคนอื่นมากขึ้น สาราณียธรรม มี ๖ คือ

๑. เมตตาทายกรรม คือ ทาต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง ทาสักใดก็ทาด้วยความปรารถนาดีต่อกัน เช่น แสดงไมตรีและหวังดีต่อเพื่อนร่วมงานร่วมกิจการร่วมชุมชนโดย ช่วยเหลืออุดหนุนต่างๆ ด้วยความเต็มใจ แสดงอาการปฏิกิริยาสุภาพ เคารพนับถือทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาจักรกรรม คือ พุดกันด้วยเมตตา หมายถึง จะพูดอะไรก็พูดด้วยความปรารถนาดีต่อกันเช่น แนะนำ สั่งสอนตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ พูดจริงไม่ พุดเพื่อผลประโยชน์ ที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเองฝ่ายเดียว

๓. เมตตาโนกรรม คือ คิดต่อกันด้วยเมตตา หมายถึงจะคิดอะไรก็คิดด้วยความปรารถนาดีต่อกัน เช่น ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี

๔. สาธารณโภคี คือ แบ่งปันสิ่งที่ได้มาโดยชอบธรรม หมายถึง แบ่งปันลาภที่ร่วมกันหา ร่วมกันทำโดยยุติธรรม แม้สิ่งของที่ได้มาจะน้อย แต่ก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั้งถึงกัน นั่นคือ การร่วมสุข ร่วมทุกข์กัน

^๕ ม.อ.(ไทย) ๓/๑/๘๘.

๕. สีสสามัญญตา คือ มีความประพจน์เสมอภาคกัน หมายถึง ประพจน์สุจริตดีงามเหมือนกัน มีระเบียบวินัยเป็นแบบเดียวกัน ไม่ประพจน์ให้เป็นที่ยังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖. ทิฏฐิสามัญญตา คือมีความเสมอภาคกัน ทางความคิด หมายถึง ปรับความคิดความเห็นให้มีเหตุผลถูกต้องเหมือนกัน นั่นคือ การเคารพเหตุผล ยึดหลักความดีงามเป็น อุดมคติอย่างเดียวกัน^๖

พระไตรปิฎก ปฐมสาราณียธรรม ว่าด้วยสาราณียธรรม สูตรที่ ๑

ภิกษุทั้งหลาย สาราณียธรรม (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) ๖ ประการนี้ สาราณียธรรม ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. ตั้งมั่นเมตตาภายกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้เป็นสาราณียธรรม

๒. ตั้งมั่นเมตตาวัจกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้เป็นสาราณียธรรม

๓. ตั้งมั่นเมตตาภยกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้เป็นสาราณียธรรม

๔. บริโภคโดยไม่แบ่งแยกจากทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรมโดยที่สุดแม้เพียงดินทบาต บริโภคร่วมกับพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีล แม้นี้เป็นสาราณียธรรม

๕. มีศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้สรรเสริญไม่ถูกค้นหาและทฎฐิครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิเสมอเหมือนกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้เป็นสาราณียธรรม

๖. มีอริยทฎฐิ อันเป็นธรรมเครื่องนำออก เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้ทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้เป็นสาราณียธรรม ภิกษุทั้งหลาย สาราณียธรรม ๖ ประการนี้แล

ปฐมสาราณียสูตรที่ ๑ จบ

ทุติยสาราณียสูตร ว่าด้วยสาราณียธรรม สูตรที่ ๒

ภิกษุทั้งหลาย สาราณียธรรม ๖ ประการนี้ ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน สาราณียธรรม ๖ ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. ตั้งมั่นเมตตาภายกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้เป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๒. ตั้งมั่นเมตตาวัจกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้เป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

^๖ ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา , ปรัชญา ๒๐๑ พุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: โอ เอส.พรินต์ติ้ง เฮ้าส์ ๒๕๓๘), หน้า ๒๙๔- ๒๙๕.

๓. ตั้งมั่นเมตตาตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้ก็ป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๔. บริโภคโดยไม่แบ่งแยกกลางทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรมโดยที่สุดแม้เพียงบิณฑบาต บริโภคร่วมกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีล แม้นี้ก็ป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๕. มีศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญไม่ถูกค้นหาและทวิฐีครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังนี้ก็เป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๖. มีอริยทวิฐี อันเป็นธรรมเครื่องนำออกเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้ทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้ก็ป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน ภิกษุทั้งหลาย สาราณียธรรม ๖ ประการนี้แล ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

ทศยสาราณียธรรมที่ ๒ จบ^๗

คณาจารย์สำนักพิมพ์เลี้ยงเชียง ได้กล่าวว่า สาราณียธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน คือผู้ประพฤติธรรมเหล่านั้นย่อมเป็นเหตุให้ระลึกถึงความดีที่ทำต่อกัน เป็นที่เคารพนับถือของผู้อื่น และสมานความสามัคคีกลมเกลียวในหมู่คณะไว้ได้

๑. การเข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตา คือ การช่วยชวนชวยทากิจธุระของกันและกันด้วยกาย ไม่ว่าจะเป็นกิจธุระอะไรก็ตามก็เต็มใจช่วยทำกิจธุระนั้นจนสำเร็จ ไม่นิ่งดูตายเพราะถือว่าไม่ใช่หน้าที่ เรื่องอะไรจะทำให้เหนื่อยแรงลำบากกาย

๒. การเข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา คือ การแนะนำสั่งสอนบอกกันในทางที่ดีถูกต้อง เมื่อทำตามแล้วเกิดความดีงาม ไม่มีผลทำให้ผู้ทำตามต้องได้รับความเดือดร้อนภายหลัง

๓. การเข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา คือ การตั้งจิตเป็นเมตตาปรารถนาแต่ความไม่มีเวรมีภัยต่อกัน มุ่งหวังแต่ความสุขความเจริญและประโยชน์ต่อกันและกัน

๔. การแบ่งปันลาภที่หามาได้ไม่หวงไว้บริโภคผู้เดียว คือ การแบ่งปันสิ่งของที่ตนหาได้โดยชอบธรรมแก่ผู้อื่นตามสมควรแก่ของที่ไดมา เพื่อเป็นการเกื้อกูลต่อผู้ที่มีลาภน้อย ไม่หวงไว้บริโภคผู้เดียว

๕. การรักษาศีลให้บริสุทธิ์เสมอกับผู้อื่น คือ การประพฤติกายวาจาให้เรียบร้อยดีไม่มีโทษ ปฏิบัติตนตามพระวินัยบัญญัติรักษาศีลตามภาวะของตนไม่ให้ขาดหรือต่างพร้อยเสมอกันกับผู้อื่น

^๗ อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๑๑/๔๒๖-๔๒๗.

๖. การมีความเห็นร่วมกันกับผู้อื่น คือ การมีความเห็นพ้องต้องกันตามพระธรรมวินัย เป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวกันในการปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง ไม่มีความเห็นผิดแผกแปลกไปจากผู้อื่น จนเป็นเหตุแห่งความแตกร้างบาดหมาง ย่อมรับมติของส่วนมาก

ธรรม ๖ อย่างนี้ ทำให้ผู้ประพฤติให้เป็นที่รักที่เคารพของผู้อื่น เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันและกัน เป็นไปเพื่อความไม่วิวาทกันและกัน เป็นไปเพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^๘

ปัญญา บางยาง ได้กล่าวว่า สาราณียธรรม คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน หลักการอยู่ร่วมกัน ๖ ประการ

๑. เมตตาทายกรรม ตั้งเมตตาทายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาวิจารณ์ ตั้งเมตตาวิจารณ์ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยแจ้งสิ่งที่ประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพแสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตาโมกกรรม ตั้งมโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดหาสิ่งที่ประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มต่อกัน

๔. สาธารณโภคี ได้ของที่ชอบธรรมมากแบ่งปัน ไม่หวงไว้ผู้เดียว

๕. สีลสามัญญตา มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่ยกย่องของหมู่คณะ

๖. ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิดีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นสิ้นทุกข์หรือจัดปัญหา^๙

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) กล่าวถึงหลักสาราณียธรรมว่า เป็นชื่อของธรรมหมวดหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข รักใคร่กลมเกลียว เคารพนับถือสงเคราะห์ ช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน มีความสามัคคีพร้อมเพรียงกันเป็นเอกภาพ ไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน เป็นธรรมที่ทำให้ทุกคนนึกถึงกันและกันด้วยความชื่นชมยินดี สาราณียธรรม มี ๖ ประการ คือ

๑. ทำอะไรก็ทำด้วยเมตตาธรรมต่อกัน

๒. พูดอะไรก็พูดด้วยเมตตาธรรมต่อกัน

๓. คิดอะไรก็คิดด้วยเมตตาธรรมต่อกัน

๔. แบ่งปันสิ่งที่ตนได้มาโดยชอบธรรมแก่กัน

๕. สีลสามัญญตา มีศีลมีความประพฤติเสมอกัน

๖. ทิฏฐิสามัญญตา มีความคิดเห็นเสมอกัน^{๑๐}

^๘ คณาจารย์สำนักพิมพ์เสียงเสียง, หนังสือบูรณาการแผนใหม่ นักรธรรมชั้นตรี, (กรุงเทพมหานคร : เสียงเสียง, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๘-๑๐๙.

^๙ ปัญญา ใช้บางยาง, ธรรมาธิบาย เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปริตธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๒-๑๒๓.

^{๑๐} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อศึกษาพุทธศาสน์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า, ๑๑๒๓.

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา โดยมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการพัฒนา และแนวคิดการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา ได้มีนักวิชาการทางสังคมศาสตร์ได้ให้แนวคิดไว้ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของการพัฒนา

การเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้น อันเนื่องมาจากความต้องการของมนุษย์ที่อยากเห็นสิ่งดี ๆ เกิดขึ้นในสังคมของตนเอง การเปลี่ยนแปลงของสังคมไปในทางที่ดีขึ้นที่เราเรียกกันว่า “การพัฒนา” (Development) หรืออาจให้คำจำกัดความของการพัฒนาได้ว่า คือ กระบวนการเพื่อเพิ่มความสามารถของคนส่วนใหญ่ที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตนอย่างต่อเนื่อง ภายใต้คำจำกัดความดังกล่าว เนื้อหาสาระสำคัญของการพัฒนาจึงอยู่ที่ความสามารถของคนส่วนใหญ่ ส่วนกลไกหรือกระบวนการนั้นเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำมาใช้ในการดำเนินงาน นอกจากนี้ การดำเนินงานควรจะต้องให้ผลได้อย่างต่อเนื่องอีกด้วย กระบวนการพัฒนาจึงจำเป็นที่จะต้องเป็น กระบวนการระยะยาว และจากการตรวจสอบเอกสารปรากฏว่า มีผู้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้หลายท่าน ดังนี้ ส่วน **ราชบัณฑิตยสถาน** ได้ให้ความหมายของคำว่า การพัฒนา หมายถึง ความเจริญเติบโต หรือก้าวหน้า^{๑๑} ในขณะเดียวกัน **ยุวัฒน์ วุฒิเมธี** ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนา หมายถึง การกระทำที่ดีขึ้น คือ เปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า^{๑๒} อย่างไรก็ตาม **จิตยา สุวรรณชฎ** ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม ซึ่งได้แก่ คน กลุ่มคน การจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคม ด้วยการจัดสรรทรัพยากรของสังคมอย่างยุติธรรม และมีประสิทธิภาพ^{๑๓} ในขณะที่ **สมศักดิ์ ศรีสันติสุข** ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนา หมายถึง การที่คนในชุมชนและสังคมโดยส่วนรวม ได้ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อปรับปรุงความรู้ความสามารถของตนเอง ได้ร่วมกันเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของตน ชุมชน และสังคมให้ดีขึ้น^{๑๔} สำหรับ **พระราชวรมนิ (ป.อ.ปยุตโต)** ได้ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่า การพัฒนา มาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เรียกว่า พัฒนา หรือ วัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น^{๑๕} ทางด้าน **สนธยา พลศรี** กล่าวว่า เมื่อการพัฒนาถูกกำหนดความหมายจากหลายแหล่ง และหลายสาขาวิชา ทำให้ลักษณะของการพัฒนามีหลายประการ แต่ลักษณะที่สำคัญ มีดังต่อไปนี้

^{๑๑}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔๕.

^{๑๒}ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖), หน้า ๒.

^{๑๓}จิตยา สุวรรณชฎ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๓๕๔.

^{๑๔}สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สังคมไทย : แนวทางวิจัยและการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๗๙.

^{๑๕}พระราชวรมนิ (ประยุทธ์ ปยุตโต), ทางสายกลางของการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๖-๑๘.

๑) เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสุขภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อมของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น หรือให้มีความเหมาะสมอันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงในด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้น หรืออาจจะเรียกได้ว่าต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ

๒) มีลักษณะเป็นกระบวนการ คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอน และอย่างต่อเนื่องกัน โดยแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลำดับ ไม่สามารถข้ามขั้นตอนหนึ่งได้

๓) มีลักษณะเป็นพลวัต คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นแบบรวดเร็วหรือช้า ๆ ปริมาณมาก หรือน้อยก็ได้

๔) เป็นแผนและโครงการ คือ เกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลงใคร ด้านใด ด้วยวิธีการใด เมื่อไร ใช้งบประมาณเท่าใด ใครรับผิดชอบ เป็นต้น ไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า

๕) เป็นวิธีการ การพัฒนาเป็นมรรควิธี หรือกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาชนบท การพัฒนาการเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชุมชน ต่างก็เป็นวิธีการพัฒนาแบบหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง

๖) เป็นปฏิบัติการ คือ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไม่เป็นเพียงแนวความคิด หรือเป็นเพียงแนวคิด หรือเป็นเพียงรายละเอียดของแผนและโครงการเท่านั้น เพราะการพัฒนาเป็นวิธีการที่ ต้องนำมาใช้ปฏิบัติจริงจึงจะเกิดผลตามที่ต้องการ

๗) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทเดียวที่สามารถจัดทำแผนโครงการและคิดค้นวิธีการพัฒนาตนเองและสิ่งต่าง ๆ ได้ การเปลี่ยนแปลงใดก็ตามถ้าไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์แล้ว จะไม่ใช้การพัฒนาแม้ว่าจะมีลักษณะอื่นๆ เหมือนกับการพัฒนาก็ตาม

๘) ผลที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสมหรือพึงพอใจ ทำให้มนุษย์และสังคมมีความสุข เพราะการพัฒนาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์นั่นเอง

๙) มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด คือ สามารถบอกได้ว่าลักษณะที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นการพัฒนาหรือไม่ ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธี เช่น เปรียบเทียบกับสภาพเดิมก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลง กำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านคุณภาพสามารถเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากมนุษย์และสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการพัฒนา จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยการพัฒนาใหม่ๆ จึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ^{๑๖} นอกจากนี้ **สนธยา พลศรี** ยังได้สรุปแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาไว้ ดังนี้

๑) แนวคิดแบบวิวัฒนาการ เป็นการนำการพัฒนาไปใช้เพื่ออธิบายประวัติศาสตร์ของมนุษย์ที่เคลื่อนย้ายจากภาวะหนึ่งไปสู่อีกภาวะหนึ่งที่สูงกว่า ทำให้มนุษย์มีความก้าวหน้าในด้านต่างๆ

^{๑๖} สนธยา พลศรี, กระบวนการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๕-๖.

มากขึ้น เช่น มีชีวิตที่อุดมสมบูรณ์ขึ้น ร่ำรวยมากขึ้น มีเหตุผลมากขึ้น มีความแตกต่างกันมากขึ้น เป็นต้น การพัฒนาในแนวคิดนี้จึงมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า ความก้าวหน้ามาก

๒) แนวคิดแบบการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้น ในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ เนื่องจากมีความเป็นกลางมากกว่าการพัฒนา ไม่เกี่ยวข้องกับอดีตหรืออนาคต อันรุ่งโรจน์ แต่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ทางสังคม เช่น การแบ่งชนชั้นทางสังคม เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงอาจมีลักษณะเป็นการปฏิรูป คือ เฉพาะในโครงสร้างใด โครงสร้างหนึ่ง และเป็นการปฏิวัติ คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทั้งหมดของสังคม

๓) แนวความคิดแบบเศรษฐศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์นำการพัฒนาไปใช้จำแนกประเทศต่างๆ ตามเกณฑ์ที่กำหนด เช่น รายได้ประชาชาติ การรู้หนังสือ การมีงานทำ เป็นต้น ออกเป็นประเทศพัฒนาแล้ว ประเทศกำลังพัฒนา และประเทศด้อยพัฒนา การพัฒนาในแนวความคิดนี้ จึงมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า ความเป็นอุตสาหกรรม ความทันสมัย และการเจริญเติบโตมาก

๔) แนวความคิดแบบการปฏิบัติการทางสังคม เป็นแนวความคิดที่เกิดจากรัฐบาลของประเทศต่างๆ พยายามปรับปรุงแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมในรูปของการวางแผน ปฏิบัติการ เช่น การปฏิรูปที่ดิน การสหกรณ์ การพัฒนาชนบท เป็นต้น และเรียกวิธีการนี้ว่า การพัฒนา

๕) แนวความคิดแบบความขัดแย้งทางสังคม เป็นแนวความคิดของการพัฒนาประเทศด้วยระบอบสังคมนิยม ที่นำทฤษฎีความขัดแย้งมาใช้เป็นแนวทางในการ เปลี่ยนแปลงโครงสร้างและระบบสังคม โดยถือว่าการนำระบอบสังคมนิยมเข้ามาใช้แทนระบบที่ใช้อยู่เดิมเป็นการพัฒนา^{๑๗} ในขณะที่ โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาที่น่าจะส่งผลต่อคนส่วนใหญ่ใน ๓ ลักษณะด้วยกัน คือ

๑) การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้า ซึ่งถ้าเป็นเรื่องเศรษฐกิจก็เรียกว่า ความเจริญทางเศรษฐกิจ ถ้าเป็นด้านสังคมก็เป็นเรื่องของความมีเหตุผล ตลอดจนระบบและกลไกซึ่งเอื้ออำนวยให้สามารถใช้เหตุผลเป็นหลักในการตัดสินใจ และลดความขัดแย้งโดยสันติวิธี เรื่องความก้าวหน้านี้ได้กลายเป็นเรื่องที่ได้รับการเอาใจใส่กันมาก และมีคนส่วนหนึ่งเห็นว่า การพัฒนานั้น หมายถึง เรื่องของความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอย่างเดียว ซึ่งตามทัศนะของการพัฒนาโดยทั่วไปนั้น ควรหมายถึง เรื่องความก้าวหน้าทางสังคมด้วย ไม่เฉพาะแต่ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเท่านั้น

๒) การพัฒนา หมายถึง ความมั่นคง ถ้าในทางเศรษฐกิจเราต้องการให้ระบบเศรษฐกิจเป็นระบบที่มั่นคงมีเสถียรภาพ ไม่มีปัญหาเงินเฟ้อ เงินฝืด ในทางสังคมก็เช่นกันเราต้องการเห็นความมั่นคงทางสังคม เป็นสังคมที่สงบสุข สังคมที่สามารถปรับตัวเองให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้โดยปราศจากความรุนแรง ความมั่นคงจึงเป็นเรื่องใหญ่ และในการพัฒนามีต้องคิดถึงเรื่องนี้ด้วย

๓) การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้าและความมั่นคง การพัฒนายังควร หมายถึง ความเป็นธรรม อีกด้วย โดยเฉพาะความเป็นธรรมในลักษณะที่ว่าประชาชนทุกคนที่เป็นสมาชิกของ

^{๑๗} สนธยา พลศรี, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

สังคมได้เข้ามีส่วนร่วม และได้รับผลตอบแทนจากการที่มีส่วนในการพัฒนาตามควร ดังนั้น การพัฒนาที่เราต้องการจึงควรเป็นการพัฒนาในรูปแบบที่ช่วยสร้างความเป็นธรรมด้วย^{๑๘}

กล่าวโดยสรุปว่า การพัฒนา คือ การสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าจนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาวะการณ์ของสังคมจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่งที่มีคุณค่าเพิ่มขึ้น และต้องการมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

๒.๒.๒ แนวคิดการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา

ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการพัฒนาทั้งในส่วนของสังคม และตัวมนุษย์ แต่จะเน้นที่การพัฒนาคน เพราะเมื่อคนพัฒนาแล้ว ทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชน สังคม และเป็นการพัฒนาที่ทำให้เกิดผลของการพัฒนาอย่างแท้จริง เป้าหมายของการพัฒนา คือการปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทางจิตใจอันเกิดจากความมีอิสรภาพที่พึ่งตนเองได้และความเข้มแข็งของบุคคลและสังคม ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นระดับการพัฒนาประการหนึ่งหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เป็นเครื่องพัฒนาทำให้เจริญทำให้เป็นให้ดีขึ้น ฝึกอบรม คือ ภาวนา มี ๔ ประการ คือ

๑) กายภาวนา หมายถึง การเจริญ การพัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกับเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง ๕ ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ ไม่ให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒) สีลภาวนา หมายถึง การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

๓) จิตตภาวนา หมายถึง การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อุตุน มีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔) ปัญญาภาวนา หมายถึง การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา^{๑๙}

การพัฒนาทางพระพุทธศาสนานั้นต้องเริ่มที่ตัวบุคคล หมายความว่า บุคคลที่อยู่ในชุมชนหรือสังคม ควรที่จะได้รับการพัฒนาเป็นอันดับแรก ทั้ง ๔ ด้าน คือ ทางด้านกาย ทางด้านหลักธรรมที่เหมาะสมในการพัฒนาทางสังคม คือ อปริหานิยธรรม หรือวัชชีอปริหานิยธรรม ได้แก่ ธรรมไม่ทำให้เสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว มี ๗ ประการ คือ

๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์

๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ

^{๑๘} โฉมสิต ปันเปี่ยมรัชฎ์, การพัฒนาประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๒), หน้า ๒๕.

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๘๑-๘๒.

๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีกรรมตามที่วางไว้เดิม

๔) ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

๕) บรรดาकुสตรีกุลกุมารทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยไม่ถูกข่มเหงหรือดูคร่ำขึ้นใจ

๖) เคารพสักการบูชาเจดีย์ของวัชชีทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป

๗) จัดให้ความอารักขา คุ่มครองป้องกัน อันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลายตั้งใจว่าขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังไม่ได้มา พึงมาสู่แคว้นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่ในแคว้นแคว้นผาสุก

อปฺริหานิยธรรม ๗ ประการนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่เจ้าวัชชีทั้งหลายผู้ปกครองรัฐโดยระบอบสามัคคีธรรม ซึ่งรัฐคู่อริยอมรับว่า เมื่อชาววัชชียังปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ จะเอาชนะด้วยการรบไม่ได้ นอกจากจะใช้เวลาเกลี้ยกล่อมหรือทำให้เกิดความแตกสามัคคีกันภายในกลุ่มของวัชชีจึงจะมีสิทธิชนะ จะเห็นได้ว่า อปฺริหานิยธรรม ๗ ประการนี้ มีสามัคคีธรรม เป็นคุณธรรมที่คอยเกื้อหนุนให้การปฏิบัติตามนั้นเกิดเป็นผลจริง ฉะนั้น หลักสามัคคีธรรม ก็เป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งช่วยให้การพัฒนาสังคมเป็นไปตามแนวทางที่ชุมชนหรือสังคมตั้งเป้าหมายเอาไว้ ได้แก่ ความมีคุณภาพชีวิตที่ดี^{๒๐} ส่วน **สมบุรณ์ สุขสำราญ** ได้กล่าวไว้ว่า สาธารณสุขของความคิดเกี่ยวกับการพัฒนานั้น เนื่องมาจากปรัชญาพื้นฐานของพุทธศาสนาที่ปรารถนาชี้ทางหลุดพ้นจากความทุกข์และชี้ทางสู่ความสุขให้แก่มนุษย์ตามหลักคำสอนนี้ พุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะพระสงฆ์มีหน้าที่ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์และสัตว์อื่นๆ ให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ดังนั้น การช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้พ้นจากสภาพความด้อยพัฒนา ด้อยการศึกษาความสำคัญของการพัฒนา โดยการช่วยเหลือกัน ทั้งการอบรมในศาสนธรรม และประสบการณ์มีอิทธิพลสำคัญต่อการก่อรูปแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาของพระสงฆ์^{๒๑} ในขณะเดียวกัน **ปวย อังภากรณ์** ได้เสนอแนวคิดบทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการพัฒนาประเทศไว้ว่า ถ้าปราศจากศีลธรรมเสียแล้ว การพัฒนาประเทศไม่ว่าจะพัฒนาไปทำนองใด ย่อมจะบกพร่องและไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะพัฒนาไปในด้านเป้าหมายซึ่งจะผิด ผลสุดท้าย อาจจะพัฒนาไปทำนองที่จะเห็นความเจริญทางวัตถุซึ่งเป็นเรื่องสำคัญยิ่งกว่าเรื่องที่สำคัญแท้ๆ คือ ความเจริญในทางปัญญาและในทางศีลธรรม การขาดจากศีลธรรมนั้นจะทำให้โลกเสื่อมโทรม พระพุทธศาสนาจะช่วยเหลือในการพัฒนาชาติได้ดังนี้ ย่อมอาศัยพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสื่อสำหรับสืบพระศาสนาและการที่พุทธศาสนาจะช่วยให้มีการพัฒนาชาติได้ดีจริง ๆ ก็คือ อาศัยหลักเกณฑ์บางประการ ดังนี้

๑) ความเชื่อในพุทธศาสนา ต้องเป็นความเชื่อที่บริสุทธิ์ไม่เจือปนความเชื่อถือโชคลางทางไสยศาสตร์ พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “คนโง่นั้นมัวแต่พิเคราะห์ดวงดาว” ฉะนั้น ในการที่จะทำให้นมนุษย์โลกมีความสมบูรณ์ทั้งในด้านวัตถุและสติปัญญา ก็ควรจะพัฒนาศาสนาใหม่ให้เกิดความบริสุทธิ์

^{๒๐} งาม.สตตก. (ไทย) ๒๓/๒๐/๑๘.

^{๒๑} สมบุรณ์ สุขสำราญ, **การพัฒนาชนบทตามแนววิถีพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๓๐), หน้า ๕๓.

๒) ความเชื่อในพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่มีมูลฐาน ตั้งอยู่ในเหตุผลและวิชา ไม่ใช่ตั้งอยู่ในความเชื่อโดยมงายอย่างเดียว หรืออวิชา พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ท่านทั้งหลาย อย่าพึงเชื่อสิ่งใดเพียงเพราะที่ได้ฟังตามๆ กันมา หรือ เพราะเคยเห็นเช่นนั้นๆ ต่อมา ฯลฯ ท่านจงเอาข้อที่ได้เห็น ได้ฟัง ได้ไตร่ตรองดูด้วยเหตุผลจนเกิดความชัดเจนแล้วจึงค่อยเชื่อ

๓) การที่จะนำเอาคำสอนของพุทธศาสนามาประยุกต์กับสภาพปัจจุบัน ซึ่งลักษณะของสังคมได้ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ จึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง วิธีการประยุกต์พระธรรม ซึ่งเป็นอมตะอยู่แล้ว มาใช้กับสภาพปัจจุบัน ซึ่งจะต้องมีการศึกษาและวิจัยอย่างถ่องแท้

๔) การพัฒนานั้น จำเป็นที่จะต้องใช้ทางโลกและทางธรรม เพราะฉะนั้น ทางฝ่ายพระสงฆ์ก็ดี ทางฝ่ายบ้านเมืองก็ดีต้องร่วมมือกันอย่างมาก มีหลายกรณีที่ฝ่ายบ้านเมืองเพิกเฉยต่อความสำคัญของวัดในชนบทและในเมืองและเพิกเฉยต่อความสำคัญของการเป็นผู้นำของพระสงฆ์ในหมู่บ้าน ถ้าความร่วมมือทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสดำเนินไปด้วยดี ก็จะเป็นประโยชน์ทั้ง ๒ เปลี่ยนแปลงเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณภาพชีวิตนั้นมีความสำคัญกับทุกคน ถ้าทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดีก็จะทำให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข^{๒๒} อย่างไรก็ตาม **พระไพศาล วิสาโล** อธิบายว่าการพัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรม จะต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคมและธรรมชาติ อันตนจะต้องเกื้อกูลปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดี โดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นเกณฑ์ พร้อมกันนั้น การพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐาน อำนวยให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรม เมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความยุติธรรม^{๒๓} ในขณะที่ **จันทน์ อติวัฒน์สิทธิ์** อธิบายว่า ตามพระพุทธศาสนาของการพัฒนาตรงกับคำว่า “ภาวนา” ซึ่งหมายถึง การทำให้เจริญงอกงาม (ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Development) หากพิจารณาจากรากศัพท์ คำว่าพัฒนามาจากภาษาบาลีว่า วัฒนะ หรือ วัฒนา คำนี้หมายถึงความเจริญก้าวหน้า หรือภาวะยืนยาวนาน เช่น คำว่า อายุวัฒนะ หมายถึง ทำให้อายุยืนนาน อันหมายรวมถึง ความเป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรงดี ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน และนอกจากนี้ คำว่า วัฒนะ หมายถึงการดำรง ไม่มีระเบียบเลยก็ได้ เช่น คำว่า โลกวัฒโน หมายถึง เป็นคนรกรกโลก เป็นสิ่ง/เป็นคนในโลกไม่ต้องการ อย่างไรก็ตาม คำว่า การพัฒนาในที่นี้เป็นคำที่กำหนดให้มีคุณค่า และตามหลักการของพระพุทธศาสนา การพัฒนาจะต้องดำเนินไปพร้อม ๆ กัน ๔ ทาง คือ การพัฒนาทางด้านกายภาพ การพัฒนาศีลธรรมและ/หรือ การพัฒนาสังคม การพัฒนาทางด้านจิตใจและการพัฒนาทางด้านปัญญา นอกจากนี้พระพุทธศาสนาพิจารณาว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการพยายามที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง รักษา สิ่งที่ดีให้คงอยู่ ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงฟื้นฟู และปรับปรุงทั้งตนเอง และสังคมนอบ

^{๒๒} ปว้ย อึ้งภากรณ์, ศาสนธรรมกับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๓๐), หน้า ๖๑-๖๕.

^{๒๓} พระไพศาล วิสาโล, พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๘-๑๙.

ข้างให้ดีขึ้นและมีความหมายมากยิ่งขึ้น แต่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในกระบวนการพัฒนาขึ้นอยู่กับบุคคลเป็นส่วนสำคัญ^{๒๔}

กล่าวโดยสรุปว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึง เช่น ภาวนา ๔ อปริหานิยธรรม ๗ เป็นต้น ล้วนเป็นการพัฒนาทั้งในส่วนของสังคม และตัวมนุษย์ แต่จะเน้นที่การพัฒนาคน เพราะเมื่อคนพัฒนาแล้ว ทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชน สังคม และเป็นการพัฒนาที่ทำให้เกิดผลของการพัฒนาอย่างแท้จริง

๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบ

๒.๓.๑ ความหมายของรูปแบบ

คำว่า “รูปแบบ” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Model” มีนักวิชาการหรือแหล่งข้อมูลหลายท่านได้ให้ความหมายเกี่ยวกับรูปแบบ ไว้เหมือนหรือแตกต่างกัน ดังนี้ Keeves กล่าวว่า รูปแบบหมายถึงการแสดงโครงสร้างเพื่อใช้ศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปร^{๒๕} และรูปแบบว่าเป็นนามธรรมของจริงหรือภาพจำลองของสภาพการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งอาจจะมีรูปแบบอย่างง่ายถึงรูปแบบที่มีความซับซ้อนมากรูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) ที่ใช้อธิบายสภาพการณ์หรือปรากฏการณ์ด้วยภาษาหรือสัญลักษณ์ต่างๆ^{๒๖} และมีนักวิชาการหรือแหล่งข้อมูลอีกท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “รูปแบบ” ไว้ ๔ ความหมายด้วยกันคือ (๑) เป็นแบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ (๒) เป็นตัวอย่างเพื่อการเลียนแบบเช่นการออกเสียงภาษาต่างประเทศเพื่อให้ผู้เรียนได้เลียนแบบเป็นต้น (๓) เป็นแผนภูมิหรือรูปสามมิติซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลักการหรือแนวคิด (๔) เป็นชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันซึ่งรวมกันเป็นตัวประกอบและเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคมอาจจะเขียนออกมาเป็นสูตรทางคณิตศาสตร์หรือบรรยายเป็นภาษาก็ได้^{๒๗} รูปแบบเป็นการนำทฤษฎีแนวทางการออกแบบมาพัฒนา เพื่อให้สามารถแปลความหมายของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้^{๒๘} และรูปแบบมีความหมายว่า เป็นสิ่งที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาเพื่อบรรยายคุณลักษณะที่สำคัญของปรากฏการณ์อย่างละเอียดทุกแง่มุม ในเวลาเดียวกัน^{๒๙}

^{๒๔} จานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๗-๑๑๘

^{๒๕} Keeves, P. J, Educational research Methodology and Measurement : An international Handbook, (Oxford : Pergamum Press, 1988), p.55.

^{๒๖} Tosi, H. L., and Carroll, S. J, Management, 2nd ed, (New York : John Wiley and Sons, 1982), p.163.

^{๒๗} Good, Carter V, Dictionary of Education, 3rd edition, (New York : McGraw-Hill Book Company, 1973), p.63.

^{๒๘} Nadler, L., Designing Training Programs : The Critical Events Model. Reading, (Massachusetts : Addison Wesley, 1982), p. 182.

^{๒๙} Bardo, J.W. and J.J. Hartman, Urban Society : A Systemic Introduction, (New York : Peacock, 1982), pp. 22-24.

รูปแบบเป็นนามธรรมของจริงหรือภาพจำลองของสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งอาจจะจะมีตั้งแต่รูปแบบง่ายไปจนถึงรูปแบบที่มีความสลับซับซ้อนมาก ๆ และมีทั้งรูปแบบเชิงกายภาพที่เป็นแบบจำลองของวัตถุ^{๓๐} รูปแบบไม่ว่าคือรูปของความจริงของปรากฏการณ์ซึ่งแสดงด้วยข้อความจำนวนหรือภาพด้วยการลดทอนเวลาและที่จะทำให้เข้าใจความจริงของปรากฏการณ์ได้ดียิ่งขึ้นหรือตัวแทนของการใช้แนวความคิดของโปรแกรมที่กำหนดเฉพาะ^{๓๑} รูปแบบ หมายถึง แบบจำลองอย่างง่ายหรือย่อส่วนของ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้เสนอได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นเพื่อแสดงหรืออธิบายปรากฏการณ์ให้เข้าใจง่ายขึ้นหรืออาจใช้ประโยชน์ในการทำนายปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นตลอดจนอาจใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป^{๓๒} หรือลักษณะที่พึงปรารถนาซึ่งมีลักษณะเป็นอุดมคติหรือเกิดขึ้นได้ยากในโลกของความจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่เราอยากได้กับความสามารถที่จะหาสิ่งที่ต้องการขึ้นแตกต่างกันมาก เช่น เมืองในอุดมคติ^{๓๓} และนอกจากนี้รูปแบบยังเป็นภาพจำลองอย่างง่ายหรือย่อส่วนของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้เสนอรูปแบบดังกล่าวได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นมา เพื่อแสดงหรืออธิบายปรากฏการณ์ให้เข้าใจง่ายขึ้น และควรแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันด้วย ตลอดจนอาจใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป^{๓๔} รูปแบบ ว่าหมายถึง แบบจำลองอย่าง ง่าย ๆ ในเรื่องปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้เสนอได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นเพื่ออธิบายปรากฏการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งและควรแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันด้วย^{๓๕} รูปแบบ หมายถึง โครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบหรือตัวแปรต่าง ๆ สามารถใช้รูปแบบอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีในปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือในรูปแบบต่าง ๆ อธิบายถึงลำดับขั้นตอนขององค์ประกอบหรือกิจกรรมในระบบ^{๓๖} รูปแบบอาจเป็นเพียง การจำลองของจริง

^{๓๐} Tosi, H.L. and Carroll, S.J., **Management**, (New York : John Wiley & Sons, 1982), p. 163.

^{๓๑} Raj, M.P., **Criteria for a model for the integration of environment education into the school curriculum of the northern province**, (Sout Africa : Doctoral dissertation University of South Africa, 2002), p.243.

^{๓๒} กรณิกา เจียมเทียนชัย, “การพัฒนาแบบการประเมินประสิทธิผลองค์กรของวิทยาลัยพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘).

^{๓๓} ถวัลย์รัฐ วรเทพพิพิงศ์, **การกำหนดและวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ : ทฤษฎีและการประยุกต์ใช้**, (กรุงเทพมหานคร : เสมาธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๒๑-๒๓.

^{๓๔} อุทุมพร จามรมาน, “มีนาคม โมเดล (Model)”, **วารสารวิชาการ**, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๔๑) : ๒๒.

^{๓๕} ศุภลักษณ์ เศษระพานิช, **การนำเสนอรูปแบบการบริหารคุณภาพแบบเบ็ดเสร็จในโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญศึกษา**, (พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕.

^{๓๖} บุญชม ศรีสะอาด, **วิจัยเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๗), หน้า ๔๑-๔๗.

หรืออาจมีลักษณะเป็นทฤษฎี หรืออาจเป็นการเชื่อมโยงทฤษฎีสู่รูปธรรมของการปฏิบัติได้^{๓๗} รูปแบบ หมายถึง ตัวแทนที่สร้างขึ้นเพื่ออธิบายพฤติกรรมของลักษณะบางประการของสิ่งที่เป็นจริงอย่างหนึ่ง หรือเป็นเครื่องมือทางความคิดที่บุคคลใช้ในการหาความรู้ความเข้าใจปรากฏการณ์^{๓๘} รูปแบบหมายถึง แบบจำลองอย่างง่ายหรือย่อส่วนของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้เสนอรูปแบบดังกล่าวได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นมาเพื่อแสดงหรืออธิบายปรากฏการณ์ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นหรือในบางกรณีอาจจะใช้ประโยชน์ในการทำนายปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้น ตลอดจนอาจใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปเป็นสิ่งที่สร้างหรือพัฒนาขึ้นจากแนวคิดทฤษฎี ที่ได้ศึกษามาของผู้สร้างเองเพื่อถ่ายทอดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ โดยใช้สื่อที่ทำให้เข้าใจได้ง่าย กระชับ ถูกต้อง และสามารถตรวจสอบเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์จริงได้ การพัฒนารูปแบบจึงเป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นที่จะนำผลการวิจัยมาปรับปรุง เปลี่ยนแปลง เพิ่มคุณภาพ ประสิทธิภาพ การทำงานปกติในองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ โดยอาศัยยุทธศาสตร์ วิธีการหรือเทคนิคต่าง ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะธรรมชาติของงานหรือหน่วยงานนั้น ๆ ^{๓๙} รูปแบบ หมายถึง ชุดของทฤษฎีที่ผ่านการทดสอบความแม่นยำและความน่าเชื่อถือสามารถระบุและพยากรณ์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยวิธีทางคณิตศาสตร์หรือทางสถิติได้ด้วย^{๔๐} รูปแบบคือรูปย่อที่เลียนแบบความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยจัดระบบความคิดในเรื่องนั้นให้ง่ายขึ้นและเป็นระเบียบสามารถเข้าใจลักษณะสำคัญของปรากฏการณ์นั้นได้^{๔๑} รูปแบบอาจเป็นเพียงการจำลองของจริงหรืออาจเป็นทฤษฎีหรืออาจเป็นการเชื่อมโยงทฤษฎีสู่รูปธรรมของการปฏิบัติงาน^{๔๒} รูปแบบ หมายถึง วิธีการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ได้ถ่ายทอดความคิดความเข้าใจและจินตนาการที่มีต่อสิ่งใด ๆ ให้ปรากฏโดยใช้การสื่อสารที่เข้าใจได้ง่าย เช่น ภาพวาด ภาพเหมือน แผนที่หรือสมการทางคณิตศาสตร์ โดยสามารถนำเสนอประเด็นต่าง ๆ ได้กระชับภายใต้หลักการอย่างมีระบบ^{๔๓}

สรุปได้ว่ารูปแบบเป็นแบบจำลองอย่างง่ายหรือย่อส่วนของ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้เสนอได้ศึกษาและพัฒนาขึ้นเพื่อแสดงหรืออธิบายปรากฏการณ์ให้เข้าใจง่ายขึ้นหรืออาจใช้ประโยชน์ในการ

^{๓๗} ศิริชัย กาญจนวาสี และคณะ, รายงานวิจัยโครงการวิจัยรูปแบบของระบบการบริหารจัดการศึกษาแบบบูรณาการสำหรับเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๘), หน้า ๓๒.

^{๓๘} ทิศนา ขัมมณี, ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒๓.

^{๓๙} ขวัญญา สุขคร, ความหมายของการวิจัย, (ลำปาง : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ศูนย์ลำปาง, ๒๕๕๔), หน้า ๗๔.

^{๔๐} ถวัลย์รัฐ วรเทพพิทักษ์, การกำหนดและวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ : ทฤษฎีและการประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร : เสมาธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๒๑-๒๓.

^{๔๑} สุบรรณ พันธวิลาส และชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์, ระเบียบวิธีเชิงปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๗๗.

^{๔๒} ศิริชัย กาญจนวาสี, ทฤษฎีการประเมิน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๗.

^{๔๓} เยาวดี วิบูลย์ศรี, การประเมินโครงการ : แนวคิดและแนวปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕๙.

ทำนายปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นตลอดจนอาจใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นแบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ เป็นตัวอย่างเพื่อการเลียนแบบเช่น การออกเสียงภาษาต่างประเทศเพื่อให้ผู้เรียนได้เลียนแบบเป็นต้น เป็นแผนภูมิหรือรูปสามมิติซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลักการหรือแนวคิด และ เป็นชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันซึ่งรวมกันเป็นตัวประกอบและเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคมอาจจะเขียนออกมาเป็นสูตรทางคณิตศาสตร์หรือบรรยายเป็นภาษาก็ได้

๒.๓.๒ องค์ประกอบของรูปแบบ

มีนักวิชาการหรือแหล่งข้อมูลกล่าวถึงองค์ประกอบของรูปแบบไว้ว่าองค์ประกอบของรูปแบบ พบว่า รูปแบบส่วนใหญ่ประกอบด้วย (๑) สภาพแวดล้อม (Environment) (๒) เทคโนโลยี (Technology) (๓) โครงสร้าง (Structure) กระบวนการจัดการ (Management process) และ (๔) การตัดสินใจสั่งการ (Decision Making)^{๔๔} การที่จะระบุว่ารูปแบบใดรูปแบบหนึ่งจะต้องประกอบด้วยรายละเอียดมากน้อยเพียงใดจึงจะเหมาะสมและรูปแบบนั้นควรจะมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ไม่ได้มีข้อกำหนดที่แน่นอนทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์นั้น^{๔๕} รูปแบบเป็นระบบที่มีลักษณะบางประการของระบบเปิด (Open System) เป็นรูปแบบที่แสดงถึงองค์ประกอบย่อยของระบบ ซึ่งประกอบด้วย ๔ ส่วน คือ (๑) ปัจจัยนำเข้า (Input) (๒) กระบวนการ (Process) (๓) ผลผลิต (Output) และ (๔) ข้อมูลป้อนกลับจากสภาพแวดล้อม (Environment Feedback) การพิจารณารูปแบบ ในลักษณะนี้ ถือว่าผลผลิตของระบบเกิดจากการที่มีปัจจัยนำเข้าส่งผ่านกระบวนการซึ่งจะจัดกระทำให้เกิดผลผลิตขึ้น และให้ความสนใจกับข้อมูลป้อนกลับจากสภาพแวดล้อมภายนอก ซึ่งแสดงถึงการเริ่ม มีลักษณะของความเป็นระบบเปิด^{๔๖} องค์ประกอบของรูปแบบจะประกอบด้วยอะไรบ้าง จำนวนเท่าใด มีโครงสร้างและความสัมพันธ์กันอย่างไรขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์ที่เราากำลังศึกษาหรือจะออกแบบ แนวคิด ทฤษฎีและหลักการพื้นฐานในการกำหนดรูปแบบนั้น ๆ เป็นหลักสำหรับองค์ประกอบของรูปแบบการบริหารการศึกษาเท่าที่พบจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่าส่วนใหญ่จะกล่าวถึง การจัดองค์การบริหารหรือโครงสร้างระบบบริหารแนวทางดำเนินงานในภาระหน้าที่ที่สำคัญ ๆ ในการบริหารงานขององค์การนั้น ๆ เช่น การบริหารงานบุคลากรการบริหารงานการเงิน การบริหารงานวิชาการ เป็นต้น^{๔๗} องค์ประกอบของรูปแบบไว้ว่าการ ที่จะระบุว่ารูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง จะต้องประกอบด้วยรายละเอียดมากน้อยเพียงใดจึงจะเหมาะสมและรูปแบบการควมมีองค์ประกอบอะไรบ้างไม่ได้มีข้อกำหนดที่แน่นอนทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ

^{๔๔} Brown, W.B. and D.J. Moberg, **Organization Theory and Management : A Macro Approach**, (New York : John Wiley and Sons, 1980), pp. 16-17.

^{๔๕} Ibid., p.11.

^{๔๖} Ivancevich, J.M. and others, **Management : Principles and Functions**, 4th ed, (Boston : Richard D. Irwin, Inc., 1989), p. 16.

^{๔๗} สมาน อัสวภูมิ, “การพัฒนาแบบการบริหารการประถมศึกษาในระดับจังหวัด”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์ดุริยบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗).

ปรากฏการณ์นั้น^{๔๘} องค์ประกอบของรูปแบบการบริหารว่ามีอยู่สองส่วน ได้แก่ วัตถุประสงค์ของรูปแบบ และกลไกของรูปแบบซึ่งเป็นตัวจักรในการทำหน้าที่ของรูปแบบเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบ โดยมีบริบทเป็นเงื่อนไข องค์ประกอบของรูปแบบบริหารควรครอบคลุมลักษณะสำคัญของการบริหารในประเด็นต่อไปนี้ ๑) องค์ประกอบการบริหารควรมีกลไกตัดสินใจในการบริหาร หมายถึงระบบข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ ระบบและรูปแบบการตัดสินใจในการบริหารงานในองค์การ ๒) องค์ประกอบการบริหารควรมีกลไกการบริหารภายใน หมายถึง ระบบงาน และระบบคนในองค์การ การไหลเวียนของงาน ขอบเขต อำนาจหน้าที่ และความสัมพันธ์ของหน่วยงานย่อยในองค์การ และกระบวนการบริหารงานทั้งในระดับองค์การและหน่วยงานย่อยในองค์การ ๓) องค์ประกอบการบริหารควรมีกลไกการบริหารความสัมพันธ์ภายนอก หมายถึง ระบบงานอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบของหน่วยงาน กำหนดขอบเขตหน่วยงานและบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง กำหนดกระบวนการและวิธีการดำเนินงานความสัมพันธ์กับหน่วยงานและบุคคลภายนอก ๔) องค์ประกอบการบริหารควรมีกลไกการบริหารการตรวจสอบผลการดำเนินงานขององค์การและการปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้้องค์การมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น ๕) องค์ประกอบการบริหารควรมีกลไกการบำรุงและพัฒนาทรัพยากรขององค์การโดยเฉพาะทรัพยากรทางเทคโนโลยีและทรัพยากรบุคคล^{๔๙}

๒.๓.๓ คุณลักษณะของรูปแบบที่ดี

มีนักวิชาการหรือแหล่งข้อมูลกล่าวถึงคุณลักษณะของรูปแบบที่ดีไว้เหมือนกันและแตกต่างกัน ดังนี้ Keeves กล่าวว่า รูปแบบที่ใช้ประโยชน์ได้ควรมีข้อกำหนด (Requirement) ๔ ประการ คือ (๑) รูปแบบ ควรประกอบด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้าง (Structural Relationship) มากกว่าความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับแบบรวม (Associative Relationship) (๒) รูปแบบ ควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ ผลที่จะเกิดขึ้นซึ่งสามารถถูกตรวจสอบ ได้โดยการสังเกต ซึ่งเป็นไปได้ที่จะทดสอบรูปแบบบนพื้นฐานของข้อมูลเชิงประจักษ์ได้ (๓) รูปแบบ ควรจะต้องระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกถึงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษา ดังนั้นนอกจากรูปแบบจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้ ควรใช้อธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย (๔) รูปแบบ ควรเป็นเครื่องมือในการสร้างมโนทัศน์ใหม่ และสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่ ซึ่งเป็นการขยายในเรื่องที่กำลังศึกษา^{๕๐} รูปแบบช่วยในการสร้างทฤษฎี เช่น ลดการอ้างอิงหลักฐานจำนวนมาก อธิบายและพยากรณ์ สิ่งต่าง ๆ แต่รูปแบบก็มีข้อจำกัด กล่าวคือ รูปแบบอาจไม่สอดคล้องความเป็นจริง บางครั้งรูปแบบก่อให้เกิดความเข้าใจผิดเรื่องจริงหรือของจริงนั้นเป็นเรื่องง่าย ๆ (Oversimplification) เช่น ในการสร้างรูปแบบโครงกระดูกของร่างกายมนุษย์จำเป็นต้องตัดอวัยวะต่าง ๆ ออกไปเป็นจำนวนมาก แต่ถ้าส่วนที่ขาดหายไปเป็นส่วนที่มีความสำคัญ รูปแบบนั้นก็อันตรายต่อผู้ใช้เพราะอาจจะก่อให้เกิด

^{๔๘}Bardo, J.W. and Hartman, J.J., *Urban Society : A Systematic Introduction*, (U.S.A. : F.E. Peacock, 1982), p. 9.

^{๔๙}สมาน อัสวภูมิ. การศึกษาและการสังเคราะห์รูปแบบการบริหารสถานศึกษาการพัฒนาคณะกรรมการสถานศึกษา และสถานศึกษาเครือข่ายของผู้บริหารสถานศึกษาด้านแบบ รุ่นที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๔๙.

^{๕๐}Ibid., p. 560.

ความเข้าใจผิด อันตรายของการใช้รูปแบบยิ่งจะมีมากขึ้นหากรูปแบบนั้นตัวแทนของปรากฏการณ์จริงที่มีความซับซ้อนสูง เช่น ปรากฏการณ์ทางสังคมและปรากฏการณ์ทางจิตวิทยา เป็นต้น บ่อยครั้งที่พบว่าทฤษฎีที่สำคัญและมีชื่อเสียงหลายทฤษฎีมีรูปแบบที่ไม่สมบูรณ์ เช่น เสนอข้อเท็จจริงของทฤษฎีผิดพลาด แปลความหมายผิด เสนอข้อสรุปโดยอ้างเหตุผลผิด เป็นต้น^{๕๑} รูปแบบที่ดีเปรียบเสมือนสิ่งที่จะทำให้ผู้ที่สนใจศึกษาในเรื่องนั้น ๆ ได้มีความเข้าใจเป็นเบื้องต้นก่อนการศึกษาในแนวลึกต่อไป ดังนั้น การสร้างรูปแบบที่ดีควรมีลักษณะดังนี้ (๑) รูปแบบควรประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างตัวแปร มากกว่าเน้นความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแบบรวม ๆ (๒) รูปแบบควรนำไปสู่การพยากรณ์ผลที่ตามมา ซึ่งสามารถตรวจสอบได้ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยเมื่อทดสอบรูปแบบแล้วถ้าปรากฏว่าไม่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ รูปแบบนั้นต้องถูกยกเลิก (๓) รูปแบบควรอธิบายโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษาได้อย่างชัดเจน (๔) รูปแบบควรนำไปสู่การสร้างแนวความคิดใหม่หรือความสัมพันธ์ของเรื่องที่ศึกษาได้ (๕) รูปแบบในเรื่องใดจะเป็นเช่นไรขึ้นอยู่กับกรอบของทฤษฎีในเรื่องนั้น ๆ^{๕๒} รูปแบบที่ดีควรมีลักษณะดังนี้ (๑) รูปแบบควรประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษาได้อย่างชัดเจน (๒) รูปแบบควรนำไปสู่การทำนายผลที่ตามมา ซึ่งสามารถตรวจสอบได้ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยเมื่อทดสอบรูปแบบแล้ว หากปรากฏว่าไม่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์รูปแบบนั้นต้องถูกยกเลิกไป (๓) รูปแบบควรอธิบายโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษาได้อย่างชัดเจน (๔) รูปแบบควรนำไปสู่การสร้างแนวความคิดใหม่ หรือความสัมพันธ์ใหม่ของเรื่องที่ศึกษาได้ (๕) รูปแบบในเรื่องใดจะเป็นเช่นไรขึ้นอยู่กับกรอบของทฤษฎีในเรื่องนั้น ๆ^{๕๓} หลักการของรูปแบบที่สำคัญมี ๓ ประการ คือ (๑) รูปแบบจะต้องเป็นที่รวมของแนวความคิดและแสดงถึงความสัมพันธ์ต่างๆของความคิดซึ่งไม่เพียงแต่จะสามารถตอบปัญหาที่เคยมีมาก่อนเท่านั้นเคาะแต่จะต้องสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาได้อีกด้วย (๒) ในโครงสร้างของแนวความคิดเคาะและความสัมพันธ์ดังกล่าวจะต้องสามารถปฏิบัติและวางอยู่ในรูปแบบขององค์กรได้เคาะหมายความว่าแนวความคิดและความสัมพันธ์ไม่เพียงแต่สามารถชี้แนวทางให้เกิดความเข้าใจเท่านั้นขอแต่สามารถติดตามตรวจสอบได้อีกด้วย (๓) รูปแบบนั้นจะต้องยึดหลักการและอยู่บนพื้นฐานทางการบริหารหรือผลงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารภายใต้แนวความคิดและความสัมพันธ์ดังกล่าว^{๕๔} อย่างไรก็ตามแม้ว่ารูปแบบนั้นจะมีมากมายหลายรูปแบบแต่รูปแบบที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ดีนั้นควรมีการจัดทำรูปแบบที่มีพร้อมกำหนดประกอบหลักสำคัญใหญ่ๆ ๔ ประการคือ (๑) รูปแบบการประกอบด้วยความสัมพันธ์มีโครงสร้างมากกว่าความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันรวมรวม (๒) รูปแบบควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลที่เกิดขึ้นซึ่งสามารถถูกตรวจสอบได้โดยการสังเกตที่เป็นไปได้ในการที่จะทดสอบรูปแบบ

^{๕๑}Bertalanffy, L.V., **General system theory : Foundations, development applications**, (New York : George Braziller, 1968), p. 200.

^{๕๒}ทาคาโอะ มียากาวะ, **เศรษฐมิติเบื้องต้น**, แปลโดย คงศักดิ์ สันติพิทักษ์วงศ์, (กรุงเทพมหานคร : รู้แจ้งการพิมพ์, ๑๙๘๖), หน้า ๑๕.

^{๕๓}พูลสุข หิงคานนท์, “การพัฒนาแบบจำลองการจ้างงานของวิทยาลัยพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐).

^{๕๔}Bown, W.B. and Mobery, D.J., **Organization theory and management : A macro approach**, (New York : John Wiley and Sons, 1980), pp. 16-17.

บนพื้นฐานของข้อมูลเชิงประจักษ์ได้ (๓) รูปแบบควรจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้แล้วควรใช้อธิบายปรากฏการณ์ได้อีกด้วย (๔) รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้างมโนทัศน์ใหม่และสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่ซึ่งเป็นการขยายในเรื่องที่กำลังศึกษา^{๕๕}

สรุปได้ว่าองค์ประกอบของรูปแบบเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งในการพัฒนาการบริหารสำนักปฏิบัติธรรม โดยองค์ประกอบของรูปแบบควรประกอบด้วยความสัมพันธ์มีโครงสร้าง ใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลที่เกิดขึ้นซึ่งสามารถถูกตรวจสอบได้ ระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผล และเป็นเครื่องมือในการสร้างมโนทัศน์ใหม่

๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

๒.๔.๑ ความหมายการบริหารจัดการ

การบริหาร (Administration) หมายถึง ช่วยเหลือ (Assist) หรืออำนวยความสะดวก (Direct) การบริหารมีความสัมพันธ์หรือมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “minister” ซึ่งหมายถึง การรับใช้หรือผู้รับใช้ หรือผู้รับใช้รัฐ คือ รัฐมนตรี การบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ซึ่งนักบริหารมีหน้าที่ในการวางแผน จัดองค์กร อำนาจและควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่น ๆ ให้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ หน้าที่ของนักบริหารมีอยู่ ๕ ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) การอำนวยความสะดวก (Directing) และการควบคุม (Controlling) แม้ว่าหน้าที่ของนักบริหารทั้ง ๕ ประการจะถูกกำหนดโดยวิชาการสมัยใหม่ก็ตาม แต่เมื่อก่อนทางปฏิบัติแล้วคนไทยเราก็บริหารแบบนี้มานานแล้วหน้าที่ของนักบริหารปรากฏชัดเจนในการปฏิบัติขององค์การตั้งแต่สมัยโบราณ การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น เมื่อว่าตามคานียานนี้ การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีขึ้นเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั่นคือในวันอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้น เมื่อมีพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์^{๕๖} คำว่า “การบริหาร” มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน “Administatrar” หมายถึง ช่วยเหลือ (Assist) หรืออำนวยความสะดวก (Direct) การบริหารหลายๆ ความหมายอาจสัมพันธ์ใกล้เคียงกับคำว่า “Minister” หมายถึง การรับใช้ หรือผู้รับใช้ ความหมายดั้งเดิมของคำว่า Administer อาจกล่าวโดยย่อๆ ว่าเป็นการติดตามดูแลสิ่งต่างๆ และจากกตความง่าย ๆ ที่ทันสมัยคือ “การทำงานให้สำเร็จ” สำหรับ “การจัดการ” มักใช้ในแวดวงธุรกิจเอกชนซึ่งมุ่งแสวงหากำไร เป็นเป้าหมายหลัก ส่วนผลที่พึงตกแก่สาธารณะ (Public) ถือเป็นเป้าหมายรองหรือผลพลอยได้ อย่างไรก็ตามการบริหารภาครัฐ ในระยะต่อมาก็เกี่ยวข้องกับภาคธุรกิจมากขึ้น เช่น การให้สัมปทานโทรศัพท์ การสื่อสารต่างๆ และภาคธุรกิจเอกชนก็ได้เข้าไปรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้นในลักษณะการคืนกำไรให้แก่สังคม

^{๕๕} Keeves P.J., Educational research, methodology and measurement : An international handbook, (Oxford : Pergamon Press, 1988), p.560.

^{๕๖} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), คุณธรรมและพุทธวิธีการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรมและโรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒ - ๕.

เป็นต้น^{๕๗} ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง ธรรมชาติสำหรับผู้บริหารงาน คือ จะต้องมีความหนักแน่นมั่นคงและสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคล และรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้นผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์กร^{๕๘} การบริหาร หมายถึง กระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่าง ๆ ดำเนินกิจการตามขั้นตอนต่าง ๆ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์กร การตระหนัก ความสามารถ ความต้องการ ความถนัด และความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์กรควบคุมไปด้วย องค์การจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้^{๕๙} การบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการทำงานกับคนและโดยอาศัยคนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง^{๖๐} การบริหาร คือ งานของหัวหน้าหรือผู้นำที่จะต้องกระทำ เพื่อให้กลุ่มต่าง ๆ ที่มีคนหมู่มากมาอยู่รวมกัน และร่วมกันทำงาน เพื่อวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้จนสำเร็จผลโดยได้ประสิทธิภาพ^{๖๑} การบริหาร หมายถึง การเสริมพลัง อำนาจ ในการตัดสินใจ (Empowerment) การรื้อปรับระบบ (Reengineering) การบริหารงานเชิงคุณภาพเบ็ดเสร็จ/โดยรวม (Total Quality Management) และการปรับลดขนาดองค์กร (Downsizing) โดยผู้บริหารจะต้องทำหน้าที่การจัดองค์การ (Organizing) การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) การวางแผน (Planning) และการควบคุม (Controlling)^{๖๒} การบริหาร คือ กลุ่มของกิจกรรม ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การสั่งการหรือการชี้นำ (Directing/ Leading) และการควบคุม (Controlling) ซึ่งจะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับทรัพยากรขององค์การ เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์และด้วยจุดมุ่งหมายสำคัญในการบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลครบถ้วน^{๖๓} การบริหาร คือ การที่ผู้บริหารวางแผน จัดองค์การ การนำ และควบคุมการทำงาน ให้บรรลุ

^{๕๗} ฟิรสิทธิ์ คำวนศิลป์, **การบริหารจัดการโครงการพัฒนาสังคมแบบก้าวหน้า**, (ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑-๑๒.

^{๕๘} พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี), **คนสำราญงานสำเร็จ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐), หน้า ๒๕-๓๒.

^{๕๙} พะยอม วงศ์สารศรี, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๒), หน้า ๓๖.

^{๖๐} เสนาะ ดีเยาว์, **หลักการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๓.

^{๖๑} ธงชัย สันติวงษ์, **องค์การและการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : วีอินเตอร์พริ้น, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘.

^{๖๒} จุฑา เทียนไทย, **การจัดการมุมมองนักบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : แมคกรอฮิล, ๒๕๔๘), หน้า ๔.

^{๖๓} สุรัสวดี ราชกุลชัย, **การวางแผนและการควบคุมทางการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๔.

วัตถุประสงค์ขององค์กร^{๖๔} การบริหาร หมายถึง การงานบริหารทุกอย่างที่จำเป็นต้องกระทำ โดยมีหลักเกณฑ์ซึ่งกำหนดจากการวิเคราะห์ศึกษาโดยรอบคอบ ทั้งนี้เพื่อให้วิธีที่ดีที่สุดในอนาคตที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิตมากยิ่งขึ้น เพื่อประโยชน์สำหรับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง^{๖๕} การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยอาศัยปัจจัยทั้งหลาย ได้แก่ คน เงิน วัสดุสิ่งของ เป็นอุปกรณ์การบริหาร^{๖๖} การบริหารงานเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ซึ่งเป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ กล่าวคือ มีหลักการ กฎเกณฑ์และทฤษฎีที่เชื่อถือได้อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อประโยชน์ในการบริหารงาน โดยลักษณะเช่นนี้การบริหารงานจึงเป็นศาสตร์ทางสังคม ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยาและรัฐศาสตร์แต่ถ้าพิจารณาการบริหารงานในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารงานแต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมายซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม^{๖๗} การบริหาร หมายถึง กระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรโดยอาศัยบุคคลและทรัพยากรอื่น^{๖๘}

นอกจากนี้การบริหาร ยังหมายถึง การทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรโดยมีหลักการดังนี้ ๑) ต้องมีองค์การ (Organization) และองค์การนั้นต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective) อันแน่ชัด ๒) ต้องมีคนทำงานร่วมกัน คนเป็นส่วนสำคัญในการบริหารหรือการทำงาน ๓) ต้องมีทรัพยากรในการบริหาร ซึ่งนอกจากคน (Man) แล้วจะต้องมีทรัพยากรอื่นๆ ที่สำคัญ ได้แก่ เงิน (Money) วัสดุ (Material) ในการทำงาน^{๖๙} การบริหาร คือ กิจกรรมต่างๆที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาทำงานร่วมมือกันดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายๆอย่างร่วมกันโดยประกอบไปด้วยส่วนต่างๆ มีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการกระทำร่วมกันเด่นชัด และวัตถุประสงค์นั้นๆต้องตรงกันในกลุ่มบุคคลผู้ร่วมกระทำ^{๗๐} การบริหาร (Administration) เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานขององค์กร เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะชี้ให้เห็นความสำเร็จ หรือความล้มเหลว ความมีประสิทธิภาพหรือความไร้ประสิทธิภาพของหน่วยงาน การบริหารเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคม

^{๖๔}Dessler, G., *Management : Principles and Practices for Tomorrow's Leaders*, (Florida : UG/GGS Information Services, 2011), p.3.

^{๖๕}Taylor, F.W, *The Principles of Scientific Management*, (New York : Harper, 2002), p.27.

^{๖๖}Koontz, H, *Management : A Global Perspective*, (Heinz Weihrich : Mcgraw-Hill, 1993), p.146.

^{๖๗}จันทรานี สงวนนาม, เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง, (กรุงเทพมหานคร : ม.ท.ป., ๒๕๓๖), หน้า ๔.

^{๖๘}Samuel C. Certo, *Modern Management : Diversity, Quality, Ethics and Global Environment*, 6th ed., (Boston : Allyn and Bacon, Inc., 1994), p. 6.

^{๖๙}ประทาน คงฤทธิศึกษากร, *สุขาภิบาลในฐานะปกครองตนเอง*, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตบริหารศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๖.

^{๗๐}บรรจบ เนียมมณี, *หลักการบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๓), หน้า ๒๖๑.

ความก้าวหน้าของวิทยาการต่างๆ การบริหารเป็นมรรคที่สำคัญจะนำไปสู่ความก้าวหน้าการบริหาร เป็นลักษณะการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลในองค์การซึ่งมีการวินิจฉัยสั่งการ นักบริหารจะต้องคำนึงถึงปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ การวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องแสดงให้ทราบถึงความสามารถของนักบริหาร และความเจริญเติบโตของการบริหารชีวิตประจำวันของมนุษย์ไม่ว่าในครอบครัวหรือองค์การโดยอ้อมเกี่ยวข้องกับการบริหารอยู่เสมอ ดังนั้น การบริหารจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจและจำเป็นต่อการที่จะดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบแก่ส่วนรวม เพราะการบริหารเป็นเรื่องของการนำเอากฎหมายและนโยบายต่างๆ ไปปฏิบัติให้เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้^{๗๑} การนำไปสู่กระบวนการของการทำกิจการที่มีการวางแผน (Planning) การอำนวยการ (Directing) และความร่วมมือ (Coordinating) โดยเฉพาะกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติสามารถดำเนินงานให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ สู่การบริหาร ในการใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรการศึกษา (Administration Resource) มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๗๒} การบริหาร หมายถึงกระบวนการนำเอาการตัดสินใจ และ นโยบายไปปฏิบัติ ส่วนการบริหารรัฐกิจนั้น หมายถึงเกี่ยวข้องกับการนำเอานโยบายสาธารณะปฏิบัติ^{๗๓} การบริหาร (Administration) จึงหมายถึงการกำหนดแนวทางหรือนโยบาย การสั่งการการอำนวยการ การสนับสนุน และการตรวจสอบให้ผู้ปฏิบัติสามารถดำเนินงานให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ^{๗๔} การบริหาร หมายถึงการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ อันได้แก่คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติงาน (Method) เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน นอกจากนี้ยังความหมายของการบริหารที่กล่าวกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร^{๗๕} การบริหาร (Administration) จะใช้ในการบริหารระดับสูงโดยเน้นที่การ กำหนดนโยบายที่สำคัญและการกำหนดแผนของผู้บริหารระดับสูง เป็นคานิยมใช้ในการบริหารรัฐกิจ (Public Administration) หรือ ใช้ในหน่วยงานราชการ และคำว่า “ผู้บริหาร” (Administrator) จะ หมายถึงผู้บริหารที่ทำงานอยู่ในองค์กรของรัฐ หรือองค์กรที่ไม่มุ่งหวังกำไร ส่วนการจัดการ^{๗๖} ความหมายของการบริหารเป็นเรื่องของ การใช้ทรัพยากรขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การบริหารเป็น เรื่องของกระบวนการผสมผสานหรือการประสานงานเพื่อดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายวัตถุประสงค์ ของกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งสรุป

^{๗๑}พิทยา บวรวัฒนา, “การบริหารเชิงบูรณาการ”, (นนทบุรี : สำนักงานข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

^{๗๒}ธีระรัตน์ กิจจารักษ์, “เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา”, (เพชรบูรณ์ : คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

^{๗๓}ติน ปรัชญพฤทธิ์, ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๘.

^{๗๔}มัลลิกา ดันสอน, การจัดการยุคใหม่, (กรุงเทพมหานคร : เอ็กสเปอร์เน็ท จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐.

^{๗๕}สุธี สุทธิสมบุรณ์, หลักการบริหารเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๓๖), หน้า ๑๒.

^{๗๖}ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, ธุรกิจทั่วไป:ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทดวงกมลสมัย จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

ความได้ ๕ ประการ ดังนี้ (๑) การบริหารเป็นกระบวนการ (๒) การบริหารเป็นเรื่องขององค์การที่เกี่ยวข้องกับคน (๓) การบริหารที่มีประสิทธิภาพ ทำให้ได้รับผลลัพธ์ที่ต้องการและมีการตัดสินใจที่ถูกต้อง (๔) การบริหารที่มีประสิทธิภาพ ทำให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด (๕) การบริหารทำให้มุ่งเน้นลงไปที่กิจกรรมเพื่อบรรลุเป้าหมาย^{๗๗}

สรุปได้ว่าการบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการที่ใช้ความรู้ ทักษะ เทคนิค วิธีการ และทรัพยากรอย่างเหมาะสม ซึ่งเกี่ยวกับคนโดยอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจ ผสมผสานและประสานงาน มีการตรวจสอบการปฏิบัติงาน เพื่อดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของกลุ่ม อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุด

๒.๔.๒ หลักการสำคัญของการบริหาร

การบริหารจัดการถือเป็นสิ่งที่สำคัญ ที่ทุกๆ องค์การจำเป็นต้องบริหารให้เกิดผล เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ ซึ่งจะทำให้การบริหารดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีนักวิชาการหรือแหล่งข้อมูลหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การบริหารมีหลักการสำคัญ ดังนี้ ๑. มีเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่แน่นอนในการบริหารองค์กร ผู้บริหารจะต้องกำหนดทิศทางหรือวัตถุประสงค์ของการทำงานไว้ชัดเจน ๒. มีปัจจัยในการบริหาร โดยทั่วไปแล้วปัจจัยในการบริหารที่เป็นพื้นฐานมี ๕ ประการ คือ คน (Men) เงิน (Money) วัสดุ (Material) เทคนิควิธี (Method) เครื่องจักร (Machine) อย่างไรก็ตามปัจจัยพื้นฐานของการบริหาร ๕ ประการที่กล่าวมานี้ อาจจะยังไม่เพียงพอ ยิ่งโดยเฉพาะในสภาพสังคมปัจจุบันมีการแข่งขันรุนแรงทุกด้าน เช่น ธุรกิจการค้า ระบบการผลิต ตลอดทั้งทางด้านการศึกษา ปัจจัยการบริหารอาจจะมีปัจจัยอื่นนอกเหนือจาก ๕ ประการ ที่กล่าวมา เช่น การตลาด และอื่น ๆ เป็นต้น ๓. ลักษณะของการบริหาร การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ผู้บริหารจะต้องนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารให้เกิดประสิทธิผลสูงสุดต่อองค์กร จนมีคำกล่าวที่ว่า “ที่ใดมีผู้นำที่ดี ที่นั่นก็จะมีความสำเร็จ”^{๗๘} หลักการบริหารจัดการว่า หมายถึง การดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใด ๆ ของหน่วยงานของรัฐและ/หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับคน สิ่งของ และหน่วยงาน โดยครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ เช่น การบริหารคน (Man) การบริหารเงิน (Money) การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Material) การบริหารงานทั่วไป (Management) และการบริหารจริยธรรม (Morality) เช่นนี้ เป็นการนำ ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหารที่เรียกว่า ๕ M แต่ละตัวมาเป็นแนวทางในการให้ความหมายและการบริหารงานต้องมีลักษณะที่สำคัญ ๔ ประการ คือ การบริหารต้องมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอนอย่างใดอย่างหนึ่ง การบริหารต้องเป็นงานร่วมกันของบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป การบริหารต้องมีลักษณะเป็นการดำเนินการที่เป็นกระบวนการ การบริหารต้องใช้ทรัพยากรบริหารเป็นปัจจัยพื้นฐาน^{๗๙} การบริหารงานไม่ว่าจะเป็นรูปแบบผู้นำ

^{๗๗} Carlisle, Howard M, *Management: Concepts and Situation*, (Chicago: Science Research Associates, 1976), p. 126.

^{๗๘} ยุทธ กัยวรรณ, *การบริหารการผลิต*, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔.

^{๗๙} วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, *การบริหารจัดการ*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : ทรัพย์เพิ่มการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๓๗.

โครงสร้างระบบราชการและหน้าที่ของผู้บริหารในองค์การแห่งหนึ่งสามารถนำมาประยุกต์ไปใช้กับองค์การ เรียกว่า วิธีที่ดีที่สุด (One best way) อย่างไรก็ตามผู้บริหารในแต่ละองค์การจะเผชิญกับสถานการณ์เฉพาะที่มีเอกลักษณ์ของตัวเอง ไม่มีหลักสากลใดที่สามารถใช้ได้กับทุกปัญหา ผู้บริหารต้องศึกษาการบริหาร โดยมีประสบการณ์จากกรณีศึกษา (case study) จำนวนมาก และวิเคราะห์ว่าวิธีการใดที่สามารถใช้ในสถานการณ์ใหม่ ๆ^{๘๐} สำหรับบิดาแห่งการบริหารกล่าวถึงหลักเกณฑ์ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ในหลักการ (Principles) ที่สำคัญ ๔ ประการ คือ ๑. ต้องมีการคิดค้น และกำหนดวิธีที่ดีที่สุด (One 6 W) สำหรับงานแต่ละอย่าง คือ ต้องมีการกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุดที่ช่วยให้สามารถทำงานเสร็จลุล่วงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ มาตรฐานของงานจะต้องมีการจัดวางเอาไว้ โดยมีหลักเกณฑ์ที่ได้พิสูจน์มาแล้วว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดจริง และในเวลาเดียวกันการจ่ายผลตอบแทนแบบจูงใจต่าง ๆ ก็จ่ายให้ตามผลผลิตทั้งหมด ๒. ต้องมีคัดเลือกและพัฒนาคนงาน โดยตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของการรู้จักงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับคนงาน นอกจากนี้ต้องมีการอบรมคนงานให้รู้จักวิธีการทำงานที่ถูกวิธีด้วย และในการคัดเลือกคนงานจะต้องมีการพิจารณาเป็นพิเศษที่จะให้ได้คนที่มีคุณสมบัติที่ดีที่สุดตรงตามงานที่จะให้ทำ ๓. ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีการทำงาน ควบคู่กับการพิจารณาคนงานนี้ คนงานจะไม่คัดค้านต่อวิธีทำงานใหม่ที่ได้กำหนดขึ้น เพราะโดยหลักเหตุผลคนงานทุกคนจะเห็นจริงถึงโอกาสที่เขาจะได้รับรายได้สูงขึ้นจากการทำงานถูกวิธีที่จะช่วยให้ได้ผลผลิตสูงขึ้น ๔. การประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและคนงาน ฝ่ายบริหารควรจะได้ประสานอย่างใกล้ชิดเป็นประจำกับคนงานที่เป็นผู้ปฏิบัติงาน แต่ต้องไม่ใช่โดยการลงมือปฏิบัติงานที่ควรจะเป็นงานของคนงานเท่านั้น จากหลักการดังกล่าวพบว่าวิธีการต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นวิธีการที่มีหลักเกณฑ์ตามหลักวิทยาศาสตร์ ทำให้เกิดทฤษฎีการบริหารขึ้นมาและได้เสนอแนะว่า ผู้บริหารต้องมีบทบาทเป็นจุดกลางของปัญหาและความสำเร็จของกลุ่มที่จะต้องรับผิดชอบนำเอาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพของกลุ่มมาคิดวิเคราะห์และปรับปรุงหาทางออกให้ได้เป็นผลดีที่สุดสำหรับกลุ่ม ให้ดีขึ้นและมากขึ้นเรื่อย ๆ^{๘๑} การบริหารงานเป็นการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ อันได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติงาน (Method) เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน^{๘๒} การบริหารเชิงกลยุทธ์หมายถึงการตัดสินใจและการบริหารที่มีผลกระทบต่อผลการดำเนินงานระยะยาวขององค์การประกอบการกำหนดกลยุทธ์และการควบคุมกลยุทธ์จะมุ่งตรวจสอบประเมินโอกาสและอุปสรรคภายในสภาพแวดล้อมภายนอกและมุ่งตรวจสอบประเมินจุดอ่อนและจุดแข็งอุปสรรคภายในสภาพแวดล้อมภายในบริษัท^{๘๓}

^{๘๐} สมยศ นาวิการ, **การบริหารกลยุทธ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๕๑), หน้า ๔๙.

^{๘๑} อังชัย สันติวงษ์, **องค์การและการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : วิอินเตอร์พรีน, ๒๕๕๐), หน้า ๔๗-๔๘.

^{๘๒} สุธี สุทธิสมบูรณ์ และ สมาน รังสิโยภษณ์, **หลักการบริหารเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๓๖), หน้า ๑๒.

^{๘๓} สมยศ นาวิการ, **การบริหารเชิงกลยุทธ์**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๒.

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการหรือแหล่งข้อมูลกล่าวถึงหลักสำคัญของการบริหาร ๕ ลักษณะ คือ ๑. การบริหารเป็นการทำงานกับคนและโดยอาศัยคน หมายความว่า การบริหารเป็นกระบวนการทางสังคม คือ อาศัยกลุ่มคนที่ร่วมกันทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์การ ผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบให้สำเร็จโดยอาศัยความร่วมมือของบุคคลอื่น มิฉะนั้นจะทำงานไม่สำเร็จ สำคัญของการบริหารในข้อนี้แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ คือ มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดี มีความเป็นผู้นำและสามารถทำงานเป็นทีมได้ มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ หากมีการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ และมีความสามารถทำให้งานบรรลุเป้าหมายได้ ๒. การบริหารทำให้งานบรรลุเป้าหมายขององค์การ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ขององค์การต้องอาศัยความร่วมมือกันของคนทุกคนจึงจะทำให้สำเร็จลงได้ เป้าหมายเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้บริหารจะต้องทำให้บรรลุได้นั้นจะต้องมีลักษณะสำคัญ ๓ ประการ คือ เป้าหมายต้องสูงแล้วสามารถทำให้สำเร็จ เป้าหมายสูงเกินไปก็ทำให้สำเร็จไม่ได้ เป้าหมายต่ำเกินไปก็ไม่ได้ ทำลายไม่มีคุณค่า ประการที่สอง การจะไปถึงเป้าหมายจะต้องมีระบบงาน ที่ดีมีแผนงานที่มีประสิทธิภาพ ประการสุดท้าย จะต้องระบุเวลาที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายนั้น ๓. การบริหารเป็นการสมดุลงระหว่างประสิทธิผลและประสิทธิภาพ คำว่าประสิทธิผล หมายความว่า ทำงานบรรลุผลสำเร็จตามที่กำหนด ส่วนคำว่า ประสิทธิภาพ หมายความว่า ทำงานโดยใช้ทรัพยากรอย่าง ประหยัดหรือเสียค่าใช้จ่ายต่ำสุด การทำงานให้สำเร็จอย่างเดียวไม่พอแต่จะต้องคำนึงถึงค่าใช้จ่ายที่ ประหยัดอีกด้วย การทำให้ได้ทั้งสองอย่าง คือ งานบรรลุผลตามที่ต้องการและการใช้ทรัพยากร ต่ำสุดจึงเป็นความสมดุลงระหว่างประสิทธิผลและประสิทธิภาพ ๔. การบริหารเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปว่าเราอาศัยในโลกที่มีทรัพยากรจำกัด การใช้ทรัพยากรต่าง ๆ จึงต้องตระหนัก ๒ ข้อใหญ่ ๆ คือ เมื่อใช้ทรัพยากรใดไปแล้วทรัพยากรนั้น จะหมดสิ้นไปไม่สามารถกลับคืนมาใหม่ได้ และจะต้องเลือกใช้ทรัพยากรให้เหมาะสมอย่าให้เกิด สิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ ดังนั้นการบริหารกับเศรษฐศาสตร์จึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด เศรษฐศาสตร์เป็นการศึกษาถึงการกระจายการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างไร ส่วนผู้บริหาร ในองค์การจะต้องผลิตสินค้าและบริหารให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ๕. การบริหารจะต้อง เผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องสามารถคาดคะเน เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้อง และสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงนั้น^{๘๔} สำหรับ การบริหาร เป็นกระบวนการของการวางแผน การจัดองค์การและสั่งการควบคุมกำกับ ความพยายาม ของสมาชิกขององค์การและใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้ การบริหาร คือ การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดเพื่อตอบสนองความต้องการ ของบุคคล องค์การ หรือประเทศ หรือการจัดการเพื่อผลกำไรของทุกคนในองค์การ^{๘๕}

ลักษณะที่สำคัญของการบริหารมีลักษณะสำคัญ ๘ ประการดังนี้ (๑) การบริหารเป็น กิจกรรมอย่างหนึ่ง มิใช่บุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ถ้าจะกล่าวถึงบุคคลผู้ทำหน้าที่

^{๘๔} เสนาะ ตีเยว้, **หลักการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๑-๒.

^{๘๕} บุญทัน ดอกไธสง, **การจัดองค์การ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑.

บริหารนั้นก็เรียกว่าผู้บริหาร (๒) การบริหารงานที่จุดหมายทั้งนี้หมายความว่า ในการบริหารงานนั้น จำเป็นต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์หรือจุดหมายไว้ก่อน ไม่ว่าจะกำหนดไว้อย่างชัดเจนหรือไม่ก็ตาม ส่วนการบริหารนั้นจะเป็นแนวทางในการดำเนินงานให้สำเร็จตามจุดหมาย (๓) การบริหารเป็นแนวทางสำคัญที่มีอิทธิพลต่อสังคมภายใน และภายนอกองค์กรดังเช่นถ้าผู้บริหารต้องการจะปรับปรุงวิธีปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ก็อาจได้โดยการจัดหาเครื่องจักรเครื่องมืออันทันสมัยมาใช้ จัดการฝึกอบรมคนงานให้มีความสามารถยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นผลดีต่อองค์กรและผู้บริหารด้วย ตัวอย่างผลกระทบต่อสังคมภายนอกเป็นต้นว่า ถ้าองค์กรนั้นๆ มีนโยบายที่จะทำประโยชน์ต่อสังคม เช่น ส่งเสริมการศึกษาในชุมชนโดยให้ทุนการศึกษาหรือบริจาคเงินก่อสร้างโรงเรียนก็นับว่าองค์กรนั้นมีส่วนช่วยพัฒนาสังคมภายในองค์กรหรือองค์กรบางแห่งอาจไม่นำพาต่อความเดือดร้อนรำคาญ ซึ่งองค์กรของตนก่อขึ้นเช่น สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นผลของการบริหารอันมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (๔) การบริหารเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสามารถของกลุ่มคนธุรกิจก่อตั้งขึ้น เพื่อดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์โดยกลุ่มคน มิใช่เป็นความสามารถของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพียงบุคคลเดียวเท่านั้นทั้งนี้ เพราะว่าคนเราย่อมมีขอบเขตความสามารถจำกัด ทั้งด้านกำลังกาย กำลังสมองและเวลา จึงจำต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากบุคคลมาช่วยกัน (๕) การบริหารจะได้รับผลสำเร็จด้วยดี ด้วยการร่วมแรงร่วมใจของบุคคลอื่นๆ นอกเหนือไปจากเจ้าของธุรกิจ ทั้งนี้เนื่องจากบรรดาเจ้าของ เช่น ผู้ถือหุ้นอาจไม่มีเวลาหรือความสามารถในการบริหารจึงต้องจัดหาผู้อื่นที่มีความสามารถในการบริหารจึงต้องจัดหาผู้อื่นที่มีความสามารถในการบริหารให้มาบริหารในองค์กร (๖) การบริหารจะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพได้โดยการใช้ความรู้ความชำนาญและการฝึกฝนอบรมทางด้านบริหารมาโดยเฉพาะจึงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าการบริหารเป็นวิชาชีพอย่างหนึ่งผู้บริหารโดยเฉพาะผู้บริหารสูงสุดไม่จำเป็นต้องมีความรู้ทางเทคนิคในการปฏิบัติโดยตรง แต่ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ความชำนาญในการบริหาร อันได้แก่การวางแผน การจัดองค์การ ฯลฯ (๗) การบริหารเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนไม่สามารถมองเห็นได้ แต่สิ่งที่จะแสดงให้เห็นว่า การบริหารดำเนินไปอย่างไร ได้ผลดีหรือไม่เพียงใดนั้น ก็คือผลงาน เพราะว่าผลงานจะเป็นเครื่องวัดความสามารถทางการบริหาร (๘) เจ้าของธุรกิจไม่จำเป็นต้องทำหน้าที่ผู้บริหารเสียเองโดยทั่วไปแล้ว (ยกเว้นองค์กรขนาดเล็ก) คณะผู้บริหารมักจะเป็นกลุ่มบุคคลอื่น ๆ ที่มีความสามารถทางการบริหารทำหน้าที่ในนามของเจ้าของธุรกิจ^{๘๖} การบริหารอย่างเป็นระบบ และการวางแผน เป็นการบริหารเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด และทำให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่น บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ด้วยความร่วมมือของกลุ่มบุคคล และยังเสนอว่า การบริหารและการจัดการนั้นบางครั้งอาจให้แทนกันได้ เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่หวังผลขั้นสุดท้ายอย่างเดียวกัน คือ ความสำเร็จของงาน การบริหารใช้มากในการบริหารรัฐกิจ ส่วน การจัดการใช้มากในทางธุรกิจหรืออาจกล่าวว่า การบริหารมุ่งเน้นที่การกำหนดนโยบายและการวางแผนส่วน การจัดการเป็นการนำนโยบายและแผนไปดำเนินให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้^{๘๗}

นอกจากนี้องค์ประกอบของการบริหารที่สำคัญและมีความจำเป็นต่อองค์การดังนี้

^{๘๖} บุญทัน ดอกไธสง, การจัดการองค์การ, อ่างแล้ว, หน้า ๗๘.

^{๘๗} ทองหล่อ เดชไทย, หน่วยที่ ๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสาธารณสุข, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๕.

๑. วัตถุประสงค์ที่แน่นอน กล่าวคือ จะต้องรู้ว่า จะดำเนินการไปทำไม เพื่ออะไรและต้องการอะไรจากการดำเนินการ เช่น ต้องมีวัตถุประสงค์ในการให้บริการหรือในการผลิตต้องรู้ว่า จะผลิตเพื่อใคร ต้องการผลตอบแทนเช่นใด ถ้าหาไม่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์แล้วก็ไม่มีความหมายที่จะบริหารการดำเนินงานต่างๆ จะไม่มีผลสำเร็จเพราะไม่มีเป้าหมายกำหนดไว้อย่างแน่นอน

๒. ทรัพยากรในการบริหาร ได้แก่ วัตถุและเครื่องใช้เพื่อประกอบการดำเนินงานรวมไปถึงความสามารถในการจัดการ ทรัพยากรในการบริหาร ได้แก่ 4 Ms คือ มนุษย์ (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และความสามารถในการจัดการ (Management) หรือ 6 Ms ที่มีเครื่องจักร(Machine) และตลาด (Market) เพิ่มเข้ามาซึ่งในปัจจุบันมีความจำเป็นมากขึ้น

๓. มีการประสานงานระหว่างกันหรือเรียกได้ว่ามีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน กล่าวคือ เป้าหมายและวัตถุประสงค์รวมทั้งทรัพยากรในการบริหารทั้ง 4 Ms หรือ 6 Ms ดังกล่าว จะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน หรือกล่าวได้ว่าต้องมีระบบของการทำงานร่วมกัน และที่เกิดขึ้นจริงๆ ด้วย การนำปัจจัยทั้งหลายเบื้องต้นมาไว้ร่วมกันแล้วไม่เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ไม่เกิดความสัมพันธ์ ระหว่างกัน การบริหารก็จะไม่เกิดขึ้น

๔. ประสิทธิภาพและประสิทธิผล ในการบริหารงานนั้นสิ่งทีวัดผลสำเร็จของงานว่าบรรลุเป้าหมายของวัตถุประสงค์ขององค์การก็คือ ประสิทธิภาพขององค์การ หมายถึงความสามารถขององค์การ ในอันที่จะบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การในการใช้ทรัพยากรขององค์การที่มีอยู่ระยะสั้น โดยเปรียบเทียบกับปัจจัยนำเข้าและค่าใช้จ่ายกับปัจจัยนำออกและรายได้ขององค์การ^{๘๘}

หลักการบริหาร ซึ่งมีหลักทั่วไปที่ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้บริหาร ๑๔ ข้อคือ

๑) หลักการเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ (Authority and responsibility) ๒) หลักของการมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว (Unity of command) ๓) หลักการมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน (Unity of direction) ๔) หลักการดำรงไว้ซึ่งสายงาน (Scalar of chain) ๕) หลักการแบ่งงานกันทำ (Division of work, or specialization) ๖) หลักเกี่ยวกับระเบียบวินัย (Discipline) ๗) หลักของการถือประโยชน์ส่วนบุคคลรองจากประโยชน์ส่วนรวม (Subordination of individual to general interest) ๘) หลักของการให้ผลประโยชน์ตอบแทน (Remuneration) ๙) หลักของการรวมอำนาจไว้ส่วนกลาง (Centralization) ๑๐) หลักของการมีระเบียบเรียบร้อย (Order) ๑๑) หลักของความเสมอภาค (Equity) ๑๒) หลักของการมีเสถียรภาพของการว่าจ้างทำงาน (Stability of tenure) ๑๓) หลักของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Initiative) ๑๔) หลักของความสามัคคี (Esprit de corps)^{๘๙}

หลักการบริหารที่มีประสิทธิภาพ เป็นอีกหลักการหนึ่งในการบริหาร ซึ่ง มอร์ เพตต์ ได้นำเสนอหลักการไว้ดังนี้ ๑) การบริหารที่มีผู้บริหารเพียงคนเดียวในองค์การ (Division of Labor) ๒) มีการกำหนดมาตรฐานทำงานที่ชัดเจน (Standardization) ๓) มีเอกภาพในการบังคับบัญชา (Unity of Command) ๔) มีการกระจายอำนาจและความรับผิดชอบให้แก่ผู้ร่วมงาน (Delegation of Authority and Responsibility) ๕) มีการแบ่งฝ่ายงานและบุคลากรผู้รับผิดชอบให้แก่ผู้ร่วมงาน

^{๘๘} สมคิด บางโม, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๖๒-๖๓.

^{๘๙} Henri Fayol, *Industrial and General Administration*, (New York : Mc-Graw Hill, 1930), pp. 17-18.

ให้เฉพาะเจาะจงขึ้น (Division of Labor) ๖) มีการกำหนดระยะเวลาควบคุมงานที่ชัดเจน (Span of Control) ๗) มีความสม่ำเสมอ (Stability) ๘) เปิดโอกาสให้มีการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ในองค์การได้ (Flexibility) ๙) สามารถทำให้คนในองค์การเกิดความรู้สึกอบอุ่นและปลอดภัย (Security) ๑๐) มีการยอมรับนโยบายส่วนบุคคลที่มีความสามารถ (Personnel Policy) ๑๑) การประเมินผลการปฏิบัติงานทั้งส่วนบุคคลและองค์การ (Evaluation)^{๙๐}

ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การบริหารที่มีประสิทธิภาพบรรลุผลสำเร็จอย่างมีคุณภาพก็คือ บทบาทและสมรรถภาพของผู้บริหาร มีดังนี้ ๑) เป็นผู้กำหนดทิศทางการบริหาร (Direction Setter) เช่น รู้เทคนิคต่าง ๆ ของการบริหาร เช่น PPBS, MBO, QCC เป็นต้น ๒) มีความสามารถกระตุ้นคน (Leader Catalyst) ๓) ต้องเป็นนักวางแผน (Planner) ๔) ต้องเป็นผู้มีความสามารถในการตัดสินใจ (Decision Maker) ๕) ต้องมีความสามารถในการจัดองค์การ (Organizer) ๖) ต้องเป็นผู้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง (Change Manager) ๗) ต้องเป็นผู้ให้ความร่วมมือ (Coordinator) ๘) ต้องเป็นผู้ติดต่อสื่อสารที่ดี (Communicator) ๙) ต้องเป็นผู้แก้ปัญหาขัดแย้งในองค์การได้ (Conflict Manager) ๑๐) ต้องสามารถบริหารปัญหาต่าง ๆ ได้ (Problem Manager) ๑๑) ต้องรู้จักวิเคราะห์และจัดระบบงาน (System Manager) ๑๒) ต้องมีความสามารถในด้านวิชาการทั้งการเรียนและการสอน (Instructional Manager) ๑๓) ต้องมีความสามารถในการบริหารบุคคล (Personnel Manager) ๑๔) ต้องมีความสามารถในการบริหารทรัพยากร (Resource Manager) ๑๕) ต้องมีความสามารถในการประเมินผลงาน (Appraiser) ๑๖) ต้องมีความสามารถในการประชาสัมพันธ์ (Public Relation) ๑๗) ต้องสามารถเป็นผู้นำในสังคมได้ (Ceremonial Head)

ระบบการจัดการด้านปัจจัยในการบริหารงาน (CHAKRITS 5M : Social Development Component) ไว้ว่า การที่นักจัดการพัฒนาสังคมไม่ว่าจะปฏิบัติอยู่ในระดับใด จะสามารถนาเอานโยบายของฝ่ายการเมือง หรือนโยบายและคำสั่งของผู้บังคับบัญชาไปปฏิบัติจัดทำให้เกิดผลสำเร็จได้เป็นอย่างดีนั้น นอกเหนือจากที่เขาผู้นั้นจะต้องมีความสานึกถึงสังคมและประชาชน กลุ่มเป้าหมายที่ตนเองถูกวางตัว หรืออาสาเข้าในความรับผิดชอบในการสร้างผลประโยชน์แล้ว นักจัดการผู้นั้นยังจำเป็นต้องมีความรู้และความสามารถที่จะกำหนดระบบงานระเบียบและเทคนิคในการปฏิบัติงาน สร้างความพร้อมและมีความสามารถที่จะใช้สิ่งเหล่านี้ให้เป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์ในการทำงานของตน และหน่วยงานของตนอีกด้วย ระบบงานและระเบียบเทคนิคในการปฏิบัติที่กล่าวถึง สามารถแยกออกเป็น ๕ ด้านดังนี้

M1 (Mechanism) ได้แก่ ด้านการจัดการองค์กร ซึ่งหมายถึง การกำหนดรูปแบบ และภารกิจขององค์กร การแบ่งส่วนขององค์กร การกำหนดกิจกรรมของแต่ละหน่วยงาน การกำหนดตำแหน่งงาน (Position) พร้อมหน้าที่ในความรับผิดชอบและอำนาจ (Authority) ของแต่ละตำแหน่ง แต่ละส่วน แต่ละระดับ (Level) และขององค์กรเป็นส่วนรวม การกำหนด โครงสร้างและความสัมพันธ์ของงานส่วนต่างๆ ของแต่ละองค์กร สร้างระบบการควบคุมให้ทุกส่วนขององค์กรได้เป็น อย่างสืบเนื่องและมีเอกภาพ

^{๙๐} Morphet, Edgar L. and others, *Educational Organization and Administrator*, 2nd ed, (New Jersey : Prentice -Hall, 1967), p.23.

M2 (Money) ได้แก่ ด้านการเงินที่จะต้องหาเงินมาเพื่อใช้ในการดำเนินกิจกรรมตามที่กำหนดเวลาที่ถูกต้องสอดคล้องกัน ดังนั้นการพิจารณาเรื่องแหล่งเงิน การจัดสรรเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในกิจกรรม และรายการต่างๆ ให้ได้สัดส่วนที่จะได้ผลตอบแทนสูงสุด และการควบคุมค่าใช้จ่ายให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์โดยไม่รั่วไหลสูญเสีย หรือฟุ่มเฟือยโดยไม่จำเป็น แต่ในขณะเดียวกันเพื่อที่จะสนับสนุนให้ทำงานได้ดำเนินการไปอย่างราบรื่นจนสามารถบรรลุเป้าหมายได้เป็นอย่างดี การเงินจึงเป็นส่วนสำคัญที่จะต้องดูแล นอกจากนี้การรายงานฐานะทางการเงินเพื่อแสดงผลการปฏิบัติงาน และเพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงในระยะต่อไปก็เป็นกิจกรรมสำคัญของการจัดการด้วย

M3 (Manpower) ได้แก่ ด้านบุคคล ซึ่งการจัดการที่ดีจำเป็นต้องได้บุคคลที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณสมบัติที่จำเป็นอย่างอื่นมาบรรจุให้กับตำแหน่งหน้าที่การงานที่กำหนดไว้ และจะต้องให้มีจำนวนพอเพียง ไม่มากเกินไปหรือน้อยไป การจัดการด้านบุคลากรยังควบคุมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการให้ค่าตอบแทน และผลประโยชน์ที่สมบูรณกับภาวะการปฏิบัติงานที่ของบุคลากร ความจำเป็นที่จะต้องดูแลความเรียบร้อยของการปฏิบัติงาน และการเพิ่มพูนความรู้สมรรถภาพในการปฏิบัติงานให้แก่บุคลากรภายในหน่วยเป็นระยะๆ ด้วย

M4 (Material & Buildings) ได้แก่ การจัดหาและมีไว้ซึ่งเครื่องมือเครื่องใช้ วัสดุอุปกรณ์สำหรับปฏิบัติงาน สถานที่บริหารที่เหมาะสมทันสมัยเพียงพอ และมีประสิทธิภาพที่จะสามารถช่วยให้การดำเนินงานตามหน้าที่ของหน่วยงานนั้นๆ อย่างได้ผล หรือเป็นประโยชน์ที่สุด ทั้งนี้การจัดการด้านนี้ยังหมายความรวมถึง การเสาะแสวงหา การคิดค้น การออกแบบ การควบคุมการใช้งาน การบำรุงรักษาและเปลี่ยนชิ้นส่วนประกอบ การซ่อมแซมสิ่งที่บกพร่องชำรุดเสียหาย หรือที่มีประสิทธิภาพในการใช้งานต่ำกว่าระดับที่ต้องการ และการถอดถอนจากประจำการหรือรื้อถอน เพื่อจัดหาหรือจัดหาสิ่งทดแทนภายในกำหนดเวลาที่สมควรได้

M5 (Methodology and Information) ได้แก่ องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสารอื่นที่มีค่านักการจัดการจะต้องนำมาใช้ในการวางแผนงาน การเลือกใช้กลวิธี (Strategy) และกิจกรรม (Activity) ที่ควรดำเนินการ การจัดหน่วยงานและวางระบบงาน การติดต่อสื่อสาร การอำนวยความสะดวก การตัดสินใจ การแก้ปัญหา การติดตามและควบคุมงาน การประสานงาน การทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ หรือภาคเอกชน ชุมชน ประชาชน อาสาสมัคร และรูปแบบต่างๆ ให้ถูกต้องเหมาะสม มีประสิทธิภาพได้ผล ประเมินผลการปฏิบัติงานและผลงาน การแก้ไขปรับปรุงงานวิธีการทำงานเพื่อให้งานของหน่วยงานเข้าเป้าหมาย เป็นที่พึงพอใจแก่สังคม และประชาชนกลุ่มเป้าหมายโดยทั่วไปในสังคม

การจัดองค์ประกอบ (Component) หรือปัจจัยการจัดการ (Management Resources) ด้านต่างๆ เหล่านี้ ต้องอาศัยแนวคิดและหลักการที่ได้มีการคิดค้นกันมาอย่างต่อเนื่อง หน่วยงานไม่ว่าจะเป็นของราชการหรือภาคเอกชน ก็จำเป็นต้องมีการวางระบบและกำหนดเป็นระเบียบข้อปฏิบัติให้แก่ผู้เข้ามาปฏิบัติงาน เมื่อได้ตั้งขึ้นมาแต่แรกแล้ว อย่างไรก็ตามสิ่งเหล่านี้จะเป็นหน้าที่ของนักจัดการ เมื่อเข้าไปปฏิบัติงานในตำแหน่ง ในระยะต่อไปที่จะต้องปรับปรุงเพิ่มรายละเอียดหรือปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์หรือการพัฒนาเพื่อให้มีการก้าวหน้า และมีสิ่งที่ดีกว่ามาทดแทนสิ่งที่ล้าสมัย หรือใช้ไม่ได้อย่างที่เคยเป็นมาแล้ว การพัฒนาสังคมเป็นเรื่องเกี่ยวกับมนุษย์หรือผู้คนในสังคมที่มีความเคลื่อนไหว บางครั้งซ้ำมีความอ่อนไหวมาก ระบบการจัดการจึงจะต้องการ

ยึดหยุ่น นักจัดการ และผู้ปฏิบัติที่จะต้องเผชิญกับเหตุการณ์กับปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างไม่คาดคิดมาก่อน และจะต้องแก้ไข หรือดำเนินการให้ทันเวลา และให้เหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์ หรือเหตุการณ์นั้นๆ ด้วย ทั้งนี้โดยยึดเป้าหมายและเจตนารมณ์ในการสร้างสังคมที่ดีงามเป็นสำคัญ^{๔๑}

แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ได้กำหนดหลักการของระบบการบริหาร ไว้ดังนี้

๑) กฎ (Rule) เป็นแนวทางสำหรับพฤติกรรมกาปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอย่างเป็นทางการ กฎสามารถทำให้องค์การมีระเบียบวินัยมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายขององค์การ การที่พนักงานทุกคนยึดมั่นในกฎระเบียบ จะทำให้เกิดการกระทำที่มีขั้นตอนและการปฏิบัติหน้าที่ในรูปแบบเดียวกัน ซึ่งจะช่วยให้้องค์การมีความมั่นคง แต่อาจไม่คำนึงถึงความต้องการส่วนตัวของผู้บริหารหรือพนักงาน

๒) ไม่ยึดตัวบุคคล (Impersonality) การยึดมั่นในกฎระเบียบ (Rule) จะนำไปสู่การไม่ยึดตัวบุคคล ซึ่งในที่นี้พนักงานทุกคนจะถูกประเมินว่า ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎและวัตถุประสงค์ขององค์การหรือไม่ ซึ่งวัตถุประสงค์ขององค์การ ได้แก่ ยอดขาย และอัตราผลตอบแทนจากการลงทุน (Return on Investment ; ROI) การไม่ยึดตัวบุคคลนี้จะมีความหมายในเชิงลบ ซึ่ง Weber เชื่อว่า จะเกิดความยุติธรรมสำหรับพนักงานทุกคน กล่าวคือ ผู้บริหารในระดับสูงจะไม่ใช้ความรู้สึกส่วนตัวในการพิจารณาหรือประเมินผู้ใต้บังคับบัญชา (Subordinates)

๓) การแบ่งงานกันทำ (Division of labour) เป็นกระบวนการของการแบ่งแยกหน้าที่เพื่อให้เกิดความชัดเจน งานที่มีลักษณะเฉพาะจะทำให้้องค์การสามารถใช้ทรัพยากรบุคคลและการบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้บริหารและพนักงานจะได้รับการมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ตามลักษณะของงานและความชำนาญของบุคคล (Persona lExpertise) สำหรับพนักงานที่ยังไม่มีทักษะจะได้รับการมอบหมายงานที่สามารถเรียนรู้และปฏิบัติได้ง่าย ตัวอย่างเช่น พนักงานของบริษัท McDonald's หรือบริษัท Burger King จะมีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนพนักงานอยู่ตลอดเวลาทั้งนี้เนื่องจากลักษณะของงานสามารถเรียนรู้ได้ง่ายและรวดเร็ว ดังนั้น พนักงานจึงไม่จำเป็นต้องมีทักษะที่เชี่ยวชาญมากนัก การหมุนเวียนงาน (Job rotation) ของพนักงานอยู่ตลอดเวลาจึงไม่ถือว่าเป็นอุปสรรคสำหรับการฝึกอบรม

๔) โครงสร้างแบบลำดับชั้นสายการบังคับบัญชา (Hierarchy structure) โครงสร้างของลำดับชั้นสายการบังคับบัญชาในองค์การ สามารถแสดงได้เป็นรูปแบบปิรามิด (Pyramid Shaped) ตำแหน่งของงานในโครงสร้างตามลำดับชั้นนี้จะขึ้นอยู่กับจำนวนของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบที่ได้รับในแต่ละตำแหน่ง ซึ่งรูปแบบของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบนี้จะเพิ่มขึ้นเมื่ออยู่ในตำแหน่งที่สูง ส่วนตำแหน่งที่อยู่ในระดับล่างนั้นจะถูกควบคุมและสั่งการโดยผู้ที่อยู่ในตำแหน่งที่สูงกว่า Weber ได้เสนอว่า การกำหนดลำดับชั้นสายการบังคับบัญชาที่ดีจะสามารถควบคุมพฤติกรรมของพนักงานได้ ซึ่งสามารถกระทำได้โดยการกำหนดอย่างชัดเจนว่าพนักงานแต่ละคนอยู่ในส่วนใด และมีความสัมพันธ์กับพนักงานคนอื่นๆ อย่างไร

^{๔๑} จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, การจัดการด้านปัจจัยในการบริหารงาน, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑), หน้า ๑-๓.

๕) โครงสร้างตามอำนาจหน้าที่ (Authority structure) จะเกี่ยวข้องกับกฎระเบียบ (Rule) การไม่ยึดตัวบุคคล (Impersonality) การแบ่งงานกันทำ (Division of labor) โครงสร้างตามลำดับชั้นสายการบังคับบัญชา (Hierarchical structure) ซึ่งจะเป็นการกำหนดว่าใครเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ที่มีความสำคัญภายในองค์กร ซึ่ง Weber ได้จำแนกรูปแบบของโครงสร้างหน้าที่และความรับผิดชอบออกเป็นรูปแบบ คือ

(๑) อำนาจหน้าที่แบบดั้งเดิม (Traditional authority) เป็นอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวกับความเชื่อและความศรัทธาของสิ่งที่เก่าแก่มานาน ซึ่งได้รับความเชื่อถือสืบทอดกันมามีพื้นฐานอยู่บนธรรมเนียมและประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา ซึ่งผู้ที่มีอำนาจนี้จะถือเป็นบุคคลที่มีพรสวรรค์และสามารถใช้เวทมนต์ได้ เช่น สามารถใช้เวทมนต์ในการรักษาคนป่วย เป็นต้น

(๒) อำนาจหน้าที่ที่มีมาแต่กำเนิดหรืออำนาจหน้าที่จากความสามารถพิเศษ (Charismatic authority) เป็นอำนาจที่มีพื้นฐานอยู่บนการอุทิศเวลาเพื่อทำงานต่างๆ ได้แก่ ความกล้าหาญ การทำตัวเป็นแบบอย่าง จะเห็นได้ชัดเจนว่าผู้ใต้บังคับบัญชาถูกพิจารณาให้ทำงานเนื่องจากคุณสมบัติหรือความสามารถเฉพาะตัวของแต่ละบุคคลไม่เพียงพอ ในการเคลื่อนไหวทางสังคม การเมือง ศาสนา มักจะนำโดยผู้นำที่มีความสามารถพิเศษ เช่น Jesus, Joan of Arc หรือ Gandhi เป็นต้น ส่วนผู้บริหารในองค์กรธุรกิจ จัดเป็นผู้ที่มีความสามารถพิเศษในการจูงใจและชักจูงผู้ใต้บังคับบัญชาได้ เช่น Steven Jobs , Mary Kay Ash และ Walt Disney เป็นต้น

(๓) อำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย (Rational-legal authority) เป็นอำนาจหน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎหมายเกี่ยวกับการออกคำสั่งการบังคับบัญชา ซึ่งเป็นการใช้อำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของผู้บังคับบัญชาที่มีตำแหน่งเหนือกว่าตามลำดับชั้นของการบังคับบัญชา ในองค์กรซึ่งอำนาจหน้าที่นี้ พนักงานทุกคนจำเป็นต้องยอมรับว่าเป็นกฎขององค์กรอำนาจหน้าที่บางประเภทนั้นถือเป็นสิ่งสำคัญขององค์กร ถ้าไม่มีอำนาจหน้าที่แล้วองค์กรก็ไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์เนื่องจากขาดการเป็นระเบียบซึ่ง Weber ได้เสนอแนวคิดที่ว่าอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายถือเป็นระบบพื้นฐานของราชการ เนื่องจาก เป็นพื้นฐานของการจัดการที่มีความต่อเนื่อง เป็นวิธีการที่มีเหตุผลซึ่งสมาชิกภายใต้การบริหารของบริษัทจะถูกเลือกจากความสามารถเพื่อปฏิบัติหน้าที่ในหน้าที่ มีการจัดหาผู้นำที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย เพื่อดำเนินงานขององค์กร มีการกำหนดอำนาจอย่างชัดเจนและรอบคอบเพื่อทำหน้าที่ให้องค์กรบรรลุเป้าหมาย ที่ตั้งไว้ในทางกลับกัน อำนาจหน้าที่แบบดั้งเดิมจะมีความแตกต่างจากอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย ด้านการมีประสิทธิภาพน้อยกว่า กล่าวคือผู้นำจะไม่ได้ถูกเลือกมาโดยอาศัยพื้นฐานของความสามารถและหน่วยของการบริหารจัดการนั้นจะดำเนินการภายใต้การกระทำแบบเดิมที่เคยปฏิบัติสืบเนื่องกันมานานนอกจากนี้ อำนาจหน้าที่ตามความสามารถพิเศษจะเกี่ยวข้องกับอารมณ์และความไม่สมเหตุสมผลด้านความรู้สึก ซึ่งจะหลีกเลี่ยงจากอำนาจหน้าที่ที่ทำเป็นประจำเนื่องจากขึ้นอยู่กับอำนาจลึกลับ

๖) ข้อผูกมัดอาชีพระยะยาว (Lifelong career commitment) ในระบบการบริหารจัดการแบบราชการนั้นจะมีลักษณะการจ้างงานระยะยาว ซึ่งพนักงานจะสามารถทำงานในบริษัทได้ตลอดชีวิตในองค์กรแบบดั้งเดิม เช่น องค์กรของญี่ปุ่นและเกาหลี จะมีการจ้างคนงานโดยคาดหวังว่า พนักงานจะมีการปฏิบัติหน้าที่ในระยะยาวและสามารถมีความเจริญก้าวหน้าได้โดยทั่วไปแล้วข้อผูกมัดด้านอาชีพระยะยาวนี้จะหมายถึง ความมั่นคงในงานซึ่งสามารถรับประกันได้ว่า พนักงาน

สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้เท่าที่จะพอใจ โดยในการจ้างงานนั้นจำเป็นต้องพิจารณาคุณสมบัติของพนักงานมากกว่าการใช้ระบบอุปถัมภ์ (Patronage) ซึ่งองค์กรจะใช้ความมั่นคงของงาน (Job security) การครอบครองตำแหน่งหน้าที่ (Tenure) การขึ้นเงินเดือนเป็นลำดับขั้น (Step-bystep salary increase) และการให้เงินบำนาญซึ่งถือเป็นหลักประกันให้พนักงานเกิดความพึงพอใจในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายมีการเลื่อนตำแหน่ง (promotion) พนักงานจะได้รับการเลื่อนตำแหน่งเมื่อได้พิสูจน์ถึงความสามารถที่ตนเองมีอยู่ว่าเพียงพอสำหรับตำแหน่งในระดับที่สูงขึ้นหรือไม่ การกำหนดระดับในองค์กรนั้น จำเป็นต้องให้สอดคล้องกับความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน องค์กรแบบราชการมักจะมีการทดสอบข้อเขียนและการสัมภาษณ์เพื่อใช้ในการแบ่งระดับขั้นของการบังคับบัญชา ซึ่งระดับของการศึกษาและประสบการณ์ในการทำงานนั้นจะสามารถใช้ในการกำหนดช่วงระดับของงานการบริหารจัดการด้วย

๓) ความมีเหตุผล (Rationality) เป็นลักษณะของการบริหารจัดการแบบระบบราชการ (Bureaucratic Management) ลำดับสุดท้าย ซึ่งผู้บริหารที่มีเหตุผลนั้นจะเป็นผู้ที่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กรผู้บริหารในระบบการบริหารจัดการแบบราชการนี้จะใช้หลักการตัดสินใจแบบมีเหตุผลและใช้หลักวิทยาศาสตร์ในการตัดสินใจ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรได้ สำหรับกิจกรรมที่มีเป้าหมายเฉพาะเจาะจงนั้น องค์กรจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรทางการเงินและทรัพยากรมนุษย์อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งโดยทั่วไปจำเป็นต้องใช้วัตถุประสงค์ขององค์กรในการกำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะสำหรับงานส่วนที่มีลักษณะเฉพาะ^{๙๒}

๒.๕.๓ กระบวนการบริหาร

กระบวนการบริหาร หมายถึงกระบวนการ ดำเนินงานจะต้องเป็นไปตามขั้นตอนตามลำดับ เป็นการตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ที่ไหน เมื่อใด โดยใคร นอกจากจะเป็นการลดความไม่แน่นอนแล้ว ยังทำให้สมาชิกในองค์กรมีความมั่นใจในการทำงานทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพ จัดลำดับการทำงานที่ดีไม่ควรมีลักษณะตายตัวต้องยืดหยุ่น ได้ตามสถานการณ์อาจมีการปรับปรุงแก้ไข หรือปรับเปลี่ยนลำดับการทำงานได้เสมอ ส่งผลให้การ ปฏิบัติงานเกิดประสิทธิผลมากขึ้นด้วย^{๙๓} การบริหารเป็นวิธีการทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น (Getting things done through other people) และกล่าวว่าหน้าที่ของผู้บริหารเป็นกรอบในการพิจารณาของผู้บริหารให้สำเร็จ มี ๕ ประการ ตามคำย่อภาษาอังกฤษว่า “POSDC” ดังนี้ คือ P คือ Planning หมายถึงการวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร O คือ Organizing หมายถึงการจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การ

^{๙๒} Max Weber, อ้างใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, **ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๖๕.

^{๙๓} สร้อยตระกูล อรรถมานะ, **พฤติกรรมมนุษย์ และจริยธรรมทางธุรกิจ**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๔๒๑.

พัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและต้องมีภาวะผู้นำ C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของ การปฏิบัติงานภายในองค์กร รวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

สำหรับหลักการในการบริหารจัดการขั้น ๑๔ ประการเป็นส่วนประกอบสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการ ดังนี้

๑. การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) ฟาโยล ได้เสนอว่า คนงานควรจะได้รับ การมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติมากขึ้น หรือได้รับการกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบ ในผลลัพธ์ของงานมากขึ้น ซึ่งหลักการนี้จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์กรยุคปัจจุบันได้

๒. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) แวปเบอร์ และฟาย ได้ให้ความสำคัญของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการของ แวปเบอร์จะได้มาจากตำแหน่งหน้าที่ของผู้บริหารในสายการบังคับบัญชา ส่วนอำนาจหน้าที่แบบไม่เป็นทางการจะได้รับความชำนาญงานของบุคคล (Expertise) ความรู้ทางด้านเทคนิค (Technical Knowledge) ความมีคุณค่าทางศีลธรรม (Moral Worth) และความสามารถในการนำ (Leading) และสร้างความผูกพันกับผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนเน้นว่าอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบควรอยู่คู่กัน

๓. การมีผู้บังคับบัญชาคนเดียว (Unity of Command) ฟาโยล กล่าวว่าคำสั่งสองคำสั่ง (Dual Command) อาจก่อให้เกิดปัญหาในการทำงาน เช่น การรายงานจะมีความเกี่ยวข้องในเมื่อผู้ควบคุมสองคนได้ให้คำสั่งกับผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ทำให้เกิดการสับสนในบางสถานการณ์ คำสั่งสองคำสั่งนี้ทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้บังคับบัญชา และทำให้เกิดการสับสนในลำดับชั้นของอำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการ (Formal Hierarchy of Authority) การประเมินอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บริหารในระบบผู้บังคับบัญชาสองคนจะเป็นการยาก และผู้บริหารจะไม่สนใจในความรู้สึของผู้ใต้บังคับบัญชา มักจะโกรธและอาจไม่ให้ความร่วมมือในอนาคตถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เชื่อฟัง

๔. สายการบังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ (Line of Authority) เป็นสายการบังคับบัญชาจากผู้บริหารในระดับบนสู่ผู้ปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์กร ความสัมพันธ์ของการจำกัดความยาวของสายการบังคับบัญชา โดยการควบคุมจำนวนของระดับในลำดับชั้นของการบริหารจัดการ จำนวนที่ดีที่สุดที่ในลำดับชั้นการบังคับบัญชา (Hierarchy) คือความยาวของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริหารระดับสูงและพนักงานระดับล่าง รวมถึงความล่าช้าใน การวางแผน (Planning) และการจัดการ (Organizing) ซึ่งการจำกัดจำนวนของระดับชั้น การบังคับบัญชาให้น้อยลงจะทำให้ปัญหาในการติดต่อสื่อสารลดลง และองค์กรจะมีการปฏิบัติงานที่รวดเร็วและมีความยืดหยุ่นมากขึ้น ภายในองค์กรได้มีการแบ่งแยกแผนกต่างๆ ซึ่งแต่ละแผนกจะมีระดับชั้นการบังคับบัญชาโดยผู้บริหารในระดับกลางและระดับต้นของสาย การบังคับบัญชาแต่ละแผนกต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้จัดการในระดับเดียวกันในแผนกอื่นๆ ซึ่งปฏิสัมพันธ์นี้ช่วยในการตัดสินใจให้เร็วขึ้น เนื่องจากผู้บริหารจะรู้จักบุคคลอื่น และรู้วิธีการในการแก้ปัญหาเพิ่มมากขึ้น สำหรับการทำงานข้ามแผนกหรือการทำงานข้ามสายนั้น เป็นการสร้างทีมงานข้ามสาย ซึ่งสามารถควบคุมโดยผู้นำของแต่ละทีม

๕. การรวมอำนาจ (Centralization) เป็นการรวมอำนาจของการบังคับบัญชาไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์การ ซึ่งอำนาจหน้าที่จะไม่ได้รวมไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงของสาย การบังคับบัญชา แต่เป็นการกำหนดว่า ควรมีการรวมอำนาจไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงเท่าไร อย่างไรและมีการกระจายอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนงานในระดับล่างอย่างไร สิ่งนี้ถือว่ามีความสำคัญเนื่องจากว่าจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของพนักงานในทุกระดับขององค์การ

๖. การมีเป้าหมายเดียวกัน (Unity of Direction) เป็นการออกแบบหรือกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้บริหารและคนงานที่ใช้ทรัพยากรขององค์การ องค์การใดที่ไม่มี การวางแผนจะทำให้ขาดประสิทธิภาพและขาดประสิทธิผล ซึ่งจะไม่มีการมุ่งไปสู่กิจกรรม ของกลุ่มหรือกิจกรรมของบุคคล แต่การวางแผนจะเริ่มที่ผู้บริหารระดับสูงทำงานเป็นทีมร่วมกับกลยุทธ์ขององค์การ ซึ่งจะต้องมีการติดต่อกับผู้บริหารในระดับกลางที่มีส่วนในการตัดสินใจว่า จะใช้ทรัพยากรขององค์การอย่างไร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกลยุทธ์ หลักการในข้อนี้ ยึดหลักว่ากิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมายและแผนเดียวกัน

๗. หลักความเสมอภาค (Equity) ความเสมอภาคคือ ความเป็นธรรม (Justice) ความยุติธรรม (Impartiality) และความเหมาะสม (Fairness) สำหรับสมาชิกทุกคนภายในองค์การซึ่งในปัจจุบันพนักงานมีความต้องการความเสมอภาคมากขึ้นเป็นการจัดการที่ใช้หลักความเท่าเทียมกัน

๘. การออกคำสั่ง (Order) วิธีการจัดการซึ่งอยู่ในตำแหน่งนั้นในการจัดหาเพื่อให้องค์การได้รับประโยชน์สูงสุด และเป็นการจัดหางานให้แก่พนักงานโดยใช้ผังองค์การ (Organization Chart) เพื่อแสดงให้เห็นถึงตำแหน่งและหน้าที่ของพนักงานแต่ละคน และเป็นการชี้ว่าตำแหน่งของพนักงานแต่ละคนอาจจะมีการเลื่อนขึ้นได้ในอนาคต การวางแผนเกี่ยวกับอาชีพได้รับความสนใจมากขึ้นในองค์การยุคปัจจุบัน เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ถือว่า มีความจำเป็นที่จะต้องให้การฝึกอบรม (Training) และการพัฒนากำลังแรงงาน (Developing) โดยองค์การจะกำหนดตำแหน่งหน้าที่สำหรับคนทุกคน และทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ ของตน

๙. ความคิดริเริ่ม (Initiative) เป็นความสามารถของบุคคลในการกระทำการต่าง ๆ โดยปราศจากการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารจะต้องกระตุ้นให้พนักงานมีความคิดริเริ่มซึ่ง ความคิดริเริ่มนี้นับถือว่าเป็นจุดแข็งขององค์การ เนื่องจากจะสามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ๆได้ผู้บริหารมีความต้องการทักษะ (Skill) และไหวพริบ (Tact) เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างองค์การและความต้องการของพนักงาน และความสามารถ (Ability) จะทำให้เกิดความสมดุล ซึ่งเป็นสิ่งที่ชีวิตผู้บริหารระดับสูงในการพัฒนาและการบริหารงาน

๑๐. ความมีระเบียบวินัย (Discipline) เป็นการมุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่อง การเชื่อฟัง (Obedience) อำนาจ (Energy) คำขอร้อง (Application) และลักษณะของการแสดงความนับถือออกมา สำหรับอำนาจของผู้บังคับบัญชา ความมีระเบียบวินัยเป็นบุคลิกลักษณะ ที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหารหลายๆ คนที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้ปฏิบัติงานทั้งหมด และทำงานอย่างเข้มแข็งเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ ความมีระเบียบวินัยจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในองค์การกับคุณสมบัติของผู้นำภายในองค์การ และเป็นความสามารถของผู้บริหารในการที่จะปฏิบัติตามอย่างยุติธรรมอีกด้วย

๑๑. ค่าตอบแทน (Remuneration of Personnel) การให้รางวัลประกอบด้วยโบนัส และแผนการแบ่งกำไร เป็นการช่วยกระตุ้นการทำงานของพนักงานได้ การให้หรือการจ่าย ค่าตอบแทนให้แก่พนักงานมีความสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จขององค์กร ระบบรางวัลที่มี ประสิทธิภาพสามารถให้ความยุติธรรมทั้งพนักงานและองค์กร รวมทั้งสามารถกระตุ้นผลผลิตเพิ่ม โดยการให้รางวัลเพื่อเป็นการสนับสนุนให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้น โดยยึดหลักว่าการจ่ายค่าตอบแทนควร ยุติธรรมและตอบสนองความพึงพอใจสูงสุดทั้งนายจ้างและลูกจ้างเท่าที่จะทำได้

๑๒. ความมั่นคงในงาน (Stability of Tenure of Personnel) ความมั่นคงในงานมี ความสำคัญต่อการจ้างงานระยะยาว เมื่อพนักงานอยู่ในองค์กรซึ่งมีแนวโน้มจะทำงานเป็นทีมเป็น ระยะเวลานาน โดยพยายามพัฒนาทักษะ และปรับปรุงความสามารถในการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรขององค์กร การจ้างงานระยะยาวเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้อธิบายการประสบความสำเร็จของ บริษัทขนาดใหญ่ในญี่ปุ่น

๑๓. ผลประโยชน์ส่วนตัวมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์กร (Subordination of individual interests to the common interest) ผลประโยชน์ขององค์กร ถือว่าเป็นประโยชน์ของทุกๆ คน หรือของทุกกลุ่มในองค์กร ในขณะที่องค์กรยังดำเนินกิจการอยู่ จะต้องมีการกำหนดผลประโยชน์เพื่อให้เกิดความยุติธรรมระหว่างองค์กรและสมาชิกภายในองค์กร

๑๔. ความสามัคคี (Sprit de corps) เป็นความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกภายในองค์กรที่ ช่วยสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในกลุ่ม ในการออกแบบประยุกต์ของอำนาจหน้าที่ตามลำดับชั้น ภายในองค์กร และสิทธิในการสั่งการ หรือการบริโภค และความร่วมมือกันถือว่าเป็นส่วนประกอบ สำคัญในการที่ทำให้องค์กรบรรลุผลสำเร็จและมีการพัฒนา ความสามัคคีจะสามารถบรรลุผลสำเร็จ ได้หากมีการติดต่อกันระหว่างผู้บริหารและคนงาน โดยการติดต่อเพื่อแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ที่ สำคัญ เพราะความสามัคคีคือพลัง เมื่อสมาชิกมีความสามัคคีกันสูงก็จะทำให้องค์กรมีความ แข็งแกร่ง^{๙๔}

การบริหารเป็นกระบวนการของการวางแผนการจัดองค์กรและสั่งการควบคุมกำกับ ความพยายามของสมาชิกขององค์กรและใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์กร ที่กำหนดไว้ เป็นลักษณะที่สำคัญของการบริหาร ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ๘ ประการ ดังนี้

๑) การบริหารเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่ง มิใช่บุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งถ้าจะ กล่าวถึงบุคคลผู้ทำหน้าที่บริหารนั้นก็เรียกว่าผู้บริหาร

๒) การบริหารเป็นงานที่จุดหมายทั้งนี้หมายความว่า ในการบริหารงานนั้นจำเป็นต้องมี การกำหนดวัตถุประสงค์หรือจุดหมายไว้ก่อน ไม่ว่าจะกำหนดไว้อย่างชัดเจนหรือไม่ก็ตามส่วนการ บริหารนั้นจะเป็นแนวทางในการดำเนินงานให้สำเร็จตามจุดหมาย

๓) การบริหารเป็นแนวทางสำคัญที่มีอิทธิพลต่อสังคมภายใน และภายนอกองค์กร ดังเช่น ถ้าผู้บริหารต้องการจะปรับปรุงวิธีปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ก็อาจได้โดยการจัดหา เครื่องจักรเครื่องมืออันทันสมัยมาใช้ จัดการฝึกอบรมคนงานให้มีความสามารถยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นผลดี

^{๙๔}Fayol, Henri, *Industrial and General Administration*, (New York : Mc-Graw Hill, 1930), p.2.

ต่อองค์กรและผู้ปฏิบัติงานด้วย ตัวอย่างผลกระทบต่อสังคมภายนอกเป็นต้นว่าถ้าองค์กรนั้นๆ มีนโยบายที่จะทำประโยชน์ต่อสังคม เช่น ส่งเสริมการศึกษาในชุมชนโดยให้ทุนการศึกษา หรือบริจาคเงินก่อสร้างโรงเรียนก็นับว่าองค์กรนั้นมีส่วนช่วยพัฒนาสังคมภายนอกองค์กรหรือองค์กรบางแห่งอาจไม่นำพาต่อความเดือดร้อนรำคาญ ซึ่งองค์กรของตนก่อขึ้น เช่น สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นผลของการบริหารอันมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

๔) การบริหารเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสามารถของกลุ่มคน ธุรกิจก่อตั้งขึ้น เพื่อดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์โดยกลุ่มคน มิใช่เป็นความสามารถของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพียงบุคคลเดียวเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะว่าคนเราย่อมมีขอบเขตความสามารถจำกัด ทั้งด้านกำลังกาย กำลังสมองและเวลา จึงจำต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากบุคคลมาช่วยกัน

๕) การบริหารจะได้รับผลสำเร็จด้วยดีก็แต่โดยการร่วมแรงร่วมใจของบุคคลอื่น ๆ นอกเหนือไปจากเจ้าของธุรกิจ ทั้งนี้เนื่องจากบรรดาเจ้าของ เช่น ผู้ถือหุ้นอาจไม่มีเวลาหรือความสามารถในการบริหารจึงต้องจัดหาผู้อื่นที่มีความสามารถในการบริหารจึงต้องจัดหาผู้อื่นที่มีความสามารถในการบริหารให้มาบริหารในองค์กร

๖) การบริหารจะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพได้ก็แต่โดยการใช้ความรู้ความชำนาญ และการฝึกฝนอบรมทางด้านบริหารมาโดยเฉพาะ จึงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเป็นวิชาชีพอย่างหนึ่ง ผู้บริหารโดยเฉพาะผู้บริหารสูงสุดไม่จำเป็นต้องมีความรู้ทางเทคนิคในการปฏิบัติโดยตรง แต่ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ความชำนาญในการบริหาร ได้แก่การวางแผน การจัดการ ฯลฯ

๗) การบริหารเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนไม่สามารถมองเห็นได้ แต่สิ่งที่จะแสดงให้เห็นว่าการบริหารดำเนินไปอย่างไร ได้ผลดีหรือไม่เพียงใดนั้น ก็คือผลงาน เพราะว่าผลงานจะเป็นเครื่องวัดความสามารถทางการบริหาร

๘) เจ้าของธุรกิจไม่จำเป็นต้องทำหน้าที่ผู้บริหารเสียเองโดยทั่วไปแล้ว คณะผู้บริหารมักจะเป็นกลุ่มบุคคลอื่น ๆ ที่มีความสามารถทางการบริหารทำหน้าที่ในนามของเจ้าของธุรกิจรวมถึงปัจจัยอื่นที่มีความสำคัญเพื่อให้เกิดประสิทธิผลต่อการบริหารที่แสดงถึงศิลปะในกระบวนการทำงานของแต่ละบุคคล เพื่อให้บรรลุ จนเป็นผลสำเร็จ โดยที่ผู้บริหารมักไม่ได้เป็นผู้ปฏิบัติ แต่ผู้บริหารเป็นผู้ใช้ศิลปะทำให้ผู้ปฏิบัติได้ทำงานจนสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือก^{๙๕}

พงษ์ศักดิ์ ปญฺญพรมผล กล่าวถึง กระบวนการการบริหารควรประกอบด้วย ๑๐ ประการ คือ ๑) การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดงานหรือวิธีการปฏิบัติงานไว้เป็นการล่วงหน้า โดยเกี่ยวกับการคาดการณ์ (Forecasting) การกำหนดวัตถุประสงค์ (Set Objective) การพัฒนากลวิธี (Develop Strategies) ในการวางแผนซึ่งต้องคำนึงถึงนโยบาย (Policy) เพื่อให้แผนงานที่กำหนดขึ้นไว้มีความสอดคล้องต้องกันในการดำเนินงาน ๒) การจัดการ (Organizing) หมายถึง การพัฒนาระบบการทำงานเพื่อให้งานต่างๆ สามารถดำเนินไปโดยมีการประสานงานกันเป็นอย่างดี ๓) การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง การจัดหาบุคคลเข้าปฏิบัติงานให้เหมาะสมตามตำแหน่งหน้าที่ที่รับผิดชอบ ๔) การตัดสินใจ (Decision) หมายถึง ความสามารถของผู้บริหารในการที่จะ

^{๙๕} เต็มศักดิ์ ทองอินทร์, “ความรู้เบื้องต้นทางการบริหารธุรกิจ”, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

ตัดสินใจแยกแยะและวิเคราะห์ออกมาให้ได้ว่าในการทำงานจะต้องมีการตัดสินใจในเรื่องใดบ้าง

๕) การสั่งการ (Directing) หมายถึง การศึกษาวิธีการวินิจฉัยสั่งการรวมทั้งการควบคุมงานและนิเทศงาน ตลอดจนศิลปะในการบริหารงานที่จะทำให้การทำงานประจำวันของเจ้าหน้าที่ทุกคนเป็นไปด้วยดี

๖) การควบคุม (Controlling) หมายถึง การร่วมมือประสานงาน เพื่อดำเนินการเป็นไปด้วยดีและราบรื่น ศึกษาหลักเกณฑ์และวิธีการที่จะทำการประสานงานดีขึ้น และดำเนินการแก้ไขเมื่อเกิดปัญหาขึ้น

๗) การร่วมมือประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การประสานงานให้ผู้ปฏิบัติงานทุกฝ่ายมีความเข้าใจในงาน เข้ามาร่วมทำงานกันอย่างพร้อมเพรียงกัน ข้อตกลงที่สำคัญยิ่งของการประสานงาน คือ ความร่วมมือซึ่งเป็นเรื่องของ “จิตใจ”

๘) การสื่อสารข้อความ (Communicating) หมายถึง การผ่านข่าวสารข้อมูลและความเข้าใจ เพื่อที่จะให้ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือบุคคลอื่นเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามที่ต้องการ

๙) การรายงานผล (Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติของหน่วยงานให้แก่ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบความเคลื่อนไหวของการดำเนินงาน ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ (Public Relation) แจ้งให้ประชาชนทราบ ซึ่งโดยทั่วไปการรายงานจะหมายถึง วิธีการของสถาบันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลแก่ผู้สนใจมาติดต่อสอบถาม ผู้บังคับบัญชา/ผู้ร่วมงาน ความสำคัญของการรายงานนั้นจะต้องตั้งอยู่บนรากฐานของความเป็นจริง

๑๐) การงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การงบประมาณโดยศึกษาให้ทราบถึงระบบและกรรมวิธีในการบริหารเกี่ยวกับงบประมาณ และการเงินตลอดจนการใช้งบประมาณในการควบคุมงาน^{๔๖}

๒.๔.๔ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีการบริหารจัดการพบว่า มีนักวิชาการหรือแหล่งข้อมูลนำเสนอไว้ดังนี้

สำหรับทฤษฎีของการบริหารจัดการ คือ ทฤษฎี Z โดยหลังจากการศึกษาการบริหารของธุรกิจญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา และได้ทำการประสมประสานกัน โดยมีแนวคิดด้านการบริหารดังนี้ (๑) การจ้างงานระยะยาว (๒) การตัดสินใจเป็นเอกฉันท์ (๓) ความรับผิดชอบเฉพาะบุคคล (๔) การประเมินผลและการเลื่อนตำแหน่งแบบค่อยเป็นค่อยไป (๕) การควบคุมในตัวเองไม่เป็นทางการ โดยมีการวัดผลอย่างชัดเจนและเป็นทางการ (๖) เส้นทางอาชีพแบบเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในระดับปานกลาง (๗) มีความเกี่ยวข้องในลักษณะครอบครัว^{๔๗} ส่วนทฤษฎีบริหารองค์กรเชิงวิทยาศาสตร์เป็นแนวคิดของ Taylor ความหมาย สูงสุดของแนวคิดเชิงวิทยาศาสตร์ คือ จะบริหารให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดได้อย่างไร Taylor ได้เสนอระบบการจ้างงานบนพื้นฐานของการสร้างแรงจูงใจไว้ ๓ ประการ คือ (๑) การแบ่งงาน (division of labors) (๒) การควบคุมดูแลบังคับบัญชาตามสายงาน (Hierarchy) (๓) การจ่ายค่าจ้างเพื่อสร้างแรงจูงใจ (Incentive payment) ทฤษฎีการบริหารองค์กรอย่างเป็นทางการ (Formal Organization Theory) จากแนวคิดของ Fayol

^{๔๖} พงษ์ศักดิ์ ปญจพรผล, *องค์การและการจัดการ*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏ นครปฐม, ๒๕๔๒), หน้า ๖๔-๗๒.

^{๔๗} William Ouchi, *Organization and Management*, (Eaglewood Cliffs : Prentice Hill, 1971), p.283.

ที่วางหลักการไว้ ๗ ประการ ดังนี้ (๑) หลักการทำงานเฉพาะทาง คือ การแบ่งงานให้เกิดความชำนาญเฉพาะทาง (๒) หลักสายบังคับบัญชา ที่เริ่มต้นจากยอดพีระมิดของผู้บังคับบัญชาสูงสุดสู่ระดับต่ำที่สุด (๓) หลักเอกภาพของการบังคับบัญชา (๔) หลักขอบข่ายของการควบคุมดูแล (๕) การสื่อสารแนวดิ่ง (๖) หลักการแบ่งระดับการบังคับบัญชาให้น้อยที่สุด (๗) หลักการแบ่งความรับผิดชอบระหว่างสายการบังคับบัญชา หลักการบริหารการจัดโครงสร้างนี้ต่อมา Garlick ได้มาปรับจนเป็นหลักการบริหารที่สำคัญในยุคต้นของศาสตร์การบริหารที่มีชื่อย่อว่า POSDCORB ๓) ทฤษฎีการบริหารองค์กรในระบบราชการ (Bureaucracy) หลักการและแนวคิดนี้มาจากแนวคิดของ Weber ประกอบด้วยหลักการดังนี้ (๑) หลักของฐานอำนาจจากกฎหมาย ทุกคำสั่งมาจากอำนาจที่กำหนดไว้ในกฎหมาย หรือกฎระเบียบ (๒) การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ (๓) การแบ่งงานตามความชำนาญการเฉพาะทาง (๔) การบริหารงานไม่เกี่ยวกับผลประโยชน์ส่วนตัว (๕) มีระบบความมั่นคงในอาชีพ การเลื่อนชั้น เลื่อนระดับ เป็นไปตามหลักอาวุโส และระบบคุณธรรม^{๔๘} ทฤษฎีการบริหารองค์กรตามแนวปฏิบัติทางสังคม (Social action theory) เป็นทฤษฎีตามแนวปฏิบัติทางสังคม มีความเชื่อว่ามนุษย์แต่ละคนมองโลกตามอัตวิสัย “ความจริงที่ปรากฏ” ได้รับการแปลความหมายตามทัศนคติ ของแต่ละบุคคล โลกแห่งความเป็นจริงมิได้ดำรงอยู่ในสภาวะ “วัตถุวิสัย” ทฤษฎีการบริหารของ เดมมิง (Deming Cycle) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารงานให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพไว้ ตามแนวคิดที่ว่าด้วยวัฏจักรเดมมิง (Deming Cycle) คือการหมุนของวัฏจักร PDCA ซึ่งเป็นคำย่อมาจาก คำว่า “Plan – Do – Check – Act ” แปลว่า “วางแผน-ปฏิบัติ-ตรวจสอบ-ปรับปรุง” เป็นวงจรบริหารจัดการที่ต้องดำเนินการอย่างมีวินัย ให้ครบวงจรเพื่อให้เกิดการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (Continuous Improvement) ซึ่งแนวความคิด PDCA นี้ วอลท์ เทอร์ชิวฮาร์ท (Walter Schewhart) เป็นผู้พัฒนาขึ้นเป็นคนแรกเมื่อปี คริสตศักราช 1939 และเอ็ดวาร์ดเดมมิง (W. Edward Deming) เป็นผู้นำมาเผยแพร่ในประเทศญี่ปุ่นเป็นคนแรกเมื่อปี คริสตศักราช 1950 จนเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายทำให้นิยมเรียก วัฏจักรนี้อีกชื่อหนึ่งว่าวัฏจักรเดมมิง (Deming Cycle) นอกจากนี้โนริอะคิ คะโน ยังได้กล่าวถึง PDCA ส่วนอีโตชิ คูเม กล่าวว่า จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของ PDCA เป็นกิจกรรมพื้นฐานในการบริหารคุณภาพนั้น มิใช่เพียงแค่การปรับแก้ผลลัพธ์ที่เบี่ยงเบนออกจากเกณฑ์มาตรฐานให้กลับมาอยู่ในเกณฑ์ที่ต้องการเท่านั้น แต่เพื่อก่อให้เกิดการปรับปรุงด้วย การป้องกันมิให้เกิดผลเสียซ้ำซ้อนเรื้อรัง พร้อมกับการยกระดับมาตรฐานให้สูงขึ้นในแต่ละรอบของ PDCA มิใช่เป็นแค่วงแหวนที่แบนราบ หากแต่เป็นขดลวดที่ม้วนไต่สูงขึ้นเรื่อยๆ^{๔๙}

๒.๕ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสำนักปฏิบัติธรรม

จากการศึกษา ทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับสำนักและการปฏิบัติธรรม มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ อธิบายคำว่า “ปฏิบัติธรรม” หมายถึง

^{๔๘} วิชัย ตันศิริ, *อุดมการทางการศึกษา: ทฤษฎีและภาคปฏิบัติ*, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๙๕-๓๐๖.

^{๔๙} วีรพจน์ ลือประสิทธิกุล, *TQM LIVING HANDBOOK ; An Excutive Summarry*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ปีฟัวร์แอนด์ทีคิวเอ็มคอนซัลแทนท์ จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๒๑๓ – ๒๑๔.

ประเพณีตามธรรม เจริญภาวนา^{๑๐๐} พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้ให้คำนิยามความหมายคำว่า “ปฏิบัติ” ไว้ว่า หมายถึง “ประพฤติ, กระทำ, บำรุง, เลี้ยงดู” ส่วนคำว่า “ธรรม” หมายถึง สภาพที่ทรงไว้, ธรรมดา, ธรรมชาติ, สภาพธรรม, สัจธรรม, ความจริง, เหตุ, ต้นเหตุ, สิ่ง, ปรากฏการณ์, ธรรมารมณ์, สิ่งที่เกิด, ความถูกต้อง, ความประพฤติชอบ, หลักการ, แบบแผน, ธรรมเนียม, หน้าที่, ความชอบ, ความยุติธรรม, พระธรรม, คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งแสดงธรรมให้เปิดเผยปรากฏขึ้น^{๑๐๑}

มหาเถรสมาคมให้การส่งเสริมสนับสนุนให้วัดทั่วประเทศจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขึ้น เพื่อรองรับประชาชนพุทธบริษัทที่สนใจใคร่ปฏิบัติธรรมด้วยการฝึกสมาธิเจริญวิปัสสนา โดยมุ่งให้แต่ละคณะสงฆ์จังหวัดควรมีสถานที่ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดที่มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับในด้านการฝึกอบรมสมถกัมมัฏฐานหรือวิปัสสนากัมมัฏฐาน อย่างน้อย ๑ แห่ง ต้องดำเนินการตามความในข้อ ๕ แห่งระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓ ซึ่งระบุไว้ว่า การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ให้เจ้าคณะจังหวัด เป็นประธานคณะกรรมการจัดประชุมคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด คัดเลือกวัดที่เหมาะสม ให้เจ้าอาวาสวัดที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ยื่นหนังสือขอจัดตั้งตามแบบของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เสนอคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พิจารณาแล้วให้ประธานคณะกรรมการรายงานเสนอเจ้าคณะภาค และเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเสนอมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติ เพื่อมีพระบัญชาการตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด และจัดสรรงบประมาณอุดหนุนประจำปี ตามโครงการเงินอุดหนุนการดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรม” เป็นการดำเนินการโดยเฉพาะของเจ้าคณะปกครองฝ่ายสงฆ์ ในนามของคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ผ่านไปเป็นเวลา ๖ ปี แต่สถานการณ์การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกลับไม่เพิ่มขึ้นเพื่อให้การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเป็นไปโดยถูกต้องตามระเบียบและมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงกำหนดขั้นตอนเสนอเรื่องขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดไว้เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ เจ้าคณะจังหวัด จัดประชุมคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดคัดเลือกวัดที่เหมาะสม แล้วแจ้งเจ้าอาวาสวัดที่ได้รับการคัดเลือกทราบ

ขั้นตอนที่ ๒ เจ้าอาวาสวัดที่ได้รับการคัดเลือกเพื่อจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดยื่นหนังสือขอจัดตั้งต่อคณะกรรมการจัดตั้งตามแบบที่กำหนด (แบบ สธจ. ๑)

ขั้นตอนที่ ๓ เจ้าคณะจังหวัด ประธานคณะกรรมการจัดตั้ง รายงานเสนอเจ้าคณะภาค ตามแบบที่กำหนด (แบบ สธจ. ๒)

ขั้นตอนที่ ๔ เจ้าคณะภาคพิจารณาลงนามเสนอความเห็นและรายงานเสนอต่อ เจ้าคณะใหญ่

^{๑๐๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖๔๗.

^{๑๐๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๗.

ขั้นตอนที่ ๕ เจ้าคณะใหญ่พิจารณาลงนามเสนอความเห็นนำเข้าที่ประชุมมหาเถรสมาคมด้วยตนเองในฐานะกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง หรือส่งเรื่องโดยตรงให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือส่งเรื่องคืนให้เจ้าคณะจังหวัดดำเนินการจัดส่งให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดำเนินการจัดทาวาระเพื่อนำเสนอที่ประชุมมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติ

ขั้นตอนที่ ๖ เลขาธิการมหาเถรสมาคมนำเสนอที่ประชุมมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ขั้นตอนที่ ๗ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จัดทามติมหาเถรสมาคมแจ้งให้เจ้าคณะจังหวัดทราบ และขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

ขั้นตอนที่ ๘ เจ้าคณะจังหวัดแจ้งเจ้าอาวาสวัดที่เป็นสถานที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดทราบเพื่อดำเนินกิจกรรมจัดการศึกษาปฏิบัติธรรมให้แก่พุทธบริษัทต่อไป

ขั้นตอนที่ ๙ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยกองพุทธศาสนศึกษา จัดสรรงบประมาณอุดหนุนประจำปี ตามโครงการเงินอุดหนุนการดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรมมหาเถรสมาคมปกครองดูแลคณะสงฆ์ วัดเป็นเสมือนนิติบุคคลตามกฎหมายมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ปกครองวัด มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ กำหนดอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจของมหาเถรสมาคมในมาตรา ๑๕ และเจ้าอาวาสในมาตรา ๓๗^{๑๐๒}

๒.๕.๑ การจัดการอบรมปฏิบัติธรรมในวัด

การจัดการอบรมปฏิบัติธรรมเป็นภาระหนึ่งของพระสงฆ์ มหาเถรสมาคม ใช้อำนาจหน้าที่ตามมาตรา ๑๕ ออกระเบียบส่งเสริมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด เพื่อรองรับประชาชนพุทธบริษัทที่สนใจใคร่ปฏิบัติธรรมด้วยการฝึกสมาธิเจริญวิปัสสนาอันเป็นการรักษาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา โดยมีคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะจังหวัดเป็นประธานคณะกรรมการ รองเจ้าคณะจังหวัด เป็นรองประธานคณะกรรมการ เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอของจังหวัดนั้นเป็นกรรมการ โดยมีเจ้าคณะใหญ่เป็นประธานที่ปรึกษา เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เป็นที่ปรึกษาคณะสงฆ์จังหวัดการจัดการอบรมปฏิบัติธรรมจัดเป็นการศึกษา เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม เพราะมีทั้ง การถ่ายทอดความรู้ธรรมะ การฝึกอบรมจิตใจ เห็นธรรมะตามความเป็นจริง การสืบต่อปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า การสร้างสรรค์จรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการทางพระพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติได้องค์ความรู้อันเกิดจากการปฏิบัติการจัดการอบรมปฏิบัติธรรม ต้องมีการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนสามารถให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ทั้งสามารถจัดได้ในทุกระดับการศึกษาเพื่อเป็นการศึกษาพื้นฐาน และสามารถผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยวัดจัดเป็นสำนักปฏิบัติธรรมจัดการอบรมปฏิบัติธรรมให้การศึกษากับปฏิบัติตามพระสัทธรรม^{๑๐๓}

^{๑๐๒} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่นประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๗.

^{๑๐๓} รายละเอียด การศึกษา การศึกษาพื้นฐาน การศึกษาตลอดชีวิต และสถานศึกษา ดูได้ในคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน, สำนักนายกรัฐมนตรี, มาตรา ๔ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสในมหาสติปัฏฐานสูตร อันเป็นการแสดงถึงวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติธรรมว่า “เอกายโน อย ภิกขเว มคโค สุตตาน วิสุทฺธิยา โสกะปริ เทวาน สมตักกมย, ทุกฺขโทมนสฺसान อตถกมย, ญายสฺส อธิคมย, นิพพานสฺส สจฺฉิกิริยาย, ยทิตฺถ จตฺตาโร สติปัฏฐานา.”^{๑๐๔} แปลว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ๑ เพื่อระงับความโศก ๑ เพื่อระงับความคร่ำครวญ ๑ เพื่อดับทุกข์ ๑ เพื่อดับโทมนัส ๑ เพื่อบรรลุอริยมรรค ๑ เพื่อเห็นแจ้งพระนิพพาน ๑ ทางเดียวนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔^{๑๐๕} วัตถุประสงค์ของการปฏิบัติธรรมมี ๕ ประการ คือ ๑. เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ๒. เพื่อระงับความโศก และความคร่ำครวญ ๓. เพื่อดับทุกข์ และโทมนัส ๔. เพื่อบรรลุอริยมรรค ๕. เพื่อเห็นแจ้งพระนิพพาน

การปฏิบัติธรรมมีความสอดคล้องกับเป้าหมายและวัตถุประสงค์การศึกษาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ มาตรา ๘๑ ที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า “การจัดการศึกษาอบรมต้องให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม” และตามจุดมุ่งหมายการจัดการศึกษา มาตรา ๖ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ว่า “ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข”

๒.๕.๒ หลักการจัดการอบรมการปฏิบัติธรรม

การปฏิบัติธรรมเป็นการศึกษาธรรมฝึกฝนอบรมจิตของตนเอง เพื่อตัดละกิเลสตัณหา เห็นธรรมถูกต้องตามความเป็นจริง ตลอดชีวิตตราบเท่าที่เราจะต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสารด้วยจุดมุ่งหมาย คือ พระนิพพาน การปฏิบัติธรรม สอดคล้องกับ มาตรา ๘ ที่ระบุว่า “เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และ มีการพัฒนาสาระ และ กระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง” การศึกษาในทางพระพุทธศาสนามีหลักการศึกษาศิลลสมาธิ ปัญญา มีหลักการการปฏิบัติที่ชัดเจนดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เช่น มหาสติปัฏฐานสูตร วินิตวัตถุ นิคัณฐสูตร หรือในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค จุดประสงค์ก็เพื่อผู้ศึกษาปฏิบัติเกิดปัญญาเห็นแจ้งตามความเป็นจริง ดังมาตรา ๒๒ ระบุไว้ว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ”

มหาเถรสมาคม คณะสงฆ์ วัด เป็นสถาบันศาสนาร่วมกับองค์กรของรัฐ คือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สามารถร่วมมือกันจัดตั้งและบำรุงสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด และ สนับสนุนส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของประชาชน ตามมาตรา ๑๒ และสามารถจัดการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมแก่พุทธศาสนิกชนได้ รวมทั้งแก่สถานศึกษาและศูนย์การเรียนรู้ที่สนใจ ตามมาตรา ๑๘ การได้รับสิทธิประโยชน์จากการสนับสนุนของรัฐ เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติโดยกองพุทธ

พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพริกหวานกราฟฟิคจำกัด. ๒๕๔๕),

^{๑๐๔} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๗๓/๒๔๘.

^{๑๐๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑.

ศาสนศึกษา จัดสรรงบประมาณอุดหนุนประจำปี ตามโครงการเงินอุดหนุนการดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรม เมื่อจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแล้ว ตามมาตรา ๑๔ ตามสิทธิขององค์กร

การอบรมปฏิบัติธรรม มีรูปแบบการจัดการศึกษา ได้แก่ การศึกษาในระบบ คือ จัดเป็นหลักสูตร มีตัวอย่าง คือ บทเรียนปฏิบัติธรรมในชั้นเรียนบทเรียนศีลธรรมในวิชาสังคมศึกษาในทุกระดับการศึกษา ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็จัดเป็นวิชาธรรมภาคปฏิบัติ จัดเป็นหลักสูตรในการศึกษาระดับปริญญาโท คือ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิปัสสนาภาวนา มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม การศึกษานอกระบบ คือ จัดอบรมปฏิบัติธรรมเป็นระยะๆ ตามช่วงเวลา และการศึกษาตามอัธยาศัย คือ เปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้าปฏิบัติได้ตลอดเวลา ตามที่ต้องการ ดังมาตรา ๑๕ และสามารถจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ ตาม ศักยภาพขององค์กร และเป็นไปตามมาตรา ๒๓ คือ เพราะได้รับการอบรมปฏิบัติธรรมจึงเกิดความรู้คุณธรรม ผู้ปฏิบัติรู้ธรรมตามความเป็นจริง ฝึกตน ได้ธรรมทำให้สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

การปฏิบัติธรรมมีกระบวนการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการ การสาธิต การปฏิบัติ การบรรยายธรรม การสอบ-ส่งอารมณ์ ปรับอินทรีย์ มีเนื้อหาตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร ใช้หลักการกำหนดรู้ด้วยอาตาปี สติมา สัมปชาโน ปฏิบัติจดจ่อ ติดต่อ ต่อเนื่อง จนเกิดปัญญาเห็นแจ้งสภาวะธรรมตามความเป็นจริง มีการจัดสถานที่ปฏิบัติธรรมให้สัปปายะ จัดบริการสื่อมีหนังสือสวดมนต์ วิทยุทัศน์ สาธิตการปฏิบัติ หนังสือคู่มือการปฏิบัติธรรมไว้ให้ศึกษา เป็นไปตามมาตรา ๒๔ ที่มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ จัดเนื้อหาและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ปลุกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม จัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกัน จากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดาผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

การจัดโครงการอบรมปฏิบัติธรรมในทุกกลุ่มชน เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสมาปฏิบัติธรรม และร่วมมือกับองค์กรจัดการปฏิบัติธรรม ดังมาตรา ๒๙ ที่ให้ร่วมมือกับบุคคล ครอบครัวยุทธ ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น การจัดการศึกษา อบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการส่งเสริมสนับสนุนวิปัสสนาจารย์ ศึกษาปฏิบัติธรรมเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาตนเองแล้วจะได้เป็นประโยชน์ต่อการสอนการอบรม ดังมาตรา ๓๐ ส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการเรียนในแต่ละระดับการศึกษา

ในการจัดการอบรมปฏิบัติได้จัดทำแบบสอบถามความคิดเห็นประเมินผลก่อนและหลังการปฏิบัติ ก่อนการปฏิบัติสอบถาม เรื่อง ข้อมูลทั่วไป ความคิดเห็นด้านต่างๆ ก่อนเข้ารับการอบรมของผู้เข้าปฏิบัติธรรม มีความพร้อมของสถานที่และความพร้อมและทัศนคติของผู้ปฏิบัติความคิดเห็นหรือคาดหวังอื่นๆ และหลังปฏิบัติธรรมสอบถาม เรื่อง ข้อมูลทั่วไป ความคิดเห็นต่างๆ หลังเข้ารับการอบรมของผู้เข้าปฏิบัติธรรม มีความพึงพอใจ สถานที่ บุคคล หลักสูตรการอบรม สิ่งแวดล้อม สัปปายะ

ความคิดเห็นเกี่ยวกับประโยชน์ที่ได้รับจากการฝึกอบรมปฏิบัติธรรม ปัญหาอุปสรรค ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่มีต่อการฝึกปฏิบัติธรรมและจัดการอบรมติดต่อกันไปแก่ผู้สนใจการปฏิบัติ ตามมาตรา ๒๖ ที่ให้สถานศึกษาจัดประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของการเรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียนการร่วมกิจกรรมและทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษารวมทั้งการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อและนำผลการประเมินผู้เรียนดังกล่าว มาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย^{๑๐๖}

๒.๕.๓ การขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

มหาเถรสมาคมออกระเบียบการขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓ มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือก ดังนี้ ข้อ ๑ วัดซึ่งเป็นที่ตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด เป็นวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และที่พิกัดสงฆ์ตามมหาเถรสมาคม ข้อ ๒ มีสัปบายะ เช่น อาวาสสัปบายะ เป็นต้น ข้อ ๓ วัดที่เคยเป็นสำนักปฏิบัติธรรมมาก่อน ยกขึ้นเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ข้อ ๔ เจ้าอาวาสเป็นพระวิปัสสนาจารย์หรือส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติธรรมตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร ข้อ ๕ มีหลักฐานถูกต้อง ตรงตามแบบเอกสาร (แบบฟอร์ม) ที่กำหนดไว้

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดคุณสมบัติของสำนักปฏิบัติธรรม กำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาส่งสำนักปฏิบัติธรรมไว้ ๓ ด้าน คือ (๑) ด้านสถานที่ (๒) ด้านวิทยากร (๓) ด้านการบริหารจัดการ ซึ่งแต่ละด้านมีข้อกำหนดเป็นรายละเอียด ดังนี้

ด้านสถานที่ ๑. ด้านความสะอาด สงบ สว่าง บริเวณร่มรื่น ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก ๒. มีห้อง อาคาร หรือศาลาปฏิบัติ ที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายธรรมและฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ไม่แออัดเกินไป ๓. มีที่พัก ห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาด จำนวนเพียงพอ และแยกตามเพศของผู้ใช้ สำหรับห้องพักรวมควรมีการป้องกันแมลงและสัตว์ที่จะมารบกวนหรือทำอันตรายได้เป็นอย่างดี

ด้านวิทยากร ๑. มีพระวิปัสสนาจารย์หรือผู้ฝึกสอนกัมมัฏฐานที่มีความรู้ ความสามารถในการสอนกัมมัฏฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร โดยสามารถตอบข้อซักถาม และสอบอารมณ์กัมมัฏฐานได้ ๒. มีวิทยากรบรรยายธรรมที่มีความรู้ ความสามารถในการเทศนาและบรรยายธรรมให้เข้าใจหลักธรรม และน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างมีความสุข ๓. พระภิกษุหรือบุคคลอื่นที่เป็นวิทยากรมีความประพฤติดี ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

ด้านการบริหารจัดการ ๑. เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจและเห็นความสำคัญของการศึกษา ปฏิบัติและเผยแผ่ธรรมอย่างแท้จริง ๒. มีการจัดทำบัญชีรายรับ - รายจ่ายอย่างเป็นระบบที่มีความโปร่งใสสามารถเปิดเผยและตรวจสอบได้ ๓. มีบุคลากร/เจ้าหน้าที่เพียงพอในการทำหน้าที่ดูแลด้านที่พัก อาหาร น้ำดื่ม ห้องน้ำ ห้องสุขาและอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่ผู้ปฏิบัติธรรม ๔. มีการดูแลด้านการรักษาความปลอดภัยภายในและบริเวณโดยรอบ ในกรณีที่มีผู้ปฏิบัติธรรม

^{๑๐๖} สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่นประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐๐.

จำนวนมาก สามารถประสานงานขอกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือหน่วยอาสาสมัคร เพื่อมาดูแลรักษาความปลอดภัยอย่างทั่วถึง ๕. มีการดูแลด้านสุขอนามัย กล่าวคือ มีผู้ยาสามัญไว้ประจำหรือมีเจ้าหน้าที่ที่สามารถให้การปฐมพยาบาลเบื้องต้น ในกรณีที่มีผู้เข้าปฏิบัติธรรมจำนวนมาก ควรจัดเตรียมเจ้าหน้าที่จากสถานพยาบาลอยู่ดูแล ถ้าหากมีผู้ป่วยฉุกเฉินก็สามารถนำส่งสถานพยาบาลได้ทันที ถ้าหากไม่ได้จัดเจ้าหน้าที่พยาบาลอยู่ดูแลประจำ ก็ต้องมีการประสานไว้กับสถานพยาบาลใกล้เคียงให้สามารถปฐมพยาบาลหรือรับผู้ป่วยฉุกเฉินไว้รักษาตัวได้ทันที ๖. มีการจัดการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องตลอดปี และจัดทำตารางการฝึกอบรมปฏิบัติไว้อย่างชัดเจน ๗. มีกฎข้อบังคับหรือระเบียบปฏิบัติของวัดหรือสำนักที่จัดพิมพ์ไว้เป็นเอกสารหรือติดประกาศไว้ ณ บริเวณที่เห็นได้โดยชัดเจน ๘. มีการประสานงานกับชุมชนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดด้านต่างๆ เช่น การจัดอาหารน้ำดื่มและการบริการต่างๆ เป็นต้น ๙. มีการประชาสัมพันธ์การจัดโครงการปฏิบัติธรรมในรูปแบบต่างๆ แต่ต้องไม่เป็นในลักษณะเชิงธุรกิจ^{๑๐๗}

ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย(ศปท.) ได้กำหนดเกณฑ์ และแนวทางในการพิจารณาคัดเลือกสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ คุณสมบัติเบื้องต้นของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่นสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้กำหนดคุณสมบัติเบื้องต้น ของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่นดังนี้

๑.ด้านสถานที่ ๑.มีความสะอาด เงียบสงบ ร่มรื่น ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก ๒.มีอาคาร หรือ ศาลาปฏิบัติธรรม ที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายธรรมและฝึก ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ไม่แออัดเกินไป ๓.มีที่พัก ห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาด จำนวนเพียงพอ และแยกตามเพศของผู้ใช้ สำหรับห้องพักควรมีการป้องกันแมลงและสัตว์ที่จะมารบกวนหรือทำอันตรายได้อย่างดี

๒. ด้านวิทยากร ๑.มีพระวิปัสสนาจารย์หรือผู้ฝึกสอนกัมมัฏฐานที่ผ่านการอบรมหลักสูตรพระ วิปัสสนาจารย์หรือมีความสามารถในการสอนกัมมัฏฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรเป็นอย่างดีสามารถตอบข้อซักถามและสอบถามธรรมกัมมัฏฐานได้ ๒.มีวิทยากรบรรยายธรรมที่ผ่านการอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ หรือมีความสามารถในการเทศนาและบรรยายธรรมให้ผู้ฟังเข้าใจหลักธรรมและสามารถที่จะน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติได้ ๓. พระภิกษุหรือบุคคลที่เป็นวิทยากรมีความประพฤติดี ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

๓. ด้านการบริหารจัดการ ๑.เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจ และเห็นความสำคัญของการศึกษาปฏิบัติ และ เผยแผ่ธรรมอย่างแท้จริง ๒.มีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ที่โปร่งใสเป็นระบบสามารถเปิดเผย และตรวจสอบได้ ๓.มีบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่เพียงพอในการทำหน้าที่ดูแลด้านที่พักอาหาร น้ำดื่ม ห้องน้ำ ห้องสุขา และการอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่ผู้ปฏิบัติธรรม ๔. มีการดูแลด้านการรักษาความปลอดภัยทั้งภายในสำนักปฏิบัติธรรมและบริเวณโดย รอบในกรณีที่มีผู้ปฏิบัติธรรมจำนวนมาก สามารถประสานงานขอกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือหน่วยอาสาสมัคร เพื่อมาดูแล

^{๑๐๗} ฝ่ายวิชาการคณะทำงานโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน, คู่มือโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๕๗, หน้า ๗๓ - ๗๕.

รักษาความปลอดภัยอย่างทั่วถึง ๕. มีการดูแลด้านสุขอนามัยยกเว้นคือมีตู้ยาสามัญไว้ประจำหรือมีเจ้าหน้าที่ที่สามารถให้ การปฐมพยาบาลเบื้องต้น ๖. ในกรณีที่มิใช่ผู้เข้าปฏิบัติธรรมจำนวนมาก ควรจัดเตรียมเจ้าหน้าที่จากสถานพยาบาลอยู่ดูแล ถ้าหากมีผู้ป่วยฉุกเฉินก็สามารถนำส่งสถานพยาบาลได้ทันที ๗. ถ้าหากไม่ได้จัดหาเจ้าหน้าที่พยาบาลอยู่ดูแลประจำต้องมีการประสานไว้กับสถานพยาบาลใกล้เคียง ให้สามารถปฐมพยาบาลหรือรับผู้ป่วยฉุกเฉินไว้รักษาตัวได้ทันที ๘. มีการจัดการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องตลอดปีและจัดทำตารางการฝึกอบรมปฏิบัติ ธรรมไว้อย่างชัดเจนในรูปแบบของแผ่นป้ายประชาสัมพันธ์แผ่นพับ หรือเอกสารสิ่งพิมพ์ ๙. มีกฎข้อบังคับหรือระเบียบปฏิบัติของวัดหรือสำนักที่จัดพิมพ์ไว้เป็นเอกสารเผยแพร่ หรือตีพิมพ์ไว้ ณ บริเวณที่เห็นได้โดยชัดเจน ๑๐. มีการประสานงานกับชุมชน ให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัด ในรูปของคณะกรรมการดำเนินงานในด้านต่างๆ เช่น การจัดอาหาร น้ำดื่ม และการบริการต่างๆ เป็นต้น ๑๑. มีการประชาสัมพันธ์การจัดโครงการปฏิบัติธรรมในรูปแบบต่างๆ และจะต้องไม่เป็น ไปในลักษณะเชิงธุรกิจ ๑๒. มีการจัดเก็บข้อมูลสถิติ ของผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบ สามารถสืบค้น ได้โดยสะดวก^{๑๐๘}

มหาเถรสมาคม ได้วางระเบียบในการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดปี พุทธศักราช ๒๕๔๓ อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ตรีแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มหาเถรสมาคมวางระเบียบไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ เรียกว่า “ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งสำนัก ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓”

ข้อ ๒ ระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เป็นต้นไป

ข้อ ๓ ในระเบียบนี้ “การปฏิบัติธรรม” หมายความว่า การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานหรือวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร “สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด” หมายความว่า สำนักปฏิบัติธรรมที่มีอยู่แล้วได้รับการยกขึ้นเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำ จังหวัดหรือจัดตั้งขึ้นใหม่ โดยคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด “เจ้าสำนัก” หมายความว่า เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่ตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งนั้นๆ “พระวิปัสสนาจารย์” หมายความว่า พระภิกษุผู้สอนการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานหรือ วิปัสสนากัมมัฏฐาน ตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร

ข้อ ๔ ให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่าคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ประกอบด้วย เจ้าคณะจังหวัด เป็นประธานคณะกรรมการ รองเจ้าคณะจังหวัด เป็นรองประธานคณะกรรมการ เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอของจังหวัดนั้น เป็นกรรมการโดยมี เจ้าคณะใหญ่เป็นประธานคณะที่ปรึกษา เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เป็นที่ปรึกษา

^{๑๐๘} ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย (ศปท.). **หลักเกณฑ์และแนวทางในการพิจารณาคัดเลือกสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่น.**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.sptcenter.org> [๖ พ.ย. ๒๕๕๗].

ข้อ ๕ การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ให้เจ้าคณะจังหวัดประธานคณะกรรมการ จัดประชุมคณะกรรมการ จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดคัดเลือกวัดที่เหมาะสมให้เจ้าอาวาสวัดที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ยื่นหนังสือ ขอจัดตั้งตามแบบของกรมการศาสนา เสนอคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พิจารณาแล้วให้ ประธานคณะกรรมการรายงานเสนอเจ้าคณะภาค และเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเสนอมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติ เพื่อมีพระบัญชาการตั้งสำนักปฏิบัติธรรมให้กรมการศาสนาขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ประกาศ ณ วันที่ ๑๘ เดือน พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๔๓ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม^{๑๐๙}

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้จัดแผนการจัดการองค์ความรู้ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๕๔ ดังนี้^{๑๑๐}

การวิเคราะห์ภารกิจ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการสนองงานคณะสงฆ์ สนับสนุนส่งเสริมทุนบำรุงอุปถัมภ์คุ้มครองและพัฒนากิจการพระพุทธศาสนา ดูแลรักษาศาสนสมบัติ พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลาง ทางวิชาการพระพุทธศาสนาโลก รวมทั้งให้การสนับสนุน ส่งเสริม พัฒนาบุคลากรทางด้านพระพุทธศาสนา วิสัยทัศน์ พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคงพุทธศาสนิกชนเข้มแข็งมีความสุขด้วยหลักพุทธธรรม ส่งเสริมศีลธรรมค้ำจุนสังคม

พันธกิจ ให้การอุปถัมภ์คุ้มครองพระพุทธศาสนาส่งเสริมการเผยแผ่หลักธรรมให้ประชาชน นำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ได้จริง พระธรรมสุธีได้กล่าวว่าพระวินยการถือว่เป็นส่วนหนึ่งของการปกครองสงฆ์ที่คอยช่วยเหลือคณะพระสังฆาธิการทำหน้าที่คอยตรวจตราแนะนำดูแลแก้ไขให้พระภิกษุสามเณรประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ฯลฯ^{๑๑๑}

มหาเถรสมาคมได้กล่าวว่าหลักการบริหารงานสมัยใหม่กับหลักการบริหารงานเชิงพุทธศาสตร์ในองค์กรมีองค์ประกอบสำคัญที่นักบริหารงานควรคำนึงเพื่อให้การบริหารงานประสบความสำเร็จ ประกอบไปด้วย เงิน (money) วัตถุดิบ (materials) เครื่องจักรหรืออุปกรณ์ (machine or equipment) และแรงงาน หรือคน (man) องค์ความรู้ในการบริหารงาน^{๑๑๒}

๒.๕.๔ หลักเกณฑ์ความเหมาะสมของสถานที่ปฏิบัติธรรม

สมเด็จพระสันมาสัมพุทธเจ้าตรัสเบื้องต้นของการเจริญสติแก่ภิกษุปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกหลายแห่ง ดังนี้

^{๑๐๙}“ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓, ระเบียบมหาเถรสมาคม”, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.sptcenter.org> [๖ พ.ย. ๒๕๕๗].

^{๑๑๐}สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, แผนการจัดการความรู้ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๔, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.onab.go.th> [๖ พ.ย. ๒๕๕๗].

^{๑๑๑} พระธรรมสุธี, คู่มือศูนย์ปฏิบัติการ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๔.

^{๑๑๒} มหาเถรสมาคม, หลักการบริหารงานสมัยใหม่กับหลักการบริหารงานเชิงพุทธศาสตร์, แหล่งที่มา : <http://www.mahathera.org/detail.php?module=article&id=7&title=03> [๑๒ ธ.ค. ๒๕๕๗].

“ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เราควรหลีกเลี่ยงออกจากหมู่ไปอยู่ผู้เดียว เธอใช้สอยเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าทึบ ที่กลางแจ้ง ลอมฟาง ที่สงัดมีเสียงน้อย มีเสียงอีกทึกน้อย ไม่มีคนสัญจรไปมา ไม่มีคนพลุกพล่าน เหมาะเป็นที่พักที่หลับนอน เธอไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี หรือไปสู่เรือนว่างก็ดี นั่งขัดสมาธิตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า”^{๑๑๓}

“ภิกษุนั้นอาศัยเสนาสนะที่สงัด เช่น ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ดงที่แจ้ง กองฟาง ที่สงัดมีเสียงน้อย มีเสียงอีกทึกน้อย ไม่มีคนสัญจรไปมา ไม่มีคนพลุกพล่าน เหมาะเป็นที่พักที่หลับนอน ภิกษุนั้นอยู่ป่า อยู่โคนไม้ หรืออยู่เรือนว่าง นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรงดำรงสติมั่นมุ่งเฉพาะกัมมัญฐาน”^{๑๑๔}

“ภิกษุนั้นยอมเข้าสู่เสนาสนะอันสงัด เช่น ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าทึบ กลางแจ้ง ลอมฟาง เธออยู่ป่า อยู่โคนไม้ หรืออยู่เรือนว่าง นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายให้ตรงดำรงสติให้มั่น”^{๑๑๕}

ตรัสถึงมหาโควินทพราหมณ์สนทนากล่าวสอบถามความเข้าใจถึง “เป็นผู้อยู่ผู้เดียว” กับสุนัฏมารพรม ว่า คือ “บุคคลบางคนในโลกนี้ อาศัยเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าทึบ ที่แจ้ง และลอมฟาง”^{๑๑๖}

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าว สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสบอกการใช้สอยเสนาสนะอันสงัด อันได้แก่ ป่า โคนไม้ หรือเรือนว่าง มีซอกเขา ถ้ำในภูเขา ป่าช้า ป่าละเมาะ ที่โล่งแจ้ง ลอมฟางที่สงัดมีเสียงน้อย มีเสียงอีกทึกน้อย ไม่มีคนสัญจรไปมา ไม่มีคนพลุกพล่าน ว่า เหมาะเป็นที่พักที่หลับนอน เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม และมีปรากฏว่า “ในพรรษาที่ ๓ ขณะประทับจำพรรษา ณ เวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์ เศรษฐีกรุงราชคฤห์เลื่อมใสศรัทธาในภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถ จึงได้ทูลขออนุญาตสร้างเสนาสนะถวาย จึงทรงอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด ได้แก่ วิหาร เรือนมุงแถบเดียวเรือนชั้น เรือนโล้น และถ้ำที่สร้างขึ้น ทรงอนุโมทนาด้วยพระคาถาเหล่านี้ว่า

“วิหารย่อมป้องกันความหนาวร้อนและสัตว์ร้าย นอกจากนั้น
ยังป้องกันงู ยุงและฝนในคราวหนาวเย็น นอกจากนั้น ยัง
ป้องกันลมและแดดอันร้อนจัดที่เกิดขึ้น การถวายวิหารแก่สงฆ์
เพื่อหลับนอนอยู่ เพื่อความสุขเพื่อเพ่งพินิจ และเพื่อเห็นแจ้ง
พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ....”^{๑๑๗}

ดังนั้น เสนาสนะอันสงัด และเสนาสนะ ๕ ที่มีผู้สร้างถวาย จึงนับได้ว่า เป็นสถานที่เพื่อหลับนอนอยู่ เพื่อความสุข เพื่อเพ่งพินิจ และเพื่อเห็นแจ้ง กล่าวคือเพื่อปฏิบัติธรรมนั่นเองขณะเจริญสติ ควรอยู่ในสภาพเช่นไรจึงจะทำให้การปฏิบัติธรรมมีความเจริญก้าวหน้า มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก

“ภิกษุทั้งหลาย มีสมณที่จิตตั้งมั่นอยู่ภายใน สงบนิ่งอยู่ มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้นตั้งมั่น

^{๑๑๓} อก.นวก. (ไทย) ๒๓/๔๐/๕๒๑.

^{๑๑๔} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๐๘/๓๘๕.

^{๑๑๕} อภิ.ปุ. (ไทย) ๓๖/๑๙๘/๒๒๓.

^{๑๑๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๐/๒๔๘.

^{๑๑๗} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๒๙๔/๘๙-๙๒., สุริย์ มีผลกิจและ วิเชียร มีผลกิจ, พระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมฟอร์ม จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๔๑-๔๒.

อยู่ สมานนั้นเป็นธรรม สงบ ประณีต ได้ความสงบระงับถึงภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีการข่มห้าม กิเลสด้วยธรรมเครื่องปรุงแต่ง และภิกษุนั้นจะโน้มจิตไปเพื่อให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งซึ่งธรรมที่ควร ทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งใด ๆ เมื่อมีเหตุแห่งสติ เราย่อมบรรลุความเป็นผู้เหมาะสมที่จะประจักษ์ชัด ในธรรมนั้น ๆ” จากพระพุทธพจน์ดังกล่าว พระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวอธิบาย “สมัย” ไว้หมายถึง กาลที่ได้รับสัปปายะ ความเหมาะสม ๕ ประการ คือ ๑. อุตุสสัปปายะ ๒. อาหารสัปปายะ ๓. เสนาสนะสัปปายะ ๔. บุคคลสัปปายะ ๕. ธัมมัสสนะสัปปายะ^{๑๑๘}

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังตรัสแก่พระอานนตถึงลักษณะของภิกษุผู้ใส่ใจใฝ่ในการ ปฏิบัติธรรมว่า

“เราจักพูดเรื่องเห็นปานนี้ คือ เรื่องความมกน้อย เรื่องความสันโดษ เรื่องความสงัด เรื่องความไม่คลุกคลีกัน เรื่องการปรารภความเพียร เรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา เรื่องวิมุตติ เรื่อง วิมุตติญาณทัสสนะ ซึ่งเป็นเรื่องขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง เป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต เป็นไป เพื่อความเปื้อนหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้และ เพื่อนิพพาน”^{๑๑๙} ในอรรถกถากล่าวอธิบาย “เป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต” หมายถึง เป็นที่สบายและเป็นอุปการะแก่การชักนำจิตเข้าสู่สมถะและวิปัสสนา มี ๗ ประการ คือ ๑. อาवास ๒. โคจรคาม ๓. การพูดคุย ๔. บุคคล ๕. โภชนะ ๖. ฤดู ๗. อิริยาบถ^{๑๒๐} พระดำรัสข้างต้นนั้น ตรัส การปฏิบัติตนขณะปฏิบัติธรรม ถึงลักษณะเรื่องที่จักพูดคุยไว้เป็นตัวอย่าง เพราะการปฏิบัติจะ เจริญก้าวหน้า ควรต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เว้นสถานที่ที่เป็นโทษและอยู่ในสถานที่ที่ สะดวก ดังมีปรากฏเป็นคาถา ว่า

อาวาโส โคจรโร ภสสํ บุคคลโ โล โภชนํ อุตุ
อิริยาบถิ สดตเต อสปปายเ วิวชชโย
สปปายเ สดตเต เสเวถ เหวณหิ ปฏิปชชโต
น จิเรเนว กาเลน โหติ กสสจि อปปนา ฯ^{๑๒๑}

โยคาวจร ผู้ประสงค์จะรักษาปฏิภาคนิมิตไว้ให้ดีขึ้น พึงเว้นจากอสปปายะ อันไม่ควรแก่ ภาวนาสมาธิ ๗ อย่าง คือ อาवास (ที่อยู่อาศัย) โคจรคาม (หมู่บ้าน หรือท้องถิ่นที่จะไปบิณฑบาต ภัสสะ (ถ้อยคำพูด) บุคคล (บุคคล) โภชนะ (อาหาร) อุตุ (อากาศ) อิริยาบถ (นั่ง นอน ยืน เดิน) แล้วพึงเสพ แต่ สัปปายะ อันควรแก่ภาวนาสมาธิ ๗ อย่างนั้นเช่นกัน เมื่อได้ปฏิบัติดังกล่าวมานี้ บางท่านก็อาจ สำเร็จอปปนาภาวนาในกาลไม่นานนัก^{๑๒๒}

^{๑๑๘} อัง.ติก.อ. ๒/๑๐๒/๒๕๔.

^{๑๑๙} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๘๙/๒๒๗.

^{๑๒๐} อัง.นวก.อ. ๓/๑/๒๘๕ ในที่นี้บาลีเป็น “เจโตวิจารณสปปายา” แต่ในฉบับภาษาอังกฤษเป็น “เจโตวิจารณสปปายา” และฉบับรัฐสังคีติ เป็น “เจโตวินีวรณสปปายา.”

^{๑๒๑} วิสุทธิ. ๑/๑๖๑/๒๑๙.

^{๑๒๒} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาภูมิ ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๐.,

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคก็มีปรากฏว่าเมื่อโยคาวจรภิกษุรูปใด แม้ทำโยคะโดยนัยวิปัสสนา ดังกล่าวมานี้อยู่ นัยวิปัสสนาก็ยังไม่ถึงพร้อม โยคาวจรภิกษุรูปนั้นพึงทำอินทรีย์ให้กล้าด้วยอำนาจแห่งอาการ ๙ อย่างนี้ว่า

นวหากาเรหิ อินทรีย์านิ ติกขานิ ภวนติ อุปปนูปปนนานิ สงขารานิ ขยเมว ปสสติ ตตถ จ สกกจกิริยาย สมปาเทติ, สาทจกิริยาย สมปาเทติ, สปปายกิริยาย สมปาเทติ สมานิสส จ นิमितตคคาเห, โภชณกคณญจ อนุปตตตตาย กาเย จ ชีวีเต จ อนุตตรจ จ อพยสาเนนาตี^{๑๒๓}

อินทรีย์ทั้งหลาย มีสัทธินทรีย์เป็นต้น ย่อมกล้าแข็งด้วยอาการ ๙ คือ ดูแต่ความสิ้นไปแห่งสังขารทั้งหลายที่เกิดขึ้น ๑ และในการดูความสิ้นนั้นยังวิปัสสนาญาณให้ถึงพร้อมด้วยการทำความมีสติ ๑ ยังวิปัสสนาญาณให้ถึงพร้อมโดยสัจจกิริยาทำติดต่อ ๑ ยังวิปัสสนาญาณให้ถึงพร้อมโดยสปปายกิริยา ทำอย่างสบาย คือเสพสปปายะทั้ง ๗ มีอาวาสสปปายะเป็นต้น ๑ ยังวิปัสสนาญาณให้ถึงพร้อม โดยจับนิमितของสมาธิในวิปัสสนาให้ได้ ๑ ยังวิปัสสนาญาณให้ถึงพร้อมโดยกิริยาที่ยังโพชฌงค์ให้เป็นไปตามควร ๑ เข้าไปตั้งไว้ซึ่งความไม่โยติในร่างกายและชีวิต ๑ ในการเข้าไปตั้งไว้ซึ่งความไม่โยติในร่างกายและชีวิตนั้น ยังภavanaให้ถึงพร้อมโดยข่ม ความทุกข์ที่เกิดขึ้นออกไปเสียจากความโยติในร่างกายและชีวิตให้จงได้ ๑ ยังภavanaให้ถึงพร้อมโดยไม่เลิกภavana เสียในระหว่าง ๑ แล้วเว้นอสปปายะ ๗ เสพสปปายะ ๗”^{๑๒๔}

ดังนั้น การรักษาปฏิภาคนิमितเพื่อสำเร็จอุปนาภavana และการทำอินทรีย์ให้กล้า โดยนัยวิปัสสนา พึงเว้นจากอสปปายะอันไม่ควรแก่ภavanaสมาธิ ๗ และพึงเสพแต่สปปายะอันควรแก่ภavanaสมาธิ ๗

๒.๕.๕ คุณสมบัติของสถานที่ปฏิบัติธรรมดีเด่น

สถานที่ปฏิบัติธรรมของโยคาวจรเพื่อรักษาปฏิภาคนิमितและทำอินทรีย์ให้กล้า จึงพึงเว้นจากอสปปายะ๗และพึงประกอบด้วยสปปายะ ๗ สปปายะ หมายถึง สิ่งที่สบาย สภาพเอื้อ สิ่งที่เกิดกุศล สิ่งที่เหมาะสม อันเกิดกุศลในการเจริญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย^{๑๒๕} ส่วนอสปปายะก็มีความหมายตรงกันข้ามกับสปปายะ

สปปายะ ๗ และอสปปายะ๗ ได้แก่ ๑. อาวาส บางแห่งเรียก เสนาสนะ ๒. โคจรคาม ๓. ภัตตสวณ บางแห่งเรียก รั้วมัสสวนะ ๔. บุคคล ๕. โภชนะ บางแห่งเรียก อาหาระ ๖. ฤดู ๗. อิริยาบถ จะได้แสดงอธิบาย เป็นลำดับไป คือ^{๑๒๖}

๑. อาวาส (ที่อยู่)

^{๑๒๓}วิสุทธิ. ๓/๒๓๙., โสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต (มหาสิสยาตอ), **หลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน**, แปลโดยจรัญ ธรรมดา, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๙๘ – ๙๙.

^{๑๒๔}มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, **วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๓ ตอน ๒**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖๑-๖๒.

^{๑๒๕}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม Dictionary of Buddhist**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส อาร์ พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๘๖.

^{๑๒๖}อ้างแล้ว, หน้า ๓๔๒.

อवास หมายถึง ที่อยู่ที่พักอาศัยและสถานที่ปฏิบัติ มี ๒ อย่าง ได้แก่ อवासสัปปายะ คือ ที่อยู่ ที่พัก ที่อาศัยและสถานที่ที่ไม่เหมาะสมแก่การปฏิบัติและอवासสัปปายะ คือ ที่อยู่ ที่พักที่อาศัยและสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติควรเลือกอยู่ในอवासสัปปายะ

ในคัมภีร์ปรกณวิเสสวิสุทธิมรรค กล่าวอธิบายไว้ว่า เมื่อโยคาวจรนั้นอยู่ในอवासใด นิमितที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็เสื่อมหายไป สติที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่นและจิตที่ยังไม่เป็นสมาธิ ก็ไม่เป็นสมาธิ อวาสนั้นนับเป็น อสัปปายะ ส่วนเมื่อเธออยู่ในอवासใด นิमितเกิดและถาวรด้วย สติก็ตั้งมั่น จิตก็เป็นสมาธิ ดุจพระปรยานิยติสสเถระผู้อยู่ ณ นาคบรรพต อวาสนั้นนับ เป็นสัปปายะ เพราะเหตุ นั้น ในวิหารใด อवास ที่อยู่ มีหลายแห่งโยคาวจรพึงลงอยู่ในอवासเหล่านั้นแห่งละ ๓ วัน จิตของเธอเป็นเอกัคคะ ตั้งมั่นในอารมณ์เดียวในอवासแห่งใด ก็อยู่ในอวาสแห่งนั้นเพราะความที่มีอवास เป็นสัปปายะแท้ๆ ภิษุ ๕๐๐ รูปผู้อยู่ในถ้ำจุฬานาคในตมพปณทวิป ถือเอากรรมฐานบำเพ็ญอยู่ใน ถ้ำจุฬานาคนั้นได้บรรลุพระอรหัตต์ทั้งหมด ส่วนพระอริยบุคคลเบื้องต้นมีพระโสดาบันเป็นต้น และท่านผู้ ได้อริยภูมิในที่อื่นแล้ว มาบรรลุพระอรหัตต์ในถ้ำจุฬานาคนั้นมีประมาณมิได้ แม้ในอवासสัปปายะแห่ง อื่นๆ เช่นจิตตลบรรพตวิหาร ก็เช่นกัน^{๑๒๗}

ในกัมมัฏฐานคณานิเทศตอนแก้สมาธิภาวนา แสดงไว้ว่า " . . . อันโยคาวจรผู้ละวิหาร อันไม่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญสมาธิเสียแล้ว พานักอยู่ในวิหารที่เหมาะสม. . . "^{๑๒๘} เป็นการกล่าวให้ โยคาวจรรู้จักหลีกเลี่ยงอवासสัปปายะแล้วเลือกอवासสัปปายะเพื่อประโยชน์แก่การบำเพ็ญสมาธิ ของตน ได้กล่าวแนวทางการปฏิบัติไว้ในคัมภีร์ปรกณวิเสสวิสุทธิมรรค ไว้ว่า

“เมื่อโยคาวจรผู้ใดอยู่ในวิหารเดียวกันกับพระอาจารย์มีความผาสุก โยคาวจรนั้นเมื่อจะ ขำระกัมมัฏฐานก็พึงอยู่ในวิหารนั้นนั่นแหละ ถ้าเมื่ออยู่ในวิหารนั้นไม่มีความผาสุกไซ้ วิหารอื่นใด เป็นสัปปายะมีอยู่ในที่ไกลแต่วิหารของพระอาจารย์ ประมาณคาจตุตหนึ่งหรือกึ่งโยชน์ หรือแม้ประมาณ ถึงโยชน์หนึ่งก็ดี ก็พึงไปอยู่ในวิหารนั้นเถิด เพราะเมื่อได้อยู่อย่างนั้น ครั้นมีความสนทนหรือเกิดความ หลงลืมในข้อกัมมัฏฐานที่ตรงไหนก็ดี จะได้ลุกขึ้นทำวัตรในวิหารที่ตนอยู่แต่เช้าแล้วออกเดินเที่ยว บิณฑบาตฉันในระหว่างทาง ไปถึงที่อยู่ของพระอาจารย์ในเวลาท่านเสร็จภัตติกะพอดีแล้ววันนั้นขำระ กัมมัฏฐานในสำนักของพระอาจารย์เสียให้เสร็จ วันรุ่งขึ้นก็กราบลาพระอาจารย์เดินทางกลับไป เที่ยว บิณฑบาตฉันในระหว่างทาง ยังไม่ทันเหนื่อยก็อาจมาถึงที่อยู่ ของตนได้ส่วนโยคาวจรผู้ใดไม่ได้ที่ผาสุก ในที่แม้ไกลตั้งโยชน์ โยคาวจรนั้นพึงตัดข้ออันเป็นขอดเป็นปมทั้งปวงของกัมมัฏฐานเสียให้ได้ ทำ กัมมัฏฐานที่เนื่องด้วยความนึกหวังให้หมดจดดี แล้วไปให้ไกลกว่านั้น ก็ได้ละวิหารอันไม่เหมาะสมแก่ การบำเพ็ญสมาธิเสีย แล้วพำนักอยู่ในวิหารที่เหมาะสมเถิด”^{๑๒๙}

ในคัมภีร์ปรกณวิเสสวิสุทธิมรรค กล่าววิหารที่ประกอบด้วยโทษ ๑๘ ประการ อย่างใด อย่างหนึ่ง ชื่อว่าวิหารไม่เหมาะสม มีพระบาลี ว่า

มหาวาสํ นวาวาสํ ชรวาสํ จ ปณณิ

โสณทึ ปณณญจ ปุပ္ผญจ ผลํ ปฏฐิตเมว จ

^{๑๒๗} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒, หน้า ๒๒๐-๒๒๑.

^{๑๒๘} สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม

Dictionary of Buddhist, หน้า ๑๔๖.

^{๑๒๙} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒, หน้า ๗๘-๗๙.

นคร ทารุณา เขตต์ วิสภาคณ ปฏภูณ
 ปจจนตสีมาสปายั ยตถ มิตโต น ลพภติ
 อฏฐารเสตานิ ฐานานิ อิติ วิญญาย ปณทิตโต
 อารกา ปริวชเชยย มคคํ ปฏิกยั ยถาติ^{๓๓๐} คือ

๑. มหนตตตํ ความเป็นวิหารใหญ่
๒. นวตตํ ความเป็นวิหารใหม่ (ยังไม่แล้วดี)
๓. ชินณกตตํ ความเป็นวิหารเก่า (ทรุดโทรมแล้ว)
๔. ปณณสนนิสสิตตตํ ความเป็นวิหารติดทางเดิน
๕. โสณทํ วิหารมีสระพังน้ำ
๖. ปณณ วิหารมีไม้ใบ (ที่เป็นผัก)
๗. ปุပ္ผ วิหารมีไม้ดอก
๘. ผล วิหารมีไม้ผล
๙. ปฏฐนียตา ความเป็นวิหารที่คนทั้งหลายมุ่งมัน
๑๐. นครสนนิสสิตตา ความเป็นวิหารติดเมือง
๑๑. ทารุสนนิสสิตตา ความเป็นวิหารติดป่าไม้
๑๒. เขตตสนนิสสิตตา ความเป็นวิหารติดที่นา (ของชาวบ้าน)
๑๓. วิสภาคานํ ปุคคลานํ อตถิตา ความเป็นวิหารมีบุคคลผู้เป็นวิสภาคกันอยู่
๑๔. ปฏภูณสนนิสสิตตา ความเป็นวิหารติดท่า
๑๕. ปจจนตสนนิสสิตตา ความเป็นวิหารติดปลายแดน
๑๖. ราชสิมมตสนนิสสิตตา ความเป็นวิหารติดที่ระหว่างพรมแดน
๑๗. อสปปายตา ความเป็นวิหารไม่เป็นสปปายะ
๑๘. กลยณมิตตานํ อลาโก วิหารที่หากลายณมิตรไม่ได้

ส่วนวิหารที่ชื่อว่า **วิหารเหมาะสม** ที่ควรต่อการเข้าปฏิบัติธรรม ประกอบด้วยคุณสมบัติ
 ๕ ประการ คุณสมบัติเหล่านี้ คือ

๑. นาติหุโร โหติ นาจจาสนนํ คมนาคมนสมปนฺนํ ฯ เสนาสนะในศาสนานี้เป็นที่ไม่ไกล
 นักไม่ไกลนัก ไปมาสะดวก
๒. ทิวา อปฺโปกิณณํ รตตี อปฺปสทฺทํ อปฺปนิกฺโขสํ ฯ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนไม่
 มีเสียงอีกที่ก
๓. อปฺปทํสมกสฺวาตตปสฺรีสปสมฺผลสํ โหติ ฯ ปราศจากสัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด
 และสัตว์เลื้อยคลาน
๔. ตสฺมี โข ปน เสนาสนเน วิหรนตฺสส อปฺกสิเรเนว อปฺปชฺชนติ จีวรปิณฑปาต เสนาสนคิ
 ลานปจฺจยเกสฺสชฺชปรีกฺขารํ ฯ ภิกษุพำนักอยู่ในเสนาสนะนั้น จีวร ปิณฑปาต เสนาสนะ และคิลา
 นปัจจยเกสฺสชฺชปรีกฺขารํทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้นโดยไม่ผิดเคืองเลย

๕. ตสมึ โข ปน เสนาสเน เถรา ภิกขุ วิหฺรณติ พหุสฺสุตา อาคตาคมา ธมฺมธฺรา วินยธฺรา มาติกาธฺรา เต กาเลน กาลํ อุปสงกมิตฺวา ปรีปฺจจติ ปรีปณฺหติ ‘อิทํ ภนฺเต กถํ อิมสฺส โก อตฺถเกติ อสฺส เต อายสฺมนโต อวิวิฏฺเฐ จาวีรณฺติ อนุตฺตานิโกตฺตญฺจ อุตฺตานิโกโรนฺติ อนเณกวิหิตฺสฺ จ กงฺขณฺฐานิเยสฺส ธมฺเม สฺส กงฺขํ ปฏฺวิโนทฺเตติ ฯ’ ภิกขุทั้งหลายผู้เป็นเถระ เป็นพหูสูต คล่องอาคม ทรงธรรม ทรงวินัย ทรง มาติกา ย่อมอยู่ในเสนาสนะนั้น ภิกษุเข้าไปหาพระเถระเหล่านั้นตามกาลอันควร ได้สอบถามข้อธรรม ข้ออรรถว่า “ท่านเจ้าข้า บทนี้เป็นอย่างไร” ท่านเหล่านั้นย่อมจะเปิดข้อที่ยังไม่ได้เปิด ทำให้ตื่นข้อที่ยัง มิได้ทำให้ตื่นและบรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันน่าจะสงสัยได้หลายๆอย่าง

๒. โจรคาม

โจรคาม หมายถึง หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่หาอาหาร ที่เที่ยวไปเพื่อเข้าไปบิณฑบาต มี ๒ อย่าง ได้แก่ โจรอสัปปายะ คือ หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่ไม่เหมาะสมเพื่อเข้าไปบิณฑบาต และโจรสัปปายะ คือ หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่เหมาะสมเพื่อเข้าไปบิณฑบาต โยคาวจรพึงเลือกโจรคามสัปปายะ

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค กล่าวอธิบายไว้ว่า หมู่บ้านหรือท้องถิ่นสำหรับไป บิณฑบาตแห่งใด มีอยู่ในที่ไม่ไกลนัก ไม่ไกลนักในระยะประมาณโกสะกึ่ง ประมาณ ๑,๐๐๐ ชั่ว คันธนู หรือ ๒ กิโลเมตร เป็นเสนาสนะอยู่ทางทิศเหนือหรือทางทิศใต้ เป็นที่มีภิกขาสมบุรณ์ทาง่ายหมู่บ้าน นั้นนับเป็นสัปปายะ ถ้ามีลักษณะตรงกันข้ามนับเป็น อสัปปายะ ที่ว่าอสัปปายะนั้นน่าจะถือเอาด้วย สาเหตุ คือ ๑. ไกลและการคมนาคมไปมาไม่สะดวก ๒. เวลาบิณฑบาตไปหรือกลับโดนแสงอาทิตย์ขึ้น ส่องหน้า และ ๓. บิณฑบาตไม่พอแก่การฉัน

๓. ภัตสละ (การพูดคุย)

ภัตสละ หมายถึง การพูดคุย หรือถ้อยคำ มี ๒ อย่าง ได้แก่ ภัตสละอสัปปายะ คือ การ พูดคุย หรือถ้อยคำที่ไม่เหมาะสมในระหว่างปฏิบัติและภัตสละสัปปายะ คือ การพูดคุย หรือถ้อยคำที่ เหมาะสมในระหว่างปฏิบัติ โยคาวจรพึงปฏิบัติตนเพื่อสำรวมอินทรีย์พูดน้อยในระหว่างปฏิบัติ ธรรมเพื่อสำรวมสมาธิและปฏิภาณนิมิต

ในวิปัสสนานัย เล่ม ๑ แสดงอธิบายการสำรวมสติไว้ว่า ในระหว่างการปฏิบัติธรรมศีล ต้องบริสุทธิ์ บุคคลพึงยังกุศลจิตให้เกิดทางทวาร ๖ แล้วรักษาอินทรีย์สังวรศีล ด้วยการปิดกั้นมิให้เกิด อกุศล มีสติก่อให้เกิดกุศลจิตอยู่เสมอในขณะที่ประจวบกับอารมณ์ ๖^{๑๓๑}

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค ก็กล่าวอธิบายไว้ว่า การใช้สติสำรวมอินทรีย์เพื่อไม่ให้ เกิดกิเลสในขณะที่วิญญาน ๖ รับรู้อารมณ์ ๖ เพื่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม ดังนั้น การสำรวม วาจาพูดน้อย ไม่กล่าวติรังจานกถา ๓๒ อันเป็นเรื่องขัดมรรคผลเป็นไปเพื่ออันตรธานเสียแห่งนิมิตของ ผู้ปฏิบัติ หรือวิคคาหิกกถา ที่เป็นถ้อยคำที่แก่งแย่งกันทำลายความดีงามและความเจริญของตน พร้อม ทั้งทำลายความสามัคคีของหมู่คณะอีกด้วย ชื่อว่า อสัปปายะ แม้ กถาวัตถุ ๑๐ ซึ่งเป็นถ้อยคำที่ไม่ ขัดกันกับมรรค ผล นิพพาน ชื่อว่า ภัตสละสัปปายะ ก็ควรกล่าวพอประมาณ เพื่อสำรวมสมาธิและ ปฏิภาณนิมิต ๓๒ ทั้งติรังจานกถา ๓๒ วิคคาหิกกถา และกถาวัตถุ ๑๐ มีปรากฏใน คัมภีร์พระพุทธานุสาสนา

^{๑๓๑} พระโสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต (มหาสิสยาตอ), วิปัสสนานัย เล่ม ๑, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม, ป.ธ. ๙, Ph.D) ตรวจชำระ, พระคันธสาราภิวังศ์ เรียบเรียง, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอ เซ็นเตอร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐-๒๑.

ได้แก่
 ติรัจฉานกถา ๓๒ คือ เรื่องขัดมรรคผลเป็นไปเพื่ออันตรายอันเสียแห่งนิमितของผู้ปฏิบัติ

๑. ราชกถา กล่าวถึงพระยามหากษัตริย์
๒. โจรกถา กล่าวถึงโจร
๓. มหามัตตกถา กล่าวถึงมหาอำมาตย์
๔. เสนากถา กล่าวถึงเสนา
๕. ภยกถา กล่าวถึงภัยอันตราย
๖. ยุทธกถา กล่าวถึงการสงคราม
๗. อन्नกถา กล่าวถึงข้าว
๘. ปานกถา กล่าวถึงน้ำ
๙. วัตถกถา กล่าวถึงผ้าถุงผ้าห่ม
๑๐. สยนกถา กล่าวถึงที่หลับที่นอน
๑๑. มาลากถา กล่าวถึงดอกไม้สรรพต่าง ๆ
๑๒. คันธกถา กล่าวถึงเครื่องหอมเครื่องลูบไล้ชะโลมทา
๑๓. ญาคูกถา กล่าวถึงญาคูแห่งตน
๑๔. ยานกถา กล่าวถึงยวดยานคานหามช้างม้ารถเกวียนมีประเภทต่าง ๆ
๑๕. คามกถา กล่าวถึงบ้านว่าบ้านตำบล
๑๖. นิคมกถา กล่าวถึงนิคม
๑๗. ชนปทกถา กล่าวถึงชนบท
๑๘. นครกถา กล่าวถึงเมืองใหญ่
๑๙. อิตถีกถา กล่าวถึงผู้หญิง
๒๐. ปุริสกถา กล่าวถึงผู้ชาย
๒๑. สุรกถา กล่าวถึงคนกล้า ๆ ช่างกล้าเสียกล้า คีตสงคราม
๒๒. วิสิขากถา กล่าวถึงตรอกน้อยตรอกใหญ่ถนนหนทาง
๒๓. กุมภทาสีกถา กล่าวถึงกุมภทาสีที่ตักน้ำ
๒๔. ปุพฺพเปตกถา กล่าวถึงญาติที่ล่วงไปแล้วแต่ก่อน ๆ
๒๕. นานัตตกถา กล่าวถึงเรื่องต่าง ๆ แต่บรรดาที่หาประโยชน์มิได้
๒๖. โลกกุขาเยิกกถา กล่าวถึงลัทธิโกหก อันพาลในโลกเจรจากัน
๒๗. สมุททักขาเยิกกถา กล่าวถึงมหาสมุทร สาคร ทะเล
๒๘. อิติวาทกถา กล่าวถึงภวและอภามี ๖ ประการ คือ กล่าวสัสสตทิวรรุ กล่าวอุทเทททิวรรุ กล่าวถึงเจริญในสมบัติ กล่าวถึงเสื่อมจากสมบัติ กล่าวสรรเสริญความสุขในสัพพะกาม กล่าวอรรถกิลมถาญโยคประกอบความเพียรให้ลำบากกายเป็นฝ่ายปฏิบัติแห่งเดียรฉัตร
๒๙. อรณญกถา กล่าวถึงป่า
๓๐. ปพฺพกถา กล่าวถึงภูเข
๓๑. นทีกถา กล่าวถึงแม่น้ำ
๓๒. ทิปกถา กล่าวถึงเกาะต่างๆ

วิคคาทิกกา คือ ถ้อยคำที่แก่งแย่งกัน ทำลายความดีงามและความเจริญของตน พร้อมทั้งทำลายความสามัคคีของหมู่คณะอีกด้วย ได้แก่

๑. น ตฺว อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานิสฺสตี ทานํไม่รู้ธมฺมวินยํ
๒. อหํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานามิ ข้าพเจ้ารู้ธมฺมวินยํ
๓. กิ ตฺว อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานิสฺสตี ทานํจะรู้ได้อย่างไร
๔. มิจฺฉาปฏิปนฺโน ตวมลฺล ทานํเป็นผู้ปฏิบัติผิด
๕. อหฺมสมฺมึ สมฺมาปฏิปนฺโน ส่วนข้าพเจ้าปฏิบัติถูก จึงรู้ได้
๖. สหิตํ เม คำพูดของข้าพเจ้าตรงกันในเรื่องต้นและเบื้องปลาย จึงมีประโยชน์
๗. อสหิตํ เต ของท่านไม่ตรงกันในเรื่องต้นและเบื้องปลาย จึงไม่มีประโยชน์
๘. ปุเรวจนินฺยํ ปจฺฉา อวจ คำที่ควรกล่าวก่อน ท่านกลับกล่าวทีหลัง
๙. ปจฺฉาวจนินฺยํ ปุเร อวจ แต่คำพูดที่ควรกล่าวทีหลัง ท่านกลับกล่าวก่อน
๑๐. อธิจฺฉินฺนเต วิปราวตตํ คำพูดของข้าพเจ้าเพียงคำเดียวสามารถทำลายคำพูด

ของท่าน

๑๑. อาโรปิโต เต วาโท ข้าพเจ้าจับผิดความเห็นของท่านได้แล้ว
๑๒. นิคฺคหิตो ตวมลฺล ท่านจึงถูกข้าพเจ้าข่มไว้
๑๓. จร วาทปโมกฺขาย ทานํจงพยายามแสวงหาความรู้จากสำนักต่าง ๆ มาปลด

เปลื้องแก้ไขคำพูดของท่านที่ถูกข้าพเจ้าข่มไว้ด้วย

๑๔. นิพเพฐฺเหติ วา สเจ ปิโหสิ ถ้าท่านยังเชื่อในความสามารถของท่าน ก็จง

แก้ไขมา

กถาวัตถุ ๑๐ ประการ คือ ถ้อยคำที่ไม่ขัดกันกับมรรค ผล นิพพาน ได้แก่

๑. อปิฉนฺตาคถํ พุทฺธเรื่องความมักน้อย
๒. สนฺตญฺญิกถํ พุทฺธเรื่องความพอใจตามมีตามได้ในสิ่งของ ของที่ตนได้มา
๓. ปวิเวกคถํ พุทฺธเรื่องความสงบทางกาย วาจา ใจ
๔. อสํสคคถํ พุทฺธเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับกามคุณอารมณ์
๕. วิริยารมฺภคถํ พุทฺธเรื่องการขยันหมั่นเพียร
๖. สีลคถํ พุทฺธเรื่องศีล
๗. สมာธิคถํ พุทฺธเรื่องสมาธิ
๘. ปญฺญากถํ พุทฺธเรื่องปัญญา
๙. วิมุตฺตคถํ พุทฺธเรื่องอรหัตตผล
๑๐. วิมุตฺติญฺญาณทสฺสนคถํ พุทฺธเรื่องปัจจเวกขณญาณ ที่เกี่ยวกับอรหัตตผล และ

นิพพาน

๔. บุคคล

บุคคล หมายถึง บุคคลที่อยู่ร่วมกันหรือมีการสนทนาปราศรัยกัน มี ๒ อย่าง ได้แก่ บุคคลอสังคายะ คือ บุคคลที่ไม่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติด้วยและบุคคลสังคายะ คือ บุคคลที่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติ โยคาวจรพึงเลือกคบบุคคลสังคายะเพื่อความตั้งมั่นแห่งจิตของตนในขณะที่กำลังปฏิบัติ

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า บุคคลอสัปปายะ คือ บุคคลที่ไม่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติอยู่นั้น ได้แก่ บุคคลผู้มากไปด้วยการทำกายให้มั่นคงชอบบำรุงประคบประหงมตบแต่งร่างกาย (กายทพหิพหุโล)^{๑๓๒} มีปกติพูดติรังจานกถา ๓๒ (ติรังจานกถิก) เป็นอสัปปายะ เพราะว่าเขามีแต่จะทำให้เธอเศร้าหมอง ดุน้ำโคลนทำน้ำใสให้ขุ่นไป ฉะนั้น และเพราะอาศัยบุคคลเช่นนั้น สมาบัติย่อมเสื่อม ดุจสมบัติของภิกษุหนุ่มผู้อยู่ ณ โกฏิบรรพตวิหาร เสื่อมเพราะอาศัยบุคคลเช่นนั้น ส่วนบุคคลสัปปายะ บุคคลที่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติอยู่นั้น ได้แก่ บุคคลที่เป็นผู้ไม่พูดติรังจานกถา (อติรังจานกถิก) ถึงพร้อมด้วยศีลคุณ สมาธิคุณ ปัญญาวิเศษ (สัทธาวิเศษสมปนโน) ซึ่งโยคาวจรได้อาศัยแล้ว เป็นเหตุทำให้จิตที่ยังไม่เป็นสมาธิย่อมจะเป็นสมาธิหรือจิตที่เป็นสมาธิแล้วจะตั้งมั่นยิ่งขึ้น เกิดความสงบเยือกเย็นผ่องใสได้โดยแท้^{๑๓๓}

๕. โภชนะ

โภชนะ หมายถึง อาหารและเครื่องบริโภค ในระหว่างกำลังปฏิบัติธรรม มี ๒ อย่าง ได้แก่ โภชนอสัปปายะ คือ อาหารและเครื่องบริโภคที่เป็นที่ไม่ถูกใจไม่พอใจ ไม่ถูกกับร่างกายไม่เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉะนั้น ไม่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจร และโภชนสัปปายะ คืออาหารและเครื่องบริโภคที่ถูกใจพอใจ ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉะนั้นไม่ยาก เป็นที่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจร เพราะมีส่วนช่วยส่งเสริมสนับสนุนหรือบ้นทอนสภาพจิตใจ

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า อาหารที่ไม่สมควรและที่สมควรแก่การบริโภค ในระหว่างกำลังปฏิบัติธรรม โยคาวจรบุคคลบางท่านได้รับประทานอาหารที่มีรสหวานแล้วก็ไม่ถูกปาก ไม่มีความชุ่มชื่นผาสุกใจ จิตใจไม่มั่นคง แต่เมื่อได้อาหารรสเปรี้ยวแล้ว ก็รู้สึกชุ่มชื่นผาสุกใจ ทำให้จิตใจมั่นคงถาวรยิ่งขึ้น ฉะนั้น อาหารที่มีรสหวานนั้นจึงเป็นอสัปปายะ ส่วนอาหารที่มีรสเปรี้ยวเป็น สัปปายะแก่โยคาวจรนั้น บางท่านเมื่อได้รับประทานอาหารที่มีรสเปรี้ยวแล้วก็ไม่ถูกปาก ไม่มีความชุ่มชื่นผาสุกใจ จิตใจไม่มั่นคง แต่เมื่อได้อาหารรสหวานแล้ว ก็รู้สึกชุ่มชื่นผาสุกใจ ทำให้จิตใจมั่นคงถาวรยิ่งขึ้น ฉะนั้น อาหารที่มีรสเปรี้ยวจึงเป็นอสัปปายะ ส่วนอาหารที่มีรสหวานเป็นสัปปายะแก่โยคาวจรนั้น สำหรับรสเค็ม ขม เผ็ด ผาสุก ๔ อย่างนี้ ไม่ได้กล่าวโดยเฉพาะๆ นั้น ก็เพราะรสเหล่านี้เพียงแต่เป็นเครื่องปรุงให้รสทั้งสองนั้นดีขึ้น ดังนั้น เมื่อ ยกรสหวานและเปรี้ยวขึ้นมาแล้ว ก็เป็นอันว่าได้กล่าวถึงรส ๔ อย่างนี้ ตามสมควรไป^{๑๓๔}

๖. ฤดู

ฤดู หมายถึง ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อม มี ๒ อย่าง ได้แก่ ฤดูอสัปปายะ คือ สภาวะดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม เช่น หนาวเกินไป ร้อนเกินไป เป็นต้นและฤดูสัปปายะ คือ สภาวะดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น

^{๑๓๒}วิสุทธิ, มหาภูฏาว่า คือแทนที่จะมุ่งทำความตั้งมั่นทางจิต กลับไปสนใจทำความมั่นคงทางกาย มหาภูฏาให้ธรรมาธิบายว่า ขวนขวายแต่ปรนเปรอร่างกาย ดังบาลีที่หมายเอา ข้อนี้กล่าวไว้ว่า บริโภคจนเต็มท้องตามที่ต้องการแล้วประกอบความสุขในการนอนอยู่เป็นประจำ.

^{๑๓๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๒.

^{๑๓๔}มหาภูมิภุมมวิทยาสถา, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒, หน้า ๖๒.

ต้น โยคาวจรพึงเลือกอยู่ในธรรมชาติดินฟ้าอากาศที่ทำให้จิตใจของตนแจ่มใสมั่นคงเอื้ออำนวยแก่การปฏิบัติธรรมของตน

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า อากาศที่ไม่สบายและสบายในขณะปฏิบัติธรรมอยู่นั้น โยคาวจรบางท่านเมื่อได้รับอากาศร้อนแล้ว ก็รู้สึกไม่ค่อยจะสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่มั่นคง ก็กลับกระสับกระส่ายซุ่มซ่ามยิ่งขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็กลับหงุดหงิดฟุ้งซ่านขึ้นมา แต่ถ้าได้รับอากาศเย็นก็รู้สึกสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่ตั้งมั่นก็กลับแจ่มใสตั้งมั่นขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็ถาวรยิ่งๆ ขึ้นไป ฉะนั้น อากาศร้อนจึงเป็นอุปปายะ ส่วนอากาศเย็นเป็นอุปปายะแก่โยคาวจรบุคคลนั้น โยคาวจรบางท่านได้รับอากาศเย็นแล้ว ก็รู้สึกไม่ค่อยจะสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่มั่นคง ก็กลับกระสับกระส่ายซุ่มซ่ามยิ่งขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็กลับหงุดหงิดฟุ้งซ่านขึ้นมา แต่ถ้าได้รับอากาศร้อนก็รู้สึกสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่ตั้งมั่นก็กลับแจ่มใสตั้งมั่นขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็ถาวรยิ่งๆ ขึ้นไป ฉะนั้น อากาศเย็นจึงเป็นอุปปายะ ส่วนอากาศร้อนเป็นอุปปายะแก่โยคาวจรบุคคลนั้น^{๑๓๕}

๗. อิริยาบถ

อิริยาบถ หมายถึง อาการหรือการเคลื่อนไหวอยู่ในกิริยาท่าทางอย่างใดอย่างหนึ่ง มี ๒ อย่าง ได้แก่ อิริยาบถอุปปายะ คือ อาการหรือการเคลื่อนไหวในกิริยาท่าทางที่ปฏิบัติแล้วไม่ถูกใจ การเคลื่อนไหวที่ไม่พอดี และอิริยาบถอุปปายะ คือ อาการหรือการเคลื่อนไหวในกิริยาท่าทางที่ปฏิบัติแล้วถูกใจจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี โยคาวจรพึงเลือกอยู่ในอิริยาบถที่เกิดความสบายกายสบายใจ นีวรณจะได้ไม่เกิด

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า ในอิริยาบถ ๔ อย่างนั้น โยคาวจรบางท่านเมื่อทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถนอนแล้ว ก็ทำให้รู้สึกง่วงเหงาหาวนอน ไม่ค่อยได้รับผลดี ถ้าทำการปฏิบัติในอิริยาบถอื่นๆ ก็รู้สึกว่ามีความสบายกาย สบายใจ ทั้งได้รับผลดีโดยไม่มีนิวรณเกิดขึ้นกวนใจ บางท่านก็ไม่ได้รับผลดีแต่ประการใดในอิริยาบถนั่ง ยืน เดิน แต่กลับได้รับผลดีในอิริยาบถนอน บางท่านเมื่อทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถนั่ง ยืน เดิน แล้วรู้สึกไม่สบายกายไม่สบายใจ ไม่ค่อยได้รับผลดี ถ้าทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถเดินกับนอน ก็รู้สึกว่ามีความสบายกายสบายใจ ทั้งได้รับผลดีด้วย บางท่านก็ไม่ได้รับผลดีแต่ประการใดในอิริยาบถเดิน นอน แต่กลับได้รับผลดีใน อิริยาบถนั่ง ยืน บางท่านเมื่อทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถเดิน แล้วรู้สึกไม่สบายกายไม่สบายใจ ไม่ค่อยจะได้รับผลดี ถ้าทำการปฏิบัติในอิริยาบถอื่นๆ ก็รู้สึกว่ามีความสบายกายสบายใจ ทั้งได้รับผลดีโดยไม่มีนิวรณเกิดขึ้นกวนใจ บางท่านก็ไม่ได้รับผลดีแต่ประการใดในอิริยาบถนั่ง ยืน นอน แต่กลับได้รับผลดีในอิริยาบถเดิน ฉะนั้น อิริยาบถใดได้รับผลดี คือ ทำให้จิตใจแจ่มใสสงบระงับดับเสียซึ่งนิวรณ อิริยาบถนั้นจัดเป็นอุปปายะแก่โยคาวจรบุคคลนั้น เหตุฉะนั้น พึงทดลองดูในอิริยาบถนั้นๆ อยู่อย่างละ ๓ วัน เช่นเดียวกันกับการทดลองในอาวาส^{๑๓๖}

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสอุปปายะด้วยพระดำรัสอื่น เช่น สมัยอันมีอรรธาธิบายว่า คือ กาลที่ได้รับอุปปายะความเหมาะสม ๕ ประการ คือ ธรรมเป็นที่สะดวกสบายแก่การเจริญ

^{๑๓๕} อ้างแล้ว, หน้า ๒๕๐.

^{๑๓๖} อ้างแล้ว, หน้า ๒๕๗.

ปัญญา มี อุตุสปปายะ อาหารสปปายะ(โภชนสปปายะ) เสนาสนะสปปายะ(อาวาสสปปายะ) ปุคคลสปปายะ และอัมมัสสวนสปปายะ(ภัสสะสปปายะ)^{๑๓๗}

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยการพัฒนางานองค์ประกอบและเกณฑ์มาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดในสังคมไทย ดังนี้

๒.๖.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

วราภรณ์ ผ่องสุวรรณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกันด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยใช้คอมพิวเตอร์สนับสนุนการเรียนรู้กันเพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้เป็นทีมของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการ สถาบันอุดมศึกษา” ผลการวิจัยพบว่า ๑. รูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกันที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย ๕ องค์ประกอบ คือ ๑) ทีม ๒) กระบวนการวิจัย ๓) คอมพิวเตอร์สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกัน ๔) การแบ่งปันความรู้ และ ๕) การประเมินผล ขั้นตอนการสร้างความรู้ร่วมกัน ๔ ขั้นตอน คือ ๑) เตรียมความพร้อม ๒) ตั้งทีมวิจัย ๓) กำหนดประเด็นปัญหาวิจัยและแบ่งปันประสบการณ์ ๔) วางแผนการวิจัย อภิปรายร่วมกัน ๕) เก็บรวบรวมข้อมูล ๖) วิเคราะห์ข้อมูล ๗) สะท้อนผลการปฏิบัติงาน ๘) ผลานความรู้เพื่อสร้างความรู้ใหม่ และ ๙) นำเสนอรายงานวิจัยและประเมินผล ๒. กลุ่มตัวอย่างมีทักษะการเรียนรู้เป็นทีมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่ารูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกันด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยใช้คอมพิวเตอร์สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้เป็นทีมของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการ สถาบันอุดมศึกษา มีความเหมาะสมมาก^{๑๓๘}

บุญส่ง หาญพานิช ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย” ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษา มีความต้องการในระดับมาก ขณะที่สภาพเป็นจริงในปัจจุบันเกิดขึ้นในระดับค่อนข้างน้อยในทุกด้านที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการความรู้ ได้แก่ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การนำความรู้ไปใช้ การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ การบริการความรู้ การสื่อสารความรู้ การใช้เทคโนโลยี วัฒนธรรมการไว้วางใจ วัฒนธรรมพลังร่วมนอลลิธเจอร์คอร์ สิ่งท้าทาย และยุทธศาสตร์การบริหารจัดการความรู้ ลักษณะงานที่ผู้บริหารมีความต้องการในระดับมาก ให้มีการนำองค์ความรู้ใหม่ๆ ซึ่งเกิดจากการบริหารจัดการความรู้ไปใช้ ได้แก่ การประกันคุณภาพการศึกษา รองลงมา คือ การพัฒนาการเรียนการสอน หลักสูตร เทคโนโลยี ห้องสมุด การวิจัย การประเมินความดีความชอบ การธำรงรักษาบุคลากร การสร้างนักวิชาการ การกำหนดภาระงานของบุคลากร และการบริการความรู้ ผู้บริหารมีความประสงค์ให้ในระดับมาก ให้มีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ข้ามหน่วยงานทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการมากขึ้น ให้มีการบริการ

^{๑๓๗} อก.ตึก.อ. ๒/๑๐๒/๒๕๔.

^{๑๓๘} วราภรณ์ ผ่องสุวรรณ, “การพัฒนารูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกันด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยใช้คอมพิวเตอร์สนับสนุนการเรียนรู้กัน เพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้เป็นทีมของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการ สถาบันอุดมศึกษา”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

ความรู้ในลักษณะของการร่วมมือที่ต่างฝ่ายต่างเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับบริการใน ๕ ด้าน คือ การเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะ การถ่ายทอดความรู้ การจัดอบรมสัมมนา การอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงความรู้ และการให้คำปรึกษา รูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทยที่นำเสนอเน้นด้านการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้และการบริการความรู้ ซึ่งประกอบด้วย ๑๐ ด้าน ด้านวิสัยทัศน์ คือ การเป็นสถาบันแห่งการเรียนรู้และชุมชนนักวิชาการด้านภารกิจ คือ การผลิต ถ่ายทอดและบริการความรู้ ด้านนโยบาย คือ ให้มีการแบ่งปันความรู้อย่างทั่วถึงทั้งภายในและภายนอกสถาบัน ด้านเป้าหมาย คือ การพัฒนาวัฒนธรรมการแบ่งปันและเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรมการบริการความรู้ พัฒนานวัตกรรมองค์กร พัฒนาศูนย์ความรู้อิเล็กทรอนิกส์ของสถาบันและพัฒนาปฏิสัมพันธ์ความรู้ด้านการประเมิน คือ ประเมินความสามารถและวัฒนธรรมของสถาบัน ด้านยุทธศาสตร์ ได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการความรู้ไว้ ๖ ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ผู้บริหาร ยุทธศาสตร์นอกลิตจเวอร์เคอร์ ยุทธศาสตร์ปฏิสัมพันธ์ความรู้ ยุทธศาสตร์การสื่อสารความรู้และเทคโนโลยี ยุทธศาสตร์การไว้วางใจ และยุทธศาสตร์พลังร่วม ด้านสำนักบริหารจัดการความรู้ คือ การวางแผนกลยุทธ์การบริหารจัดการความรู้ ด้านกระบวนการแบ่งปันแลกเปลี่ยนและบริการความรู้ คือ การเตรียมความพร้อม การกำหนดวิธีการแบ่งปัน และเปลี่ยนและบริการ การประเมินและปรับปรุงแก้ไข ด้านผลการดำเนินการ คือ ทำให้ได้วัฒนธรรมการแบ่งปันและเปลี่ยนความรู้ และการบริการความรู้ชุมชน นอกลิตจเวอร์เคอร์ ฐานความรู้อิเล็กทรอนิกส์ปฏิสัมพันธ์ความรู้ นวัตกรรมการเรียนรู้ ผลิตภัณฑ์ และการบริการ^{๑๓๙}

๖.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ

บุญส่ง หาญพานิช ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย” ผลการวิจัยพบว่า ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการความรู้ ลักษณะงานที่ผู้บริหารมีความต้องการในระดับมาก ให้มีการนำองค์ความรู้ใหม่ๆ ซึ่งเกิดจากการบริหารจัดการความรู้ไปใช้ ได้แก่ การประกันคุณภาพการศึกษา รองลงมา คือ การพัฒนาการเรียนการสอน หลักสูตร เทคโนโลยี ห้องสมุด การวิจัย การประเมินความดีความชอบ การดำรงรักษาบุคลากร การสร้างนักวิชาการ การกำหนดภาระงานของบุคลากร และ การบริการความรู้ ผู้บริหารมีความประสงค์ให้ในระดับมาก ให้มีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ข้ามหน่วยงานทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการมากขึ้น ให้มีการบริการความรู้ในลักษณะของการร่วมมือที่ต่างฝ่ายต่างเป็นทั้งผู้ให้ และผู้รับบริการใน ๕ ด้าน คือ การเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะ การถ่ายทอดความรู้ การจัดอบรมสัมมนา การอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงความรู้ และการให้คำปรึกษา รูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทยที่นำเสนอ เน้นด้านการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้และการบริการความรู้ ซึ่งประกอบด้วย ๑๐ ด้าน ด้านวิสัยทัศน์ คือ การเป็นสถาบันแห่งการเรียนรู้และชุมชนนักวิชาการด้านภารกิจ คือ การผลิต ถ่ายทอด และบริการความรู้ ด้านนโยบาย คือ ให้มีการแบ่งปันความรู้อย่างทั่วถึงทั้งภายในและภายนอกสถาบัน ด้านเป้าหมาย คือ การพัฒนาวัฒนธรรมการแบ่งปันและเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรมการบริการความรู้ พัฒนานวัตกรรมองค์กร พัฒนาศูนย์ความรู้อิเล็กทรอนิกส์ของ

^{๑๓๙} บุญส่ง หาญพานิช, “การพัฒนาแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

สถาบันและพัฒนาปฏิสัมพันธ์ความรู้ ด้านการประเมินคือ ประเมินความสามารถและวัฒนธรรมของสถาบัน ด้านยุทธศาสตร์ ได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการความรู้ไว้ ๖ ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ผู้บริหาร ยุทธศาสตร์นอลลิทจ์เวอร์เคอร์ ยุทธศาสตร์ปฏิสัมพันธ์ความรู้ ยุทธศาสตร์การสื่อสารความรู้และเทคโนโลยี ยุทธศาสตร์การไว้วางใจ และยุทธศาสตร์พลังร่วม ด้านสำนักบริหารจัดการความรู้ คือ การวางแผนกลยุทธ์การบริหารจัดการความรู้ ด้านกระบวนการแบ่งปันแลกเปลี่ยนและบริการความรู้ คือ การเตรียมความพร้อม การกำหนดวิธีการแบ่งปัน และเปลี่ยนและบริการ การประเมินและปรับปรุงแก้ไข ด้านผลการดำเนินการ คือ ทำให้ได้ วัฒนธรรมการแบ่งปันและเปลี่ยนความรู้ และการบริการความรู้ ชุมชนนอลลิทจ์เวอร์เคอร์ ฐานความรู้อิเล็กทรอนิกส์ปฏิสัมพันธ์ความรู้ นวัตกรรมการเรียนรู้ ผลิตภัณฑ์ และการบริการ^{๑๔๐}

พระครูสุจิตตานันท์ (พระมหาจันทน์ ทินโพธิ์วงศ์ (หิตจิตโต) ได้วิจัยเรื่อง “หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ของเจ้าอาวาสมาใช้ในการบริหารงาน” ผลการวิจัยพบว่า การนำหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ มาใช้ในการบริหารงาน โดยรวมค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ด้านเมตตา (ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข) รองลงมา ด้าน มุทิตา (ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี) และต่ำสุดด้าน กรุณา (ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์)) คิดเห็นของข้อเสนอแนะที่มีค่าความถี่มากที่สุดด้าน เมตตา (ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข)^{๑๔๑}

นิวัติ จันทราช ได้วิจัยเรื่อง คุณสมบัติของพระนักบริหารที่ดีที่ส่งผลต่อสภาพการบริหารจัดการวัดในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า สภาพการบริหารงานการจัดการวัดของคณะสงฆ์ในเขตกรุงเทพมหานคร ด้านการวิเคราะห์นโยบาย ด้านการจัดการการเงินและการคลัง ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ ด้านการจัดการสารสนเทศ ด้านการสัมพันธ์กับองค์กรอื่นๆ โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก การทดสอบสมมุติฐานพบว่าคุณสมบัติของพระนักบริหารที่ดีการบริหารจัดการวัดในด้านการวิเคราะห์นโยบาย ด้านการเงินการคลัง ด้านการจัดการทรัพยากรมนุษย์ ด้านการสารสนเทศ และความสัมพันธ์กับองค์กรอื่น ๆ ที่ระดับนัยสำคัญที่ ๐.๐๕^{๑๔๒}

๖.๗.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสำนักปฏิบัติธรรม

บรรจง โสตาดี และคณะ ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑ ผลการวิจัยพบว่า สภาพทั่วไปของสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑ ๑) ด้านสภาพแวดล้อมและอาคารสถานที่ ส่วนใหญ่มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพสะอาด สงบ สงัด เรียบง่าย เป็นธรรมชาติ มีความเหมาะสม จัดผังโครงสร้างสิ่งปลูกสร้างได้อย่างเป็นระเบียบสวยงามกลมกลืนกับธรรมชาติ เป็นธรรมชาติ แต่มีบางพื้นที่อาคารสิ่งปลูกสร้างยังไม่เพียงพอให้มีความเป็นรมณีสถาน ๒) ด้านบุคลากร พระวิปัสสนา

^{๑๔๐} บุญส่ง หาญพานิช, “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

^{๑๔๑} พระครูสุจิตตานันท์ (พระมหาจันทน์ ทินโพธิ์วงศ์ (หิตจิตโต), “หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ของเจ้าอาวาสมาใช้ในการบริหารงาน”, *รายงานวิจัย*, (นครปฐม : วัดวังเย็น, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๔๒} นิวัติ จันทราช, “คุณสมบัติของพระนักบริหารที่ดีที่ส่งผลต่อสภาพการบริหารจัดการวัดในเขตกรุงเทพมหานคร”, *รายงานการวิจัย*, (คณะบริหารธุรกิจ : มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๒๕๕๔)

จารย์มีปริมาณไม่เพียงพอและมีคุณภาพต่อกวามาตรฐานและแนวทางผลิต และพัฒนาพระวิปัสณาจารย์ยังไม่มีศักยภาพที่จะแก้ไขปัญหาการขาดแคลน ด้านปริมาณและด้านคุณภาพของพระวิปัสณาจารย์ได้ ๓) ด้านการบริหารจัดการ มีรูปแบบการบริหารจัดการอยู่หลายรูปแบบแตกต่างกัน เช่น บริหารรูปแบบคณะกรรมการ บริหารโดยคนเดียว^{๑๔๓}

พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี (โอฐสุ) และคณะ ได้วิจัยเรื่อง ศึกษาทัศนคติของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อการปฏิบัติวิปัสณากัมมัฏฐาน ผลการวิจัยพบว่า ด้านวิธีการปฏิบัติโดยภาพรวมอยู่ในระดับที่ดีโดยที่มึ่ความคิดเห็นด้านการได้รับผลดีมีความสุข ด้วยวิธีการปฏิบัตินี้ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ส่วนความคิดเห็นเกี่ยวกับขณะนั่งสมาธิผู้ปฏิบัติสังเกตอาการฟอง-ยุบได้ มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำสุด ด้านพระวิปัสณาจารย์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับที่ดีโดยที่มึ่ความคิดเห็นเกี่ยวกับพระวิปัสณาจารย์สามารถควบคุมดูแลการปฏิบัติได้ มีระดับคะแนนสูงสุด ด้านการดำเนินงานโครงการโดยรวมอยู่ในระดับที่ค่อนข้างดีโดยที่มึ่ความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานที่ปฏิบัติมีความเหมาะสมในการเจริญวิปัสณากัมมัฏฐาน มีระดับคะแนนสูงสุด ด้านผู้ร่วมปฏิบัติด้วยกันมีระดับคะแนนสูงสุด ด้านสัมพันธ์ภาพระหว่างวิปัสณาจารย์กับผู้ปฏิบัติมีระดับคะแนนสูงสุด ทัศนคติของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อการปฏิบัติวิปัสณากัมมัฏฐานที่เห็นผลได้ชัดเจน คือ เป็นการพัฒนาสติ การระลึกได้ และสัมปชัญญะ ความรู้ตัวทั่วพร้อม จากฐานทั้ง ๔ จนมีพลังพอที่จะเอามาประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน เช่น การยืน การเดิน การนั่ง การนอน การรับประทานอาหาร การคู่ การเหยียด การนุ่งห่มเสื้อผ้า การอาบน้ำ ตลอดจนการถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ จึงทำให้การปฏิบัติวิปัสณากัมมัฏฐานเป็นไปในการพัฒนาและการส่งเสริมสุขภาพจิต และสติสัมปชัญญะที่ได้จากการปฏิบัติสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง ทำให้คนเราลดความเห็นแก่ตัว รู้จักการปล่อยวางและการให้อภัย มีความเมตตากรุณา และความเอื้ออาทรต่อกัน อันเป็นผลดีต่อตนเอง ครอบครัว และประเทศชาติโดยรวม^{๑๔๔}

สุมาลี วิทยรัตน์ ได้วิจัยเรื่อง โครงการวิจัยเรื่องศึกษาการปฏิบัติธรรมของวัดเขาสมโภชน์ ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการปฏิบัติธรรมของวัดเขาสมโภชน์ เรียกว่ากรรมฐานธรรมะเปิดโลก เพื่อให้ผู้ปฏิบัติธรรมระลึกถึงกรรมของตน และขอโทษกรรม โดยมี ๗ ขั้นตอน คือการถวายกรรม สมาทานพระกรรมฐาน เจริญภาวนา คลายกรรม ธรรมะลง การตัดกรรม และการออกจากสมาธิ ผลการปฏิบัติธรรมของวัดเขาสมโภชน์ พบว่าผู้ปฏิบัติธรรม ได้รับรู้กรรมของตนเองในอดีตได้เร็ว รับรู้ว่าการสั่งรับกรรมโดยอยู่ และจะแก้กรรมได้อย่างไร ผู้ปฏิบัติธรรมมีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม มีจิตใจที่เข้มแข็ง อารมณ์สุขุม เยือกเย็น มีสมาธิ สงบ สบายขจัดความวิตกกังวล สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความเมตตากรุณา มีความเคารพรักผู้มีพระคุณ ผู้ปฏิบัติธรรมบางคนหายจากอาการเจ็บป่วยได้ ผู้ปฏิบัติธรรมมีความสนใจ ใส่ใจที่จะทำบุญรักษาศีลยิ่งขึ้น^{๑๔๕}

^{๑๔๓} บรรจง โสดาดี และคณะ, “การศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, ๒๕๔๙), หน้า บทสรุปผู้บริหาร.

^{๑๔๔} พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี (โอฐสุ) และคณะ, “ศึกษาทัศนคติของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อการปฏิบัติวิปัสณากัมมัฏฐาน, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, ๒๕๔๗), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๔๕} สุมาลี วิทยรัตน์, “โครงการวิจัยเรื่องศึกษาการปฏิบัติธรรมของวัดเขาสมโภชน์”, รายงานการวิจัย, (ศูนย์คุณธรรม, ๒๕๔๙), หน้า บทคัดย่อ.

รักษิณา ทัทิมไสย ได้วิจัยเรื่อง การตัดสินใจเข้าปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรีของพุทธศาสนิกชน อายุระหว่าง ๒๐ – ๗๐ ปี ผลการวิจัยพบว่า ๑) การตัดสินใจด้านสถานที่ พบว่า โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีการตัดสินใจในระดับมาก พบว่า ด้านห้องน้ำ ห้องสุขา มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของพุทธศาสนิกชนมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านที่พักอาศัย ด้านสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ด้านสถานที่รับประทานอาหาร ด้านสถานที่จอดรถ และด้านห้องปฏิบัติธรรม ๒) การตัดสินใจในด้านการอำนวยความสะดวก พบว่า โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีการตัดสินใจในระดับมาก พบว่า ด้านการต้อนรับ มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของพุทธศาสนิกชนมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านการดูแลเอาใจใส่ของงูศลากรภายในวัด ด้านการให้ข้อมูล และด้านการความปลอดภัย มีอิทธิพลน้อยที่สุด ๓) การตัดสินใจเจ้าหน้าที่ต่อคุณภาพของการให้บริการ พบว่า โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีการตัดสินใจในระดับมาก พบว่า การรับเรื่อง การให้คำแนะนำ ติดตามตามความต้องการ มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจสูง รองลงมาคือ บริการด้วยความสะดวกรวดเร็วในการติดต่อสอบถามข้อมูลตามความต้องการของท่านอย่างครบถ้วน การกระตือรือร้นช่วยเหลือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นตรงตามความต้องการของท่าน^{๑๔๖}

พระครูศรีปริยัติคุณาภรณ์ ได้วิจัยเรื่อง การปฏิบัติกรรมฐานของนักศึกษาในโครงการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ ๒๕๕๕ ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดมกุฏกษัตริยาราม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาที่เข้าอบรมในโครงการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดมกุฏกษัตริยาราม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มีทัศนคติโดยรวมทั้ง ๔ ด้านอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๘๐ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย มีดังต่อไปนี้ ๑) ด้านผู้สอน พบว่า นักศึกษามีทัศนคติในโครงการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดมกุฏกษัตริยาราม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๒๐ รองลงมา ๒) ด้านเนื้อหา พบว่า นักศึกษามีทัศนคติในโครงการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดมกุฏกษัตริยาราม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๗๘ ๓) ด้านวิธีปฏิบัติ พบว่า นักศึกษามีทัศนคติในโครงการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดมกุฏกษัตริยาราม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๗๑ และ ๔) ด้านวิธีการสอน พบว่า นักศึกษามีทัศนคติในโครงการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดมกุฏกษัตริยาราม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๕๓ ผลการทดสอบสมมติฐานของการวิจัย โดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบทัศนคติของนักศึกษาที่มี พระราชา อายุ ระดับการศึกษา และความรู้ทางธรรมต่างกัน มีทัศนคติต่อโครงการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดมกุฏกษัตริยาราม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยแตกต่างกัน มีทัศนคติต่อการเข้าอบรมโครงการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติแตกต่างกัน พบว่านักศึกษาที่มี พระราชา อายุ ระดับการศึกษา และความรู้ทางธรรมต่างกัน มีทัศนคติต่อโครงการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติโดยรวมทั้ง ๔ ด้าน ไม่แตกต่างกัน ยกเว้นด้านเนื้อหาที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ผลการศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดมกุฏกษัตริยาราม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เรียงลำดับ ดังนี้ ๑) ด้านเนื้อหา คือ ไม่อธิบายเนื้อหาที่

^{๑๔๖} รักษิณา ทัทิมไสย, การตัดสินใจเข้าปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรีของพุทธศาสนิกชน อายุระหว่าง ๒๐ – ๗๐ ปี”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมให้ชัดเจนในเรื่องอานาปานสติ แต่พูดในบางเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมมากเกินไป จึงควรอธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมในเรื่องอานาปานสติให้ชัดเจน และสอดแทรกความเพลิดเพลินเข้าไปในบางส่วนเพื่อฟังแล้วไม่น่าเบื่อและตึงเครียด ควรเน้นการฝึกอานาปานสติให้มากจะดีกว่า ๒) ด้านผู้สอน คือ ไม่เสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาการเข้าฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ จึงควรมีการวางแผนการดำเนินการปฏิบัติธรรมเป็น ขั้นตอน เพื่อเป็นต้นแบบในการปฏิบัติธรรม และมีการหารือกันเพื่อแนวทางการอบรมจะได้เป็นทางเดียวกัน ๓) ด้านวิธีสอน คือ ไม่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าอบรมแสดงความคิดเห็น และมีกิจกรรมร่วมน้อยจึงควรเปิดโอกาสให้ผู้เข้าอบรมมีกิจกรรมร่วม โดยให้แสดงความคิดเห็นในการสอนกรรมฐานเพื่อการถ่ายทอดที่ดี ๔) ด้านวิธีปฏิบัติ คือ การสอนให้ปฏิบัติในแต่ละวิธี ไม่มีความเหมาะสมกับสถานที่ นั่งสมาธิ เดินจงกรม ที่คับแคบ แออัด จึงควรสอนวิธีปฏิบัติที่เหมาะสมกับสถานที่ หรือหาสถานที่ ที่เหมาะสมกับจำนวนของผู้ปฏิบัติ^{๑๔๗}

ไฉไลฤดี ยูวะศิริ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง ผลสำเร็จในการปฏิบัติธรรมของพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติธรรมโดยรวมแล้วอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านทั้ง ๓ ด้านเรียงตามลำดับ คือ ผลที่ได้รับ การฝึกปฏิบัติ และความรู้ความเข้าใจ ส่วนความพึงพอใจต่อการฝึกปฏิบัติธรรมของพระนิสิตพบว่าโดยรวมแล้วมีความพึงพอใจในระดับมากเรียงตามลำดับ คือ การกำหนดเนื้อหาการปฏิบัติ การจัดการทั่วไป และรูปแบบการฝึกปฏิบัติ และจากผลการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการปฏิบัติธรรมของพระนิสิต พบว่า รูปแบบการปฏิบัติกับผลที่ได้รับจากการปฏิบัติธรรมและความพึงพอใจในการฝึกปฏิบัติธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และพบว่ารูปแบบการปฏิบัติธรรมโดยการเดินธุดงค์ได้รับผลจากการปฏิบัติมากที่สุด รองลงมาคือการปฏิบัติธรรมในสถานปฏิบัติและปริวาสกรรม ส่วนการปฏิบัติธรรมในสถานปฏิบัติได้รับความพึงพอใจในการฝึกปฏิบัติมากที่สุด รองลงมาคือปริวาสกรรมและการเดินธุดงค์ จากผลการวิจัยสรุปได้ว่าผลของการปฏิบัติธรรมในรูปแบบที่ต่างกันมีผลต่อความพึงพอใจของนิสิต ดังนั้นมหาวิทยาลัยควรจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยใช้หลักจิต ๖ และการจัดรูปแบบการปฏิบัติธรรมให้หลากหลาย เพื่อให้การเรียนรู้ขึ้นตรงกับอุปนิสัยของผู้ปฏิบัติหรือผู้เรียน^{๑๔๘}

พระบุญมี สุนตจิตโต (มณีจันทร์) ได้วิจัยเรื่อง ศึกษาวิธีปฏิบัติและผลของการปฏิบัติกัมมัฏฐานของผู้ปฏิบัติธรรม วัดไตรสิกขาทลามลธาราม อำเภอคำตากล้า จังหวัดสกลนคร ผลการวิจัยพบว่า ๑) หลักกัมมัฏฐาน พระพุทธเจ้าจำแนกเป็น สมถกัมมัฏฐาน คืออบรมจิตให้เกิดความสงบ ตั้งมั่นเป็นสมาธิและยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อฝึกฝนอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้ง ด้วยการกำหนดรูปนามพิจารณาให้เห็นไตรลักษณ์ และวิปัสสนามีเพียงในพระพุทธศาสนาเท่านั้น วิธีการเจริญสติปัฏฐาน ๔ คือการเจริญวิปัสสนา มีสติกำหนดรู้รูป-นาม การดับกิเลสด้วย อาตปปี มีความเพียรเผากิเลสให้ร้อนทั่ว หมั่นขยันปฏิบัติกัมมัฏฐานอย่างต่อเนื่อง สติมา มีสติกำหนด รูปนาม

^{๑๔๗} พระครูศรีปริยัติคุณาภรณ์, “การปฏิบัติกรรมฐานของนักศึกษาในโครงการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ ๒๕๕๕ ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดมกุฏกษัตริยาราม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๔๘} ไฉไลฤดี ยูวะศิริ และคณะ, “ผลสำเร็จในการปฏิบัติธรรมของพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

อยู่เสมอ สัมปชาโน มีสัมปชัญญะ คือรู้รูปรูปนามอยู่ทุกขณะ และอานาปานสติสมาธิเป็น ข้อปฏิบัติเพื่อมุ่งผลสมาธิอย่างเดียวกันได้ ใช้ปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ก็ได้ เป็นทั้งสมณะและ วิปัสณา อานาปานสติเป็นธรรมเครื่องอยู่ของพระอริยเจ้า การปฏิบัติก็มีมาตรฐานตามคัมภีร์ วิสุทธิมรรค สมบูรณ์ด้วยศีลสมาธิ ปัญญา จึงเป็นคำสอนที่เกี่ยวกับปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ ในพระพุทธศาสนา คือ การบรรลุมรรค ผล และนิพพาน ๒) วิธีการปฏิบัติก็มีมาตรฐานของวัดไตรสิกขาฯ พระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ ยึดคัมภีร์ พระไตรปิฎกและวิสุทธิมรรค สอนตามแนวสติปัฏฐาน ๔ และอานาปานสติ ซึ่งมีความพร้อม ด้านวิชาการณะ สามารถประยุกต์หลักธรรมให้เห็นเป็นรูปธรรม ซึ่งผู้ปฏิบัติใหม่เข้าใจได้ง่าย ๓) ตามหลักสูตรระยะสั้นเฉพาะกลุ่มเยาวชนด้วยการกำหนดลมหายใจเข้าออก ให้มีความระลึกรู้อยู่กับปัจจุบัน สามารถนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ ผลของผู้เข้าฝึกอบรม ซึ่งมีความแตกต่าง ในเรื่อง เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ บางคนขาดความศรัทธาไม่เคยรู้ว่าการปฏิบัติธรรมคืออะไร จากเหตุผล เมื่อได้รับการฝึกอบรมแล้ว เกิดการพัฒนาทางด้านอารมณ์มั่นคงจิตใจสงบ มีสติสัมปชัญญะต่อผลการเรียนดี มีความกตัญญูรู้คุณพ่อแม่ มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนามากขึ้น ๔) ผลการปฏิบัติก็มีมาตรฐานของกลุ่มเป้าหมาย ได้ผ่านการฝึกอบรมก็มีมาตรฐาน มีการพัฒนาชีวิตในทางที่ดีขึ้นเกือบทุกด้าน เช่น ด้านสุขภาพจิตใจ ด้านศีลธรรม ด้านครอบครัวและด้านสังคม มีความเชื่อในเรื่องการปฏิบัติธรรมสามารถช่วยให้มีสติ นอกจากนี้ มีทัศนคติที่ดีต่อพระพุทธศาสนา สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้มีสติยั้งคิดก่อนการตัดสินใจ แก้ไขปัญหาได้อย่างมีเหตุผล มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ละอายชั่วกลัวบาป อ่อนน้อมถ่อมตน กตัญญูต่อคุณพ่อแม่ เคารพครูอาจารย์ เพิ่มมากขึ้น กลุ่มเยาวชนที่ผ่านการฝึกอบรม มีความเมตตาต่อเพื่อนร่วมโลก เมื่อเปรียบเทียบกับพฤติกรรม ระดับความพึงพอใจ จากการประเมินผู้ปกครองของกลุ่มนักเรียนโดยรวม มีความสำรวมกาย วาจา รู้จักรับผิดชอบต่อการเรียนและงานบ้านมากขึ้น^{๑๔๙}

วุฒิภัทร เครือวงศ์ ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการสร้างคามพึงพอใจของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมต่อการให้บริการของวัดต้นสน จังหวัดอ่างทอง ผลการวิจัยพบว่า ระดับความพึงพอใจของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมต่อการให้บริการของ วัดต้นสน จังหวัดอ่างทอง ในภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ได้แก่ ด้านที่พักอาศัย ด้านห้องน้ำ ห้องสุขา ด้านสถานที่รับประทานอาหาร ด้านสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ด้านที่จอดรถ ด้านการต้อนรับ และด้านความปลอดภัย ในด้านแนวทางการพัฒนาเพื่อสร้างความพึงพอใจของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมต่อการให้บริการของวัดต้นสน ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์ดังนี้ ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านสถานที่ ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การพัฒนาเจ้าหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกและการบริการ ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพต่อการให้บริการ และยุทธศาสตร์ที่ ๔ การเพิ่มศักยภาพของบุคลากรต่อการให้บริการ^{๑๕๐}

พระมหาวิศักดิ์ นันทธัมโม ได้วิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมศึกษาและปฏิบัติธรรมวันอาทิตย์ของวัดท่าเรือ อำเภอเถลิง จังหวัดภูเก็ต ผลการวิจัยพบว่า การจัด

^{๑๔๙} พระบุญมี สอนจิตโต (มณีจันทร์), “ศึกษาวิธีปฏิบัติและผลของการปฏิบัติที่มีมาตรฐานของผู้ปฏิบัติธรรม วัดไตรสิกขาทลามลตาราม อำเภอคำตากล้า จังหวัดสกลนคร”, รายงานการวิจัย, (ขอนแก่น : วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๕๐} วุฒิภัทร เครือวงศ์, “แนวทางการพัฒนาการสร้างคามพึงพอใจของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมต่อการให้บริการของวัดต้นสน จังหวัดอ่างทอง”, รายงานการวิจัย, (พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๑), หน้า บทคัดย่อ.

กิจกรรมศึกษาและปฏิบัติธรรมวันอาทิตย์ของวัดท่าเรือ ได้พัฒนาโดยการบูรณาการมาจากกิจกรรมวันเสาร์ของสวนโมกขพลารามและกิจกรรมอาทิตย์ของวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ใช้เวลาช่วงเช้า เริ่มจากสวดมนต์เช้าแปลแบบฉบับสวนโมกขพลาราม ปาฐกถาธรรม ตักบาตรสาธิต สมาทานศีล ถวายสังฆทาน กรวดน้ำแผ่เมตตา พระสงฆ์อนุโมทนา ถวายภัตตาหาร อุบาสก-อุบาสิกาสวดทำนองสรภัญญะและสวดมนต์บทพิเศษ อุบาสก-อุบาสิการ่วมสนทนาและรับประทานอาหารร่วมกันตามอัธยาศัย สรุปเป็นรูปแบบกิจกรรม ได้ ๖ ขั้น ดังนี้ เข้าถึงพระไตรรัตน์ ขยายปัญญา ทำทานพิธีกรวดน้ำอุทิศ จิตตั้งมั่น สังสรรค์เสนา ผลการประเมินรูปแบบการจัดกิจกรรมศึกษาและปฏิบัติธรรมวันอาทิตย์ของวัดท่าเรือ พบว่า ด้านบริบท เกี่ยวกับการปฏิบัติตนตามนโยบายการเผยแผ่ศาสนาธรรมและความคาดหวังของชุมชนต่อการจัดกิจกรรมศึกษาและปฏิบัติธรรมวันอาทิตย์ โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ด้านปัจจัยเบื้องต้น เกี่ยวกับ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ สถานที่ งบประมาณ ต่อการจัดกิจกรรมศึกษาและปฏิบัติธรรมวันอาทิตย์ โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านกระบวนการ เกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมและด้านปาฐกถาธรรม โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ด้านผลผลิต เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม ด้านเจตคติและด้านความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว ชุมชนและพระสงฆ์กับประชาชน โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก สำหรับข้อเสนอแนะการจัดกิจกรรมศึกษาและปฏิบัติธรรมวันอาทิตย์ ประกอบด้วย การพัฒนารูปแบบให้มีความหลากหลายและสมบูรณ์เพื่อความสอดคล้องกับสมาชิกผู้เข้าร่วมกิจกรรมซึ่งมีความแตกต่างด้านอายุ เพศ และอาชีพ การปรับปรุงสถานที่เพื่อความสะดวกต่อการจัดกิจกรรมตลอดทั้งปี การประชาสัมพันธ์อันเป็นกลไกสำคัญของการรับรู้และเข้าร่วมกิจกรรม การประสานกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อการสนับสนุนและสร้างความเข้มแข็งให้กับกิจกรรมศึกษาและปฏิบัติธรรมวันอาทิตย์ของวัดท่าเรือ^{๑๕๑}

พระมหาสุทธิชัย ชิตโคกสูง ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมกรรมฐานของวัด เพื่อความสงบสุขของสังคมในจังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติธรรมกรรมฐานที่ดีนั้นต้องประกอบด้วยปัจจัยในการปฏิบัติ ๔ ประการคือ บุคคลสัปปายะ การปฏิบัติธรรมแต่ละสำนักต้องมีอาจารย์ผู้ปฏิบัติธรรมเป็นสิ่งสำคัญ เมื่อมีอาจารย์ผู้ให้กรรมฐานดี มีผู้ปฏิบัติธรรมที่เข้ามาร่วมปฏิบัติธรรม มีผู้สนับสนุนการปฏิบัติธรรมอย่างดียิ่งแล้ว การปฏิบัติธรรมย่อมสำเร็จด้วยดี อาวาสสัปปายะ สถานที่ เป็นสิ่งที่สำคัญในการปฏิบัติธรรม เพราะถ้าสถานที่มีความพร้อมทั้งทางด้านเสนาสนะดี ด้านห้องน้ำโรงอาหาร สถานที่พัก ถ้ามีความพร้อมการปฏิบัติธรรมย่อมดำเนินไปด้วยดี อาหารสัปปายะ อาหารเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมมีอาหารสำหรับเสริมสร้างร่างกายที่มีคุณภาพและพอเพียงย่อมส่งผลต่อการปฏิบัติธรรมดี และสุดท้ายธรรมสัปปายะ ต้องมีหลักธรรมในการปฏิบัติ ถ้ามีอาจารย์ มีสถานที่ มีอาหารแล้วต้องมีหลักธรรมในการปฏิบัติเพื่อทราบแนวทางในการปฏิบัติที่ถูกต้อง^{๑๕๒}

ญาณภัทร ยอดแก้ว ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญ : กรณีสึกขาวิตเอก อำเภอกะระเสสินธ์ จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า โครงการนี้เป็นโครงการที่ดี

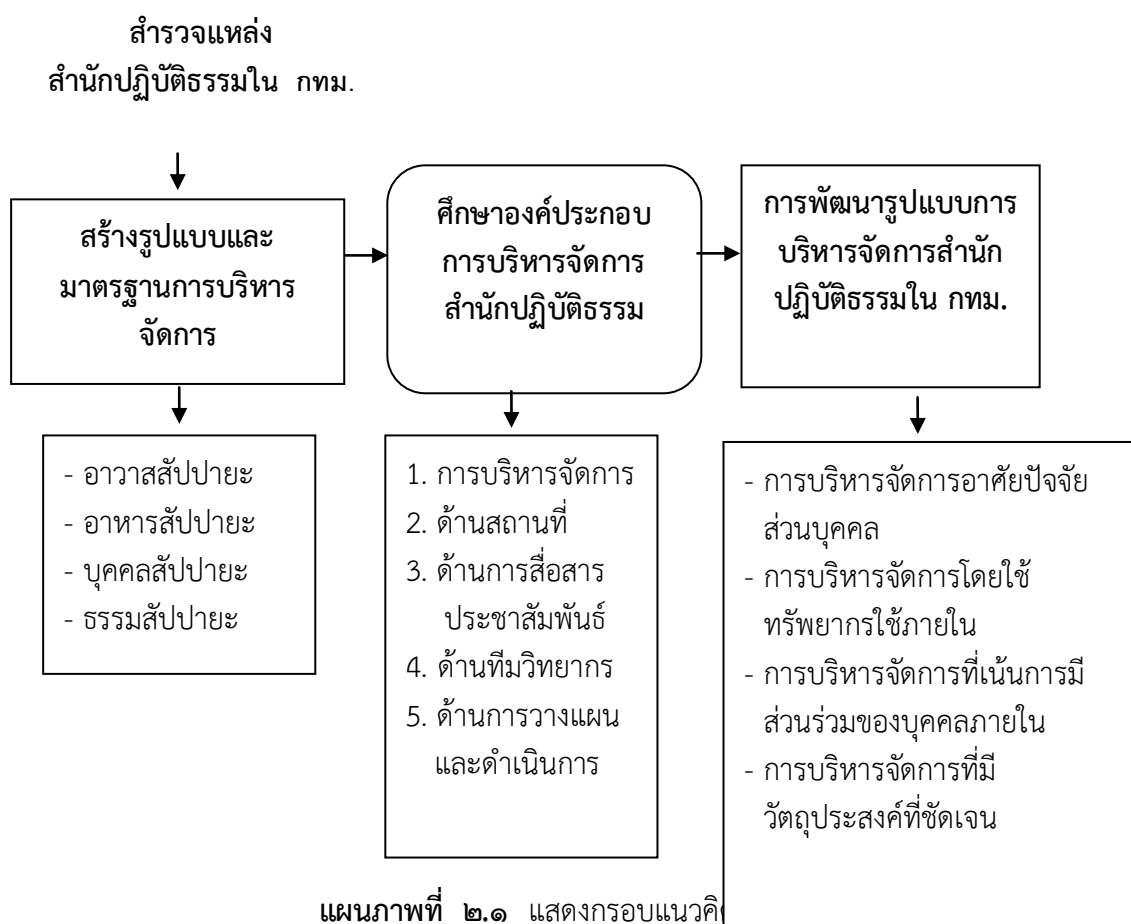
^{๑๕๑} พระมหาวิศักดิ์ นันทธัมโม, “การศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมศึกษาและปฏิบัติธรรมวันอาทิตย์ของวัดท่าเรือ อำเภอลำปาง จังหวัดภูเก็ต”, รายงานการวิจัย, (ภูเก็ต : มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๕๒} พระมหาสุทธิชัย ชิตโคกสูง, “การพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมกรรมฐานของวัด เพื่อความสงบสุขของสังคมในจังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒).

มีรูปแบบกิจกรรม ระยะเวลา และประสิทธิภาพของโครงการโดยภาพรวมอยู่ในขั้นดี ผู้เข้าร่วมโครงการมีความพึงพอใจต่อโครงการในระดับมากที่สุดในทุกด้าน ได้แก่ ด้านอาคารสถานที่ ด้านอาหาร ด้านกิจกรรม และด้านบุคลากรผู้เข้าร่วมโครงการ^{๑๕๓}

๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานครดังนี้

^{๑๕๓} ญาณภัทร ยอดแก้ว, “การพัฒนาโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญ : กรณีศึกษาวัดเอก อำเภอกะสณธ์ จังหวัดสงขลา”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า บทคัดย่อ.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร” ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative Research) ผู้วิจัยได้นำเสนอขั้นตอนการดำเนินการวิจัยมีกระบวนการวิจัยและขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative Research) โดยการทบทวนเอกสาร ตำรา ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ แนวคิดเกี่ยวกับสำนักปฏิบัติธรรม การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) และสนทนากลุ่มเฉพาะ

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) คัดเลือกโดยใช้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนามาตรฐานด้านบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาแบ่งเป็น ๔ กลุ่ม คือ เจ้าอาวาส พระวิปัสสนาจารย์ นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม ของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร ได้มาโดยการเจาะจง จำนวน ๒๓ รูป/คน

ตารางที่ ๓.๑ แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก

ลำดับ	ชื่อฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง
๑	พระธรรมปัญญาบดี	วัดมหาธาตุ
๒	พระครูโชติญาณประยุต	เจ้าอาวาส วัดใหม่เสนา

๓	พระครูสุนทรกิจจารักษ์	วัดศิริพงษ์ธรรมนิมิต
๔	พระครูอุทัยธรรมานุกุล	เจ้าอาวาสวัดอุทัยธาราม
๕	พระครูภาวนาวิธานัฐ	วิปัสสนาจารย์

ตารางที่ ๓.๑ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อยา/นามสกุล	ตำแหน่ง
๖	พระครูวิจิตรธรรมานุสิฐ	วิปัสสนาจารย์
๗	พระครูใบฎีกาธีรเชษฐ์	วิปัสสนาจารย์
๘	พระครูเกษมสังวรกิจ	วิปัสสนาจารย์
๙	พระมหาธีรโชติ	วิปัสสนาจารย์
๑๐	แมชีไอ๊ะ	วิปัสสนาจารย์
๑๑	อ.ปริศนา ไกรวิทย์	วิปัสสนาจารย์
๑๒	อ.กาล รุกขิตมโม	วิปัสสนาจารย์
๑๓	คุณอเนก ผลเจริญ	ผู้ปฏิบัติธรรม
๑๔	คุณหัสดี เกิดพุ่ม	ผู้ปฏิบัติธรรม
๑๕	คุณสำราญ เก่งการรบ	ผู้ปฏิบัติธรรม
๑๖	คุณบุญยัติ พามี	ผู้ปฏิบัติธรรม
๑๗	คุณสำราย สุชีรัตน์	ผู้ปฏิบัติธรรม
๑๘	คุณสมศักดิ์ นาคโย	ผู้ปฏิบัติธรรม
๑๙	คุณพารัช เพ็งสุข	ผู้ปฏิบัติธรรม
๒๐	คุณรุจิรา ปัญญาประเสริฐ	ผู้ปฏิบัติธรรม
๒๑	คุณณอม วิภารัตน์	ผู้ปฏิบัติธรรม
๒๒	คุณทองใบ เหล็กงาม	ผู้ปฏิบัติธรรม
๒๓	คุณกานต์มณี พันมา	ผู้ปฏิบัติธรรม

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือที่สร้างและพัฒนาขึ้น โดยดำเนินการตามกรอบแนวคิดระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมเชิงปฏิบัติการซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๓.๓.๑ เครื่องมือเชิงคุณภาพ

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยจะใช้เครื่องมือสำรวจข้อมูลเชิงประจักษ์และสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ประเด็นสำคัญของเนื้อหาการวิจัยและวิเคราะห์สาระสำคัญจากนิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการแล้วได้ร่างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาได้ตรวจสอบคุณภาพในด้านต่างๆ ดังนี้

๓.๓.๑.๑ ใช้ถ้อยคำสำนวนภาษาของข้อคำถาม

๓.๓.๑.๒ โครงสร้างของประเด็นเนื้อหาคำถามที่ครอบคลุมสาระสำคัญในเรื่อง กระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดในสังคมไทย การพัฒนารูปแบบและ มาตรฐานการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในสังคมไทยและวิเคราะห์สำนักปฏิบัติธรรมประจำ จังหวัดฐานองค์การพัฒนาจิตใจและปัญญาของบุคคล และสังคม เพื่อให้ครอบคลุมกับกรอบแนวคิด

๓.๓.๑.๓ กรอบประเด็นและข้อคำถามครอบคลุมเนื้อหาสำคัญที่ต้องการตาม วัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ

๓.๔.๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสืออ้างอิง ทางพระพุทธศาสนาต่างๆ จากพระไตรปิฎก (ภาษาบาลี) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ภาษาไทย) ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้า สิริกิตติ์พระบรมราชินีนาถ

๓.๔.๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสือ วารสารบทความงานวิจัยเกี่ยวกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนข้อมูลทางสถิติที่รวบรวมโดย หน่วยงานราชการหรือสถาบันการศึกษาและแหล่งข้อมูลที่เป็นที่ยอมรับ ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวม ข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๓.๔.๑.๒.๑ จัดเตรียมเครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview Guide) กับกลุ่มเจ้าอาวาส พระวิปัสสนาจารย์ นักวิชาการเชี่ยวชาญ กลุ่มผู้ปฏิบัติ ธรรม รวมทั้งสิ้น ๒๓ รูป/คน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยเลือกแบบเจาะจง

๓.๔.๑.๒.๒ ติดต่อขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตร ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือที่จะเข้าสัมภาษณ์

๓.๔.๑.๒.๓ ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของผลการสัมภาษณ์ แล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๔.๑.๓ ข้อมูลเชิงคุณภาพ

๓.๔.๑.๓.๑ การสัมภาษณ์ (Interview)

การวิจัยครั้งนี้ ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

๑. ขั้นตอนการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนลงสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการ สัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่สัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างพร้อมทั้งขอเอกสาร ต่างๆ พร้อมกันนั้น ผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เตรียม และศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการ สัมภาษณ์

๒. ขั้นตอนการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ จำนวน ๒๓ รูป/คน

๓.๔.๑.๓.๒ การสนทนากลุ่มเฉพาะผู้เชี่ยวชาญ (Focus Group Discussion)

ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มเฉพาะผู้เชี่ยวชาญ (Focus Group Discussion) เพื่อรูปแบบและมาตรฐานการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม

๑. ขอนหนังสือ ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญ จากหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. จัดเตรียมประเด็นคำถาม โครงร่าง และเอกสาร ให้เพียงพอให้กับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

๓. ประสานงานเพื่อยืนยัน วัน เวลา สถานที่ กับผู้เชี่ยวชาญทุกท่าน

๔. จัดเตรียมสถานที่ ที่มุงาน และดำเนินการสนทนาด้วยตนเอง

๕. ทำการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล ในแต่ละประเด็นคำถาม ตามประสบการณ์ของผู้เชี่ยวชาญ และรายงานผลการวิจัย

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ เป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยการวิเคราะห์ กระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดในสังคมไทย โดยใช้องค์ประกอบและเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในสังคมไทย และวิเคราะห์สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดฐานองค์กรพัฒนาจิตใจและปัญญาของบุคคล และสังคม ให้เห็นองค์ประกอบตามลักษณะของข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อให้ได้รูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร โดยอาศัยข้อมูลเชิงคุณภาพมาประกอบการวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามลำดับต่อไป

การตรวจสอบข้อมูล หลังจากที่ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว จะต้องทำการตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ ข้อมูล โดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ได้แก่ ๑) การตรวจสอบสามเส้า ด้านข้อมูล โดยพิจารณาแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคลที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ถ้าข้อมูลต่างเวลา กันจะเหมือนกันหรือไม่ ถ้าข้อมูลต่างสถานที่จะเหมือนกันหรือไม่ และถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูล จะเหมือนเดิมหรือไม่ ๒) การตรวจสอบสามเส้า ด้านผู้วิจัย โดยการเปลี่ยนตัวผู้สังเกตหรือสัมภาษณ์และ ๓) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่อง เดียวกัน เช่น ใช้วิธีสังเกตควบคู่ไปกับการซักถาม

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร” ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative Research) โดยศึกษาเอกสารและมีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อย โดยใช้หลักการบริหารสัปปายะ ๔ เป็นแนวทางในการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรม ซึ่งผู้วิจัยจะเสนอเป็น ๔ ส่วน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ส่วนที่ ๑ รูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร

ส่วนที่ ๒ องค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร

ส่วนที่ ๓ นำเสนอแนวทางการพัฒนา รูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร

ส่วนที่ ๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ รูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑

ข้อมูลในส่วนนี้ได้จากการออกภาคสนามเชิงลึกสัมภาษณ์เจ้าอาวาส พระวิปัสสนากรรมฐานปฏิบัติธรรมแบบเจาะลึก โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกจากวัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่มีการจัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องตลอดปี มีการจัดเก็บข้อมูลสถิติของผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบ (In Depth Interview : IDI) จากสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งผู้วิจัยคัดเลือกสำนักปฏิบัติธรรมที่มีชื่อเสียง ดังต่อไปนี้คือ ๑.วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ๒.เสถียรธรรมสถาน ๓.วัดเพลงวิปัสสนา ๔.วัดพิชัยญาติ ๕.วัดประยุรวงศาวาส จำนวน ๒๓ รูป/คน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑.๑ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
วัดเก่ามาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา สถาปนาเป็นพระอารามหลวงใน

ภาพที่ ๔.๑ ศูนย์ศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน
นานาชาติ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

อุปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท พระอนุชาธิราชในรัชกาลที่ ๑ วัดมหาธาตุเป็นวัดที่มีมาก่อนสมัยกรุงรัตน โกสินทร์ เดิมสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีชื่อว่า “วัดสลัก” หรือ “วัดฉลัก” เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสถาปนากรุงธนบุรี วัดแห่งนี้จึงกลายเป็นพระอารามหลวงที่พำนักของสมเด็จพระราชาคณะและพระราชาคณะมาตลอดสมัยกรุงธนบุรี เมื่อสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ย้ายราชธานีจากฝั่งตะวันออก ทรงสถาปนาวัดโพธาราม ซึ่งต่อมาคือวัดพระเชตุพนฯ (วัดโพธิ์) เป็นพระอารามหลวง สมเด็จพระเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท สมเด็จพระอนุชาธิราชจึงทรงสถาปนาวัดสลักขึ้นเป็นพระอารามหลวง เนื่องจากครั้งที่พระองค์ทรงเป็นนายสดจินดา มหาดเล็กหุ้มแพร จะล่องเรือขึ้นไปหาหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี (รัชกาลที่ ๑ ในขณะนั้น) ก่อนที่จะเลี้ยวเข้าคลองบางกอกใหญ่ พบกับเรือกองทัพอพมา จึงได้หนีเข้าศึกพม่ามาหลบ แล้วคว้าเรือแล้วมาหลบซ่อนให้พ้นจากพม่าที่หน้าวัดแห่งนี้ ครั้งสงครามสงบบ้านเมืองร่มเย็น พระองค์รำลึกถึงพระคุณของพุทธสถานนี้จึงปฏิสังขรณ์และอุปถัมภ์วัดแห่งนี้เรื่อยมา ทั้งทรงนำพระอัฐิของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก (นายทองดี) มาบรรจุในมณฑป และตั้งชื่อวัดแห่งนี้ว่า “วัดนิพพานาราม”

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๑ วัดแห่งนี้ใช้เป็นสถานที่สังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ทรงเปลี่ยนนามวัดใหม่เป็น “วัดพระศรีสรรเพชญ์ดาราม” และใช้เป็นสนามสอบพระปริยัติธรรมพระภิกษุ-สามเณร พอถึงพ.ศ. ๒๓๓๖ ทรงเปลี่ยนนามวัดใหม่ว่า “วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร” ตามอย่างชื่อของวัดที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุในกรุงศรีอยุธยา วัดแห่งนี้ได้รับการบูรณะและปฏิสังขรณ์จากรัชกาลที่ ๓ จนถึงรัชกาลที่ ๔ และต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ วัดแห่งนี้ได้กลับมาเป็นสนามสอบพระปริยัติธรรมอีกครั้ง จึงเรียกว่า “มหาธาตุวิทยาลัย” หลังจากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ พระองค์ทรงปฏิสังขรณ์วัดแห่งนี้ แล้วโปรดให้เพิ่มสร้อยต่อนามวัดเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระราชโอรสว่า “วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์” แล้วใช้นามนี้มาจนถึงปัจจุบัน จากมหาธาตุวิทยาลัยกลายเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์คือมหาวิทยาลัยมหจุฬาราชวิทยาลัย

การปฏิบัติธรรม ณ ศูนย์ศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนานาชาติ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพฯ ใช้รูปแบบในการจัดการสำนักปฏิบัติธรรม คือ สัปปายะ ๔ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) อาวาสสัปปายะ หมายถึง สถานที่ปฏิบัติธรรมขนาดใหญ่ที่รองรับผู้ปฏิบัติธรรมได้จำนวนมากไม่ต่ำกว่า ๕๐๐ คน ถือเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมกลางกรุงที่คนมุ่งไปปฏิบัติกันจำนวนมากทั้งชายหญิงและทุกวัย โดยเฉพาะกลุ่ม ๔๐ พลัส หนาตาเป็นพิเศษ การที่ผู้ปฏิบัติธรรมเลือกมาปฏิบัติที่ศูนย์แห่งนี้ อย่างแรก การคมนาคมสะดวก ทางเรือก็ได้ลง ลงที่ท่าพระจันทร์ หรือท่าช้างได้หมด หรือรถเมล์ก็สะดวกมีหลายสายที่มาลงสนามหลวง หรือรถส่วนตัวก็ได้ทางวัดยังพอมีพื้นที่จอดรถอยู่บ้าง อย่างที่สอง ทั้งสถานที่นอนและสถานที่ปฏิบัติเป็นสัปปายะมาก มีสถานที่ที่ใช้สำหรับปฏิบัติธรรม คือ อาคารเบญจมาศวรานุสรณ์ เป็นอาคารตึก ๒ ชั้น ออกสีเหลืองเข้ม สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ร่วมกับกั้วมหาธาตุ สร้างขึ้นเมื่อปี ๒๕๕๔ ด้านหน้าอาคารมีพระราช

นุสาวรีย์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร ในรัชกาลที่ ๕ ประดิษฐานอยู่ ส่วนนาม “อาคารเบญจมาชวรานุสรณ์” พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙ พระราชทาน ปัจจุบันมีเจ้าคุณ พระภาวนาวิริยคุณ (ไสว ชีโรโสโกโณ) เป็นผู้อำนวยการศูนย์ฯ อย่างพอเพียง มีสถานที่พักของผู้ปฏิบัติเมื่อก่อนนอนได้ประมาณ ๑๐๐ กว่าคน ช่วงเทศกาลซึ่งมีคนมาปฏิบัติมากถึง ๓๐๐-๔๐๐ คน ก็จะทำให้ขึ้นไปนอนที่ห้องปฏิบัติ แต่ตอนนี้สถานที่นอนมีความสะดวกมากขึ้นเพราะอาคารที่สร้างใหม่สำหรับรองรับพระสงฆ์และผู้ปฏิบัติผู้ชายเสร็จเรียบร้อยแล้ว ต่อไปพระสงฆ์กับผู้ปฏิบัติผู้ชายจะอยู่อีกอาคารหนึ่งแยกต่างหาก ส่วนผู้หญิงก็จะอยู่ที่เดิม

สรุปได้ว่า อาวาสอัปปายะของวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ สำนักปฏิบัติธรรมมีความสะอาด สงบ สว่าง บริเวณร่มรื่น มีอาคารปฏิบัติธรรมเพียงพอ ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก อีกทั้งภายในอาคารปฏิบัติธรรมที่พิกัดไม่ เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติเปิดเสียงรบกวนผู้ปฏิบัติท่านอื่น ๆ สิ่งอำนวยความสะดวกจัดให้เท่าที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของการปฏิบัติธรรม สำนักปฏิบัติธรรมตั้งอยู่ใกล้ตัวเมือง ไม่พลุกพล่าน การเดินทางไปมา จะเดินทางได้อย่างสะดวกเนื่องจากมีรถโดยสารสาธารณะหรือรถยนต์ส่วนตัว มีศาลาการเปรียญกว้างขวาง มีห้องน้ำแยกชาย หญิง และพระภิกษุอย่างชัดเจน ด้านความสะอาด สงบ สว่าง บริเวณร่มรื่น ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก มีห้องอาคารหรือศาลาปฏิบัติที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายธรรมและฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ไม่แออัดเกินไป มีที่พัก ห้องน้ำ ห้องสุขาสะอาด จำนวนเพียงพอ และแยกตามเพศของผู้ใช้สำนักปฏิบัติธรรมจะต้องมีการบริหารจัดการให้เป็นสถานที่สัปปายะของการน่านอนอาศัย นำเขาไปปฏิบัติธรรม มีความสะอาด บริเวณลานวัด ตลอดทั้งโรงครัว ห้องน้ำ ห้องสุขา ลานจอดรถ รวมไปถึงต้นไม้ในบริเวณวัด ก็พยายามปลูกเสริมที่มีอยู่แล้ว ถ้ายิ่งร่มรื่นไม่เพียงพอก็ปลูกเสริมให้ร่มรื่น ให้น้ำพักพ่อน่านอนอาศัย โดยเน้นให้เกิดความเป็นระเบียบ มองดูแล้วเกิดความสบายตาสบายใจมีการจัดโรงอาหาร โดยคำนึงถึงสุขอนามัย ความสะอาดของแม่ครัว จัดอาหารที่มีประโยชน์ เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ปฏิบัติธรรม

๒) อาหารสัปปายะ หมายถึง วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ มีอาหารที่ใช้สำหรับบริโภคที่สะดวก มีการจัดอาหารอย่างเพียงพอต่อผู้ปฏิบัติธรรม และแยกสัดส่วนระหว่างสถานที่ทำอาหาร และสถานที่บริโภคอาหารอย่างชัดเจน และมีอาหารที่บริโภค เป็นอาหารที่สบายต่อความเป็นอยู่ในอัตภาพ เมื่อบริโภคเข้าไปแล้ว ไม่ทำให้เกิดทุกข์เวทนา เช่น ท้องอืด ท้องร่วง ท้องเดิน เป็นอาหารที่จะเป็นคุณประโยชน์แก่ร่างกายโดยประมาณ โดยไม่ต้องคำนึงถึงรสของอาหารแม้รสจะดีแต่เมื่อทำให้ร่างกายเกิดทุกข์เวทณาก็ควรลดเสียอาหารและเครื่องบริโภคที่ถูกต้องพอใจ ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉันทไม่ยาก เป็นที่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจร เพราะมีส่วนช่วยส่งเสริมสนับสนุนหรือบั่นทอนสภาพจิตใจ ซึ่งในคัมภีร์ปกรณวิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า อาหารที่ไม่สมควรและที่สมควรแก่การบริโภค ในระหว่างกำลังปฏิบัติธรรม โยคาวจรบุคคลบางท่านได้

รับประทานอาหารที่มีรสหวานแล้วก็ไม่ถูกปาก ไม่มีความชุ่มชื่นผาสุกใจ จิตใจไม่มั่นคง แต่เมื่อได้อาหารรสเปรี้ยวแล้ว ก็รู้สึกชุ่มชื่นผาสุกใจทำให้จิตใจมั่นคงถาวรยิ่งขึ้น ฉะนั้นอาหารที่มีรสหวานนั้นจึงเป็นอสังขยา ส่วนอาหารที่มีรสเปรี้ยวเป็น สักขยา แก่โยคาวจรนั้น บางท่านเมื่อได้รับประทานอาหารที่มีรสเปรี้ยวแล้วก็ไม่ถูกปาก ไม่มีความชุ่มชื่นผาสุกใจ จิตใจไม่มั่นคง แต่เมื่อได้อาหารรสหวานแล้ว ก็รู้สึกชุ่มชื่นผาสุกใจ ทำให้จิตใจ มั่นคงถาวรยิ่งขึ้น ฉะนั้น อาหารที่มีรสเปรี้ยวจึงเป็นอสังขยา ส่วนอาหารที่มีรสหวานเป็นสักขยา แก่โยคาวจรนั้น สำหรับรสเค็ม ขม เผ็ด ผาต ๔ อย่างนี้ ไม่ได้กล่าวโดยเฉพาะๆ นั้น ก็เพราะรสเหล่านี้เป็นแต่เป็นเครื่องปรุงให้รสทั้งสองนั้นดีขึ้น ดังนั้น เมื่อ ยกรสหวานและเปรี้ยวขึ้นมาแล้ว ก็เป็นอันว่าได้กล่าวถึงรส ๔ อย่างนี้ ตามสมควรไป^๑

๓) ธรรมสักขยา คือ วัตมหาราชาตุยวราชรังสฤษฎีมีให้ให้ธรรมะโดยการสอนปฏิบัติมีธรรมทุกวันๆ ละ ๔ รอบ รอบเช้าตั้งแต่ ๕-๗ โมงเช้า รอบที่สอง ๘ โมงครึ่ง - ๑๑ โมง รอบที่สาม บ่ายโมง-๔ โมงครึ่ง รอบที่สี่ ๖ โมงเย็น-๓ ทุ่มครึ่ง ผู้ปฏิบัติสะดวกรอบไหนก็มาได้เลย ส่วนคอร์สพิเศษมีจัดเดือนละ ๑ ครั้ง ซึ่งเมื่อก่อนกำหนดวันที่ ๑-๗ ของทุกเดือน แต่ช่วงหลังๆ มานี้จะขยับบ้างซึ่งผู้ที่สนใจปฏิบัติต้องสอบถามไปและติดตามทางเฟซบุ๊กของศูนย์ รูปแบบการปฏิบัติธรรมของศูนย์ฯ พระภาวนาวิริยคุณ บอกว่า การปฏิบัติกรรมฐานจะมี ๒ แบบใหญ่ๆ คือ แบบสมถะ กับ วิปัสสนา ของศูนย์ฯ จะเน้นการปฏิบัติแบบวิปัสสนาตามแนวทางของสติปัฏฐาน ๔ คือ เน้นดูกาย ดูเวทนา ดูจิต และดูธรรม พัฒนาจิตให้เกิดสติและปัญญารู้เท่าทันอารมณ์ทุกขณะ

๔. บุคคลสักขยา หมายถึง วัตมหาราชาตุยวราชรังสฤษฎีผู้ที่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยพูดคุยด้วยในการที่จะทำให้เกิดสติตั้งมั่นต่อการประพฤติปฏิบัติธรรม หรือการได้รับฟังคำสั่งสอนของผู้ที่มีความแตกฉานในด้านหลักธรรมวินัย ที่เข้าใจทั้งคตฺตฺโลกทั้งคตฺตฺธรรมอย่างถ่องแท้ ซึ่งวัดธารน้ำไหลถือว่ามีโอกาสดีกว่าหลาย ๆ วัดในประเทศไทยที่มีบุคลากรที่สำคัญ ๆ มากมาย คนที่คบหากันต้องมีอภัยสาธุถูกต้อง ไม่แตกแยกกันไปทางเดียวกันคนชอบให้ทานก็ต้องอยู่กับคนชอบให้ทาน ชอบเสียสละ เพื่อสาธารณะ ต้องอยู่กับคนลักษณะเดียวกันชอบไม่เหมือนกัน ทำงานด้วยไม่ได้ไม่ไปทางเดียวกัน งานไม่สำเร็จ ยากอีก กระทบใจกันใจไม่สบายใจ ไม่สบาย การปฏิบัติธรรม ก็ไม่สะดวกราบรื่น ธรรมะไม่เจริญ เรื่องนี้ต้องคำนึงถึงจัดเป็น บุคคลสหายมีบุคคลแวดล้อมที่เหมาะสม กล่าวคือพระวิปัสสนาจารย์เป็นผู้มีความรอบรู้ ผู้ปฏิบัติธรรม เป็นกัลป์ยานมิตรต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๔.๑.๒ เสถียรธรรม

สถาน/บริบททางสังคม

ประวัติเสถียรธรรม

สถาน ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐ โดยแม่

^๑ สัมภาษณ์ พระครูโชติญาณประยุต เจ้าอาวาส

ภาพที่ ๔.๒ การปฏิบัติธรรมสำนักเสถียรธรรมสถาน

ซีคันสนีย์ เสถียรสุต ภายใต้ความอนุเคราะห์จากกองทุนเสถียรธรรม คือส่งเสริมการศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรมและเผยแผ่ธรรมะได้เริ่มต้น งานพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน โดยเฉพาะเด็กสตรีและนักบวชตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๓๑ เพื่อแบ่งปันความสุขสงบเย็นต่อเพื่อนมนุษย์ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยปราศจากปัญหา โดยใช้หลักพุทธธรรมนำสังคม เมื่อแรกก่อตั้งเสถียรธรรมสถาน พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่ปัญญานันทภิกขุ) ได้เมตตาตามอบรมพร แต่เสถียรธรรมสถานใจความตอนหนึ่งว่า “... สถานที่นี้ ผู้จัดสร้างมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมการศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ และเผยแผ่ธรรมะ แก่คนที่ยังไม่รู้ไม่เข้าใจ หรือคนที่รู้ที่เข้าใจแล้ว แต่ยังไม่ก้าวหน้า ก็มาพัฒนาให้ก้าวหน้าขึ้น เพราะการมีธรรมะเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับชีวิต ชีวิตที่มีธรรมะเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ ชีวิตที่ขาดธรรมะเป็นชีวิตที่บกพร่อง ...”

สำนักเสถียรธรรมสถาน ได้จัดให้มีการอบรมสำหรับผู้สนใจปฏิบัติธรรมในทุกวันศุกร์ เสาร์ และอาทิตย์รวมระยะเวลา ๓ วัน ในแต่ละอาทิตย์สำนักจะอานาปานสติ ได้แก่ สติในลมหายใจ เป็นการกำหนดลมหายใจเข้าและลมหายใจออก โดยเน้นการใช้ลมหายใจซึ่งมีอยู่แล้วตามธรรมชาติเป็นเครื่องมือ เพื่ออบรมจิตให้เกิดความเป็นอิสระ ไม่ยึดติดอยู่กับสิ่งใดจนเกิดความสงบภายใน ไคร่ครวญธรรมเพื่อความเข้าใจในชีวิต ซึ่งจะนำไปสู่การบรรเทาทุกข์และพ้นทุกข์ทางใจในที่สุด สำหรับธรรมบรรยายเน้นไปที่การสอนทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ โดยการใช้อานาปานสติ ปฏิจจนุปบาทและอุปกิเลส ๑๖ เป็นหลัก โดยผ่านการปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวัน ตัวอย่างเช่น อานาปานสติภาวนาใช้เมื่อมีการสวดมนต์ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น การเดินจงกรม การนอนภาวนา เป็นต้น ปฏิจจนุปบาทจะถูกนำมาใช้ให้เห็นเป็นที่ประจักษ์แจ้งผ่านการใช้สื่อโฆษณาธรรมะ และจดจำเรื่องราวในโฆษณาธรรมะนั้นเป็นเครื่องเตือนสติ เมื่อเกิดสิ่งเร้าจากภายนอกมากกระทบ หากสติมีกำลังเพียงพอ และการได้ทดลองเรียนรู้ ให้ความผิดพลาดเป็นครูก็เป็นสิ่งที่ยอมรับได้ ยอมรับเพื่อที่จะได้เริ่มต้นใหม่ ในแต่ละปัจจุบันขณะของการรู้ตื่นและเบิกบาน พร้อมกับการยกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตประจำวัน หรือการยกเหตุการณ์ที่ร่วมสมัย เพื่อให้ผู้ปฏิบัติเกิดภาพจำที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องเตือนสติได้ ทุกอาทิตย์จะมีพุทธศาสนิกชนเดินทางมายังสำนักปฏิบัติธรรมแห่งนี้มากมาย

การปฏิบัติธรรม ณ เสถียรธรรมสถาน กรุงเทพฯ ใช้รูปแบบในการจัดการสำนักปฏิบัติธรรม คือ สัปปายะ ๔ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

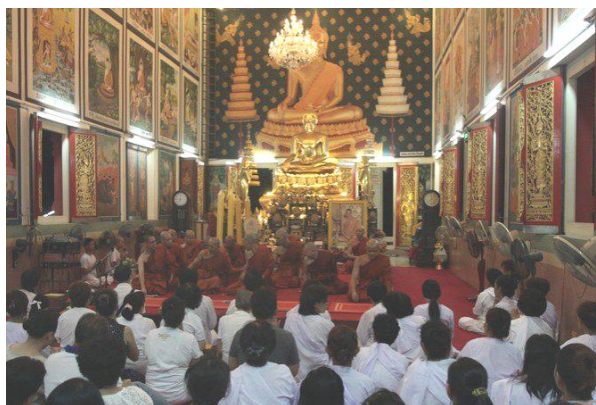
- 1) อาวาสสัปปายะ โดยมีสถานที่ปฏิบัติที่เอื้อต่อการปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์ที่เน้นกิจกรรมตามความต้องการของผู้ปฏิบัติ
- 2) อาหารสัปปายะ โดยมีอาหารบริโภคที่สะดวก ซึ่งมีบริการอาหารรองรับผู้ปฏิบัติธรรมอย่างเพียงพอ
- 3) บุคคลแวดล้อมที่เหมาะสม เป็นแม่ชีกลุ่มจิตอาสาที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมพร้อมให้คำแนะนำแก่ผู้เข้าปฏิบัติธรรมทั้งเก่าและใหม่เป็นกัลปยานมิตรต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- 4) ธรรมสัปปายะ การปฏิบัติธรรมอานาปานสติภาวนา นอกจากท่านผู้ปฏิบัติธรรมจะได้เรียนรู้วิธีการภาวนาแบบอานาปานสติแล้ว ตลอดระยะเวลาการเข้าร่วมกิจกรรม ท่านจะได้เรียนรู้เรื่องปฏิจจนุปบาท, อุปกิเลส ๑๖ , นิรวณ ๕, อริยมรรค ฯลฯ ร่วมภาวนากับบทเพลง เจริญ

สมาธิในทุกอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน และโยคะสมาธิ ผู้ปฏิบัติธรรมที่เข้าร่วมกิจกรรมทุกท่านจะร่วมสมาทานศีล ๘ ในเย็นวันศุกร์และรักษาศีล ๘ ตลอดระยะเวลาการปฏิบัติ

สรุปสำนักเสถียรธรรมสถาน มีแนวการปฏิบัติธรรมแบบสติปัฏฐาน 4 และอานาปานสติภาวนา ภายในสำนักกรรมฐานและเจียบสงบ สำหรับกิจกรรมอานาปานสติภาวนา ของสำนักจัดให้สองวันสามคืน นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอื่นๆ อย่างธรรมชาติบำบัดก็น่าสนใจไม่แพ้กัน พุทธศาสนิกชนที่สนใจก็สามารถลงทะเบียนออนไลน์ทางเว็บไซต์ด้านล่างได้ แต่ถ้าใครไม่สามารถค้างคืนได้ก็ไปได้ทุกเสาร์อาทิตย์ โดยสามารถเข้าร่วมได้ตั้งแต่เวลา 09.00 น. ที่ธรรมศาลา เพื่อร่วมฟังการจัดรายการวิทยุ “สาวิกา” โดยท่านแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต

๔.๑.๓ วัดเพลงวิปัสสนา

ประวัติวัดเพลงวิปัสสนา สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยกรมหลวงรักษารณเรศ ได้ให้เจ้ากรมปลัดข้า สร้างวัด ฝ่ายวิปัสสนาธุระขึ้นบริเวณสวนผักของคนจีน ตั้งชื่อวัดว่า วัดสังคิตวิปัสสนาราม แต่ชาวบ้านเรียกกันว่า วัดเพลงวิปัสสนา ตลอดมา เพราะเชื่อกันว่าที่บริเวณสร้างวัดเป็นสถานที่ที่ สมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราชเคยเสด็จมา และประชาชน ได้ร้องเพลงถวายพระพรเป็นการสรรเสริญพระบารมี สถานะและที่ตั้งวัดเพลงวิปัสสนา ตั้งอยู่เลขที่ ๔๘๑ ถนนจรัญสนิทวงศ์ ๓๗ แขวงบางขุนศรี เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่ ๑๕ ไร่ สิ่งสำคัญภายในวัด อุโบสถ เป็น

ภาพที่ ๔.๓ วัดเพลงวิปัสสนา

อาคารก่ออิฐถือปูน ขนาดกว้าง ๑๓ เมตร ยาว ๒๗.๗๕ เมตร หลังคาลาด ๒ ชั้น มุงกระเบื้องเคลือบ ประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ มีพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๖๙ นิ้ว สูง ๘๐ นิ้ว เป็นพระประธาน วิหาร เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ขนาดกว้าง ๑๐.๕๐ เมตร ยาว ๒๑.๕๐ เมตร ปัจจุบันเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อดำ หลวงพ่อขาว ซึ่งมีคำเล่ากันว่า พระพุทธรูปทั้ง ๒ องค์นี้ คนไทยเชื้อสายจีน ๒ พี่น้อง ได้สร้างไว้ก่อนที่จะสร้างวัด ศาลาการเปรียญ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ขนาดกว้าง ๑๓.๕๐ เมตร ยาว ๑๔ เมตร ปัจจุบัน พระครูวิมลสิทธิธรรม (สถิตย์ เขมสิริ) เป็นเจ้าอาวาสเป็นวัดฝ่ายวิปัสสนาธุระโดยเฉพาะ มีการปฏิบัติธรรมทั้งสมณะกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานสมณะกรรมฐาน ให้เจริญอานาปานสติกำหนดลมหายใจเข้า-ออก จนเป็นอุปปจารสมาธิและอัปปนาสมาธิ ได้ฉานวิปัสสนากรรมฐาน ให้กำหนดรู้รูปนาม จนวิปัสสนาญาณเกิดเห็นรูปนามทั้งทาง ตา หู จมูก ลิ้น กายใจ และเห็นไตรลักษณ์ที่รูปนามเกิดขึ้นดับไปเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ทนอยู่ไม่ได้ เป็นอนัตตา บังคับบัญชาไม่ได้ ไม่ใช่ตัวตนจนสำเร็จ มรรค ผล บรรลุนิพพานในที่สุด พุทธศาสนิกชนที่สนใจสามารถเดินทางมาปฏิบัติธรรมนั่งปฏิบัติกรรมฐานได้ทุกวัน ตั้งแต่เวลา 19.00-20.00 น.

การปฏิบัติธรรม ณ วัดเพลงวิปัสสนา กรุงเทพฯ ใช้รูปแบบในการจัดการสำนักปฏิบัติธรรม คือ สัปปายะ ๔ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) อาวาสสัปปายะโดยสถานที่พักอยู่ในเมืองเหมาะสำหรับให้ประชาชนในกรุงเทพมหานครสามารถเข้าถึงและร่วมปฏิบัติธรรมมีการจัดสถานที่ตามหลักสัปปายะบริการแก่ผู้ปฏิบัติธรรม

2) อาหารสัปปายะโดยมีเจ้าหน้าที่ดูแลด้านอาหารบริการแก่ผู้ปฏิบัติธรรม ลดความกังวลด้านการบริโภค อีกทั้งส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติบริโภคอาหารตามหลักวิปัสสนา

3) บุคคลแวดล้อมที่เหมาะสม กล่าวคือพระวิปัสสนาจารย์เป็นแกนหลักในการอบรมแก่ผู้ปฏิบัติสามารถถ่ายทอดอารมณ์วิปัสสนาจากชั้นพื้นฐานจนถึงชั้นอารมณ์สูงสุดในรูปแบบภาคปริยัติ และภาคปฏิบัติสนองตอบความต้องการของผู้ปฏิบัติทุกระดับ

4) ธรรมสัปปายะโดย ทางคณะสงฆ์กำหนดให้เป็นวัดฝ่ายวิปัสสนาธุระโดยเฉพาะ ฉะนั้นจึงดำเนินการวิปัสสนาธุระให้มีการปฏิบัติธรรมทั้งสมถะกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน สมถะกรรมฐาน ให้เจริญอานาปานสติกำหนดลมหายใจ เข้า ออก จนเป็นอุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิ ได้ฌาน วิปัสสนากรรมฐาน ให้กำหนดรู้รูปนาม จนวิปัสสนาญาณเกิดเห็นรูปนามทั้งทาง ตา หู จมูก ลิ้น กายใจ และเห็นไตรลักษณ์ ที่รูปนาม เกิดขึ้นดับไปเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ทนอยู่ไม่ได้ เป็นอนัตตา บังคับบัญชาไม่ได้ ไม่ใช่ตัวตนจนสำเร็จ มรรค ผล บรรลุนิพพานในที่สุด

๔.๑.๔ วัดพิชัยญาติ

ประวัติวัดพิชัยญาติการาม หรือวัดพิชัยญาติ เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่เชิงสะพานพุทธ บริเวณที่เดิมเรียกว่าวงเวียนเล็ก ในแขวงสมเด็จพระเจ้าพระยา เขตคลองสาน ตั้งอยู่ริมคลองบ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา เขตคลองสาน เดิมเป็นวัดร้าง แต่สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ (ทัต บุนนาค) ครั้นมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาศรีพิพัฒน์ราชโกษา ได้ปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ประมาณ พ.ศ. ๒๓๗๒ - ๒๓๗๕ ในรัชกาลที่ ๓ เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าพระยาองค์น้อยขณะนั้นเป็นจางวางพระ

คลังสินค้า มีเรือสำเภาค้าขายกับจีน จึงได้นำอับเฉาเรือ กระเบื้องสี และหินมาจากจีน สถาปัตยกรรมวัดนี้มีลักษณะแบบไทยผสมจีน ซึ่งเป็นแบบพระราชนิยมในสมัยนั้น เมื่อบูรณะวัดเสร็จแล้วได้น้อมเกล้าฯ

ภาพที่ ๔.๔ การปฏิบัติธรรมวัดพิชัยญาติ

ถวาย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ พระราชทานนามว่า "วัดพระยาญาติการาม" ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเปลี่ยนชื่อวัดใหม่เป็น "วัดพิชัยญาติการาม" หรือที่คนทั่วไปเรียกกันว่า "วัดพิชัยญาติ"

การปฏิบัติธรรม ณ วัดพิชัยญาติ กรุงเทพฯ ใช้รูปแบบในการจัดการสำนักปฏิบัติธรรม คือ สัปปายะ ๔ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) อาวาสสัปปายะโดยสถานที่เหมาะสมเอื้อต่อประชาชนในกรุงเทพมหานคร สามารถเข้าถึงและร่วมปฏิบัติธรรมมีการจัดสถานที่ตามหลักสัปปายะบริการแก่ผู้ปฏิบัติธรรม

2) อาหารสัปปายะโดยมีเจ้าหน้าที่ดูแลด้านอาหารบริการแก่ผู้ปฏิบัติธรรม ลดความกังวลด้านการบริโภค อีกทั้งส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติบริโภคอาหารตามหลักวิปัสสนา

3) บุคคลสัปปายะโดยมีบุคคลแวดล้อมที่เหมาะสม กล่าวคือพระวิปัสสนาจารย์และพระวิทยากรสามารถให้คำแนะนำอบรมการปฏิบัติวิปัสสนาได้

4) ธรรมสัปปายะ โดยคณะผู้ปฏิบัติธรรม ฝึกเจริญจิตตภาวนา ตามแนวสติปัฏฐาน ๔ สอนธรรม นำปฏิบัติ โดยมี พระอาจารย์นเรศ สุนตจิตโต ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพิชัยญาติการาม วรวิหาร เป็นพระวิปัสสนาจารย์ ณ ศาลาพรหมแดง วัดที่เป็นจุดรวมพลผู้แสวงหาพระธรรมและปฏิบัติธรรม ย่านฝั่งธน ตั้งอยู่ริมคลองบ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา เขตคลองสาน เป็นสำนักปฏิบัติธรรมดีเด่นของกรุงเทพมหานคร ปี ๒๕๕๓ มีการฝึกอบรมหรือสอนเน้นการปฏิบัติสมถกรรมฐาน หรือวิปัสสนากรรมฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร หรือสอนการฝึกสมาธิ-วิปัสสนาตามหลักมหาสติปัฏฐาน ๔ ซึ่งมีการปฏิบัติธรรมถือศีล ๘ ทุกวันเสาร์-อาทิตย์ของเดือน (๒ วัน ๑ คืน) ซึ่งสามารถเดินทางไปยังวัดได้เลย ไม่ต้องลงทะเบียนล่วงหน้า

๔.๑.๕ วัดประยุรวงศาวาส

วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่ใกล้เชิงสะพานปทุมบรมราชานุสรณ์(สะพานพระพุทธยอดฟ้า) ฝั่งธนบุรีวัดประยุรวงศาวาสเป็นวัดเก่าแก่ วัดหนึ่งในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ สร้างโดยสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) เมื่อยังเป็นเจ้าพระยาพระคลัง ว่าที่พระคลังและว่าที่สมุหกลาโหมด้วย อุทิศที่สวนกาแพ สร้างขึ้นใหม่เมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๓๗๑ แล้วถวายเป็นพระอารามหลวงเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานนามว่า “วัดประยุรวงศาวาส” วัดประยุรวงศาวาสสร้างโดยขุนนางผู้ใหญ่ในตระกูลที่มีอิทธิพลทางการเมืองมากที่สุดในแผ่นดินสมัยนั้น คือตระกูลบุนนาค ที่เป็นราชินิกุล คือตระกูลฝ่ายพระราชินีสมัยรัชกาลที่ ๑ แล้ว ยังเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสถาปนาองค์พระมหากษัตริย์ในสมัยรัชกาลที่ ๔ เหตุที่สกุลบุนนาคเป็นราชินิกุล ก็เนื่องจากว่าสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี มีพระนามเดิม

ภาพที่ ๔.๕ การปฏิบัติธรรม วัดประยุรวงศาวาส

ว่า นาค เป็นพระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๑ มีพระกนิษฐภคินีชื่อ นวล ผู้ซึ่งต่อมาได้รับสถาปนาเป็นเจ้าคุณพระราชพันธุ์ เจ้าคุณนวลได้สมรสกับนายบุญนาค นายบุญนาคนับเป็นต้นสกุลบุญนาค ท่านเป็นพระสหายของรัชกาลที่ ๑ มาตั้งแต่ก่อนขึ้นครองราชย์ และเคยดูแลครอบครัวของพระองค์ในระหว่างที่ของพม่าเข้ามารุกราน ต่อมาได้เข้ารับราชการจนได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าพระยาอรรคมหาเสนาว่าที่สมุหพระกลาโหมเจ้าพระยาอรรคมหาเสนา (บุญนาค) กับเจ้าคุณพระราชพันธุ์ (นวล) มีบุตรชายคนแรกคือสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุญนาค) ซึ่งเป็นผู้สร้างวัดประยูรวงศาวาส สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ มีนามเดิมว่า ดิศ เกิดเมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๓๓๑ สร้างวัดประยูรวงศาวาส เมื่อพ.ศ. ๒๓๗๑ ขณะนั้นกำลังดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าพระยาพระคลังว่าที่กรมท่า และว่าที่สมุหพระกลาโหม เจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ) เป็นผู้มียุทธศาสตร์สำคัญในการอัญเชิญเจ้าฟ้ามงกุฎขึ้นครองราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ จึงได้รับพระราชทานเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ เมื่อปีพ.ศ. ๒๓๙๔ และเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในสมัยต้นรัชกาลที่ ๔ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ถึงพิราลัยเมื่อพ.ศ. ๒๓๙๘ รวมอายุได้ ๖๘ ปี

การปฏิบัติธรรม ณ วัดประยูรวงศาวาส กรุงเทพฯ ใช้รูปแบบในการจัดการสำนักปฏิบัติธรรม คือ สัปปายะ ๔ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) อาวาสสัปปายะโดยสถานที่เหมาะสมเอื้อต่อประชาชนในกรุงเทพมหานครสามารถเข้าถึงและร่วมปฏิบัติธรรมมีการจัดสถานที่ตามหลักสัปปายะบริการแก่ผู้ปฏิบัติธรรม มีสถานที่รองรับการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงกิจกรรมการอบรมพระวิปัสสนาจารย์

2) อาหารสัปปายะโดยมีเจ้าหน้าที่ดูแลด้านอาหารบริการแก่ผู้ปฏิบัติธรรม รวมถึงการสนับสนุนงบประมาณด้านอาหารจากหน่วยงานต่าง ๆ ลดความกังวลด้านการบริโภค อีกทั้งส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติบริโภคอาหารตามหลักวิปัสสนา

3) บุคคลแวดล้อมที่เหมาะสม กล่าวคือพระวิปัสสนาจารย์ พระวิทยากรสามารถบุคลากร และหลักสูตร ที่สอดคล้องกับรูปแบบการจัดการอบรมการวิปัสสนาพร้อม ให้คำแนะนำอบรมการปฏิบัติวิปัสสนาได้

4) ธรรมสัปปายะ โดยมีการปฏิบัติโดยฝึกเจริญจิตตภาวนาแบบอานาปานัสสติสูตร การเจริญมหาสติปัฏฐาน ๔ ตามแนวทางการปฏิบัติธรรม โดยมีลมหายใจเข้าออกเป็นอารมณ์

สรุปรูปแบบและมาตรฐานการบริหารงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ แห่ง ดังนี้

ด้านอาวาสสัปปายะ สำนักปฏิบัติธรรมจะต้องมีด้านความสะอาด สงบ สว่าง บริเวณร่มรื่น มีอาคารปฏิบัติธรรม ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก อีกทั้งภายในอาคารปฏิบัติธรรมที่พักไม่เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติเปิดเสียงรบกวนผู้ปฏิบัติท่านอื่น ๆ สิ่งอำนวยความสะดวกจัดให้เท่าที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของการปฏิบัติธรรม สำนักปฏิบัติธรรมตั้งอยู่ใกล้ตัวเมือง ไม่พลุกพล่าน การเดินทางไปมา จะเดินทางได้อย่างสะดวกเนื่องจากมีรถบริการสาธารณะหรือรถยนต์ส่วนตัว มีศาลาการเปรียญ

กว้างขวาง มีห้องน้ำแยกชาย หญิง และพระภิกษุอย่างชัดเจน ด้านความสะอาด สงบ สว่าง บริเวณร่มรื่น ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก มีห้องอาศรมหรือศาลาปฏิบัติที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายธรรมและฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ไม่แออัดเกินไป มีที่พัก ห้องน้ำ ห้องสุขาสะอาด จำนวนเพียงพอ และแยกตามเพศของผู้ใช้ สำนักปฏิบัติธรรมจะต้องมีการบริหารจัดการให้เป็นสถานที่สัปปายะของการน่านอนอาศัย นำเขาไปปฏิบัติธรรม มีความสะอาด บริเวณลานวัด ตลอดทั้งโรงครัว ห้องน้ำ ห้องสุขา ลานจอดรถ รวมไปถึงต้นไม้ในบริเวณวัด ก็พยายามปลูกเสริมที่มีอยู่แล้ว ถ้ายมรณไม่เพียงพอก็ปลูกเสริมให้มรณ ให้น้ำพักพอนานาอาศัย โดยเน้นให้เกิดความเป็นระเบียบ มองดูแล้วเกิดความสบายตาสบายใจ มีการจัดโรงอาหาร โดยคำนึงถึง สุขอนามัย ความสะอาดของแม่ครัว จัดอาหารที่มีประโยชน์ เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ปฏิบัติธรรม

ด้านอาหารสัปปายะ พบว่า วัดทั้ง ๕ วัด มีอาหารที่บริโภคนั้น เป็นอาหารที่สบายต่อความเป็นอยู่ในอัตภาพ เมื่อบริโภคเข้าไปแล้ว ไม่ทำให้เกิดทุกข์เวทนา เช่น ท้องอืด ท้องร่วง ท้องเดิน เป็นอาหารที่จะเป็นคุณประโยชน์แก่ร่างกายโดยประมาณ โดยไม่ต้องคำนึงถึงรสของอาหารแม้รสจะดี แต่เมื่อทำให้ร่างกายเกิดทุกข์เวทณาก็ควรลดเสียอาหารและเครื่องบริโภคที่ถูกต้องใจพอใจ ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉะนั้นไม่ยาก เป็นที่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจร เพราะมีส่วนช่วยส่งเสริม สนับสนุนหรือบั่นทอนสภาพจิตใจ ซึ่งในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า อาหารที่ไม่สมควรและที่สมควรแก่การบริโภค ในระหว่างกำลังปฏิบัติธรรม โยคาวจรบุคคลบางท่านได้รับประทานอาหารที่มีรสหวานแล้วก็ไม่ถูกปาก ไม่มีความชุ่มชื่นผาสุกใจ จิตใจไม่มั่นคง แต่เมื่อได้อาหารรสเปรี้ยวแล้ว ก็รู้สึกชุ่มชื่นผาสุกใจทำให้จิตใจมั่นคงถาวรยิ่งขึ้น ฉะนั้น อาหารที่มีรสหวานนั้น จึงเป็นอสัปปายะ ส่วนอาหารที่มีรสเปรี้ยวเป็น สัปปายะแก่โยคาวจรนั้น บางท่านเมื่อได้รับประทานอาหารที่มีรสเปรี้ยวแล้วก็ไม่ถูกปาก ไม่มีความชุ่มชื่นผาสุกใจ จิตใจไม่มั่นคง แต่เมื่อได้อาหารรสหวานแล้ว ก็รู้สึกชุ่มชื่นผาสุกใจ ทำให้จิตใจ มั่นคงถาวรยิ่งขึ้น ฉะนั้น อาหารที่มีรสเปรี้ยวนี้จึงเป็นอสัปปายะ ส่วนอาหารที่มีรสหวานเป็น สัปปายะแก่โยคาวจรนั้น สำหรับรสเค็ม ขม เผ็ด ฝาด ๔ อย่างนี้ ไม่ได้กล่าวโดยเฉพาะๆ นั้น ก็เพราะรสเหล่านี้เป็นแต่เป็นเครื่องปรุงให้รสทั้งสองนั้นดีขึ้น ดังนั้น เมื่อ ยกรสหวานและเปรี้ยวขึ้นมาแล้ว ก็เป็นอันว่าได้กล่าวถึงรส ๔ อย่างนี้ ตามสมควรไป^๒

บุคคลสัปปายะ พบว่า วัดทั้ง ๕ วัด มีรูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการตามหลักบุคคลสัปปายะ ซึ่งหมายถึง ผู้ที่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยพูดคุยด้วยในการที่จะทำให้เกิดสติตั้งมั่นต่อการประพฤติปฏิบัติธรรม หรือการได้รับฟังคำสั่งสอนของผู้ที่มีความแตกฉานในด้านหลักธรรมวินัย ที่เข้าใจทั้งคตฺตโลกทั้งคตฺตธรรมอย่างถ่องแท้ ซึ่งวัดธารน้ำไหลถือว่ามีโอกาสดีกว่าหลาย ๆ วัดในประเทศไทยที่มีบุคลากรที่สำคัญ ๆ มากมาย คนที่คบหากันต้องมีอริยาธยถูกต้อง ไม่แตกแยกกันไปทางเดียวกันคนชอบให้ทานก็ต้องอยู่กับคนชอบให้ทาน ชอบเสียสละ เพื่อสาธารณะ ต้องอยู่กับคนลักษณะเดียวกันชอบไม่เหมือนกัน ทำงานด้วยไม่ได้ ไม่ไปทางเดียวกัน งานไม่สำเร็จ ยากอีก

^๒ สัมภาษณ์ พระครูโชติญาณประยุต เจ้าอาวาส วัดใหม่เสนา, วันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

กระตือรือร้นไม่สบายใจ ไม่สบาย การปฏิบัติธรรม ก็ไม่สะดวกราบรื่น ธรรมะไม่เจริญ เรื่องนี้ต้องคำนึงถึงจัดเป็น บุคคลสบาย

ธรรมะสัปบายะ พบว่าวัดทั้ง ๕ วัดยังมีธรรมะสัปบายะ มีพระวิปัสสนาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถทั้งทางด้านปริยัติและทางด้านปฏิบัติเป็นอย่างดี และมีพระภิกษุและสามเณรอุบาสกอุบาสิกา คอยให้การต้อนรับ ผู้ที่จะเดินทางไปปฏิบัติธรรมกรรมฐานเป็นอย่างดี มีพี่เลี้ยงคอยดูแลในยามที่พระอาจารย์ไม่อยู่ก็จะมีคนคอยดูแล มีอภัยาศัยดีเป็นกันเอง ในเวลาที่ไม่เข้าใจก็จะมีพี่เลี้ยงคอยแนะนำให้เข้าใจด้านผู้ปฏิบัติธรรมเองนั้น ก็มีเดินทางมาจากต่างถิ่นทุกๆ วันโดยไม่ขาดเพื่อที่จะเข้ารับการอบรมวิปัสสนากรรมฐาน มีทั้งผู้ชายและผู้หญิงโดยที่ทางสำนักวิปัสสนาเองไม่ได้จำกัดว่าจะเป็นเพศไหน ก็สามารถที่จะเข้าปฏิบัติธรรมได้ พระวิทยากรหลักเป็นเจ้าของาวาสที่สามารถปฏิบัติกรรมฐานได้ตามแนวทางการเจริญสติปัฏฐาน ทางสำนักเน้นการปฏิบัติธรรมสมถกรรมฐาน การสวดมนต์ เจริญเมตตา การบำเพ็ญทาน พระวิทยากรรองเป็นพระวิปัสสนาจารย์หรือผู้มาปฏิบัติกรรมฐานภายในสำนักปฏิบัติธรรมกรุงเทพมหานคร^๓ เป็นพระภิกษุ วิทยากรที่เป็นคฤหัสถ์ ให้การแนะนำการเข้าปฏิบัติ การปฏิบัติตนในสำนักปฏิบัติธรรมกรุงเทพมหานคร มีส่วนน้อยที่สามารถสอนกรรมฐาน สอนการปฏิบัติธรรมขั้นสูงได้^๔ สำหรับการสอนกรรมฐานขั้นสูงของพระวิทยากรในสำนักปฏิบัติธรรมกรุงเทพมหานครเป็นความสามารถในการสอนเจริญสติปัฏฐานให้คำแนะนำ ชี้แนะ ตอบข้อซักถามของผู้รับบริการด้านกรรมฐานได้อย่างคล่องแคล่ว^๕ สามารถสอบอารมณ์ผู้ปฏิบัติธรรม ทราบอารมณ์ของผู้ปฏิบัติ สภาวะธรรมที่เกิดขึ้นของผู้ปฏิบัติพร้อมชี้แนะ แก้ไขข้อขัดข้องให้ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถปฏิบัติธรรมตามแนวทางการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องเหมาะสมได้^๖ พระวิทยากรในแต่ละสำนักปฏิบัติธรรมกรุงเทพมหานครมีวิธีการบรรยายที่แตกต่างกัน ส่วนมากเป็นเทคนิคการปฏิบัติธรรมที่พระวิทยากรเคยผ่านมาและประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติธรรมนำเทคนิคเหล่านั้นมาบรรยาย ทำให้วิธีการบรรยายมีความแตกต่างกัน รวมถึงเทคนิคการใช้สื่อ เครื่องมืออุปายที่นำมาใช้ประกอบการบรรยายการปฏิบัติธรรมที่มีการใช้แตกต่างกัน และวิธีการบรรยายที่เหมือนกันเป็นการบรรยายแบบเทศนา ยกข้อความจากพระไตรปิฎกมาประกอบการบรรยาย^๗ และต้องมีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติธรรม เข้าใจและจดจำหลักการ วิธีการปฏิบัติพร้อมมีทักษะในการบรรยายการปฏิบัติธรรมแก่ผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรมได้^๘ พระวิปัสสนาจารย์หรือผู้ฝึกสอนก็มีพื้นฐานที่มีความรู้ ความสามารถในการสอนก็มีพื้นฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร โดยสามารถตอบข้อซักถาม และสอบอารมณ์ก็มีพื้นฐานได้^๙ มีความรู้ ความสามารถในการเทศนาและบรรยาย

^๓ สัมภาษณ์ พระครูโชติญาณประยุต เจ้าอาวาส วัดใหม่เสนา, วันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^๔ สัมภาษณ์, อ.ปริศนา ไกรวิทย์ วิปัสสนาจารย์, วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^๕ สัมภาษณ์ พระครูภาวนาวิธานัฐ วิปัสสนาจารย์, วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^๖ สัมภาษณ์ อ.กาล รุกขิตตมโม วิปัสสนาจารย์, วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^๗ สัมภาษณ์ แม่ชีคันสนีย์ เสถียรธรรมสถาน, วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^๘ สัมภาษณ์ แม่ชีโอ๊ะ วิปัสสนาจารย์, วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^๙ สัมภาษณ์ พระครูสุนทรกิจจารักษ์ วัดศรีพงษ์ธรรมนิมิต, วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ธรรมให้เข้าใจหลักธรรม และน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างมีความสุข พระภิกษุหรือบุคคลอื่นที่เป็นวิทยากรมีความประพฤติดี ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี^{๑๐} สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถแนะนำหลักธรรมปฏิบัติธรรมแก่ผู้อื่นได้นั้น โดยมีการยกระดับการวางแผนการพัฒนาบุคลากรทั้งระยะสั้น ระยะยาว และต่อเนื่อง ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จัดให้มีการเรียนสำหรับพระภิกษุสามเณร แม่ชี^{๑๑} หลักสำคัญของการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรม คือ ให้ความสำคัญในเรื่องการพัฒนาวิทยากร เพราะว่าวิทยากรที่มีความรู้จริง มีความสามารถจริง ฝึกปฏิบัติธรรมเห็นผลจริง ก็จะเป็นผู้ถ่ายทอดวิธีการปฏิบัติกัมมัฏฐานไปสู่คนที่มาอบรมได้ ก็จะทำให้มีประสิทธิภาพ และการอบรมครั้งนั้นก็จะมีความคุ้มค่า บรรลุลวัตถุประสงค์ที่หลักสูตรวางไว้ทุกประการ^{๑๒} เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีการแนะนำสั่งสอนพระวิทยากร ในเวลาที่มีการประชุมสงฆ์ที่วัด ในวันสำคัญ เช่น วันลงฟังพระปาฏิโมกข์ หลังทำวัตร เช้า - เย็น ให้นุ่งห่มผ้าให้เรียบร้อยเป็น ปริณทล^{๑๓} พระวิทยากรต้องทำตัวให้เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา นอกจากนั้นต้องดูตำราทบทวนหลักปริยัติให้เกิด ความเข้าใจชัดเจน ก่อนไปบรรยาย เพราะฉะนั้น ต้องศึกษาให้เข้าใจท่องแท้ ทั้งภาคปริยัติ และภาคปฏิบัติสัทธรรม และฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดมีประสบการณ์^{๑๔} เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการส่งเสริมพระภิกษุภายในสำนัก ให้เข้ารับการอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ในสำนักต่าง ๆ ที่มีการจัดอบรมได้มาตรฐานอยู่เสมอ เพื่อเพิ่มทักษะและประสบการณ์แก่ผู้เข้ารับการอบรม^{๑๕} พระวิทยากรจะต้องหมั่นศึกษารูปแบบการจัดอบรมไปในตัวด้วย พร้อมทั้ง สนับสนุนให้ไปเข้าอบรมพระนักเทศน์ เพื่อให้พระภิกษุมีความรู้มีทักษะในการเทศนา การบรรยายธรรม^{๑๖} เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีนโยบายสร้างพระภิกษุภายในสำนักให้พระวิปัสสนาจารย์ ที่มีความสมบูรณ์แบบ โดยปูพื้นฐานการศึกษาด้านปริยัติธรรม คือ มีการศึกษานักธรรม ตรี โท เอก และการเรียนการสอนพระบาลี ขึ้นประโยคต่าง ๆ อย่างมีระบบ^{๑๗} พระวิทยากรต้องมีการพัฒนาตนเองอย่างมีขั้นตอน พร้อมทั้งจัดให้มีกิจกรรมการปฏิบัติพระสัทธรรมภายในสำนักอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการฝึกอบรม พระภิกษุสามเณร เช่น หลังการทำวัตรเช้า-เย็น การปฏิบัติพระกัมมัฏฐานหลังทำวัตร และการปฏิบัติ ด้วยตัวเอง^{๑๘} เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ได้นิมนต์ - เชิญ พระวิปัสสนาจารย์, วิปัสสนาจารย์ (อุบาสก/ อุบาสิกา) ผู้มีประสบการณ์ด้านการปฏิบัติพระกัมมัฏฐาน มาแนะนำ/สาธิต/แสดงธรรม ให้ความรู้ด้านการปฏิบัติ และวิธีการสอบอารมณ์อารมณ์พระกัมมัฏฐาน

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาธีรเชษฐ์ วิปัสสนาจารย์ , วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาธีรเชษฐ์ วิปัสสนาจารย์ , วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูเกษมสังวรกิจ วิปัสสนาจารย์, วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระธรรมปัญญาบดี วัดมหาธาตุ, วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระมหาธีรโชติ วิปัสสนาจารย์, วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายอเนก ผลเจริญ ผู้ปฏิบัติธรรม , วันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นางหัสดี เกิดพุ่ม ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๗} สัมภาษณ์ คุณสำราญ เก่งการรบ, ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๑๘} สัมภาษณ์ คุณบุญยัญติ พามิ, ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

พร้อมทั้งส่งเสริมพระภิกษุสามเณรดังต่อไปนี้^{๑๙} ส่งเสริมให้พระวิทยากรเป็นผู้ไฝ่เรียน ให้มีโอกาสเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ ๆ มอบหมายงานให้รับผิดชอบดูแล ตามความรู้ ความสามารถ ความเหมาะสม เพื่อเป็นการฝึกบุคลากรให้ผู้มีประสบการณ์ในการทำงาน^{๒๐} เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการประพาดิตนให้เป็นแบบอย่าง ในเรื่องการศึกษา พระปริยัติธรรม เรื่องกิจวัตร เรื่องการประพาดิปฏิบัติ แล้วส่งเสริมพระภิกษุสามเณรให้ได้ศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานของมหาสติปัฏฐานสูตร ให้เข้าใจถูกต้อง^{๒๑} พระวิทยากรต้องศึกษาหลักธรรมให้เข้าใจเกี่ยวกับวิปัสสนาภูมิและวิธีการปฏิบัติ สมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน และหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ เช่น การปรับอินทรีย์ แล้วฝึกฝนอบรมตนด้านปฏิบัติให้ชำนาญ^{๒๒} เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีการอบรมบุคลากรอย่างต่อเนื่อง และขยายผลให้พระภิกษุภายในสำนักปฏิบัติธรรมอื่น เพื่อเป็นการสร้างเครือข่าย โดยยึดแนว พระดี พระเก่ง คือ ดี ปฏิบัติตนอยู่ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เก่ง คือ มีความรู้ความสามารถ ที่จะสามารถพัฒนาสำนักให้เจริญรุ่งเรือง อยู่คู่พระพุทธศาสนา สามารถแนะนำหลักธรรมให้สาธุชนได้นำไปปฏิบัติต่อไป^{๒๓} เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีการแบ่งงาน และการมอบอำนาจหน้าที่รับผิดชอบ ในการทำงาน แก่บุคคล หรือคณะบุคคล โดยถือหลักการรู้จักเลือกใช้คนให้เหมาะกับงานให้มากที่สุด คือ รู้จักเลือกใช้คนให้เหมาะสมกับความรู้ ความสามารถ ความถนัดในการทำงานแต่ละด้าน^{๒๔} สำนักปฏิบัติธรรมควรมีการหมุนเวียนพระภิกษุให้ทำหน้าที่ต่างๆ เป็นวิธีการฝึกอบรมพระภิกษุได้มีความรับผิดชอบ ในการทำงานของสำนัก จะได้รับรู้และมีประสบการณ์ในการทำงาน ทั้งด้านการบริหาร และการปกครอง ทั้งในด้านการพิจารณาปัญหา และวิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเอง และทำให้เจ้าสำนักผู้มอบหมายอำนาจ^{๒๕} พระวิทยากรสามารถทำหน้าที่และรับผิดชอบกิจการงานให้ภิกษุทำนั้น สามารถจะทราบจุดกรุงเทพมหานครและจุดอ่อน ทั้งความรู้ สติปัญญา ความสามารถ ปฏิภาณไหวพริบ และอัธยาศัยใจคอ ของแต่ละรูป^{๒๖} เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการอบรมบุคลากรทั้งบรรพชิตและฆราวาส ในเรื่องการใช้วาจาในการสื่อสารที่ชัดเจนกับผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม กิริยามารยาทในการต้อนรับ ความนอบน้อมต่อผู้ใหญ่และให้ความสำคัญกับผู้น้อย และความอดทนอดกลั้นต่อสิ่งที่มีผลกระทบต่ออารมณ์ ในด้านพระภิกษุให้มีการวางตนอย่างเหมาะสมต่อสมณเพศ พระภิกษุที่มีหน้าที่ในการเป็นวิทยากรนำอบรมต้องตรงต่อเวลา บรรยายให้ความรู้ที่เหมาะสมกับผู้เข้าปฏิบัติธรรม ไม่มีการโอ้อวดสรรพคุณ ไม่แสดงธรรมเพื่อหวังลาภสักการะ และไม่เข้าไปวุ่นวายในเรื่องส่วนตัวในขณะที่ปฏิบัติธรรม สามารถสรุปได้ดังโมเดลที่ ๔.๖ ดังนี้

^{๑๙} สัมภาษณ์ คุณสำราญ สุชีรัตน์, ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๐} สัมภาษณ์ คุณสมศักดิ์ นาคโย, ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๑} สัมภาษณ์ น.ส.ณพารัช เพ็งสุข, ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

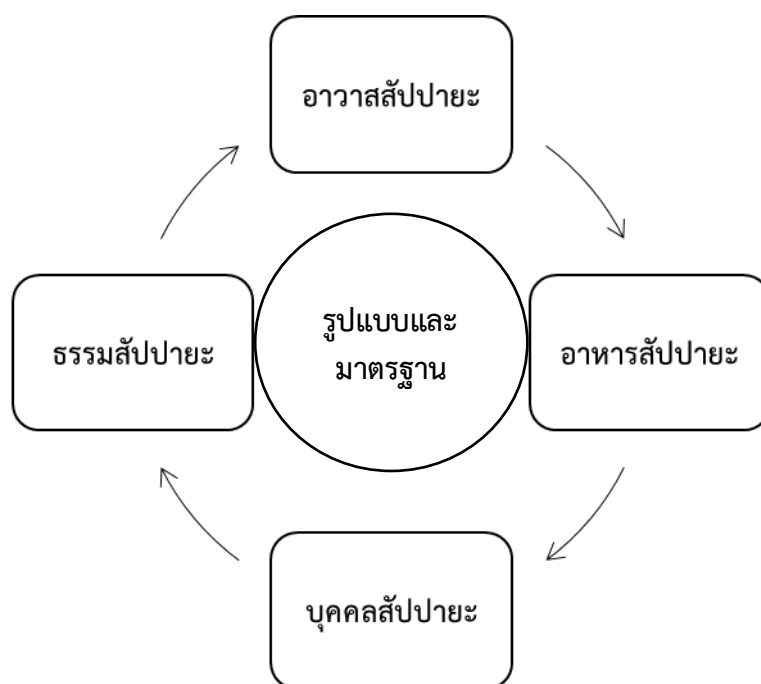
^{๒๒} สัมภาษณ์ น.ส.จุฑา ปัญญาประเสริฐ, ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นางณอม วิจารณ์, ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นางทองใบ เหล็กงาม, ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นางกานต์มณี พินมา, ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๖} สัมภาษณ์ คุณสำราญ สุชีรัตน์, ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

**แผนภาพที่ ๔.๖ รูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๕ แห่ง
๔.๒ องค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร
เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒**

หลักการและวิธีการการบริหารงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีหลักการและวิธีการการบริหารงานและสังเคราะห์เป็นหลักการและวิธีการการบริหารงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร เสนอผลการวิเคราะห์จากการลงพื้นที่สำรวจ สัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับองค์ประกอบการบริหารจัดการ โดยภาพรวมพบว่ามี ๕ องค์ประกอบคือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านอาคารสถานที่ ด้านการสื่อสารประชาสัมพันธ์ ด้านทีมวิทยากร และด้านการวางแผนการดำเนินงาน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๒.๑ องค์ประกอบการบริหารจัดการ ด้านบริหารการจัดการ

องค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ด้านบริหารการจัดการไม่ว่าจะเป็นในโครงการใดๆ จะต้องมีการวางระบบให้เป็นแบบ แผนจะช่วยทำให้การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยมองในภาพรวม แล้วระบุปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลต่อการปฏิบัติธรรมออกเป็นด้านต่างๆ เพื่อให้เห็นความชัดเจน แล้วจึง กำหนดวิธีการบริหารจัดการในแต่ละด้านอย่างเหมาะสม สำหรับสำนักปฏิบัติธรรมนั้น ควรมีการ กำหนดกฎระเบียบที่ชัดเจนและรัดกุม และสร้างความเข้าใจ กับบุคลากรให้เป็นไปทิศทางเดียวกัน หรือเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับกฎระเบียบนั้นๆ อีก

ทั้งการสื่อสาร การประชาสัมพันธ์กับคณะทำงาน และ ผู้ร่วมงาน จะต้องมีความชัดเจนและสร้างความเคารพซึ่งกันและกัน จะทำให้การประสานงานดีขึ้น มี ประสิทธิภาพมากขึ้น ยิ่งเป็นเรื่องของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยแล้ว ก็ยิ่งต้องให้ความสำคัญใน หลักการและวิธีการของการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อที่จะสามารถถ่ายทอดหรือสอนแก่ผู้ที่สนใจ ในการปฏิบัติธรรมทั้งพระภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกาให้ได้รับความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง สามารถนำไปปฏิบัติได้เองและเป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นได้ การจะสอนใครให้ได้ดั่งนั้น ตัวเรา เองก็ต้องมีความรู้ความเชี่ยวชาญที่ดีเสียก่อน จึงจะสามารถถ่ายทอดได้สัมฤทธิ์ผล เพราะปัจจุบัน พระภิกษุที่มีความแตกฉานในการปฏิบัติธรรมนั้นมีน้อย จะเน้นไปในทางปริยัติเสียมาก ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องให้การสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณร ได้ศึกษาวิธีการและแนวทางการปฏิบัติธรรมที่ ถูกต้อง ให้มีความแตกฉานให้มากขึ้น เพื่อที่จะได้สืบทอดหลักปฏิบัติที่ถูกต้องในการปฏิบัติวิปัสสนา กรรมฐานต่อไป ไม่ให้สูญไป เหลือแค่เพียงการเรียนรู้จากตำราเท่านั้น^{๒๗}

นอกจากนี้สำนักปฏิบัติธรรมยังมีมีคุณลักษณะพิเศษกว่าการบริหารงานทั่วไป คือ เจ้าสำนักปฏิบัติจะเป็นผู้บริหารจัดการสำนักเองทั้งหมด ถ้าเจ้าสำนักเป็นนักบริหารที่ดี ต้องเรียนรู้หลักทฤษฎีการบริหารตะวันออกและหลักทฤษฎีการบริหารตะวันตกมาบูรณาการเข้าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ประกอบกับการบริหารงานสำนักก็จะก่อให้เกิดผลดีมีประสิทธิภาพสูง กล่าวคือต้องรู้จักกำหนดวัตถุประสงค์ทั้งวัตถุประสงค์หลักและวัตถุประสงค์รอง การวางนโยบายเพื่อบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ รู้จักประสานความสามัคคีและประสานประโยชน์ร่วมกันของ หมู่คณะ ให้เกิดความสามัคคีปรองดอง ให้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ให้สำนักในหน้าที่รับผิดชอบ ต่อตนเองและส่วนรวม รู้จักปกครอง บังคับบัญชา มีการวินิจฉัยสั่งการด้วยความถูกต้องเหมาะสม บริสุทธิ์และยุติธรรม ส่งเสริมบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถ เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพ ในบริหารจัดการไปในตัว ให้การศึกษาและฝึกอบรมทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติสัทธิธรรม ที่มีคุณภาพสูง ให้แก่ บุคลากร โดยเน้นไปที่ความรู้ความสามารถคุณธรรม พัฒนาทักษะในการบรรยายธรรม และความรู้ ด้านทักษะต่าง ๆ ที่ก้าวหน้าต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ในการทำงาน ให้บุคลากรของสำนักปฏิบัติธรรมมีส่วนร่วมและได้รับการมอบหมายอำนาจให้มี กำลังใจในการปฏิบัติงานตามวัตถุประสงค์ มุ่งเน้นกำลังความรู้ ความคิด และปณิธานความมุ่งมั่นของ บุคลากรทุกฝ่ายให้ไปในทิศทางเดียว ให้โอกาสทุกคนได้มีส่วนร่วมคิดวางแผน แสวงหาวิธีการใหม่ ๆ ที่จะเพิ่มประสิทธิภาพของการบริหารสำนักปฏิบัติธรรม เสริมสร้างความเป็นผู้นำแก่บุคลากรทุกระดับ จุดเน้นของความเป็นผู้นำคือสามารถ ในการคิดด้วยตนเอง ตัดสินใจเลือกแนวคิดปฏิบัติที่จะเกิดคุณประโยชน์ต่อสำนัก สามารถนำตนเองไป ในแนวทางที่เหมาะสม สามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับหมู่คณะ มีวาทศิลป์ในการโนมน้าวจูงใจ หมู่คณะให้ปฏิบัติงานมุ่งสู่ผลประโยชน์ร่วมกัน พัฒนาการทำงานเป็นหมู่คณะ การทำงานเป็นหมู่คณะควรมีหลายลักษณะ เช่น หมู่คณะที่เป็นกลุ่มเฉพาะงานอย่างใด

^{๒๗} สัมภาษณ์ นางนอม วิจารณ์ ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

อย่างหนึ่ง หมูคณะที่คละขามกลุ่มงานเขาฝ่ายการทำงาน หมูคณะที่มีผู้บริหารสำนักเขาไปมีส่วนร่วม การใช้หมูคณะในการวางแผน รับผิดชอบการดำเนินงาน ไปสู่วัตถุประสงค์เดียวกัน จะเพิ่มขีดความสามารถของสำนักปฏิบัติในการเผยแผ่พระธรรมได้เป็นอย่างดี มีประสิทธิภาพเกิดประสิทธิผลสูง

อีกทั้งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรจัดหลักสูตรการฝึกอบรมให้ความรู้แก่เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม หรือบุคลากรของสำนักปฏิบัติธรรม ให้มีความรู้เรื่องการตั้งทุน การหาทุน ความรู้ด้านการเงิน การบัญชี ทำตามระเบียบที่กำหนด โดยให้ผู้มีความรู้รับผิดชอบโดยตรง มีการตรวจสอบขอมูลรายงานความคืบหน้าทุกระยะ เพื่อความโปร่งใส ตรวจสอบได้ มีการแยกระบบบัญชีรายรับรายจ่ายของสำนักปฏิบัติธรรม ไม่ควรใช้บัญชีเดียวกับงานคณะสงฆ์ ๖ ด้าน ควรจะเปิดบัญชีโดยใช้ชื่อต่อท้าย เช่น ของวัดหลวง พอสตธรรมกายาราม ก็ใช้ชื่อว่าวัดหลวงพอสตฯ เพื่องานเผยแผ่เป็นต้น เพื่อป้องกันการตรวจสอบ จากองค์กรที่รับหน้าที่การตรวจสอบ ถ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีระบบการทำบัญชีรายรับ - รายจ่ายที่ดี ก็จะทำให้ไม่มีปัญหา มีการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับหลัก ทฤษฎีการบริหารจัดการทางโลก มาใช้ในการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ให้มีระบบการปฏิบัติงานอย่างชัดเจน เป็นระเบียบ มีแผนปฏิบัติการระยะยาว ระยะสั้น มี การแบ่งงาน มอบหมายหน้าที่แก่ผู้รับผิดชอบ ในส่วนต่าง ๆ พร้อมทั้งมีการประเมินผลติดตามผลของ ผู้รับหน้าที่มอบหมาย มีความก้าวหน้าไปขนาดไหน แล้วควรมีการขยายการบริหารจัดการไปยังชุมชน ใกล้เคียงวัด ในความดูแลของสำนักปฏิบัติธรรมนั้น ๆ มีการทำการบินทักขอมูลทางสถิติผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรม อย่างชัดเจน มีการทำทะเบียนไว้ในแต่ละโครงการอบรมปฏิบัติธรรม จะเป็นสถิติแสดงต่อเจ้าคณะปกครอง หรือแสดงต่อสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และก็ถือว่าเป็นผลงานของสำนัก ปฏิบัติธรรมด้วยและมีการจัดเตรียมความพร้อมทางวิชาการหลาย ๆ เรื่องไว้ทั้ง ตำราการเรียน คู่มือการปฏิบัติธรรม สื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน เพื่อการฝึกอบรมบุคลากรที่คัดสรร เขามา มีกระบวนการฝึกอบรมจะได้บุคลากรที่ดีมีคุณภาพ ซึ่งเป็นเป็นกำลังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ ในการบริหารงานสำนักปฏิบัติธรรม และควรจัดหลักสูตรนำผู้เขอบรมไปทำงานสาธารณะประโยชน์

๔.๒.๒ องค์ประกอบการบริหารจัดการ ด้านอาคารสถานที่

องค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ด้านอาคารสถานที่ ประกอบด้วยปัจจัยหลักๆ หลายด้านตามที่ระบุมา แต่ที่จะละเลยไม่ได้เช่นกัน ก็เป็นเรื่องของสถานที่ที่มีไว้สำหรับรองรับผู้ปฏิบัติธรรม นั้น จะต้องมีความ สะอาด ปลอดภัยจากแมลงและสัตว์ร้าย ที่อาจมารบกวนผู้ปฏิบัติธรรมได้ จึงจำเป็นต้องมีการดูแล และ รักษาความสะอาด ซ่อมแซมส่วนที่ชำรุดเสียหาย ให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อยู่เสมอ ซึ่งแม้จะเป็นเรื่อง เล็กน้อย แต่ก็อาจจะทำให้การปฏิบัติธรรมไม่เจริญก้าวหน้า เพราะเหตุที่เกิดความกังวลใจ กลายเป็น เครื่องกั้นธรรมะได้ ความกว้างขวางของสถานที่ที่ใช้สำหรับปฏิบัติธรรม สถานที่นั่งสมาธิ สถานที่เดิน จงกรม จะต้องจัดเป็นสัดส่วนให้เพียงพอ กับจำนวนผู้ปฏิบัติธรรม มีความสงบร่มรื่น สิ่งเหล่านี้นอกจาก จะช่วยให้การปฏิบัติธรรมมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น ยังแสดงถึงความรู้สึกปลอดภัยอีกด้วย

นอกจากนี้สำนักปฏิบัติธรรมเมื่อมีการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการที่ดี คือ ด้านสถานที่ มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแล้ว ความสะดวกในด้านต่าง ๆ ก็จะทำให้การพัฒนาไปด้วย ดังนั้น การพัฒนาการบริหารจัดการด้านสถานที่ จึงมีประเด็นที่สำคัญแก่การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม เพื่อที่จะต้องเตรียมความพร้อมรองรับผู้เข้ามาปฏิบัติธรรม สำนักปฏิบัติธรรมมีการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ด้านสถานที่โดยหลักการแล้ว เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมต้องไปศึกษาดูงานของสำนักปฏิบัติธรรมที่เขาประสบผลสำเร็จ ในการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ที่ผอ่งซัน ประเทศออสเตรเลีย ซึ่งมีการออกแบบ อาคารให้เป็นรูปแบบการประหยัดพลังงาน อาคารโปร่งใส มีอากาศถ่ายเทได้ดี และระบบไฟฟ้าต้อง ออกแบบให้ใช้ Solarcell เป็นพลังงานที่ยังไม่มีแพรหลาย รวมทั้งการฝึกให้ผู้เข้ามาปฏิบัติธรรม ทุกคนมีส่วนร่วมในการทำมาสมาธิอาคาร สถานที่ ห้องน้ำ ห้องสุขา ห้องอาหาร ที่นอน และ ที่ปฏิบัติธรรมด้วยตนเองทุกครั้ง จะทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมเหล่านั้นเกิดความผูกพันกับสำนัก และเกิด ประสิทธิภาพภายในการบริหารจัดการอย่างมั่นคง^{๒๘} ซึ่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้กำหนดเกณฑ์ในการขอจัดตั้งวัดให้เป็นสำนัก ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดไว้เป็นเกณฑ์กลาง ๆ ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้วัดที่ความพร้อมด้านอาคาร สถานที่ โดยไม่ต้องอาศัยของงบประมาณจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติก็สามารถขอจัดตั้ง เป็นสำนักปฏิบัติธรรมได้ ซึ่งจะมีสวนช่วยเป็นสถานที่เผยแพร่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ให้เจริญมั่นคงต่อไปได้^{๒๙} การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด แต่ละสำนัก จะมีเอกลักษณ์ เฉพาะตัว ทั้งนี้ทั้งนั้น การพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมจะให้มีประสิทธิภาพมากน้อย สิ่งที่สำคัญอันดับ หนึ่ง คือบุคลิกภาพลักษณะนิสัยทัศนและภาวะความเป็นผู้นำของภิกษุผู้เป็นเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ซึ่ง เปรียบเสมือนการจะปลูกกุหลาบสักต้นหนึ่งต้องอาศัยเหตุปัจจัย คือต้องมีดินมีน้ำให้ความชุ่มชื้น มีปุ๋ยต้องคอยดูแลเอาใจใส่ การบริหารจัดการด้านสถานที่ของสำนักปฏิบัติธรรมก็เหมือนกัน ถ้าหากว่า ผู้นำคือเจ้าสำนัก มีจริยวัตรตรงตาม มีสติปัญญา มีนิสัยทัศน รู้จักบริหารจัดการสถานที่สำนัก ให้ดู สะอาด เรียบร้อย มีความร่มรื่น ดูแล้วเกิดความสบายตา มีห้องน้ำ ห้องสุขา ห้องพัก เพียงพอ เมื่อ ประชาชนเข้ามาปฏิบัติธรรม ได้พบได้เห็นสิ่งเหล่านี้ ก็จะทำให้ศรัทธาช่วยกันบำรุงรักษาให้อยู่อย่าง มั่นคงถาวรสืบไป^{๓๐} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่มีขนาดดูแลเรื่องสำนักปฏิบัติธรรมประจำ จังหวัด ควรจะมีการสำรวจเรื่องอาคารสถานที่ปฏิบัติธรรมของสำนักต่าง ๆ และมีคำแนะนำมีแบบ แปลนการสร้างอาคารที่ดีมีมาตรฐานทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ นำเสนอให้เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมเลือกใช้ตามความเหมาะสมของแต่ละสำนัก และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติต้อง สนับสนุนงบประมาณ และมอบหมายกลุ่มวิศวกรผู้เป็นเจ้าหน้าที่ออกแบบอาคารสถานที่ ทำหน้าที่ให้ ความช่วยเหลือสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแต่ละแห่งในการออกแบบด้วย^{๓๑}

^{๒๘} สัมภาษณ์ นางณอม วิจารณ์ ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาธีรเชษฐ์ วิปัสสนาจารย์, วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรธรรมานุสิฐ วิปัสสนาจารย์, วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาธีรเชษฐ์ วิปัสสนาจารย์, วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

และ ควรมีการปรับปรุงทัศนคติของแต่ละสำนักปฏิบัติธรรม ให้เป็นไปตามความเหมาะสม ของภูมิประเทศ เช่น ถาสำนักรปฏิบัติธรรมอยู่ในชนบท ห่างไกลจากชุมชนเมือง ก็ควรปรับให้เป็น สถานที่ตามธรรมชาติ รมรื่น เงียบสงบ ถาสำนักรปฏิบัติธรรมอยู่ในชุมชนเมือง อาคารปฏิบัติธรรมควร จะมีการป้องกันเสียงเขมารบกวน มีการติดกระจก ติดเครื่องปรับอากาศ เป็นต้น และมีอาคารที่พัก เพียงพอ แก่คนเขามาปฏิบัติธรรม มีระเบียบในการอยู่ร่วมกันเน้นการพึ่งตนเอง แบบประหยัดและ เพียงพอ^{๓๒}

๔.๒.๓ องค์ประกอบการบริหารจัดการ ด้านการสื่อสารประชาสัมพันธ์

องค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ด้านการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ซึ่งในยุคปัจจุบัน การประชาสัมพันธ์มีความสำคัญมากซึ่งการประชาสัมพันธ์จึงเป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะต้องศึกษาเรียนรู้ การประชาสัมพันธ์จะก่อให้เกิดภาพพจน์ที่ดี สำหรับการประชาสัมพันธ์ในยุคปัจจุบันสามารถทำได้ โดยการจ่ายเงินซื้อสื่อหรือแบบไม่ต้องจ่ายเงินซื้อสื่อ และ การประชาสัมพันธ์แบบใช้สื่อมวลชนหรือไม่ใช้สื่อมวลชน อีกทั้งยุคนี้เป็นยุคที่เทคโนโลยีมีความทันสมัย เจริญก้าวหน้า สำนักปฏิบัติธรรมสามารถใช้เครื่องมือต่างๆ ได้ง่ายขึ้น ราคาถูกขึ้นกว่าในอดีต เช่น การตั้งสถานีวิทยุเมื่อก่อนทำได้ยากมาก อีกทั้งต้องใช้เงินลงทุนค่อนข้างมาก แต่ในยุคปัจจุบัน มีคอมพิวเตอร์ ๑ เครื่อง ไมโครโฟน เครื่องส่ง ฯลฯ ท่านก็สามารถก่อตั้งสถานีวิทยุได้แล้ว ดังเช่นสถานีวิทยุชุมชนที่เกิดขึ้นมากมายในปัจจุบัน หรือ หากต้องการติดต่อภาพวิดีโอประเภทเคลื่อนไหว ก็สามารถหาโปรแกรมคอมพิวเตอร์มาลงแล้วทำการติดต่อภาพวิดีโอได้อย่างง่ายกว่านั้นอดีต อีกทั้งราคาถูก สามารถประหยัดทั้งเวลา ค่าใช้จ่าย เพียงแต่ท่านต้องเรียนรู้และศึกษาเพิ่มเติม การประชาสัมพันธ์สมัยใหม่ มักใช้ในการสร้างภาพพจน์ของสำนักปฏิบัติธรรม โดยผ่านเครื่องมือการประชาสัมพันธ์ต่างๆ เช่น การเผยแพร่ข่าวสารโดยผ่านสื่อต่างๆ การจัดกิจกรรมสื่อมวลชนสัมพันธ์เป็นกิจกรรมที่จัดร่วมกับสื่อมวลชนเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างองค์กรกับสื่อมวลชน เพราะหากองค์กรหรือหน่วยงานใดไม่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับสื่อมวลชน เมื่อต้องการเผยแพร่ข่าวหรือประชาสัมพันธ์องค์กรสื่อมักไม่ค่อยลงให้ ดังนั้นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนจึงเป็นสิ่งสำคัญ ฯลฯ

ดังนั้นงานประชาสัมพันธ์จึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นสำหรับที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรม ซึ่งนักประชาสัมพันธ์จะต้องมีความสามารถในการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นการพูดหรือการเขียน เนื่องจากงานด้านประชาสัมพันธ์จะต้องเกี่ยวข้องกับการสื่อสาร มีมนุษยสัมพันธ์ การเป็นนักประชาสัมพันธ์เป็นงานที่ต้องพบปะผู้คน อีกทั้งต้องทำงานร่วมกับคนจำนวนมาก การมีมนุษยสัมพันธ์ การศึกษาพฤติกรรมมนุษย์จึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการทำงานด้านนี้ มีการเรียนรู้อยู่เสมอ นักประชาสัมพันธ์ต้องเป็นนักเรียนรู้ ตลอดเวลา งานด้านประชาสัมพันธ์มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเครื่องมือต่างๆ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ต่างๆ ที่สามารถนำมาใช้ นักประชาสัมพันธ์ จำเป็นจะต้องเรียนรู้และมีความเฉลียวฉลาด คิดและแก้ไขสถานการณ์ฉุกเฉินได้ดี , มีความซื่อสัตย์

^{๓๒} สัมภาษณ์ นางณอม วิภารัตน์ ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สุจริต , มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นต้น ฉะนั้นการประชาสัมพันธ์องค์กรจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอันดับต้นๆ ในการทำงานขององค์กรแต่ละองค์กร เราจะสังเกตว่า บางหน่วยงานทำงานหนักมีผลงานมากมายแต่ไม่มีการประชาสัมพันธ์ ผู้คนมักจะไม่ทราบว่าหน่วยงานนั้นได้ทำอะไรไปบ้าง แต่ตรงกันข้ามอีกหน่วยงานหนึ่งทำงานน้อยกว่ามีผลงานน้อยกว่า แต่หน่วยงานนั้นมีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข่าวสารออกไปยังสื่อต่างๆ หน่วยงานนั้นจะเป็นที่รู้จักของประชาชนและเกิดการยอมรับในที่สุด^{๓๓}

๔.๒.๔ องค์ประกอบการบริหารจัดการ ด้านทีมวิทยากร

องค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ด้านทีมวิทยากร จะต้องมีการวางแผนงานวางแผนบุคลากรที่มีความสามารถและมีความเหมาะสมกับงานนั้นๆ เพราะบุคคลเป็นปัจจัยสำคัญที่มี ค่าความแปรปรวนได้มากกว่าปัจจัยด้านอื่นๆ ฉะนั้น การคัดเลือก วิทยากรหรือพระวิปัสสนาจารย์ จึงควรมองบุคลากรที่มีบุคลิกภาพและจริยวัตรที่น่าเลื่อมใส เพราะเปรียบเสมือนเป็นประตูปานแรกที่ ผู้อื่นจะต้องพบเห็นก่อนที่จะเปิดเข้ามาดูภายใน กล่าวคือ สร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ผู้พบเห็น เสียก่อน เพื่อให้การเจริญวิปัสสนากรรมฐานเป็นไปด้วยดี และคุณลักษณะที่สำคัญของ วิทยากรหรือ พระวิปัสสนาจารย์ ก็คือ จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน สามารถที่จะ ถ่ายทอด หรือแก้ไข ให้กับผู้ปฏิบัติธรรมได้อย่างถูกต้อง มีคำอธิบายที่ชัดเจน มีศิลปะในการบรรยาย ถ่ายทอดพระธรรมคำสอนให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจได้ง่ายขึ้น รู้จักประยุกต์หลักธรรมเปรียบเทียบกับ การแก้ไข ปัญหาในยุคปัจจุบันหรือเหตุการณ์ปัจจุบันได้ ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมมองเห็นภาพและเข้าใจได้ง่าย ขึ้น วิทยากรเอง ก็ควรที่จะผ่านการอบรมหลักสูตรวิปัสสนากรรมฐานมาอย่างถูกต้อง เพราะการสอน การปฏิบัติธรรมนั้น เป็นเรื่องสำคัญ ถ้าสอนกันแบบผิดๆ ถูกๆ ก็จะเป็นผลเสียแก่พระพุทธศาสนา ผิด จากหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และจะไม่เกิดประโยชน์ใดๆ แก่ผู้ปฏิบัติธรรม กลายเป็นเสีย เวลาเปล่า และแม้จะผ่านการอบรมมาแล้ว ก็จำเป็นที่จะต้องมีการประเมินผล และมีความรู้ความชำนาญ สามารถที่จะแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมของผู้ปฏิบัติธรรมได้ จึงจะเป็น ประโยชน์อย่างมากในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

นอกจากนี้สำนักปฏิบัติธรรมที่มีศักยภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต้องมีการพัฒนาองค์ประกอบสำคัญคือบุคลากร นับตั้งแต่เจ้าสำนักปฏิบัติ พระวิปัสสนาจารย์ วิทยากร และเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ภายในสำนัก ล้วนแล้วแต่เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อการบริหารจัดการสำนักทั้งสิ้น เจ้าสำนักมีความรู้ความสามารถ มีภาวะความเป็นผู้นำ มีวิสัยทัศน์ กว้างไกล รู้จักการบริหารจัดการสำนัก มีคุณูปการในการปกครองบังคับบัญชา การดูแล การแนะนำและสั่งสอนพระภิกษุสามเณร รวมถึงฆราวาสผู้อยู่ในสำนัก ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ให้อยู่ใน ศีลธรรมอันดี ให้มีความสมัครสมานสามัคคี ประองตองกัน ให้ร่วมแรงร่วมใจกัน ปฏิบัติศาสนกิจ ดำเนิน กิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของสำนักให้สำเร็จไปด้วยดี มีประสิทธิภาพสูง และให้สำนักปฏิบัติธรรม มีความเจริญรุ่งเรือง สันติสุขและมั่นคง เป็นศูนย์กลางของการให้การศึกษ

^{๓๓} สัมภาษณ์ นางสาวราย เรืองศรี, ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๖๑.

อบรมศีลธรรม จริยธรรม และภาวนาธรรมคือการปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน แก่ชุมชนและประชาชนทั้งใกล้และไกล ให้เป็นที่พึ่งทางใจแก่สาธุชนได้อย่างแท้จริง เจาสำนักรับคือบุคลากรที่มีสำคัญที่จะเป็นผู้บริการสำนึก ปฏิบัติธรรมให้ขับเคลื่อนไปสู่ความสำเร็จ เพราะเจ้าสำนึกปฏิบัติอยู่ในตำแหน่งรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการให้บุคลากรทุกฝ่าย ทุกคนดำเนินการปฏิบัติงานกิจกรรมต่าง ๆ ของสำนักไปสู่ ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายได้ เรื่องบุคลากรในสำนักปฏิบัติธรรมถือว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างมากของสำนักปฏิบัติธรรม เพราะเจ้าสำนึก ปฏิบัติธรรมจะเจริญรุ่งเรือง มีศักยภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกล มีคนมาทำนุบำรุง ก็ด้วยศรัทธาของประชาชน และเรื่องศรัทธานั้นส่วนมากจะเกิดจากตัวของบุคลากรของสำนัก เช่น เจ้าสำนักพระวิปัสสนาจารย์ เป็นต้น ดังนั้น บุคลากรต้องเป็นที่ยอมรับของผู้ปฏิบัติธรรม คือเป็นผู้ที่มี ขอบปฏิบัติดี พอสมควร มีศีลาจารวัตรงดงาม และต้องมีความรู้เรื่องวิชาการ มีความชวนชวนไปศึกษา ดูงาน สถานที่ปฏิบัติธรรมที่มีมาตรฐาน ซึ่งมีการจัดการบริหารสำนักอย่างเป็นระบบ แล้วนำมา ประยุกต์ใช้กับสำนักของตน และอีกอย่างหนึ่ง บุคลากรทั้งหมดของสำนักต้องมีความคิดเห็นเป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน คือ ต้องมีการประชุมสัมมนา ปรับทัศนคติของบุคลากรทุกคนให้เป็นอย่างเดียวกัน จะใดไม่ทำให้ผู้เข้ามาปฏิบัติธรรมเกิดความสับสน มีการฝึกอบรมบุคลากรภายในวัด คือ พระภิกษุ สามเณร และฆราวาสผู้อาศัยอยู่ในวัด ให้มีพื้นฐานแห่งการดูแลรักษาความสะอาด ทั้งที่นอน ที่รับประทานอาหาร หองฉี่ หองสุขา สิ่งแวดล้อมภายในวัด ฝึกให้มีคุณภาพมาตรฐานเพียงพอ ก่อน ในฐานะเป็นเจ้าของสถานที่ จะใดเป็นพี่เลี้ยง ช่วยฝึกผู้มาปฏิบัติธรรมต่อ มีการพัฒนาปรับปรุงบุคลิกภาพของตนให้มีภาวะของ ความเป็นผู้นำในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมครอบคลุมกว้างขวาง เพราะเจ้าสำนึกปฏิบัติ ธรรมจำเป็นต้องรับผิดชอบภารกิจ การกำหนดวิสัยทัศน์ของสำนัก และใช้อิทธิพลผลักดันวิสัยทัศน์ไปสู่การปฏิบัติ ดังคำกล่าว “การปฏิบัติที่ไร้วิสัยทัศน์ จะเป็นการปฏิบัติที่ผูกอยู่กับการไร้ทิศทาง ในขณะเดียวกัน วิสัยทัศน์ที่ไม่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติ จะเป็นเพียงความเพ้อฝัน” การแปลวิสัยทัศน์สู่พันธกิจของสำนัก ที่จะครอบคลุมวัตถุประสงค์การบริหาร กิจกรรมต่าง ๆ ของสำนัก ที่เป็นความรับผิดชอบของเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม การเป็นผู้นำในการวางแผนงาน โครงการงาน และกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ในลักษณะแผนระยะยาว - ระยะสั้น และแผนปฏิบัติการประจำปีเพื่อกำหนดกรอบกระบวนการ ดำเนินงานของสำนักปฏิบัติธรรม และการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ให้นำไปสู่ผลลัพธ์ที่ต้องการ

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ควรมีการจัดกิจกรรม เพื่อให้การอบรมความรู้แก่ สาธุชน และเพิ่มประสบการณ์ในการทำงานของบุคลากรด้วย คือ จัดโครงการอบรมเพื่อเป็นการอบรมบุคลากรที่เกี่ยวข้องในลักษณะดำเนิน กิจกรรมสำนึก เพื่อให้เป็นระบบ และเพิ่มประสิทธิภาพบุคคล การ จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม ที่เป็นหลักสูตรสำหรับประชาชนทั่วไป ตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและทางราชการ เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา เป็นต้น จัดโครงการอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ แบบมีขั้นตอน สำนักปฏิบัติธรรม ควรมีการจัดตั้งกลุ่มจิตอาสา มาช่วยดำเนินงานในหลาย ๆ ด้าน และเตรียมอุปกรณ์หลักสูตรการเรียนการสอน วัสดุอุปกรณ์ และสื่อ

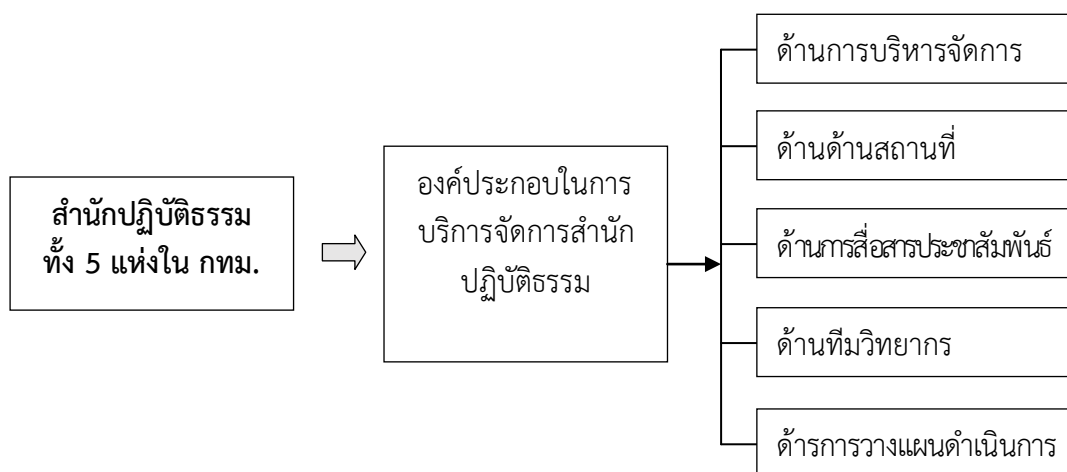
ต่าง ๆ โดยดำเนินการฝึกอบรม ปฏิบัติธรรมไปด้วย เน้นการฝึกจริง คือ บรรจุเข้าไปในหลักสูตรการปฏิบัติธรรมว่าต้องทำอะไรบ้าง ที่สำคัญที่สุดก็คือให้รู้จักการประยุกต์ใช้การปฏิบัติกัมมัฏฐานในขณะที่ทำงานได้ สำนักปฏิบัติธรรม ควรมีการสร้างเอกลักษณ์ของสำนัก เสริมสร้างศรัทธาและ ความเลื่อมใส และเสริมสร้างศักยภาพบุคลากรภายใน ให้สามารถสื่อสารให้ผู้ปฏิบัติธรรม สามารถ นำไปใช้ ได้จริง การก่อตั้งกลุ่มจิตอาสานั้น ต้องมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายของสำนักปฏิบัติธรรม เริ่มแรก การรับบุคลากรต้องมีการเลือกสรร มีการกำหนดคุณสมบัติที่พึงประสงค์ ตามแบบของสำนัก ปฏิบัติธรรม แล้วดำเนินการฝึกอบรม โดยให้มีส่วนร่วมกับการบุคลากรภายในสำนักปฏิบัติธรรม ทางคณะสงฆ์ และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ต้องมีการร่วมมือกัน ออกระเบียบว่า วัดไหนจะขอขึ้น ทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด จะต้องผ่าน กระบวนการอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ หรือหลักสูตรการเรียนการสอนสำหรับเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีลักษณะคล้ายกับหลักสูตร ประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) ของ คณะสังฆมคัสสตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จะเป็นการให้ความรู้แก่เจ้าสำนัก ปฏิบัติธรรม หรือพระภิกษุผู้ที่จะเป็นเจ้าสำนัก คนต่อไป โดยมอบหมายให้มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัย เปิดหลักสูตรการบริหารจัดการ ดังกล่าว สำนักปฏิบัติธรรมต้องมีการคัดสรรบุคลากร ตั้งแต่เริ่มเข้ามาบวชในสำนัก มีกฎเกณฑ์และข้อบังคับ เช่น ไม่ติดยาเสพติด ไม่มีคดีทางโลก และต้องมาอยู่ถือศีลแปด นุ่งขาว ห่มขาว ปฏิบัติธรรม ทองชานนาค ที่สำนักให้ได้เสียก่อน เมื่อบวชมาแล้วก็ให้เข้าสู่กระบวนการ ฝึกอบรมของสำนัก เริ่มตั้งแต่การศึกษาภาคปริยัติธรรม คือเรียนนักธรรมตรี โท เอก ควบคู่กับ การศึกษาภาคปฏิบัติสัทธรรม คือการปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน พร้อมทั้งแบ่งงานให้รับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามความเหมาะสมความรู้ความสามารถและอัธยาศัย เพื่อให้ฝึก เรียนรู้จักวิธีทำงาน และมีประสบการณ์ เมื่อมีกระบวนการการฝึกอบรมภายในสำนักได้ อย่างนี้ มีบุคลากรจำนวนมากพอประมาณ ก็ควรขยายไปสู่ชุมชน จากวัดไปสู่หมู่บ้านหนึ่ง จากหมู่บ้านหนึ่ง ไปสู่อีกตำบลหนึ่ง

๔.๒.๕ องค์ประกอบการบริหารจัดการ ด้านการวางแผนการดำเนินงาน

องค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ด้านการวางแผนการดำเนินงาน สำนักปฏิบัติธรรมมีการจัดคอร์สการปฏิบัติให้เหมาะสมกับประชาชนทั่วไปที่เข้ามาปฏิบัติธรรม สร้างมาตรฐานด้านการบริหารจัดการให้เกิดความร่วมมือประสานงานระหว่างสำนักปฏิบัติธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำการปฏิบัติธรรมมาปรับแนวทางการดำเนินการให้เหมาะสมกับสถานที่ จัดการประชุมบุคลากรจัดทำแผนการประชาสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอก เพื่อเชิญชวนและบอกกำหนดการ จัดการหลักสูตรการฝึกอบรมพระวิทยากรนานาชาติเพื่อให้ได้ทั้งภาษาอังกฤษและการสอนหลักธรรมเป็นภาษาอังกฤษ ดำเนินการจัดอบรมปฏิบัติธรรมให้เพียงพอกับปริมาณพระวิทยากร และผู้ปฏิบัติธรรมทั้งยังมีการสอบอารมณ์อย่างต่อเนื่อง ประสานชุมชนเพื่อนำบุคลากรหรือเยาวชน มาปฏิบัติธรรม จัดสถานที่พักแยกตามเทศ เพิ่มสถานที่จอดรถโดยประสานกับชุมชนขอใช้ที่ส่วน บุคคลหรือที่สาธารณะ นำพระวิทยากรที่ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรนานาชาติ สู่การเป็นผู้นำการปฏิบัติ

จริง ประสานกับโรงเรียนขอใช้สถานที่ในการจัดปฏิบัติธรรมกับเด็กนักเรียนโดยสำนักปฏิบัติธรรมจัดพระวิทยากรในการจัดการอบรม จัดอบรมพระวิปัสสนาจารย์เพื่อเพิ่มบุคลากรทางการปฏิบัติธรรม ใช้สื่อเทคโนโลยี คอมพิวเตอร์ และอินเทอร์เน็ต ในการประชาสัมพันธ์ และเสริมการปฏิบัติเป็นระยะ ๆ มีการจัดโครงการอบรมนักเรียนและเยาวชนโดยใช้เงินจากงบประมาณของหน่วยงานรัฐเป็นรายโครงการ จัดทำสื่อการปฏิบัติที่เหมาะสมกับเยาวชนในรูปแบบ แผ่น ซีดี เพื่อสร้างแรงจูงใจให้เยาวชนเข้ามาปฏิบัติธรรม จัดฝึกอบรมสามเณรให้เป็นวิทยากรสืบสานทายาท จัดพระวิทยากรผู้ผ่านการฝึกอบรมใหม่และสามเณรศาสนทายาทเป็นวิทยากรในการอบรมสลับกับพระวิทยากรที่มีชื่อเสียง เพื่อสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติ มีการจัดการปฏิบัติที่มีระยะสั้น ๆ

สรุปได้ว่า การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน ด้านบริหารการจัดการ คือ เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจ และเห็นความสำคัญของการบริหารจัดการ และในการศึกษาปฏิบัติในด้านวิปัสสนาธุระอย่างแท้จริง ด้านอาคารสถานที่ คือ มีห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาดและเพียงพอ ด้านการสื่อสารประชาสัมพันธ์ นำเสนอผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น แผ่นซีดี สื่ออินเทอร์เน็ต ด้านทีมงานพระวิทยากร พระภิกษุสามเณรหรือบุคลากรในสำนักมีความประพฤติดีปฏิบัติชอบ สามารถปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และด้านการวางแผนการดำเนินการมีการจัดคอร์สการปฏิบัติให้เหมาะสมกับประชาชนทั่วไปที่เข้ามาปฏิบัติธรรมเป็นองค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมที่สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร สามารถสรุปได้ดังโมเดลที่ ๔.๗

แผนภาพที่ ๔.๗ องค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ๕ แห่ง

๔.๓ แนวทางการพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร เพื่อวัตถุประสงค์ข้อที่ 3

จากการศึกษาเอกสาร การสำรวจ การสัมภาษณ์ แนวทางการพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานครผู้วิจัยได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพกับผู้ประกอบการจำนวน ๒๓ รูป/คน พบว่า แนวทางในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๕ แห่ง คือ วัดมหาธาตุ เสถียรธรรมสถาน วัดเพลงวิปัสสนา วัดพิชัยญาติ และวัดประยุรวงศาวาส มีแนวทางการพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการ คือ

๔.๓.๑ การบริหารจัดการอาศัยปัจจัยส่วนบุคคลเป็นองค์ประกอบ

พบว่า นักปฏิบัติธรรมทั้ง ๕ แห่ง คำนึงถึงเรื่องบุคคลที่อยู่ภายในวัดหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของความเจริญและความเสื่อมขงศาสนา คนวัดแบ่งออกเป็น พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา หรือแม่ชี และเด็กวัด วัดใดดีหรือไม่ดีบ้างบอกว่าให้ดูจากบุคคลทั้ง ๔ ประเภทดังกล่าว ควรจัดที่อยู่อาศัยของบุคคลแต่ละประเภทให้เหมาะสมตามสถานภาพ การติดต่อกัน ควรกำหนดเวลาสถานที่ ที่อยู่ของเด็กวัดควรสะอาดและมีระเบียบ มีการวางกฎเกณฑ์ให้ปฏิบัติพร้อมบทกำหนดโทษและควรกำหนดวันให้มีการพัฒนาวัดร่วมกัน ผู้สอนกรรมฐานควรมีทักษะด้านวิทยากร เป็นบุคคล สบายใจ^{๓๔} บุคคลที่อยู่ร่วมกัน บุคคลที่ติดต่อคบหา เป็นผู้ตั้งมั่นในศีลธรรม มีความสันโดษ^{๓๕} มักน้อยขงจูงแนะนำไปในทางที่จะเป็นประโยชน์ต่อการทำความเพียร ความสงบ และถ้าเป็นครูบาอาจารย์หรือบุคคลที่เคยเจริญกรรมฐานมาแล้ว ก็จะเป็นประโยชน์มาก^{๓๖} ให้ฟังเว้นการคบหาสมาคมกับบุคคลที่มีจิตฟุ้งซ่าน บุคคลที่มากไปด้วยกามารมณ์ในทางโลกีย์ ร่วมสร้างปรับปรุงสถานที่ปฏิบัติธรรมให้มีความเหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรมและจงใจผู้ปฏิบัติธรรมให้เข้ามารับบริการจากสำนักปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง^{๓๗} มีการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาตามหลักสัปปายะ แต่อาจปรับรูปแบบการบริหารจัดการด้านวิทยากรให้ใกล้เคียงกับหลักสัปปายะให้มากที่สุดตามความต้องการของผู้รับบริการ โดยพัฒนาพระวิทยากรวิปัสสนาเป็นบุคลากรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เร่งระดมสร้างให้มีพระวิทยากรวิปัสสนาจำนวนมากขึ้นและมีคุณภาพ ทั้งความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ทางด้านวิปัสสนาธุระ หรือการปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานให้เป็นไปตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า อีกทั้งสำนักปฏิบัติธรรมแต่ละแห่งก็ต้องมี

^{๓๔} สัมภาษณ์ ศรีสมร เทพสุวรรณ์, วัฒนธรรมจังหวัดกำแพงเพชร, วันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระครูสารวชิรภรณ์, เจ้าอาวาสวัดสว่างอารมณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์, วันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๓๖} สัมภาษณ์ อ.ปริศนา ไกรวิทย์ วิปัสสนาจารย์, วันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๓๗} สัมภาษณ์ บัญญัติ พามี, ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๖๑.

เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักเป็นผู้บริหารจัดการที่ดี^{๓๘} จัดบรรยากาศการปฏิบัติธรรมอย่างเหมาะสม^{๓๙} และมีพระวิทยากรประจำอยู่อย่างเพียงพอ^{๔๐} ถือว่าเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่จะขับเคลื่อนกระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมให้ประสบความสำเร็จจากการพัฒนาวิทยากร ตั้งมั่นเมตตาทายกรรม ผู้บริหารมุ่งมั่นพัฒนาและจัดวิทยากรให้เหมาะสมต่อเอื้อต่อการปฏิบัติธรรม การแสดงออกทางกายของด้านวิทยากร ผู้ปฏิบัติธรรม ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเมตตาต่อกัน ไม่แสดงกิริยาประทุษร้าย ร่วมมือพัฒนา ปรับปรุง พัฒนาความรู้ ทักษะวิทยากรกรรมฐานเหมาะต่อการบริการผู้เข้าปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง^{๔๑} อนึ่งการบริหารจัดการด้านวิทยากรมิใช่อยู่ที่ผู้บริหารที่เป็นเจ้าสำนักเพียงฝ่ายเดียว แต่อาศัยความร่วมมือจากวิทยากรทุกฝ่ายบนพื้นฐานความมีเมตตาต่อกัน^{๔๒} แสดงออกทางวัฏจักรของวิทยากรสอนกรรมฐาน ผู้ปฏิบัติธรรม กล่าวคำซึ่งงดงามให้เกิดการปฏิบัติธรรมบนพื้นฐานความมีเมตตาต่อกัน แม้ดำหนิ ชี้นะ ก็เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการปฏิบัติธรรมในสำนักปฏิบัติธรรมแห่งนี้ อนึ่งการอยู่ร่วมกันระหว่างวิทยากรกับผู้ปฏิบัติธรรม อาจมีคำกล่าวที่เหมาะสม ไม่เหมาะสมเกิดขึ้นเสมอระหว่างสอนกรรมฐาน แต่เมื่อผู้บริหาร วิทยากร ผู้ปฏิบัติธรรม ตั้งมั่นอยู่บนพื้นฐานความมีเมตตาต่อกัน แนะนำสั่งสอนด้วยวัฏจักรที่งดงามการปฏิบัติเพื่อพ้นทุกข์เกิดขึ้นได้ง่ายกว่าคำกล่าวที่ไม่เหมาะสม ไม่แบ่งแยกกลางทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรม ซึ่งผู้บริหารต้องการจัดการกับปัจจัยสนับสนุนวิทยากรที่เป็นพระวิปัสสนาจารย์ ผู้รับบริการทั้งพระสงฆ์ สามเณร คฤหัสถ์ เพื่อมิให้เกิดเป็นบริโศกกังวล^{๔๓} ในการปฏิบัติหน้าวิทยากรวิปัสสนาในสถานที่ปฏิบัติธรรม รูปแบบการบริหารจัดการมีลักษณะเป็นรูปธรรมหากบริหารจัดการไม่ดีพออาจเกิดข้อขัดแย้งขึ้นได้ ตั้งมั่นมีศีลไม่ขาด ไม่ทะเลาะ ไม่ต่างพร้อย ซึ่งผู้บริหารดำเนินการกับวิทยากรในสถานที่ปฏิบัติธรรมมีคุณลักษณะของผู้มีศีล^{๔๔} ให้การชี้แนะพัฒนาบุคคลดำรงอยู่ในศีลตามฐานะภิกษุ สามเณร คฤหัสถ์ ตั้งมั่นอยู่ในอริยทวิญญู ผู้บริหารสำนักปฏิบัติธรรม จัดวิทยากรให้ปรับทวิญญูผู้ปฏิบัติผู้อยู่อาศัยให้มีอริยทวิญญู^{๔๕} เช่น วิทยากรสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม ชี้นะตามมรรคมืองค์ ๘ ประการ อธิบายคำสอนประกอบการปฏิบัติให้บริการแก่ผู้รับบริการ จัดเสียงธรรมบรรยายแก่ผู้รับบริการ รูปแบบการบริหารจัดการลักษณะนี้เป็นกรปลูกศรัทธาสัมมาทวิญญูแก่ผู้อยู่ในสถานที่ปฏิบัติธรรม ผู้ปฏิบัติธรรมตั้งมั่นในอริยทวิญญู

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระครูวิศิษฎ์ปริยัติคุณ, เจ้าอาวาสวัดพร้าว จังหวัดพิจิตร, วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์ บัญญัติ พามี, ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๔๐} สัมภาษณ์ สำราย สุชีรัตน์, ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๔๑} สัมภาษณ์ สมนึก ปาปะเค, วัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์, วันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๔๒} สัมภาษณ์ นางหัสติ เกิดพุ่ม ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๔๓} สัมภาษณ์ พงศ์ธนธร ศรีขาว, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพิจิตร, วันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๔๔} สัมภาษณ์ น้อย พิมพ์ศิริ, ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระครูโชติญาณประยุต เจ้าอาวาส วัดใหม่เสนา, วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๖๑.

สรุปได้ว่า การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการบุคคลสัปปายะให้มีความเหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นการบริหารจัดการวัดมีต้นแบบที่มีผู้นำในการพัฒนาตนเองให้เข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การพูดคุย สำนักปฏิบัติธรรมนำหลักการพูดน้อย ๆ ปฏิบัติเยอะ ๆ และมีการเผยแพร่ธรรมะอย่างกว้างขวางหลายรูปแบบ มีเสียงและหนังสือ เป็นต้น

๔.๓.๒ การบริหารจัดการที่ใช้ทรัพยากรภายในเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน

พบว่า สำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๕ แห่ง มีแนวทางการพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการ โดยทรัพยากรบุคคลภายในวัดนำมาใช้ในการบริหารจัดการได้อย่างลงตัว เช่น การปฏิบัติธรรมมีกระบวนการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการ การสาธิตการปฏิบัติ การบรรยายธรรม การสอบ-ส่งอารมณ์ ปรีชานิธิร์ย มีเนื้อหาตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร ใช้หลักการกำหนดรู้ด้วยอาตาปี สติมา สัมปะชาโน ปฏิบัติจดจ่อ ติดต่อ ต่อเนื่อง จนเกิดปัญญาเห็นแจ้งสภาวะธรรมตามความเป็นจริง มีการจัดสถานที่ปฏิบัติธรรมให้สัปปายะ จัดบริการสื่อมีหนังสือสวดมนต์ วิดีทัศน์สาธิตการปฏิบัติ หนังสือคู่มือการปฏิบัติธรรมไว้ให้ศึกษา ที่มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ จัดเนื้อหาและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม จัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกัน จากสื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดาผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ จัดโครงการอบรมปฏิบัติธรรมในทุกกลุ่มชน เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสมาปฏิบัติธรรม และร่วมมือกับองค์กรจัดการปฏิบัติธรรม ที่ให้ร่วมมือกับบุคคล ครอบครัวยุ ชุมชนองค์กรชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น การจัดการศึกษา อบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการส่งเสริมสนับสนุนวิปัสสนาจารย์ศึกษาปฏิบัติธรรมเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาตนเองแล้วจะได้เป็นประโยชน์ต่อการสอนการอบรม ส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการเรียนในแต่ละระดับการศึกษา

นอกจากนี้หลักธรรมหรือว่าหลักคำสอนการประพฤติ ปฏิบัติธรรมกรณฐานนั้น แต่ละสำนักก็มีหลักธรรมเป็นของตนเองในการปฏิบัติธรรม ไม่ว่าจะเป็นหลักตามสติปัฏฐาน ๔ การเพ่งกสิณ การพิจารณาคุรูปนาม การกำหนดยุบหนอ พองหนอ เป็นต้น แต่ละสำนักก็แตกต่างกันไปตามแต่ความถนัดความชอบของอาจารย์แต่ละสำนัก แต่ทุก ๆ สำนักปฏิบัติธรรมก็มีจุดมุ่งหมายไปในทางเดียวกัน คือต้องการให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั้นได้รับสิ่งที่เป็นประโยชน์ ได้รับสิ่งที่จะสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันของตนได้ เพราะได้รับธรรมที่ถูกจริตของตนการแสดงธรรมนั้นถ้าเป็นหลักธรรมที่ยากเกินไป ผู้ฟังได้ฟังแล้วไม่เข้าใจ ไม่สามารถแยกแยะหลักธรรมนั้นได้ ก็จะเกิดความเบื่อหน่าย ไม่อยากที่จะปฏิบัติ ไม่อยากรับรู้รับฟัง และเกิดการปฏิเสธคือการต่อต้านการคัดค้าน ไม่ทำตามสอนอะไรให้ก็ไม่รับรู้ ก็ไม่เชื่อฟังการปกครองก็จะยากยิ่งขึ้น แล้วก็จะเกิดความไม่เป็นระเบียบวินัย ในหมู่ผู้ปฏิบัติธรรม และการปฏิบัติธรรมทุกครั้งหลักธรรมที่สอนให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้ปฏิบัติตามนั้นจะต้องใช้ได้ทั้งเวลาปฏิบัติธรรมและเวลาที่อยู่ที่บ้านของตัวเองด้วยไม่จำเป็นจะต้องปฏิบัติเฉพาะที่สถานที่ปฏิบัติ

ธรรมอย่างเดียว แต่ถ้ากลับไปบ้านไปอยู่บ้านของตนเองแล้วยังประพฤติตนเหมือนเดิม เคยเป็นคนอันธพาลก็เป็นอันธพาลเหมือนเดิม เคยดื่มเหล้าก็ดื่มเหล้าเหมือนเดิม เคยทะเลาะกับครอบครัว เคยตีลูก ตู ด่า ลูกก็ยังปฏิบัติเช่นเดิมอย่างนี้ก็ใช้ไม่ได้ถือว่าการปฏิบัติธรรมนั้นไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะไม่นำหลักธรรมที่ได้ศึกษา ได้รับการฝึกอบรมจากที่วัดมาปฏิบัติที่บ้านของตน ผลลัพธ์ก็จะไม่บังเกิดขึ้น เพราะว่าหลักธรรมนั้นก็เหมือนกับกฎหมายเช่นกัน ถ้ารู้เข้าใจ แต่ไม่ปฏิบัติ ก็ศูนย์เปล่า ไม่เกิดประโยชน์^{๔๖}

มีหลักธรรมในการนำมาประพฤติปฏิบัติกรรมฐานนั้นก็มีการปฏิบัติไปตามตำราบ้างตามหลักคำสอนของครู อาจารย์ของตนเองบ้าง หรือจากการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ของตนเองบ้าง แล้วแต่ละสำนักจะมีการนำไปปฏิบัติ แต่หลักธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติหลักๆของนักปฏิบัติธรรมนั้นก็เป็นหลักกรรมฐานซึ่งประกอบไปด้วย สมถกรรมฐาน และกัมมัฏฐานกรรมฐานดังต่อไปนี้คือสมถกรรมฐาน สมถกรรมฐานก็คือการฝึกจิตให้สงบจนเกิดสมาธิโดยใช้สิ่งหนึ่งเพื่อให้จิตยึดเกาะเป็นอารมณ์เช่น การเพ่งดวงกสิณ การเพ่งซากศพ เป็นต้น หรือการกำหนดจิตให้ระลึกถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยมิให้มีเรื่องอื่นแทรกเข้ามาในระหว่างจนจิตสงบ เช่นการระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ การระลึกถึงพระนิพพานซึ่งสมถกรรมฐานนั้นก็จะต้องประกอบด้วยอารมณ์ของกรรมฐานด้วยดังต่อไปนี้คือ อารมณ์ของสมถกรรมฐาน อารมณ์ หมายถึง สิ่งที่จิตยึดเหนี่ยวในขณะเจริญกรรมฐานหรือสิ่งที่เป็นอุปกรณ์ใช้สำหรับทำกรรมฐาน สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานมีอารมณ์ต่างกันดังในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านรวบรวมอารมณ์ของสมถกรรมฐานจากคัมภีร์พระไตรปิฎกมาแสดงไว้ ๔๐ อย่าง คือ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ อัปมัญญาหรือ พรหมวิหาร ๔ อาหารปฏิกุศลสัญญา จตุธาตุววัตถาน และอรุณ ๔ วิปัสสนากรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐานได้แก่การฝึกจิตให้มีสติสัมปชัญญะรู้เท่าทันต่อปรากฏการณ์ทุกอย่างที่เข้าไปเกี่ยวข้องโดยไม่ตกเป็นทาสของปรากฏการณ์เหล่านั้นหรือการฝึกจิตให้มีสติสัมปชัญญะรับรู้อารมณ์ตรงตามความเป็นจริงไม่เข้าไปปรุงแต่งและยึดมั่นถือมั่นด้วยอำนาจอวิชชา ตัณหา อุปาทาน การเจริญวิปัสสนากรรมฐานมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำลายกิเลสอันเป็นสาเหตุให้เกิดทุกข์และนิสสัยความเคยชินแบบปุถุชนผู้รับรู้ต่อปรากฏการณ์ภายนอกโดยมีอนุสัยกิเลสเป็นตัวคอยกำกับอยู่ทำให้การรับรู้ต่อปรากฏการณ์ต่างๆ เป็นไปอย่างมีอคติและบิดเบือนจากความจริง การเจริญวิปัสสนากรรมฐานจึงมีหลักการปฏิบัติคือการพิจารณาสังเกตตนเองและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองทั้งภายในตัวภายนอกตัวอย่างมีสติสัมปชัญญะหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่าการเจริญวิปัสสนากรรมฐานก็คือการเจริญปัญญาซึ่งอารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐานก็ประกอบไปด้วย ขั้น ๕ อย่างตาม ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ และปฏิจางสมุปปาต เพราะฉะนั้นหลักธรรมและแนวทางการปฏิบัติจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะสามารถเป็นแรงจูงใจ เป็นแรงบันดาลใจให้กับผู้ปฏิบัติธรรมได้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในตัวบุคคล ทุกๆสำนักก็นำหลักธรรมแนวทางการปฏิบัติมาอบรมสั่งสอนให้กับผู้ปฏิบัติได้รับเอาแต่สิ่งที่ดีมีประโยชน์ผู้วิจัยได้ศึกษาแล้วนั้น หลักธรรมที่เหมาะสมกับผู้ปฏิบัติธรรมมากที่สุดน่าจะเป็น

๔.๓.๓ การบริหารที่เน้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคลภายในวัด

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระครูนิวาสธรรมสุนทร, เจ้าอาวาสวัดท่าพระเจริญพรต จังหวัดนครสวรรค์, วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

พบว่า สำนักปฏิบัติธรรมทั้ง 5 แห่ง มีการร่วมกันดำเนินงานภายในวัด ดังนั้นผู้บริหารสำนักปฏิบัติธรรมต้องมีความรู้ความเข้าใจองค์ประกอบของด้านสถานที่ ให้มีความเหมาะสมกับหลักการของสำนักปฏิบัติธรรมที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาและความต้องการของสังคมที่มีต่อสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอนกรรมฐานควรมีทักษะในการสร้างปรับปรุงสถานที่ปฏิบัติธรรมให้มีความเหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรมและสภาพแวดล้อมชุมชนและท้องถิ่น^{๔๗} จูงใจผู้ปฏิบัติธรรมให้เข้ามาใช้บริการจากสำนักปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง^{๔๘} สถานที่ในสำนักปฏิบัติธรรมมีความสัมพันธ์การจัดการเรียนการสอนกรรมฐาน ตามหลักสูตรพระพุทธศาสนากำหนดไว้ โดยผู้บริหารและผู้สอนร่วมกันวางแผนและจัดทำรายละเอียด สถานที่ มีการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพิจารณาปรับปรุงสถานที่ให้เหมาะสมต่อการสอนกรรมฐานกับสถานการณ์^{๔๙} เน้นการจัดสถานที่การเรียนรู้ที่เน้น ๑. ด้านความสะอาด สงบ สว่าง บริเวณร่มรื่น ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก ๒. มีห้องอาศรม หรือศาลาปฏิบัติ ที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายธรรมและฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ไม่แออัดเกินไป ๓. มีที่พัก ห้องน้ำห้องสุขาที่สะอาด^{๕๐} จำนวนเพียงพอและแยกตามเพศของผู้ใช้ สำหรับห้องพักควรมีการป้องกันแมลงและสัตว์ที่จะมารบกวนหรือทำอันตรายได้เป็นอย่างดี การพัฒนารูปแบบการบริหารด้านสถานที่เป็นศูนย์กลางปฏิบัติธรรม มีลักษณะการ บูรณาการองค์ความรู้มาใช้กับงานบริหารจัดการสถานที่ให้เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม^{๕๑} วิธีการแรกสอบถามความต้องการด้านสถานที่ให้เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม ที่เอื้อต่อการสอนกรรมฐานจากพระวิปัสสนาจารย์ และจากผู้เข้าปฏิบัติธรรมนำความต้องการเหล่านั้น มาปรับปรุงกระบวนการบริหารด้านสถานที่คิดเชิงวิเคราะห์การวิเคราะห์เอกสาร การสื่อความหมายการสร้างองค์ความรู้ใหม่ การสร้างสิ่ง ประดิษฐ์ที่เกิดจากคิดวิเคราะห์ข้อมูล และที่การพัฒนารูปแบบการบริหารด้านสถานที่เป็นศูนย์ กลางปฏิบัติธรรม มีลักษณะการบูรณาการ

นอกจากนี้สำนักปฏิบัติธรรมจะต้องเป็นสถานที่ที่มีอาคาร หรือศาลาปฏิบัติธรรมที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายธรรมและฝึกปฏิบัติกัมมัฏฐานได้อย่างเพียงพอ และอาคารหรือศาลาปฏิบัติธรรมมีอากาศถ่ายเทสะดวก ไม่แออัดจนเกินไป มีความเหมาะสมในการรองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรมตามหลักสัปปายะ^{๕๒} อีกทั้งการจัดสถานที่สำหรับการปฏิบัติธรรมเหมาะสมตามลักษณะกิจกรรม ได้แก่ การไหว้พระ การนั่งสมาธิ การเจริญสติ การเดินจงกรม เป็นต้น^{๕๓} ทั้งนี้เป็นเพราะสำนักปฏิบัติธรรมจำเป็นจะต้องเตรียมพร้อมในส่วนของอาคารสถานที่เพื่อรองรับผู้เข้ามาประพฤติปฏิบัติธรรม ในด้านสถานที่ปฏิบัติธรรม ผู้บริหารต้องดูอย่าลืมนึกว่าชาวบ้านผู้สนใจเข้ามา

^{๔๗} สัมภาษณ์ นายธนทัต คำกลาง, วัฒนธรรมจังหวัดพิจิตร, วันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระครูนิวาสธรรมสุนทร, เจ้าอาวาสวัดท่าพระเจริญพรต จังหวัดนครสวรรค์, วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๔๙} สัมภาษณ์ นางหัสดี เกิดพุ่ม ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๕๐} สัมภาษณ์ นางสาวราย เรืองศรี, ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๕๑} สัมภาษณ์ อ.ปริศนา ไกรวิทย์ วิปัสสนาจารย์, วันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระอาจารย์สง่า อุภูฐาน, เจ้าอาวาสวัดไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร, วันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๕๓} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ นาคโย ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๑.

ปฏิบัติธรรมในถิ่นนั้น ๆ เขาต้องการอะไร แล้วพยายามปรับปรุงพัฒนาสถานที่ให้สอย สถานที่ปฏิบัติให้รองรับและเข้ากับเขาให้ได้ก่อน เขาจึงยอมรับว่าเป็นสถานที่เหมาะสมต่อการมาปฏิบัติธรรม สถานที่ของสำนักปฏิบัติธรรม เป็นองค์ประกอบสำคัญให้ประชาชนเลือกเข้ามาประพฤติปฏิบัติธรรม สถานที่ต้องเป็นสัปปายะ สะอาด เงียบ สงบและเป็นระเบียบเรียบร้อย มีสถานที่เหมาะสมในการปฏิบัติธรรม สถานที่ปฏิบัติธรรมที่ดีนั้น ต้องมีสถานที่สัปปายะ และเหมาะสมสำหรับการเข้ามาปฏิบัติธรรมของประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกฐานะ สถานที่แต่ละสถานที่ จุดเน้นไม่เหมือนกัน อย่างจุดเน้นของบางสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องการให้อยู่ปฏิบัติสัมผัสแบบติดดิน อย่างอยู่กลด ปักกลด เพราะสนองตอบประชาชนที่เขา มีศรัทธาอยู่แบบนั้น เขาก็รับได้ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบางแห่งที่มีอาคารสถานที่ มีที่บังพร้อมมีห้อง มีมุ้งลวดมีห้องน้ำในตัวอำนวยความสะดวกมากก็เป็นความพร้อมในระดับหนึ่ง เช่น สำนักปฏิบัติธรรมธรรมโมลี สำนักปฏิบัติธรรมวัดคลองตาลอง สำนักปฏิบัติธรรมวัดสะแกแสง สำนักปฏิบัติธรรมวัดธรรมเมืองทอง เป็นต้น แต่สิ่งที่ตามมา คือ ภาระของค่าน้ำ ค่าไฟ ซึ่งผู้บริหารสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดต้องรับภาระค่าใช้จ่าย แต่สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบางแห่ง มีจุดมุ่งหมายต้องการให้คนอยู่ป่า อยู่โคนไม้ หรือว่าใช้ชีวิตอยู่ปฏิบัติ ลดละความหรูหราฟุ่มเฟือย นับเป็นจุดเด่นของแต่ละแห่ง ส่วนสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดบางแห่งมีความพร้อม แอร์ พัดลม เพิ่มความสะดวก ต้องการส่งเสริมประชาชนเข้าปฏิบัติธรรมจริง ๆ และยังแนะนำหรือให้ข้อมูลที่ถูกต้องกับญาติโยมผ่านเว็บไซต์ ให้ประชาชนที่สนใจเลือกเข้าปฏิบัติธรรมตามช่วงวันเวลาที่สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกำหนด มีเวทีผู้แลกเปลี่ยนของผู้ปฏิบัติธรรมแนะนำให้ทุกคนเข้าสู่ธรรมะและมีสถานที่เหล่านี้รองรับกระจายอยู่ทุกที่ของจังหวัดนครราชสีมา เป็นเหมือนเครือข่ายเดียวกันหมดเลย สถานที่ที่เหมาะสมในการปฏิบัติธรรมในเรื่องความสะดวก ร่มรื่น^{๕๔} ในที่นี้ไม่ใช่ให้มีอาคารเต็มไปด้วยร่มคือ ให้มีความร่มรื่นเป็นระบบระเบียบ ไม่ได้หมายความว่าให้มีอาคารสวยหรู เพราะอาคารสวยหรูหลายแห่งไปแล้วไม่ติดคือต้องสะอาด สงบ ระเบียบเรียบร้อย ไม่สกปรกกรุงรัง คือเขาไม่ได้ดูตรงนั้นเป็นหลัก เขาจะดูความสงบร่มเย็น ความเป็นที่พึ่งใจใหม่ การกินอยู่สะดวกสบาย การเข้าห้องน้ำก็พอสะดวกสบาย

๔.๓.๔ การบริหารจัดการที่มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน

พบว่า สำนักปฏิบัติทั้ง ๕ แห่ง มีการพัฒนามาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานครจัดการสถานที่ให้มีความเหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาตามหลักสัปปายะ แต่อาจปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริหารจัดการให้ใกล้เคียงกับหลักสัปปายะให้มากที่สุดตามความต้องการของผู้รับบริการ โดยพัฒนาสถานที่ให้สะอาด ลมพัดพาทางสิ่งแวดล้อม ภายในสถานที่เน้นสงบไม่ให้มีคนพลุกพล่าน จัดให้มีแสงสว่างสร้างความเชื่อมั่นว่า

^{๕๔} สัมภาษณ์ นางวันนา ประสงค์ทรัพย์, ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๖๑.

สถานที่ปฏิบัติธรรมมีความปลอดภัย พัฒนาสิ่งแวดล้อม สิ่งปลูกสร้างใหม่และต้นไม้ให้มีบรรยากาศรอบบริเวณปฏิบัติธรรมดูร่มรื่น ปราศจากเสียงรบกวนจากภายนอก^{๕๕}

การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๕ แห่งมีลักษณะการบริหารจัดการสถานที่ให้เป็นรูปธรรมและนามธรรม ผู้บริหารมุ่งมั่นจัดสถานที่ให้มีสภาพแวดล้อมเอื้อต่อการปฏิบัติธรรม การแสดงออกทางกายของผู้บริหาร ผู้สอน ผู้ปฏิบัติธรรม ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเมตตาต่อกัน ไม่แสดงกิริยาประทุษร้ายสถานที่ ร่วมมือพัฒนา ปรับปรุงรักษาสถานที่ให้เหมาะต่อการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง อนึ่งการบริหารจัดการสถานที่มิใช่อยู่ที่ผู้บริหารที่เป็นเจ้าสำนักเพียงฝ่ายเดียว แต่อาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายบนพื้นฐานความมีเมตตาต่อกัน จัดสถานที่ให้มีสภาพแวดล้อมเอื้อต่อการปฏิบัติธรรม แสดงออกทางวัฏจักรมของผู้บริหาร ผู้สอน ผู้ปฏิบัติธรรม กล่าวคำทักทายในสถานที่ปฏิบัติธรรมบนพื้นฐานความมีเมตตาต่อกัน แม้คำทักขี้แฉะก็เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการปฏิบัติธรรมในสำนักปฏิบัติธรรมแห่งนี้^{๕๖} อนึ่งการอยู่ร่วมกันของผู้ปฏิบัติธรรม อาจมีคำกล่าวที่เหมาะสม ไม่เหมาะสมเกิดขึ้นเสมอในสถานที่ปฏิบัติธรรม แต่เมื่อผู้บริหาร ผู้สอน ผู้ปฏิบัติธรรม ตั้งมั่นอยู่บนพื้นฐานความมีเมตตาต่อกัน แนะนำสั่งสอนด้วยวัฏจักรมที่งดงาม สภาพแวดล้อมต้องเอื้อต่อการปฏิบัติธรรม การบริหารงานแบบนี้มีลักษณะนามธรรมที่เป็นความตั้งใจของผู้บริหาร รวมถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ มุ่งมั่นที่จะพัฒนารักษาสถานที่ให้มีสภาพแวดล้อมเหมาะต่อการปฏิบัติธรรมตลอดไป บริหารจัดการบริโภคไม่แบ่งแยกกลางทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรม ซึ่งผู้บริหารต้องการจัดการกับปัจจัยสนับสนุนการปฏิบัติธรรมที่เกิดขึ้น บริการแก่ผู้สอนที่เป็นพระวิปัสสนาจารย์ ผู้รับบริการทั้งพระสงฆ์ สามเณร คฤหัสถ์ เพื่อมิให้เกิดเป็นบริโภคกังวลในสถานที่ปฏิบัติธรรม^{๕๗} รูปแบบการบริหารจัดการสถานที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมหากบริหารจัดการไม่ดีพออาจเกิดข้อขัดแย้งขึ้นได้ ให้การชี้แนะพัฒนาบุคคลดำรงอยู่ในศีลตามฐานะภิกษุ สามเณร คฤหัสถ์ และสถานที่ปฏิบัติธรรม จัดในบริเวณภายในและภายนอกเอื้อให้ผู้ปฏิบัติธรรมมีศีล สภาพแวดล้อมภายนอกไม่ควรมีแหล่งอบายมุขอยู่รอบสถานที่ปฏิบัติธรรม^{๕๘}

กล่าวได้ว่าการพัฒนาแบบการบริหารจัดการอวาสสัปปายะให้มีความเหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นการบริหารจัดการสถานที่ให้เหมาะต่อการปฏิบัติธรรม ผู้บริหารนำองค์ความรู้ หลักคิดการบริหารองค์กรมมาใช้ จัดสถานที่ปฏิบัติธรรมสถานที่ให้สะอาด ลมดลพิษทางสิ่งแวดล้อม ภายในสถานที่เน้นสงบไม่ให้มีคนพลุกพล่าน จัดให้มีแสงสว่าง สร้างความเชื่อมั่นว่าสถานที่ปฏิบัติธรรมมีความปลอดภัย พัฒนาสิ่งแวดล้อม สิ่งปลูกสร้างใหม่และต้นไม้ให้มีบรรยากาศรอบบริเวณปฏิบัติธรรมดูร่มรื่น ปราศจากเสียงรบกวนจากภายนอก ตรงตามความต้องการของผู้รับบริการ แต่คงไว้ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาสถานที่สัปปายะ และการบริหารจัดการบางประการ เป็นรูปธรรมและนามธรรม

^{๕๕} สัมภาษณ์ นางลออ ชาวใต้, ผู้ปฏิบัติธรรม, วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระครูวิศิษฐ์ปริยัติคุณ, เจ้าอาวาสวัดพร้าว จังหวัดพิจิตร, วันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๕๗} สัมภาษณ์ อ.กาล รุชิตธมโม วิปัสสนาจารย์, วันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๕๘} สัมภาษณ์ นายสุธน บัววัฒน์, วัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์, วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สรุป รูปแบบและมาตรฐานการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมกรุงเทพมหานครทั้ง ๕ แห่ง สามารถสรุปเนื้อหาสาระสำคัญ ๆ ได้ดังตารางที่ ๔.๘ ต่อไปนี้

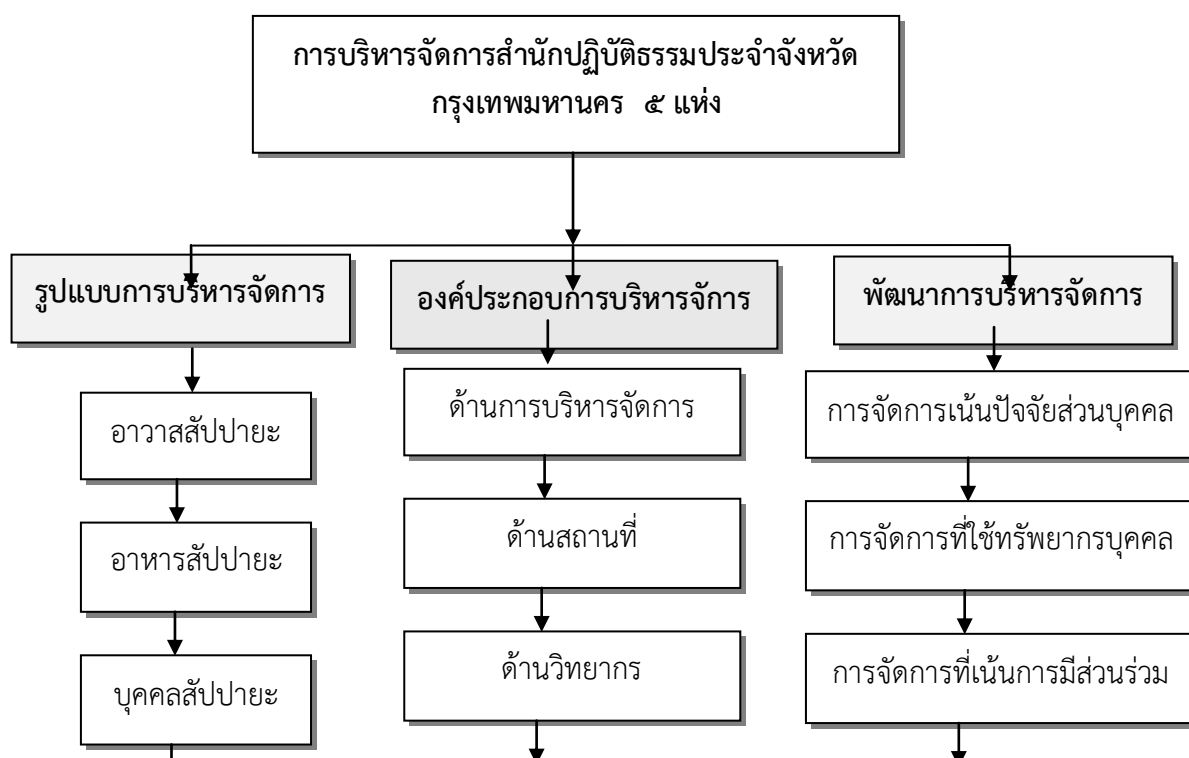
ตารางที่ ๔.๘ สรุปเนื้อหาสาระสำคัญ

เนื้อหา	สรุปเนื้อหาสาระสำคัญจากการวิจัย
๑. รูปแบบการบริหารจัดการ ที่เน้นสัปปายะทั้ง ๔ ด้าน	๑.๑ สำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๕ แห่ง มีทิศทางในการก่อสร้าง ดานเสนาสนะที่สะอาด สงบ ร่มรื่นเป็นธรรมชาติทุกสำนัก ๑.๒ สำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๕ แห่ง มีเสนาสนะและถาวรวัตถุที่ได้มาตรฐานและใช้บริการได้ดีและมีสัญลักษณ์ทางธรรม ๑.๓ ปัญหาอุปสรรคจากเหลื่อม ยุง และสัตว์เลื้อยคลานที่มีเป็นจำนวนมาก ๑.๔ สำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๕ แห่ง มีอาหารเป็นที่สบายตา ๑.๕ สำนักปฏิบัติธรรมควรมีอาหารสำหรับผู้ทานเจ เป็นอีกทางเลือกหนึ่งด้วย ๑.๖ ที่พัก ห้องน้ำไม่เพียงพอ รองรับสำหรับผู้เข้ารับการปฏิบัติ ที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้นขอให้สำนักปฏิบัติธรรม ควรจัดให้มีการก่อสร้างเพิ่มเติมให้เพียงพอ
๒. องค์ประกอบบริการ	๒.๑ ด้านการบริหารจัดการ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๕ แห่ง มีบุคลากรที่มีบทบาทสำคัญ ในการความรู้แก่ผู้ปฏิบัติได้อย่างชัดเจน ๒.๒ สำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๕ แห่ง มีการจัดการอบรมการปฏิบัติธรรมตามสายการปฏิบัติของแต่ละสำนักอย่างชัดเจน ๒.๓ มีกระบวนการจัดการปฏิบัติธรรมให้แก่ผู้ปฏิบัติธรรม ๒.๔ พัฒนาการปฏิบัติธรรมให้ได้ดีต้องมีการพัฒนาสัปปายะ ๔ ทุกด้าน ทั้งอาวาสสัปปายะ อาหารสัปปายะ บุคคลสัปปายะ และธรรมะสัปปายะ

เนื้อหา	สรุปเนื้อหาสาระสำคัญจากการวิจัย
๓. การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการ	๓.๑ สำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๕ แห่ง มีการบริหารจัดการที่อาศัย ปัจจัยส่วนบุคคลเป็นองค์ประกอบ ๓.๒ สำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๕ แห่ง มีการบริหารจัดการที่ใช้ องค์ประกอบภายในเป็นปัจจัยพื้นฐาน ๓.๓ สำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๕ แห่ง มีการบริหารจัดการที่เน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากรภายในสำนักเป็นหลัก

	๓.๔ สำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๕ แห่ง มีการบริหารจัดการที่มี วัตถุประสงค์ที่ชัดเจน
--	---

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

แผนภาพที่ ๔.๙ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า รูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๕ แห่งในกรุงเทพมหานคร มีรูปแบบและมาตรฐานในการพัฒนาโดยใช้

๑. อาวาสสัปปายะ เมื่อมองโดยภาพรวมแล้วอาวาสสัปปายะถือว่าเหมาะสม สำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๕ แห่ง ถือว่ามีความสมบูรณ์ ทั้งด้านอาคารสถานที่ถือว่ามีความพร้อมพอสมควร สามารถประพฤติปฏิบัติธรรมจนบรรลุคุณวิเศษต่างๆ เป็นที่อาศัยเกื้อกูลแก่การประพฤติปฏิบัติธรรม ทั้งนี้ก็ได้มีการสร้างอาคารสถานที่แฝงไปด้วยปริศนาธรรม ทำให้เกิดสติปัญญาแก่ผู้พบเห็น โดยอาศัยทั้งหลักพุทธศาสนานิกายเถรวาทและนิกายเซน ผสมประสานกันเพื่อเป็นสื่อสอนธรรมะ กล่อมเกล่าจิตใจของผู้พบเห็น กล่าวได้ว่าการบริหารจัดการในด้านนี้มีแนวคิดเน้นหลัก ๓ ป. ได้แก่ ประโยชน์ ประหยัด ปริศนาธรรม

๒. อาหารสัปปายะ สำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๕ แห่ง จะมีอาหารอย่างเพียงพอ มีโรงครัว และมีแม่ครัวคอยทำอาหารเลี้ยงผู้ปฏิบัติธรรม มีพระภิกษุ สามเณร แม่ชี อุบาสก อุบาสิกา อาหารบางส่วนก็ได้รับการออกไปรับบริจาคจากญาติโยม ยังมีการนำภัตตาหารมาทำบุญเลี้ยงพระในบางโอกาส

๓. บุคคลสัปปายะ สำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๕ แห่ง มีพระวิปัสสนาเป็นผู้นำพาญาติโยมปฏิบัติธรรมในแต่ละวัน ผู้มาปฏิบัติธรรมล้วนแล้วแต่เป็นบุคคลที่มีคุณธรรม มีน้ำใจให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ปัญหาที่ไม่มีอะไรจะมีก็เพียงเรื่องของบุคคลที่เข้ามาปฏิบัติธรรมอาจจะมาหลายบ้านมาต่างจังหวัดก็มี ต่างตำบลต่างอำเภอ ดังนั้นการเข้าใจวัฒนธรรมประเพณีก็จะมีบ้างเล็กน้อยเท่านั้น

๔. ธรรมสัปปายะ สำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๕ แห่ง มีความพร้อมมากพอสมควรเพราะว่าหลักธรรมหลักสติปัฏฐาน ๔ เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาปฏิบัติได้ นอกจากนี้ สิ่งที่จะก่อให้เกิดธรรมสัปปายะ คือ บริเวณวัดร่มรื่น เป็นระเบียบ มีโครงการต้นไม้พุดได้ มีสุภาชิตสอนใจ ปริศนาธรรม คติธรรม โครงการเสียงธรรมะตามสาย รับฟังกันทั่วบริเวณวัดทั้งในวันจัดงานบุญ และกระจายเสียงไปถึงชุมชนหมู่บ้าน จัดสถานที่ฟังเทศน์ฟังธรรมในสถานที่สงบร่มเย็น อากาศถ่ายเทสะดวก จัดทำห้องสมุดธรรมะ โดยจัดหาหนังสือธรรมะ หนังสืออื่น ๆ ที่มีสาระประโยชน์เพื่อให้ผู้มาวัดได้อ่าน และมี

ที่นั้่านหนังสือเป็นสัดส่วนเพียงพอ รักษาศิลปะหรือพุทธศิลป์ภายในวัด พิพิธภัณฑ์ของวัดจัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

ประเด็นที่ ๒ คือ องค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานครทั้ง ๕ แห่ง มีความพร้อมในด้านบริหารการจัดการ คือ เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจ และเห็นความสำคัญของการบริหารจัดการ และในการศึกษาปฏิบัติในด้านวิปัสสนาธุระอย่างแท้จริง ด้านอาคารสถานที่ คือ มีห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาดและเพียงพอ ด้านการสื่อสารประชาสัมพันธ์ นำเสนอผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น แผ่นซีดี สื่ออินเทอร์เน็ต ด้านทีมงานพระวิทยากร พระภิกษุสามเณรหรือบุคลากรในสำนักมีความประพฤติดีปฏิบัติชอบ สามารถปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และด้านการวางแผนการดำเนินการมีการจัดคอร์สการปฏิบัติให้เหมาะสมกับประชาชนทั่วไปที่เข้ามาปฏิบัติธรรมเป็นองค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมที่สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร

ประเด็นสุดท้าย คือ การพัฒนาการบริหารสำนักปฏิบัติธรรมกรุงเทพมหานครทั้ง ๕ แห่ง มีการจัดการที่ถือว่าสำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๕ แห่ง ประสบความสำเร็จมีพุทธศาสนิกมาปฏิบัติธรรมมากมาย พบว่า ประเด็นสำคัญที่ทำให้สำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๕ แห่ง ประสบผลสำเร็จคือ ๑) สำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๕ แห่ง เน้นการบริการจัดการที่อาศัยปัจจัยส่วนบุคคลเป็นองค์ประกอบปัจจัยส่วนบุคคลคือ ความเป็นผู้นำ มีวิทยากรหลักในการถ่ายทอดสอนการปฏิบัติธรรมสามารถบริหารจัดการแบบบูรณาการโดยใช้สติปัญญาตามหลักสติปัญญา ๒) ใช้การบริหารจัดการโดยใช้ทรัพยากรในวัดเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน มีการเชื่อมโยงเครือข่ายของพระวิทยากร มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารใหม่ ๆ และแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างวิทยากร มีการจัดทำฐานข้อมูลทางทรัพยากรที่สนับสนุนการปฏิบัติธรรม ๓) การบริหารที่เน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากรภายในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน เป็นการพัฒนาพระวิทยากรที่สัมพันธ์กับความรู้ความสามารถของพระวิทยากร และการบริหารจัดการกับทรัพยากรบุคคลตามสภาพความเป็นจริงให้เกิดการวางแผนจัดการ ๔) ใช้การบริหารจัดการที่มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน กับความต้องการของผู้รับบริการและเสริมสร้างความเข้มแข็งของสำนักปฏิบัติธรรมจัดพระวิทยากรรองรับกิจกรรมการปฏิบัติธรรมตามช่วงวันเวลาที่เหมาะสม อีกทั้งการสนับสนุนจากเครือข่ายสำนักปฏิบัติธรรมทั้งภาครัฐและเอกชน การเชื่อมโยงและใช้ทรัพยากรบุคคลที่เป็นวิทยากรในด้านต่าง ๆ ซึ่งบางสำนักปฏิบัติธรรมขาดแคลน เช่น พระวิทยากรด้านการสอบอารมณ์ วิทยากรด้านการจัดการสถานที่ วิทยากรพี่เลี้ยง เป็นต้น ให้เกิดการใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการพัฒนา รูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาองค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร และนำเสนอรูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานครซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative Research) ผลจากการวิจัย สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะได้ตามขั้นตอนต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ รูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร คือ

อาวาสสี่ป่าเยะ สำนักปฏิบัติธรรมจะต้องมีด้านความสะอาด สงบ สว่าง บริเวณร่มรื่น มีอาคารปฏิบัติธรรม ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก อีกทั้งภายในอาคารปฏิบัติธรรมที่พักไม่ เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติเปิดเสียงรบกวนผู้ปฏิบัติท่านอื่น ๆ สิ่งอำนวยความสะดวกจัดให้เท่าที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของการปฏิบัติธรรม สำนักปฏิบัติธรรมตั้งอยู่ใกล้ตัวเมือง ไม่พลุกพล่าน การเดินทางไปมา จะเดินทางได้อย่างสะดวกเนื่องจากมีรถบริการสาธารณะหรือรถยนต์ส่วนตัว มีศาลาการเปรียญกว้างขวาง มีห้องน้ำแยกชาย หญิง และพระภิกษุอย่างชัดเจน ด้านความสะอาด สงบ สว่าง บริเวณร่มรื่น ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก มีห้องอาคารหรือศาลาปฏิบัติที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายธรรมและฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ไม่แออัดเกินไป มีที่พัก ห้องน้ำ ห้องสุขาสะอาด จำนวนเพียงพอ และแยกตามเพศของผู้ใช้ มีความสะอาด บริเวณลานวัดตลอดทั้งโรงครัว ห้องน้ำ ห้องสุขา ลานจอดรถ โดยเน้นให้เกิดความเป็นระเบียบ มองดูแล้วเกิดความสบายตาสบายใจ มีการจัดโรงอาหาร โดยคำนึงถึงสุขอนามัย ความสะอาดของแม่ครัว จัดอาหารที่มีประโยชน์ เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ปฏิบัติธรรม

อาหารสี่ป่าเยะ มีอาหารที่บริโภคนั้น เป็นอาหารที่สบายต่อความเป็นอยู่ในอัตภาพ เมื่อบริโภคเข้าไปแล้ว ไม่ทำให้เกิดทุกข์เวทนา เช่น ท้องอืด ท้องร่วง ท้องเดิน เป็นอาหารที่จะเป็นคุณประโยชน์แก่ร่างกายโดยประมาณ โดยไม่ต้องคำนึงถึงรสของอาหารแม้รสจะดีแต่เมื่อทำใหัร่างกายเกิดทุกข์เวทณาก็ควรงดเสียอาหารและเครื่องบริโภคที่ถูกใจพอใจ ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉ้นไม่ยาก เป็นที่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจร เพราะมีส่วนช่วยส่งเสริมสนับสนุนหรือบั่นทอนสภาพจิตใจ ในวันปกติก็ฉันที่หอนฉันสำหรับพระภิกษุสามเณรเมื่อยังไม่ถึงเวลาฉันก็จะนั่งรอ/อ่านหนังสือ หรือเตรียมตัวที่โรงธรรมรสัญญาณกลองดังแล้วจึงค่อยขึ้นโรงฉัน ทั้งนี้ เพื่อสมณวัตรที่

เรียบง่ายและงดงามส่วนการฉันหรือทานก็เน้นมือเดียว การดื่อกอาหารก็มีการเลือกได้ตามความสะดวกตามความเหมาะสมของร่างกายแต่ละบุคคล ซึ่งทางวัดไม่ได้จัดพิเศษสำหรับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

บุคคลสัปายะ ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมมีอัธยาศัยที่ดีต่อกันเป็นไปทางเดียวกัน มีความเสียสละ เพื่อสาธารณะ ทำงานจิตอาสา ร่วมกันมีการถ้อยทีถ้อยอาศัยอาศัยซึ่งกันและกัน ส่งผลให้การปฏิบัติธรรม ก็ราบรื่น สำหรับการสอนกรรมฐานขั้นสูงของพระวิทยากรในสำนักปฏิบัติธรรม กรุงเทพมหานคร เป็นความสามารถในการสอนเจริญสติปัฏฐานให้คำแนะนำ ชี้แนะ ตอบข้อซักถามของผู้รับบริการด้านกรรมฐานได้อย่างคล่องแคล่ว พระวิทยากรสามารถสอบอารมณ์ผู้ปฏิบัติธรรมทราบอารมณ์ของผู้ปฏิบัติ สภาวะธรรมที่เกิดขึ้นของผู้ปฏิบัติพร้อมชี้แนะ แก้ไขข้อขัดข้องให้ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถปฏิบัติธรรมตามแนวทางการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องเหมาะสมได้ มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติธรรม เข้าใจและจดจำหลักการ วิธีการปฏิบัติพร้อมมีทักษะในการบรรยายการปฏิบัติธรรมแก่ผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรมได้

ธรรมสัปายะ หลักธรรมสำหรับปฏิบัติธรรมนั้นถือได้ว่ามีความพร้อมมากพอสมควรเพราะว่าหลักธรรมหลักสติปัฏฐาน ๔ เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาปฏิบัติได้ นอกจากนี้ สิ่งที่จะก่อให้เกิด ธรรมสัปายะ คือ บริเวณวัดร่มรื่น เป็นระเบียบ มีโครงการต้นไม้พุดได้ มีสุภาจิตสอนใจ ปรีชาธรรม คติธรรม โครงการเสียงธรรมะตามสาย รับฟังกันทั่วบริเวณวัดทั้งในวันจัดงานบุญ และกระจายเสียงไปถึงชุมชนหมู่บ้าน จัดสถานที่ฟังเทศน์ฟังธรรมในสถานที่สงบร่มเย็น อากาศถ่ายเทสะดวก จัดทำห้องสมุดธรรมะ โดยจัดหาหนังสือธรรมะ หนังสืออื่น ๆ ที่มีสาระประโยชน์เพื่อให้ผู้มาวัดได้อ่าน และมีที่นั่งอ่านหนังสือเป็นสัดส่วนเพียงพอ รักษาศิลปะหรือพุทธศิลป์ภายในวัด พิพิธภัณฑ์ของวัดจัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

๕.๑.๒ องค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด กรุงเทพมหานคร

การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน ด้านบริหารการจัดการ คือ เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจ และเห็นความสำคัญของการบริหารจัดการ และในการศึกษาปฏิบัติในด้านวิปัสสนาธุระอย่างแท้จริง ด้านอาคารสถานที่ คือ มีห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาดและเพียงพอ ด้านการสื่อสารประชาสัมพันธ์ นำเสนอผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น แผ่นซีดี สื่ออินเทอร์เน็ต ด้านทีมงานพระวิทยากร พระภิกษุสามเณรหรือบุคลากรในสำนักมีความประพฤติดีปฏิบัติชอบ สามารถปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และด้านการวางแผนการดำเนินการมีการจัดคอร์สการปฏิบัติให้เหมาะสมกับประชาชนทั่วไปที่เข้ามาปฏิบัติธรรมเป็นองค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมที่สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร

๕.๑.๓ แนวทางการพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนัก ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร

การบริหารจัดการอาศัยปัจจัยส่วนบุคคลเป็นองค์ประกอบ พบว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานครทั้ง ๕ แห่ง มีบุคคลสัปปายะคือ พระวิปัสสนาเป็นผู้นำพาญาติโยมปฏิบัติธรรมในแต่ละวัน ผู้มาปฏิบัติธรรมล้วนแล้วแต่เป็นบุคคลที่มีคุณธรรม มีน้ำใจให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ปัญหาที่ไม่มีอะไรจะมีก็เพียงเรื่องของบุคคลที่เข้ามาปฏิบัติธรรมอาจจะมาหลายบ้านมาต่างจังหวัดก็มี ต่างตำบลต่างอำเภอ ดังนั้นการเข้าใจวัฒนธรรมประเพณีก็จะมีบ้างเล็กน้อยเท่านั้น

การบริหารจัดการที่ใช้ทรัพยากรภายในเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน พบว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานครทั้ง ๕ แห่ง มีทรัพยากรภายในวัดที่เหมาะสมคือ สะอาด สงบ ร่มรื่น เป็นธรรมชาติ เปรียบเสมือนกับมีอวาสสัปปายะ เมื่อมองโดยภาพรวมแล้วในด้านอวาสสัปปายะถือว่าเหมาะสม มีความสมบูรณ์ ทั้งด้านอาคารสถานที่ถือว่ามีความพร้อมพอสมควร สามารถประพฤติปฏิบัติธรรมจนบรรลุคุณวิเศษต่างๆ เป็นที่อาศัยเกื้อกูลแก่การประพฤติปฏิบัติธรรม ทั้งนี้ได้มีการสร้างอาคารสถานที่แฝงไปด้วยปริศนาธรรม ทำให้เกิดสติปัญญาแก่ผู้พบเห็น โดยอาศัยทั้งหลักพุทธศาสนานิกายเถรวาทและนิกายเซน ผสมประสานกันเพื่อเป็นสื่อสอนธรรมะ กล่อมเกล่าจิตใจของผู้พบเห็น กล่าวได้ว่าการบริหารจัดการในด้านนี้มีแนวคิดเน้นหลัก ๓ ป. ได้แก่ ประโยชน์ ประหยัด ปริศนาธรรม

การบริหารที่เน้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคลภายในวัด พบว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานครทั้ง ๕ แห่ง มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัด เช่น มีโรงครัวและมีแม่ครัวคอยทำอาหารเลี้ยงผู้ปฏิบัติธรรม มีพระภิกษุ สามเณร แม่ชี อุบาสก อุบาสิกา อาหารบางส่วนก็ได้จากการออกไปรับบิณฑบาตจากญาติโยม ยังมีการนำภัตตาหารมาทำบุญเลี้ยงพระในบางโอกาส

การบริหารจัดการที่มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน พบว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานครทั้ง ๕ แห่งมีความพร้อมมากพอสมควรเพราะว่าหลักธรรมหลักสติปัฏฐาน ๔ เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาปฏิบัติได้ นอกจากนี้ สิ่งที่จะก่อให้เกิด ธรรมสัปปายะ คือ บริเวณวัดร่มรื่น เป็นระเบียบ มีโครงการต้นไม้พูดได้ มีสุภาจิตสอนใจ ปริศนาธรรม คติธรรม โครงการเสียงธรรมะตามสาย รับฟังกันทั่วบริเวณวัดทั้งในวันจัดงานบุญ และกระจายเสียงไปถึงชุมชนหมู่บ้าน จัดสถานที่ฟังเทศน์ฟังธรรมในสถานที่สงบร่มเย็น อากาศถ่ายเทสะดวก จัดทำห้องสมุดธรรมะ โดยจัดหาหนังสือธรรมะ หนังสืออื่น ๆ ที่มีสาระประโยชน์เพื่อให้ผู้มาวัดได้อ่าน และมีที่นั่งอ่านหนังสือเป็นสัดส่วนเพียงพอ รักษาศิลปะหรือพุทธศิลป์ภายในวัด

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๒.๑ รูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด กรุงเทพมหานคร

ด้านอवासสัปปายะ สำนักปฏิบัติธรรมจะต้องมีด้านความสะอาด สงบ สว่าง บริเวณร่มรื่น มีอาคารปฏิบัติธรรม ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก อีกทั้งภายในอาคารปฏิบัติธรรมที่พักไม่เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติเปิดเสียงรบกวนผู้ปฏิบัติท่านอื่น ๆ สิ่งอำนวยความสะดวกจัดให้เท่าที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของการปฏิบัติธรรม สำนักปฏิบัติธรรมตั้งอยู่ใกล้ตัวเมือง ไม่พลุกพล่าน การเดินทางไปมา จะเดินทางได้อย่างสะดวกเนื่องจากมีรถบริการสาธารณะหรือรถยนต์ส่วนตัว มีศาลาการเปรียญกว้างขวาง มีห้องน้ำแยกชาย หญิง และพระภิกษุอย่างชัดเจน ด้านความสะอาด สงบ สว่าง บริเวณร่มรื่น ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก มีห้องอาคารหรือศาลาปฏิบัติที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายธรรมและฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ไม่แออัดเกินไป มีที่พัก ห้องน้ำ ห้องสุขาสะอาด จำนวนเพียงพอ และแยกตามเพศของผู้ใช้ มีความสะอาด บริเวณลานวัดตลอดทั้งโรงครัว ห้องน้ำ ห้องสุขา ลานจอดรถ โดยเน้นให้เกิดความเป็นระเบียบ มองดูแล้วเกิดความสบายตาสบายใจ มีการจัดโรงอาหาร โดยคำนึงถึงสุขอนามัย ความสะอาดของแม่ครัว จัดอาหารที่มีประโยชน์ เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกผู้ปฏิบัติธรรม สอดคล้องกับ บรรจง โสดาดี และคณะ ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑ พบว่าสภาพทั่วไปของสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑ ด้านสภาพแวดล้อมและอาคารสถานที่ ส่วนใหญ่มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพสะอาด สงบ สด เรียบง่าย เป็นธรรมชาติ มีความเหมาะสม จัดผังโครงสร้างสิ่งปลูกสร้างได้อย่างเป็นระเบียบสวยงามกลมกลืนกับธรรมชาติเป็นธรรมชาติ แต่มีบางพื้นที่อาคารสิ่งปลูกสร้างยังไม่เพียงพอ ให้มีความเป็นรมณีสถาน^๑

ด้านอาหารสัปปายะ มีอาหารที่บริโภคนั้นเป็นอาหารที่สบายต่อความเป็นอยู่ในอัฐภาพ เมื่อบริโภคเข้าไปแล้ว ไม่ทำให้เกิดทุกขเวทนา เช่น ท้องอืด ท้องร่วง ท้องเดิน เป็นอาหารที่จะเป็นคุณประโยชน์แก่ร่างกายโดยประมาณ โดยไม่ต้องคำนึงถึงรสของอาหารแม้รสจะดีแต่เมื่อทำให้อาหารเกิดทุกขเวทนามักควรงดเสียอาหารและเครื่องบริโภคที่ถูกใจพอใจ ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉะนั้นยาก เป็นที่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจร เพราะมีส่วนช่วยส่งเสริมสนับสนุนหรือบั่นทอนสภาพจิตใจ ในวันปกติก็ฉันที่ห่อฉันสำหรับพระภิกษุสามเณรเมื่อยังไม่ถึงเวลาฉันก็จะนั่งรอ/อ่านหนังสือ หรือเตรียมตัวที่โรงธรรมรอสัญญาณกลองดังแล้วจึงค่อยขึ้นโรงฉัน ทั้งนี้ เพื่อสมณวัตรที่เรียบง่ายและงดงานส่วนการฉันหรือทานก็เน้นมือเดียว การตักอาหารก็มีการเลือกได้ตามความสะดวกตามความเหมาะสมของร่างกายแต่ละบุคคล ซึ่งทางวัดไม่ได้จัดพิเศษสำหรับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง สอดคล้องกับ มหามกุฏราชวิทยาลัย กล่าวว่า อาหารและเครื่องบริโภค ในระหว่างกำลังปฏิบัติธรรม มี ๒ อย่าง ได้แก่ โภชนาสัปปายะ คือ อาหารและเครื่องบริโภคที่เป็นที่ไม่ถูกใจไม่พอใจ ไม่ถูกกับร่างกายไม่เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉะนั้นยาก ไม่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจร และโภชนาสัปปา

^๑ บรรจง โสดาดี และคณะ, “การศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, ๒๕๔๙), หน้า บทสรุปผู้บริหาร.

ยะ คืออาหารและเครื่องบริโภคน้ำที่ถูกต้องใจพอใจ ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉะนั้นไม่ยาก เป็นที่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจร เพราะมีส่วนช่วยส่งเสริมสนับสนุนหรือบั่นทอนสภาพจิตใจ^๒

ด้านบุคคลสัปายะ ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมมีอัธยาศัยที่ดีต่อกันเป็นไปทางเดียวกัน มีความเสียสละ เพื่อสาธารณะ ทำงานจิตอาสาส่วนร่วมกันมีการถ้อยทีถ้อยอาศัยอาศัยซึ่งกันและกัน ส่งผลให้การปฏิบัติธรรม ก็ราบรื่น สำหรับการสอนกรรมฐานขั้นสูงของพระวิทยากรในสำนักปฏิบัติธรรมกรุงเทพมหานครเป็นความสามารถในการสอนเจริญสติปัฏฐานให้คำแนะนำ ชี้แนะ ตอบข้อซักถามของผู้รับบริการด้านกรรมฐานได้อย่างคล่องแคล่ว พระวิทยากรสามารถสอบอารมณ์ผู้ปฏิบัติธรรม ทราบอารมณ์ของผู้ปฏิบัติ สภาพธรรมที่เกิดขึ้นของผู้ปฏิบัติพร้อมชี้แนะ แก้ไขข้อขัดข้องให้ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถปฏิบัติธรรมตามแนวทางการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องเหมาะสมได้ มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติธรรม เข้าใจและจดจำหลักการ วิธีการปฏิบัติพร้อมมีทักษะในการบรรยายการปฏิบัติธรรมแก่ผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรมได้ สอดคล้องกับ ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย กล่าวว่า ด้านวิทยากร ควรมีพระวิปัสสนาจารย์หรือผู้ฝึกสอนกัมมัฏฐานที่ผ่านการอบรมหลักสูตรพระ วิปัสสนาจารย์หรือมีความสามารถในการสอนกัมมัฏฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร เป็นอย่างดีสามารถตอบข้อซักถามและสอบอารมณ์กัมมัฏฐานได้ มีวิทยากรบรรยายธรรมที่ผ่านการอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ หรือมีความสามารถในการเทศนาและบรรยายธรรมให้ผู้ฟังเข้าใจหลักธรรมและสามารถที่จะน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติได้ พระภิกษุหรือบุคคลที่เป็นวิทยากรมีความประพฤติดี ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี^๓

ด้านธรรมสัปายะ หลักธรรมสำหรับปฏิบัติธรรมนั้นถือได้ว่ามีความพร้อมมากพอสมควรเพราะว่าหลักธรรมหลักสติปัฏฐาน ๔ เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาปฏิบัติได้ นอกจากนี้สิ่งที่ก่อให้เกิด ธรรมสัปายะ คือ บริเวณวัดร่มรื่น เป็นระเบียบ มีโครงการต้นไม้ปลูกได้ มีสุภาชิตสอนใจ ปรีชาธรรม คติธรรม โครงการเสียงธรรมะตามสาย รับฟังกันทั่วบริเวณวัดทั้งในวันจัดงานบุญ และกระจายเสียงไปถึงชุมชนหมู่บ้าน จัดสถานที่ฟังเทศน์ฟังธรรมในสถานที่สงบร่มเย็น อากาศถ่ายเทสะดวก จัดทำห้องสมุดธรรมะ โดยจัดหาหนังสือธรรมะ หนังสืออื่น ๆ ที่มีสาระประโยชน์เพื่อให้ผู้มาวัดได้อ่าน และมีที่นั่งอ่านหนังสือเป็นสัดส่วนเพียงพอ รักษาศิลปะหรือพุทธศิลป์ภายในวัด พิพิธภัณฑ์ของวัดจัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น สอดคล้องกับ พระมหาสุทธีชัย ชิดโคกสูง ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมกรรมฐานของวัด เพื่อความสงบสุขของสังคมในจังหวัดนครราชสีมา พบว่า การปฏิบัติธรรมกรรมฐานที่ดีนั้นต้องประกอบด้วยปัจจัยด้านธรรมสัปายะ ต้องมีหลักธรรมในการปฏิบัติ ถ้ามีอาจารย์ มีสถานที่ มีอาหารแล้วต้องมีหลักธรรมในการปฏิบัติเพื่อทราบแนวทางในการปฏิบัติที่ถูกหลัก^๔

^๒มหาภิกษุราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒, หน้า ๖๒.

^๓ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย (ศปท.). **หลักเกณฑ์และแนวทางในการพิจารณาคัดเลือกสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่น.**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.sptcenter.org>[๖ พ.ย. ๒๕๕๗].

^๔ พระมหาสุทธีชัย ชิดโคกสูง, “การพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมกรรมฐานของวัด เพื่อความสงบสุขของสังคมในจังหวัดนครราชสีมา”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒).

๕.๒.๒ องค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด กรุงเทพมหานคร

การพัฒนา รูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน ด้านบริหารการจัดการ คือ เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีความสนใจ และเห็นความสำคัญของการบริหารจัดการ และในการศึกษาปฏิบัติในด้านวิปัสสนาธุระ อย่างแท้จริง ด้านอาคารสถานที่ คือ มีห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาดและเพียงพอ ด้านการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ นำเสนอผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น แผ่นซีดี สื่ออินเทอร์เน็ต ด้านทีมงานพระวิทยากร พระภิกษุสามเณรหรือบุคลากรในสำนักมีความประพฤติดีปฏิบัติชอบ สามารถปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และด้านการวางแผนการดำเนินการมีการจัดคอร์สการปฏิบัติให้เหมาะสมกับประชาชนทั่วไปที่เข้ามาปฏิบัติธรรมเป็นองค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมที่สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร สอดคล้องกับ ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย กล่าวไว้ว่า เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจ และเห็นความสำคัญของการศึกษาปฏิบัติ และเผยแผ่ธรรมอย่างแท้จริง มีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ที่โปร่งใสเป็นระบบสามารถเปิดเผย และตรวจสอบได้ มีบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่เพียงพอในการทำหน้าที่ดูแลด้านที่พักอาหาร น้ำดื่ม ห้องน้ำ ห้องสุขา และการอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่ผู้ปฏิบัติธรรม มีการดูแลด้านการรักษาความปลอดภัยทั้งภายในสำนักปฏิบัติธรรมและบริเวณโดย รอบในกรณีที่ผู้ปฏิบัติธรรมจำนวนมาก สามารถประสานงานขอกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือหน่วยอาสาสมัคร เพื่อมาดูแลรักษาความปลอดภัยอย่างทั่วถึง มีการดูแลด้านสุขอนามัยกล่าวคือมีตู้ยาสามัญไว้ประจำหรือ มีเจ้าหน้าที่ที่สามารถให้การปฐมพยาบาลเบื้องต้น มีการจัดการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องตลอดปีและจัดทำตารางการฝึกอบรมปฏิบัติ ธรรมไว้อย่างชัดเจนในรูปแบบของแผ่นป้ายประชาสัมพันธ์แผ่นพับ หรือเอกสารสิ่งพิมพ์^๕

๕.๒.๓ แนวทางการพัฒนา รูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร คือ

^๕ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย (ศปท.). หลักเกณฑ์และแนวทางในการพิจารณาคัดเลือกสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่น., [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.sptcenter.org> [๖ พ.ย. ๒๕๕๗].

ด้านอาวาสสัปปายะ เมื่อมองโดยภาพรวมแล้วในด้านอาวาสสัปปายะถือว่าเหมาะสม มีความสมบูรณ์ ทั้งด้านอาคารสถานที่ถือว่ามีความพร้อมพอสมควร สามารถประพฤติปฏิบัติธรรมจนบรรลุคุณวิเศษต่างๆ เป็นที่อาศัยเกื้อกูลแก่การประพฤติปฏิบัติธรรม ทั้งนี้ก็ได้มีการสร้างอาคารสถานที่แผ่ไปด้วยปริศนาธรรม ทำให้เกิดสติปัญญาแก่ผู้พบเห็น โดยอาศัยทั้งหลักพุทธศาสนานิกายเถรวาทและนิกายเซน ผสมประสานกันเพื่อเป็นสื่อสอนธรรมะ กล่อมเกล้าจิตใจของผู้พบเห็น กล่าวได้ว่าการบริหารจัดการในด้านนี้มีแนวคิดเน้นหลัก ๓ ป. ได้แก่ ประโยชน์ ประหยัด ปริศนาธรรม สอดคล้องกับ พระมหาบุญเลิศ ธมมทสฺสี (โอรุส) และคณะ ได้วิจัยเรื่อง ศึกษาทัศนคติของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน พบว่า ความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานที่ปฏิบัติมีความเหมาะสมในการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน มีระดับคะแนนสูงสุด^๖

ด้านอาหารสัปปายะ เมื่อมองโดยภาพรวมแล้วด้านอาหารสัปปายะ สำนักปฏิบัติธรรมจะมีอาหารอย่างเพียงพอ โดยที่วัดมีโรงครัวและมีแม่ครัวคอยทำอาหารเลี้ยงผู้ปฏิบัติธรรม มีพระภิกษุ สามเณร แม่ชี อุบาสก อุบาสิกา อาหารบางส่วนก็ได้จากการออกไปรับบริจาคจากญาติโยม ยังมีการนำภัตตาหารมาทำบุญเลี้ยงพระในบางโอกาส สอดคล้องกับ มหามกุฏราชวิทยาลัย กล่าวว่า อาหารและเครื่องบริโภคนั้นในระหว่างกำลังปฏิบัติธรรม มี ๒ อย่าง ได้แก่ โภชนอสัปปายะ คือ อาหารและเครื่องบริโภคนั้นที่เป็นที่พอใจไม่พอใจ ไม่ถูกกับร่างกายไม่เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉะนั้นไม่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจร และโภชนสัปปายะ คืออาหารและเครื่องบริโภคนั้นที่พอใจพอใจ ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉะนั้นไม่ยาก เป็นที่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจร เพราะมีส่วนช่วยส่งเสริมสนับสนุนหรือบั่นทอนสภาพจิตใจ^๗

ด้านบุคคลสัปปายะ นั้นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานครมีพระวิปัสสนาเป็นผู้ที่นำพาญาติโยมปฏิบัติธรรมในแต่ละวัน ผู้มาปฏิบัติธรรมล้วนแล้วแต่เป็นบุคคลที่มีคุณธรรม มีน้ำใจให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ปัญหาที่ไม่มีอะไรจะมีก็เพียงเรื่องของบุคคลที่เข้ามาปฏิบัติธรรมอาจจะมาหลายบ้านมาต่างจังหวัดก็มี ต่างตำบลต่างอำเภอ ดังนั้นการเข้าใจวัฒนธรรม ประเพณีก็จะมีบ้างเล็กน้อยเท่านั้น สอดคล้องกับ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กล่าวว่า ด้านวิทยากรควรจะมีพระวิปัสสนาจารย์หรือผู้ฝึกสอนกัมมัฏฐานที่มีความรู้ ความสามารถในการสอนกัมมัฏฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร โดยสามารถตอบข้อซักถาม และสอบถามธรรมกัมมัฏฐานได้ มีวิทยากรบรรยายธรรมที่มีความรู้ ความสามารถในการเทศนาและบรรยายธรรมให้เข้าใจหลักธรรม และน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างมีความสุข พระภิกษุหรือบุคคลอื่นที่เป็นวิทยากรมีความประพฤติดี ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี^๘

^๖ พระมหาบุญเลิศ ธมมทสฺสี (โอรุส) และคณะ, “ศึกษาทัศนคติของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, ๒๕๕๗), หน้า บทคัดย่อ.

^๗ มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒, หน้า ๖๒.

^๘ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่นประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๗.

ด้านธรรมสัปายะ หลักธรรมสำหรับปฏิบัติธรรมนั้นถือได้ว่ามีความพร้อมมากพอสมควรเพราะว่าหลักธรรมหลักสติปัฏฐาน ๔ เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาปฏิบัติได้ นอกจากนี้ สิ่งที่จะก่อให้เกิด ธรรมสัปายะ คือ บริเวณวัดร่มรื่น เป็นระเบียบ มีโครงการต้นไม้ปลูกได้ มีสุภาชิต สอนใจ ปรีศนาธรรม คติธรรม โครงการเสียงธรรมะตามสาย รับฟังกันทั่วบริเวณวัดทั้งในวันจัดงาน บุญ และกระจายเสียงไปถึงชุมชนหมู่บ้าน จัดสถานที่ฟังเทศน์ฟังธรรมในสถานที่สงบร่มเย็น อากาศ ถ่ายเทสะดวก จัดทำห้องสมุดธรรมะ โดยจัดหาหนังสือธรรมะ หนังสืออื่น ๆ ที่มีสาระประโยชน์เพื่อให้ ผู้มาวัดได้อ่าน และมีที่นั่งอ่านหนังสือเป็นสัดส่วนเพียงพอ รักษาศิลปะหรือพุทธศิลป์ภายในวัด สอดคล้องกับ พระมหาสุทธิชัย ชิดโคกสูง ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมกรรมฐาน ของวัด เพื่อความสงบสุขของสังคมในจังหวัดนครราชสีมา พบว่า การปฏิบัติธรรมกรรมฐานที่ดีนั้น ต้องประกอบด้วยปัจจัยด้านธรรมสัปายะ ต้องมีหลักธรรมในการปฏิบัติ ถ้ามีอาจารย์ มีสถานที่ มี อาหารแล้วต้องมีหลักธรรมในการปฏิบัติเพื่อทราบแนวทางในการปฏิบัติที่ถูกหลัก^๔

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

๕.๓.๑.๑ ควรเพิ่มเติมการบรรยายหรือวิธีการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใน ชีวิตประจำวันได้ เมื่อกลับไปสู่ครอบครัวหรือที่ทำงาน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ควรทำคู่มืออบรม การสอนและสื่อสำหรับพระเพื่อใช้ในการเผยแผ่ต่อไป

๕.๓.๑.๒ ควรจัดพระวิทยากรเข้ามาช่วยในการอบรมปฏิบัติธรรมให้มากขึ้น ควร แยกหลักสูตรสอนสำหรับผู้ปฏิบัติใหม่ ก่อนจะมารวมกันเพื่อความเข้าใจในการปฏิบัติ รวมถึงการใช้ สื่อต่างๆ ประกอบการบรรยายเพื่อให้เกิดความชัดเจนและสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้ปฏิบัติธรรมมากขึ้น

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

^๔ พระมหาสุทธิชัย ชิดโคกสูง, “การพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมกรรมฐานของวัด เพื่อความสงบสุข ของสังคมในจังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, ๒๕๕๒).

๕.๓.๒.๑ ควรศึกษา รูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติ
ธรรม โดยมุ่งเน้นในด้านต่างๆ ให้มากขึ้น เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กลยุทธ์ในการบริหารจัดการสำนัก
ปฏิบัติธรรมต่อไป

๕.๓.๒.๒ ๑. ควรศึกษารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติ
ธรรมระดับภาค เป็นต้น เพื่อศึกษาข้อมูลว่ามี รูปแบบการบริหารจัดการ สำนักปฏิบัติธรรม มีความ
เหมือนหรือแตกต่างจากการวิจัยครั้งนี้

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก.ข้อมูลปฐมภูมิ

(๑) พระไตรปิฎก :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข.ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กระทรวงศึกษาธิการ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม
(ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร : องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์,
๒๕๔๕.

กิตติมา ปรีดีดีลก. ยุทธศาสตร์การพัฒนาผู้บริหารมืออาชีพเพื่อแข่งขันในเวทีโลก, กรุงเทพมหานคร
: สำนักพิมพ์ข้างฟ้า จำกัด, ๒๕๔๗.

กุลยา ตันติผลชีวะ. การบริหารหอผู้ป่วย. กรุงเทพมหานคร : โพรโมเมชั่นอี เอ็ม, ๒๕๓๙.

เกศรา รักชาติ. องค์การแห่งการตื่นรู้. กรุงเทพมหานคร : เนชั่นมัลติมีเดียกรุ๊ป, ๒๕๔๙.

คณะกรรมการประกันคุณภาพการศึกษาภายในระดับอุดมศึกษา. คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษา
ภายในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๓. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์,
๒๕๕๔.

คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลียงเชียง. นวโกวาท ฉบับมาตรฐาน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง,
๒๕๕๓.

จรัส สุวรรณเวลาและคณะ. บนเส้นทางอุดมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๕๐.

จำลอง ดิษยวัน. วิปัสสนากรรมฐานและเชาว์อารมณ์. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๔๓.

จุฑา เทียนไทย. การจัดการมุมมองนักบริหาร. กรุงเทพมหานคร : แมคกรอฮิล, ๒๕๔๘.

ชมพู โกติรัมย์. รอยต่อความทันสมัยและการพัฒนากับบทบาทอุดมศึกษาต่อสังคมไทย
กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๕๐.

ชูชัย สมितिไกร. แบบวัดสัมพันธภาพระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา. คณะมนุษยศาสตร์
: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐.

ฐิติพัฒน์ พิษณุธาดาพงศ์. ยุทธวิธี การใช้สมรรถนะในการบริหารทรัพยากรมนุษย์เพื่อผลักดัน
องค์กรสู่ความเป็นเลิศเหนือคู่แข่ง. กรุงเทพมหานคร : กิจเจริญ, ๒๕๔๘.

ณรงค์วิทย์ แสนทอง. มารูจัก COMPETENCY กันเถอะ. กรุงเทพมหานคร : เอช อาร์ เซ็นเตอร์,
๒๕๔๗.

_____ . การบริหารทรัพยากรมนุษย์สมัยใหม่ภาคปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร :
เอช อาร์ เซ็นเตอร์, ๒๕๔๗.

दनัย เทียนพุดม. พลวัตการบริหารคน. กรุงเทพมหานคร : ดี เอ็น ทีคอนซัลแตนท์ จำกัด, ๒๕๔๖.

ดึก โกรเต้. วิธีประเมินผลงาน. กรุงเทพมหานคร : เอ็กสเปอร์เน็ท, ๒๕๔๖.

ทองใบ สุดซารี. วิเคราะห์แนวความคิด ทฤษฎี และการประยุกต์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. อุบลราชธานี :
สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๔๒.

ธงชัย สันติวงษ์. การบริหารเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.

ธนิต อยู่โพธิ์. สถิติพื้นฐานสำหรับทุกคน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๓๕.

ธำรงค์ศักดิ์ คงคาสวัสดิ์. เริ่มต้นอย่างไรเมื่อนำ Competency มาใช้ในองค์กร. กรุงเทพมหานคร
: พิมพ์ดีการพิมพ์, ๒๕๔๘.

_____ . การบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร : สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น),
๒๕๕๑.

ธิดิภพ ชยธวัช. คัมภีร์การบริหาร. กรุงเทพมหานคร : มีโชค, ๒๕๔๗.

ป. หลงสมบุญ. พจนานุกรมบาลี-ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๙.

ประภา อัครบวร. สร้างคนสร้างผลงาน. กรุงเทพมหานคร : ก.พลพิมพ์, ๒๕๔๙.

ปรีชา ช่างขวัญยืนและวิจิตร เกิดวิสิษฐ์. หนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๐ ๑ ๙ พระพุทธศาสนา
สำหรับมัธยมศึกษาตอนต้น. ฉบับปรับปรุง พ.ศ.๒๕๓๓. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนา
พานิช, ๒๕๓๕.

ปิยะชัย จันทรวงศ์ไพศาล. การค้นหาและวิเคราะห์เจาะลึก Competency ภาคปฏิบัติ.
กรุงเทพมหานคร : เอช อาร์ เซ็นเตอร์, ๒๕๔๙.

พระคันธสาราภังค์. โพธิปักขิยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บุญศิริการพิมพ์, ๒๕๕๐.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ทำอย่างไรจึงจะเรียนเก่ง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทฺธิ ป.ธ.๙). โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ. พิมพ์ครั้งที่ ๖.
นนทบุรี : สำนักพิมพ์สัมปชัญญะ, ๒๕๔๙.

_____ . วิปัสสนากรรมฐาน (มหาสติปัฏฐาน). พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
สหธรรมิก, ๒๕๔๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____ . การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภาและ
สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๓.

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). การพัฒนาจิต. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์,
๒๕๔๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.
กรุงเทพมหานคร : จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๑.

..... . **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติมครั้งที่ ๑).** พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

..... . **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ.** พิมพ์ครั้งที่ ๓๙. กรุงเทพมหานคร : ธรรมอินเทรนด์, ๒๕๕๗.

พระพุทฺธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค.** แปลและเรียบเรียงโดยสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๑.

พระมหาสมปอง มุทิโต. **คัมภีร์อภิธานวรรณาน.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๒.

พระอนุรุธาจารย์. **อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี.** แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ประยูรสาส์นไทย จำกัด, ๒๕๕๒.

พระอาจารย์ ดร. ภัทนต์ อาสภมหาเถระ อัครมหาภิกษุฐานจริยะ. **จตุตถาโร สติปัญญา.** พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๕๑.

พวงรัตน์ เกสรแพทย์. **การวางแผนกลยุทธ์สำหรับนักการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น จัดพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า ๑๖๑.

พัชร์ผจง วัฒนสินธุ์และพสุ เดชะรินทร์. **การจัดการเชิงกลยุทธ์และนโยบายธุรกิจ.** กรุงเทพมหานคร : คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พิชิต ปริมาตร. **สมรรถนะการให้บริการวิชาการแก่สังคมผ่านสถานีวิจัยของบุคลากรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา.** นครราชสีมา : สมบูรณ์การพิมพ์, ๒๕๕๖.

พุทธทาสภิกขุ. **ธรรมโฆษณอรรถาณุกรม (ฉบับย่อ).** กรุงเทพมหานคร : ภาพการพิมพ์จำกัด, ๒๕๓๕.

ไพศาล ตันคุ้ม. **7-S MODEL.** อ่างทอง : สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอ่างทอง, ๒๕๔๕.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน,** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พรบ.๒๕๔๐ ข้อบังคับ/ระเบียบ/ประกาศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙).** กรุงเทพมหานคร : โรงมหาจุฬาลงกรณราช, ๒๕๕๖.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน. **วิสัยทัศน์และพันธกิจ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕

มัลลิกา ตันสอน. **กลยุทธ์ธุรกิจ.** กรุงเทพมหานคร : เอ็กซ์เปอร์เนท, ๒๕๔๓.

ยุทธ ไกยวรรณ. **วิจัยการตลาด.** กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๘.

เยาวดี ราชชัย. **การประเมินผลโครงการ : แนวคิดและแนวปฏิบัติ.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

ละมุล หล้ามเหศักดิ์. การบริหารงานบุคคล. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๔๗.

ว. วชิรเมธี. คนสำราญ งานสำเร็จ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๕๐.

วัฒนา พัฒนพงศ์. BSC และ KPI เพื่อการเติบโตขององค์กรอย่างยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : แพซิฟิค, ๒๕๔๖.

วิฑูรย์ สิมะโชติ. TQM คู่มือพัฒนาองค์กรสู่ความเป็นเลิศ. กรุงเทพมหานคร : เนชั่นบุ๊คส์ อินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๕๐.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์. การบริหารการตลาดยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๖.

ศูนย์สรรหาและเลือกสรร สำนักงาน ก.พ.. การกำหนดสมรรถนะของบุคคลเพื่อการสรรหาและเลือกสรร. กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน ก.พ., ๒๕๔๗.

ศูนย์นักบริหารระดับสูง สำนักงาน ก.พ., การประเมินผลการปฏิบัติงาน : การดำเนินการ ปัญหา และประเด็นสำคัญ. กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการ สำนักงาน ก.พ., ๒๕๔๖.

สถาบันดำรงราชานุภาพ และกองการเจ้าหน้าที่ สำนักงานปลัดกระทรวง มหาดไทย, รายงานการศึกษาวิเคราะห์ระบบสมรรถนะเพื่อการ บริหาร ทรัพยากรบุคคลของสำนักงาน ปลัดกระทรวงมหาดไทย, กันยายน ๒๕๕๒.

สมพร เทพสิทธิ์า. คุณธรรมและจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร : สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๒.

สมยศ นาวิการ. การบริหารเชิงกลยุทธ์และนโยบายธุรกิจ. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ ๑๙๙๑, ๒๕๔๔.

สมาน รังสิโยภุชญ์. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารบุคคล. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักงานข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๑.

สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาระบบราชการ. คู่มือคำอธิบายและแนวทางปฏิบัติตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๖. กรุงเทพมหานคร : สิริบุตรการพิมพ์, ๒๕๔๖.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา. พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๗. กรุงเทพมหานคร : ครูสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๘.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, การปรับใช้สมรรถนะในการบริหารทรัพยากรมนุษย์, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๘.

สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา. โครงสร้างอำนาจหน้าที่และกรอบอัตรากำลังของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพมหานคร : กลุ่มงานบริหารบุคคล สำนักอำนวยการสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, ๒๕๕๔.

สำนักงานรับรองมาตรฐานและการประเมินคุณภาพการศึกษา, แนวทางการประเมินคุณภาพภายนอกกรอบสาม, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานรับรองมาตรฐานและการประเมินคุณภาพการศึกษา, ๒๕๕๔.

_____. รายงานการประเมินคุณภาพภายนอก สถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. ม.ป.ท.
: ม.ป.พ., ๒๕๔๙.

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. คู่มือการประกอบวิชาชีพทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : คุรุสภา
ลาดพร้าว, ๒๕๔๙.

สุกัญญา รัศมีธรรมโชติ. แนวทางการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ด้วย Competency, (กรุงเทพมหานคร
: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๘.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎกฉบับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : เอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๘.

สุปัญญา ไชยชาญ. การบริหารการตลาด. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : พี.เอ.ลิฟวิ่ง, ๒๕๔๓.

สุกักร์ ทุมทอง. การพัฒนาอินเทอร์เน็ตไร้สาย. กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน),
๒๕๕๔.

สุลักษณ์ มีชูทรัพย์. การบริหารพยาบาล. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : จีรรัชการพิมพ์, ๒๕๔๙.

สุวิทย์ มูลคำ. กลยุทธ์...การสอนคิดเชิงกลยุทธ์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ดวงกมลสมัย,
๒๕๔๘.

อาภรณ์ ภูวพิณธ์. Competency Dictionary. กรุงเทพมหานคร : เอช อาร์ เซ็นเตอร์, ๒๕๔๘.

อุทัย ดุลยเกษม. ศึกษาเรียนรู้. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๔.

(๒) บทความ :

อานนท์ ศักดิ์วรวิชญ์. “แนวคิดเรื่องสมรรถนะ Competency : เรื่องเก่าที่เรายังหลงทาง”,
Chulalongkon Review. ปีที่ ๑๖ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๗) : ๖๑.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

ชวนพิศ ลิทธิธาดา. “รูปแบบสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีประสิทธิผล”.

วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒.

ชัชวาลย์ รัตนพร. “โปรแกรมการพัฒนาสมรรถนะการเป็นวิทยากรนันทนาการของนักศึกษาสถาบัน
การพลศึกษา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา”. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต.

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๖.

ณัฐฉา อ้นตระกูล. “ปัจจัยด้านบริหารที่ส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะด้านการบริหารของผู้บริหาร
ระดับสูงของบริษัทจำกัด (มหาชน)”. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิต

วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔.

ดนชนก เปื่อน้อย. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสมรรถนะการเรียนรู้ของบุคลากรในบริษัทท่าอากาศยาน
ไทยจำกัด (มหาชน)”. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย

รามคำแหง, ๒๕๕๓.

ประมา ศาสตรระจุ. “การพัฒนาเกณฑ์สมรรถนะในการประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้บริหารศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน”. **วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาการศึกษาดุขฎิบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐.

วชิรา เครือคำอ้าย. “การพัฒนารูปแบบการนิเทศนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู เพื่อพัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิดของนักเรียนประถมศึกษา”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุขฎิบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒.

วัฒน์ บุญกอบ. “การพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นของอาจารย์มหาวิทยาลัยรามคำแหง”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุขฎิบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒.

โสภาพร กล้าสกุล. “การพัฒนาสมรรถนะของอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏ”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุขฎิบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔.

อัฐทกร พลปลัดพี. “การพัฒนาคุณลักษณะองค์กรรฐกิจสมรรถนะสูงตามแนวพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

(๔) รายงานการวิจัย :

กุลวดี อภิชาติบุตร และสมใจ ศิระกมล. “สมรรถนะของพยาบาลวิชาชีพ”. **รายงานการวิจัย**. คณะพยาบาลศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗.

दनัย เทียนพุ่ม และคนอื่น ๆ. “ทิศทางและบทบาทการบริหารทรัพยากรบุคคลในทศวรรษหน้า (ปี พ.ศ. ๒๕๕๐)”. **รายงานการวิจัยเรื่อง**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันการจัดการงานบุคคล สมาคมการจัดการงานบุคคลแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๑.

เบญจนาฏ ดวงจิโนและคณะ. “ประสิทธิภาพและประสิทธิผลการดำเนินงานกิจกรรมการบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์”. **รายงานวิจัย**. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๔๗.

ปรัชญา เวสารัชช. “การพัฒนาประสิทธิภาพในการให้บริการประชาชนของกระทรวงมหาดไทย”. **รายงานวิจัย**. สถาบันที่ปรึกษาเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในราชการ (สปร.), ๒๕๕๔.

พนินท์ เครือไทย และชิษญาสุ์ ช่างเรียน. “การประเมินประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณะของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกรณศึกษาจังหวัดอุดรดิตรดิและจังหวัดพิษณุโลก”. **รายงานวิจัย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ., ๒๕๕๔.

วรัชยา ศิริวัฒน์. “การประเมินผลประสิทธิภาพการให้บริการของงานบริการการศึกษา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง”. **รายงานวิจัย**. มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗.

สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดตรัง. “ประสิทธิภาพการให้บริการวิชาการของมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดตรัง”. **รายงานวิจัย**. มหาวิทยาลัยรามคำแหง : สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดตรังลานครินทร์, ๒๕๕๓.

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ :

รัตนภรณ์ ศรีพยัคฆ์. “การปรับใช้สมรรถนะในการบริหารทรัพยากรมนุษย์”. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๘. (อัดสำเนา)

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. “เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง สมรรถนะของข้าราชการ”. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาข้าราชการและพลเรือน, ๒๕๔๘. (อัดสำเนา).

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. “สรุปสาระสำคัญของพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. ๒๕๕๑ ที่เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนระบบบริหารทรัพยากรบุคคล”. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานข้าราชการพลเรือน, ๒๕๕๑. (อัดสำเนา).

อาภรณ์ ภูวพิณพันธุ์. “Career Development in Practice”. กรุงเทพมหานคร : เอช อาร์ เซ็นเตอร์, ๒๕๔๗. (อัดสำเนา).

(๖) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

ประวัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.mcu.ac.th/site/history.php> [๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖].

ประวัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://lib.mcu.ac.th/site/college/28_his.html [๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖].

ประวัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.mbu-ubon.in.th> [๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖].

ประวัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.mcukk.com/history.php> [๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖].

ประวัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.gsmcunk.org/news/4995.html> [๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖].

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. สมรรถนะการบริหารงานที่ทำให้องค์กรเกิดการยอมรับ. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.Kroobannok.com/blog/๓๖๗๙๐> [๑๓ พ.ย. ๒๕๕๗].

(๗) สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ นายเอกภพ โตมรศักดิ์, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลหัวทะเล จังหวัดนครราชสีมา, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ นายประทีป หอมเทียน, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลบ้านเกาะ จังหวัดนครราชสีมา, ๗ ธันวาคม ๒๕๕๗.

- สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุธานันท์ โพธิ์ชาธาร, รองอธิการบดีฝ่ายพัฒนานักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สกุล วงษ์กาฬสิน, รองคณบดีฝ่ายวิจัยและการบริการวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ พระครูพนมวนาภิวัฒน์, เจ้าคณะตำบลบ้านโพธิ์ จังหวัดนครราชสีมา, ๕ ธันวาคม ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธิเชมคุณ เจ้าคณะตำบลหนองระเวียง จังหวัดนครราชสีมา, ๕ ธันวาคม ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ พระสมุห์อำนาจ นาคโร, เจ้าคณะตำบลห้วยทะเล จังหวัดนครราชสีมา, ๕ ธันวาคม ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ พระมหาวิศิต ธีรวิโส, ผศ., ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ พระครูปริยัติธรรมวงศ์, ผู้อำนวยการสำนักวิชาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ พระครูธรรมธะศิริวัฒน์ สิริวิฑูโน, ผู้อำนวยการสำนักวิชาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ พระครูสังฆรักษ์สมจิต พุทธิวิโร, ดร. ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ พระครูปลัดวีระพงษ์ สุเมธี, ผู้อำนวยการสำนักวิชาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สัมภาษณ์ พระธรรมโมลี, ดร. รองอธิการบดี, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ พระราชรัตนาลงกรณ์, ดร. รองอธิการบดี, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ พระราชสีมาภรณ์ รองอธิการบดี, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต, ดร. รองอธิการบดี, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.
- สัมภาษณ์ พระราชธีราจารย์ รองอธิการบดี, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

๒. ภาษาอังกฤษ :

- Boyatzis, R.E. **The Competent Manager**. New York : McGraw-Hill, 1982.
- Barrett G.V. Depinet R.. "A reconsideration of testing for competence rather than intelligence". **American Psychologist**. vol. 46 No.1012-1024 (2005) : 2.
- Betts NJ, Turvey Ta. **Orthognathic surgery**. Pennsylvania : WB Saunders, 2000.
- Boam, R. and Sparrow, P.. **Designing and Achieving Competency**. McGraw-Hill : Reading, 1992.
- Burgoyne, J.. "Creating the Management Portfolio : Building on Competency Approaches to Management Development". **Management Education & Development**, Vol. 20 No. 1 (1989) : 56 - 61.
- Chandler, Alfred D, Jr. **Strategy and structure ; Chapters in the history of The Industrial enterprise**. Cambridge Mass : The M.I.T press, 1962.
- Dales, M and Hes, K. **Creating Training Miracles**. Sydney : Prentice Hall. Gagne, Robert, 1995.
- Gordon, Judith R, **A diagnostic approach to organizational behavior**, 4th Edition. Boston : Allyn and Bacon, 1993.
- Hanges, P.J., Leslie, M.A., Keller, K.. **The University of Maryland libraries, organizational climate and culture survey**. Washington, DC : University of Maryland Industrial, 2005.
- Hayes, M.H.. **Statistical Digital Signal Processing and Modeling**. USA : John Wiley and Sons, Inc, 1996.
- Holms, L. "HRM and the Irresistible Rise of the Discourse of Competence". **Personnel Review**. Vol. 24. No. 4 (1995) : 16 - 28.
- Hornby, A.S. **Oxford advanced learner's dictionary**. 5th Editor. New York : Oxford university press, 1995.
- Kaplow, R.. **Applying the synergy model to nursing education**. Critical Care Nurse: Supplement, 2004.
- Klemp G. O.. **The Assessment of Occupational Competence**. Washing, D.C. : Report to the National Institute of Education, 1980.
- Liebowitz, J. and T. Beckman. **Knowledge Organization : What Every Manager Mapping**. New Delhi : Tata McGraw Hill, 2004.
- Matthews, A., and Whelan, J.. **In Charge of the Ward**. 3rd ed. Australia : Blackwell Scientific Publications, 1993.
- McClelland David.C. "Testing for Competency rather than for Intelligence" **American Phychologist**. vol.28 No.1 (1999) : 24.

- McClelland, D.C.. **“Testing for Competence rather than for Intelligence”**. **American Psychologist**, vol. 28 (1973) : p. 14.
- McLagan, P.. **“Competencies: The next generation”**. **Training and Development**, Vlo. 51 (1997), No. 5 : 40-48.
- Mirabile, R.. **Everything you need to know about Competency Modeling**. **Training & Development** : August, 1997.
- Nagelsmith, L., **“Competence : an evolving concept”**, **The Journal of continuing education In Nursing**, vol.26 (1995) : 245-248.
- O Hagan, K.. **Competence in Social Work Practical Guide for Professional**. .London : Jessica Kingley, 1996.
- Organ, Dennis W. and Thomas Bateman. **Organization Behavior**. 4th Edition. Homewood : Business Publication, 1986.
- Parry, Scott. **Evaluating the Impact of Traing**, Alexandria, Virginia : American Society for Traing and Development, 1997.
- Pascale, Richard T. and Anthony G. Athos. **The art of Japan Management**. New York : Simon and Schuster, 1982.
- Peters, J.T. and H.R. Waterman. **In Search of excellence: Lessons from America’s**. New York : John Willey, 1980.
- Robbins, Stephen P. **Organization theory : Structure, design and application**, 3rd Edition. New York : Prentice-Hall International, 1990.
- Rylatt, A. and K. Lohan. **Creating Training Miracles**. Sydney : Prentice Hall, 1995.
- Scott B. Parry, **Evaluating the Impact of Training**. New York : John and Willey, 1997.
- Shermon, G.. **Competency Based HRM : A Strategic Resource for Competency Should Know**. USA : St. Lucuie CRC Press, 1998.
- Spencer, L.M. and Spencer, J.M.. **Competence at Work: Models for Superior Performance**. New York : Wiley, 1993.
- Woodruffe, C.. **"What is meant by competency?"**, **Leadership & Organizational Development Journal**, Vol. 14, No. 1 (1991) : 22 - 33.
- Zwell, M.. **Creating a Culture of Competence**. New York : John Wiley & Sons, 2000.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.
รายนามผู้ให้ข้อมูลเพื่อการวิจัย (สัมภาษณ์)

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก

ลำดับ	ชื่อยา/นามสกุล	ตำแหน่ง
๑	พระธรรมปัญญาบดี	วัดมหาธาตุ
๒	พระครูโชติญาณประยุต	เจ้าอาวาส วัดใหม่เสนา
๓	พระครูสุนทรกิจจารักษ์	วัดศิริพงษ์ธรรมนิมิต
๔	พระครูอุทัยธรรมานุกูล	เจ้าอาวาสวัดอุทัยธาราม
๕	พระครูภาวนาวีรานุสิฐ	วิปัสสนาจารย์
๖	พระครูวิวิธธรรมานุสิฐ	วิปัสสนาจารย์
๗	พระครูใบฎีกาธีรเชษฐ์	วิปัสสนาจารย์

๘	พระครูเกษมสังวรกิจ	วิปัสสนาจารย์
๙	พระมหาธีรโชติ	วิปัสสนาจารย์
๑๐	แม่ชีไฉะ	วิปัสสนาจารย์
๑๑	อ.ปริศนา ไกรวิทย์	วิปัสสนาจารย์
๑๒	อ.กาล รุกขิตตมโม	วิปัสสนาจารย์
๑๓	คุณอเนก ผลเจริญ	ผู้ปฏิบัติธรรม
๑๔	คุณหัตถิ์ เกิดพุ่ม	ผู้ปฏิบัติธรรม
๑๕	คุณสำราญ เก่งการรบ	ผู้ปฏิบัติธรรม
๑๖	คุณบัญญัติ พามี	ผู้ปฏิบัติธรรม
๑๗	คุณสำราญ สุชีรัตน์	ผู้ปฏิบัติธรรม
๑๘	คุณสมศักดิ์ นาคไย	ผู้ปฏิบัติธรรม
๑๙	คุณพารัช เพ็งสุข	ผู้ปฏิบัติธรรม
๒๐	คุณรุจิรา ปัญญาประเสริฐ	ผู้ปฏิบัติธรรม
๒๑	คุณณอม วิภารัตน์	ผู้ปฏิบัติธรรม
๒๒	คุณทองใบ เหล็กงาม	ผู้ปฏิบัติธรรม
๒๓	คุณกานต์มณี พันมา	ผู้ปฏิบัติธรรม

ภาคผนวก ข.

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย (สัมภาษณ์)

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตกระทำการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน คุณนงนุช บัวรุ่ง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิตม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

อนุญาโตไล้งมาจะ

1 พ.ย. 2561

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔

www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gomiyut@gmail.com

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตกระทำการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน ดร. วิมล วรรณเสถียร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้บันทึกเก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนึ่งให้สัมภาษณ์

ขอแสดงความนับถือ

นาย วิมล วรรณเสถียร

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกณัฐ ศรีทอง)

๒ ข บ ๖

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาลังคม

ที่ ศธ. ๒๑๐๕.๔/ว ๔๒

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อทำดุษฎีนิพนธ์

เรียน

๑๗ ๑๕๕๓ ๕๕๕๗

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

๑๗ ๑๕๕๓ ๕๕๕๗

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิจ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

๑๗ ๑๕๕๓ ๕๕๕๗
๒ พ.ค. ๒๕๖๑

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔

www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gomiyut@gmail.com

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อทำดุษฎีนิพนธ์

เรียน คุณ สมพงษ์ อรรถาธิบาย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุญาตให้สัมภาษณ์
สมพงษ์ อรรถาธิบาย
๒๖๕/๐๑

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิจ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาลังคม

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อทำคุณูปการ

เรียน **พ.อ.ดร.วิมลวรรณ อดิชาตกุล** อธิการบดี มหาวิทยาลัย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎี
บัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี
จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อ.ดร.วิมลวรรณ อดิชาตกุล
พระครูวิมลวรรณ อดิชาตกุล
อ.ดร.วิมลวรรณ อดิชาตกุล
ผู้ช่วยอธิการบดี
ดร.วิมลวรรณ อดิชาตกุล
26 ต.ค. 61

ขอแสดงความนับถือ
(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาลังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม

โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔

www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อทำดุษฎีนิพนธ์

เรียน พระจิวพล อภิชาติ วัชรวิทย์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นที่ต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างสูง จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

@นายวิชาญ นิลมอญ
พระจิวพล
26/10/61

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิจ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติโครงการในการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

นมัสการ พระราชศาสนกิจโสภณ วัดเสมียนนารี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิ
บัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี
จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬ
าลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมนัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิษฐ์ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

(พระครูปลัดนิคม นาควโร)
๒๒/๐๖/๖๑

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๔๗ ๑๔๑๔

www.mcu.ac.th, E-mail : gonit@mcu.ac.th

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อทำคุณิพนธ์

นมัสการ พระครูรัตนปริกษ วัดไตรรัตนาราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
ดุขุภินิตติ สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุขุภินิตติ สาขาวิชาการพัฒนาลังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี
จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุขุภินิตติ สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ได้โปรดพิจารณา

พ.อ. ๖๔๖๐๘๑๐

ปฐมนิเทศน์ พระครูรัตนปริกษ

เจ้าอาวาสวัดไตรรัตนาราม.

๑๙ ตุลาคม ๖๑

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกณฐ์ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุขุภินิตติ

สาขาวิชาการพัฒนาลังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุขุภินิตติ สาขาวิชาการพัฒนาลังคม

โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔

www.mcu.ac.th, E-mail : gomayut@gmail.com

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อทำดัชนีพันธ

นมัสการ พระครูเกษมสังวรกิจ เจ้าอาวาสวัดอุทัยธาราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
ดุขฎิบัณติต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิ
บัณติต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี
จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้สิดได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณติต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬ
าลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนัสมการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการมาด้วยความเคารพ

อทุษวณิ
พระครูเกษมสังวรกิจ
๒๒/๖๐/๖/

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกณัฐ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณติต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณติต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gomayut@gmail.com

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อทำดัชนีพันธ

นมัสการ พระครูอุทัยธรรมานุกุล เจ้าอาวาสวัดอุทัยธาราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิติ ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิ
บัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี
จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬ
าลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกณิฐ์ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๕๗ ๑๔๑๔

www.mcu.ac.th, E-mail : gomyut@gmail.com

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อทำดัชนีพันธ

นมัสการ **พระมหากษัตริย์** **กุศลจิต**

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิ
บัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี
จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬ
าลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กัมมัทธ

22/10/61

ดร.นิคม นาควโร

นมัสการมาด้วยความเคารพ

ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๕๗ ๑๔๑๔

www.mcu.ac.th, E-mail : gomiyut@gmail.com

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ในการเก็บข้อมูลเพื่อทำดัชนีพันธ์

นมัสการ พระครูชัยสารสุนทร วัดเวฬุวนาราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิ
บัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี
จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาล
งกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการมาด้วยความเคารพ

พระครูชัยสารสุนทร
วัดเวฬุวนาราม
๑๐ ลำไทร ตำบลลำไทร
อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(รองศาสตราจารย์ ดร.กนิษฐ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๔๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gomiyut@gmail.com

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๕ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gomiyut@gmail.com

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตในการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน พระสงฆ์ คณะธรรมจารี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๐๙๐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุญาตจากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อ.มหาทักษิณ สัมภาษณ์
พระสิริชัยสิทธิ์ สิริชัย
สีกานันท์ ปุณณมณี ดำรงนิต
ณัฏฐ์ ๒๖
วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนักรัตน์ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๕ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gomiyut@gmail.com

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตในการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

นมัสการ พระมหาธีรโชติ ธีรบุญโญ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิ
บัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี
จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้ฉันได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬ
าลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุญาตให้สัมภาษณ์
พระมหาธีรโชติ ธีรบุญโญ
๒๗ ตุลาคม ๒๕๖๑

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนินธุ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๕๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gomayut@gmail.com

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๕/ว ๕๒

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gomiyut@gmail.com

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อทำดุษฎีนิพนธ์

เรียน พระราชครูสุเมธเวที วัดสุพรรณบุรี.

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบแผนและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

ดร.โกนิจ ตรีทอง
รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิจ ตรีทอง
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาลังคม

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิจ ตรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาลังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gomiyut@gmail.com

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๕๗ ๑๕๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อทำดุษฎีนิพนธ์

เรียน พระครูปลัดนิคม นาควโร วัดเทพากร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนัฎฐ์ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

อนุมัติให้สัมภาษณ์
พระครูปลัดนิคม
๒๒ มิ.ย. ๖๑

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตกระทำการเก็บข้อมูลเพื่อทำดัชนีพันธ

นมัสการ พระครูธำมทรูปมณี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิ
บัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี
จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬ
าลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุญาติให้สัมภาษณ์

25/10/61

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิษฐ์ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาลังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม

โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔

www.mcu.ac.th, E-mail : gomyut@gmail.com

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อทำดัชนีพันธ

นมัสการ **พระครูปลัดจกธรรม**

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิ
บัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี
จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬ
าลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นมัสการด้วยความเคารพ

อนุญาตให้สัมภาษณ์
คุณสุวิทย์ สวัสดิ์รัตน์
๒๕๖๑.๖.๑๑
(แทนท่านพระครูสมุห์จกธรรม /พระครูปลัดจกธรรม)
พระอาจารย์สวัสดิ์รัตน์ /พระครูปลัดจกธรรม

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนัฎฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gomiyut@gmail.com

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อทำดัชนีพันธ

นมัสการ พระครูวิจิตรธรรมานุสิฐ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิ
บัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี
จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬ
าลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อ.ดร.วิจิตรธรรมานุสิฐ
รหัสนิสิต ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๒
นางสาววิจิตรธรรมานุสิฐ (สง.)

นมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนกรฐ์ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาลังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม

โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔

www.mcu.ac.th, E-mail : gomyut@gmail.com

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

นมัสการ พระครูสุนทรกิจจารักษ์ วัดศรีพงษ์ธรรมนิมิต

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๐๙๒ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร
ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด
กรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิ
บัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี
จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬ
าลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อ
ทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุญาติให้สัมภาษณ์
พระครูสุนทรกิจจารักษ์

นมัสการมาด้วยความเคารพ

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด
กรุงเทพมหานคร นครแห่งที่ ๑๗
๑๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกณัฐ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๔๗ ๑๔๑๔

www.mcu.ac.th, E-mail : gomiyut@gmail.com

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน **นายสมิโต สิริพงษ์สิน**

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาคาโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๕๐๔๐๙๐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุญาตให้สัมภาษณ์

ขอแสดงความนับถือ

นิสิต สิริพงษ์สิน
๕ กรกฎาคม ๒๕๖๑

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิจฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตกระทำการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน ศณ. ธีรวัฒน์ เสงี่ยมกุล

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

อ.ธีรวัฒน์

3-11-61.

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนักรัต ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔

www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

ที่ ศธ. ๒๑๐๕.๔/ว ๔๒

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อทำคุณนิตินิพนธ์

เรียน **คุณสุริยา พงษ์ประโคน**

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบแผนและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนันต์ ใจสมุทร

ขอแสดงความนับถือ

คุณสุริยา พงษ์ประโคน

คุณ สุริยา

๓/พ.ย. ๖๑

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิษฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาลังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๔๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน คุณอเนก ผลเจริญ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนินธุ์ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

3/๓๐./๖1

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๔๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน คุณกานต์มณี พินมา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

อ.คุณศิริสังฆานนท์
นางกานต์มณี พินมา
31/10/61

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/ว ๔๒

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตง ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดนครราชสีมา ๓๑๑๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๙ ๒๕๙๗ ๑๔๑๔
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ในการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน คุณสุจิตรา ปัญญาประเสริฐ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดนิคม นาควโร รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๐๑๕๐๔๐๙๐ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้สามารถเก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

แสดงความนับถือ

ขอแสดงความนับถือ

๑๖ มิถุนายน ๒๕๖๑ (รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิษฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ภาคผนวก ค
เครื่องมือการวิจัย (แบบสัมภาษณ์)

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม
ประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร

คำชี้แจง

๑. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้จัดทำขึ้นเพื่อการพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการพัฒนา รูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร ๒) เพื่อศึกษาองค์ประกอบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร และ ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด กรุงเทพมหานคร ซึ่งท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ถูกสัมภาษณ์ โปรดตอบแบบ สัมภาษณ์ของท่านอย่างแท้จริงได้ครบถ้วนทุกข้อคำถาม

๒. แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยนี้จัดทำขึ้นเพื่อสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหาร จัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานครจำนวน ๑ ชุด

ผู้วิจัยหวังว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านในการให้สัมภาษณ์ในครั้งนี้เป็น อย่างดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

พระครูปลัดนิคม นาควโร

นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีการศึกษา ๒๕๖๐

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง การพัฒนา รูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำ
จังหวัดกรุงเทพมหานคร

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ (In-depth Interview)

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์..... ฉายา/นามสกุล.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

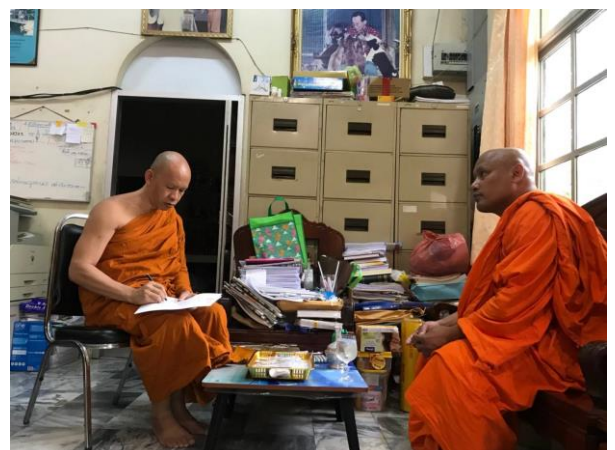
วัน เดือน ปี.....

ตอนที่ ๒ ประเด็นการสัมภาษณ์การพัฒนารูปแบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกรุงเทพมหานคร

๑. ท่านมีรูปแบบการสอนวิปัสสนากรรมฐานมีรูปแบบการอย่างไร
๒. รูปแบบการสอนวิปัสสนากรรมฐานของท่านมีความเหมือนหรือแตกต่างจากรูปแบบการสอนวิปัสสนากรรมฐานของสำนักปฏิบัติธรรมอื่น ๆ อย่างไร
๓. ท่านคิดว่าการสอนวิปัสสนากรรมฐานควรมีการกำหนดมาตรฐานหรือไม่อย่างไร
๔. มาตรฐานการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามหลักการทางพระพุทธศาสนาปฏิบัติอย่างไร
๕. มาตรฐานการสอนวิปัสสนากรรมฐานการปรับตามหลักการบริหารสมัยใหม่สามารถสร้างมาตรฐานรองรับ และกำหนดแนวทางการบริหารจัดการมาตรฐานได้หรือไม่อย่างไร
๖. รูปแบบการบริหารงานท่านนำสำนักปฏิบัติธรรมใดมาเป็นต้นแบบการบริหารและมีการปรับปรุงยุคต่ออย่างไร
๗. ประเด็นปัญหารูปแบบการบริหารจากสำนักวิปัสสนากรรมฐานต้นแบบของท่านเป็นอย่างไร
๘. แนวทางการพัฒนารูปแบบการบริหารงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดตามบริบทของท่านควรเป็นอย่างไร

ขอเจริญพรผู้ให้ข้อมูลทุกท่านในการตอบแบบสัมภาษณ์

ภาคผนวก ง
ภาพกิจกรรมการลงพื้นที่

ภาคผนวก จ
ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ : พระครูปลัดนิคม นาควโร (รอดอุไร)
เกิดวันที่ : วันพฤหัสบดี ที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๑๔
สถานที่เกิด : บ้านเลขที่ ๑๑ หมู่ ๑๐ แขวงลาดพร้าว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร
การศึกษา : -ปริญญาตรี ครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
-พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (วิปัสสนาภาวนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดลาดพร้าว เลขที่ ๑ หมู่ ๙ แขวงลาดพร้าว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๓๐
เบอร์โทร : ๐๘๗-๙๒๕๓๕๖๖
E-mail : ton_032@hotmail.com